

ПОЛТАВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. Г. КОРОЛЕНКА

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

*виходить двічі на рік
Заснований у 1998 році*

Випуск 80

Полтава 2022

УДК 37.01+378 (062.552)

Засновник і видавець:

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Founder and publisher:

Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Друкується за ухвалою вченої ради Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (протокол № 4 від 24 грудня 2022 р.).

Printed under the decision of the Scientific Council of the Poltava National Pedagogical University named after V. G. Korolenko (protocol № 4 from December 24, 2022).

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ**Головний редактор****Хоменко П. В.** – доктор педагогічних наук, професор, декан факультету фізичного виховання Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, Україна.**Заступник головного редактора****Фазан В. В.** – доктор педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка**Гніздилова О. А.** – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри дошкільної освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка**Мокляк В. М.** – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри загальної педагогіки та андрагогіки Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка**Мірослав Паталон** – доктор хабілітований, професор, професор кафедри освіти Поморської академії в Слупську, Польща**Тсіріхотис Костянтинос** – доктор хабілітований, професор звичайний, соціальний педагог, завідувач лабораторії клінічної психології і психотерапії факультету психології Університету імені Яна Кохановського в Кельдах, Польща**Сулаєва Н. В.** – доктор педагогічних наук, професор, декан психолого-педагогічного факультету Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка**Рибалко Л. М.** – доктор педагогічних наук, професор, декан факультету фізичної культури та спорту Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»**Корносенко О. К.** – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії й методики фізичного виховання, адаптивної та масової фізичної культури Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка**Цина А. Ю.** – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і методики технологічної освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка**Шиян Н. І.** – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри хімії та методики викладання хімії Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка**Седих К. В.** – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка**Цєбрій І. В.** – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри музичного мистецтва та хореографії Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»**Коновец Н. В.** – доктор педагогічних наук, доцент, завідувач аграрно-економічного відділення ВСП «Фаховий коледж управління, економіки і права Полтавського державного аграрного університету»**Льченко О. Ю.** – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри загальної педагогіки та андрагогіки Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка**Семеновська Л. А.** – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри загальної педагогіки та андрагогіки Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка**Даниско О. В.** – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії й методики фізичного виховання, адаптивної та масової фізичної культури Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка**Дзюба Т. М.** – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка**EDITORIAL BOARD****Editor-in-chief****Homenko P. V.** – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Dean of the Faculty of Physical Education of the Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine**Second-in-command editor****Fazan V. V.** – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Vice-rector for Scientific Work of Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University**Hnizdilova O. A.** – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Preschool Education Department of Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University**Mokliak V. M.** – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of General Pedagogy and Andragogy of Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University**Miroslav Patalon** – doctor habilitated, Professor, Professor of the Department of Education of Pomeranian University in Slupsk, Poland**Tsirihotis Kostiantynos** – doctor habilitated, Professor, Social Pedagogue, Head of the Laboratory of Clinical Psychology and Psychotherapy, Faculty of Psychology, Jan Kochanowski University in Kielce, Poland**Sulaieva N. V.** – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Dean of the Faculty of Psychology and Pedagogy of Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University**Rybalko L. M.** – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Dean of the Faculty of Physical Culture and Sports of the National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»**Kornosenko O. K.** – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Theory and Methods of Physical Education, Adaptive and Mass Physical Culture of Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University**Tsyna A. Yu.** – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Theory and Methods of Technological Education of Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University**Shyian N. I.** – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Chemistry and Methods of Teaching Chemistry of Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University**Sedykh K. V.** – Doctor of Psychological Sciences, Professor, Head of the Department of Psychology of Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University**Tsebrii I. V.** – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Musical Art and Choreography of the State Institution «Luhansk Taras Shevchenko National University»**Konovets N. V.** – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of the Agrarian and Economic Department of the Separate Structural Unit «Professional College of Management, Economics and Law of the Poltava State Agrarian University»**Ilchenko O. Yu.** – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of General Pedagogy and Andragogy of Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University**Semenovska L. A.** – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of General Pedagogy and Andragogy of Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University**Danyisko O. V.** – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Theory and Methods of Physical Education, Adaptive and Mass Physical Culture of Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University**Dziuba T. M.** – Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Psychology of Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University**РЕЦЕНЗЕНТИ****Олег Топузов**, директор Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України, Україна, Київ.**Людмила Шефтан**, доктор педагогічних наук, професор, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Україна, Харків.**Валентина Шпак**, доктор педагогічних наук, професор, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Україна, Черкаси.

Науковий журнал «Педагогічні науки» зареєстровано в міжнародних каталогах періодичних видань та баз даних: Google Scholar (Гугл Академія), Ulrichsweb Global Serials Directory, Index Copernicus, EBSCO.

У журналі представлено результати досліджень науковців із актуальних проблем вищої і загальноосвітньої школи у методолого-теоретичному, методичному, історико-ретроспективному та практико-орієнтованому аспектах. Акцентовано увагу на шляхах і перспективах розвитку освітньо-виховної системи України в контексті імплементації Закону «Про вищу освіту».

The collection contains the results of the investigations of the urgent problems of higher and secondary schools in the methodological and theoretical, methodological, historical retrospective and practice-targeted aspects. The attention is focused on the ways and prospects of the educational system of Ukraine in the context of implementation of the Law «About Higher Education».

Науковий журнал внесено до переліку фахових видань у галузі «Педагогічні науки»

(Наказ Міністерства освіти і науки України № 747 від 13.07.2015 р.)

The collection of Pedagogical Works is included in the order of special publication in field sphere of «Pedagogical sciences»

(By order of the Ministry of education and science of Ukraine, № 747 from 13.07.2015)

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 15250-3822 Р. від 1 червня 2009 року.

The Certificate of the state registration KB № 15250-3822 P. dd. June 1, 2009.

Сторінка видання в Інтернеті / WEB: <http://www.pnp.u.edu.ua/ua/pednauky.php>

© Колектив авторів, 2022

© ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2022

© Collective of authors, 2022

© Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, 2022

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ

УДК 373.2.091.33-027.22:796

DOI <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2022.80.278175>

КОВАЛЕВСЬКА НАТАЛІЯ

ORCID: <https://orcid.org/0000-003-1149-4109>

(Полтава)

Work place: Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

E-mail: kovalevska_natala@ukr.net

ПАСІЧНІЧЕНКО АНЖЕЛА

ORCID: <https://orcid.org/000-0002-5500-0070>

(Полтава)

Work place: Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

E-mail: pasichnichenkoan@gmail.com

ВПЛИВ СУЧАСНИХ РОЗВИВАЛЬНИХ ІГОР НА ФОРМУВАННЯ ІГРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті розкрито особливості формування ігрової компетентності у дітей дошкільного віку. Проаналізовано погляди сучасних дослідників на проблему організації ігрової діяльності в закладі дошкільної освіти. Автором вказано на особливості впровадження розвивальних ігор у освітній процес сучасного ЗДО. Вказано на характерні особливості розвивальних ігор та їх місце серед інших видів ігор, що використовуються у роботі з дошкільниками. Здійснено експериментальне дослідження, що підтвердило припущення автора щодо ефективності розвивальних ігор у процесі формування ігрової компетентності.

Ключові слова: ігрова діяльність; дитина дошкільного віку; ігрова компетентність; розвивальна гра.

Постановку проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із науковими чи практичними завданнями. Сучасна система дошкільної освіти покликана не лише навчати дітей, а й сприяти розвитку інтелектуальний, креативних, пізнавальних здібностей. Завданням вихователя дитини дошкільного віку є навчити міркувати, обґрунтовувати власну думку, самостійно приймати рішення, не уникати завдань із багатьма варіантами розв'язку. Вихователі дітей дошкільного віку стикаються з проблемою формування у дітей компетентностей, що передбачені стандартом дошкільної освіти та є необхідними для повноцінного функціонування в соціокультурному просторі, зокрема, ігрової компетентності (Ковалевська, Пасічніченко, 2020).

Важливим напрямом діяльності сучасного вихователя ЗДО є розвиток ігрової компетентності дітей дошкільного віку. Серед різноманітних видів ігор, що передбачені освітнім процесом ЗДО, особливе місце займають розвивальні ігри. **Розвивальні ігри, на думку відомого педагога Б. Нікітіна, це ігри, що моделюють сам творчий процес і створюють свій мікроклімат, де з'являються можливості для розвитку творчої сторони інтелекту, пізнавальних процесів.** (Рошинець, 2020).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз вітчизняної та зарубіжної психолого-педагогічної літератури доводить, що гра є провідною діяльністю дітей дошкільного віку. Значення гри, її функції та її класифікація висвітлено у працях Н. Анікеєвої, Ф. Бейтендейка,

А. Бурової, К. Гросса, Г. Григоренка, Д. Ельконіна, А. Захарової, Г. Лендрета, С. Новосолової, Г. Селевко, С. Холла та , А. Цюсь та інших.

Вагомі аргументи на підтвердження, що гра є провідним видом діяльності дітей дошкільного віку містять праці В. Аверіна, П. Блонського, Л. Виготського, Г. Кравцової, К. Карасьової, О. Леонтєєва, П. Лесгафта, Т. Піроженко, Т. Осокіної, А. Усової, К. Ушинського, Л. Чулицької.

Вивченням особливостей застосування розвиваючих ігор у розвитку дошкільника розглядається у роботах Н. Анікеєвої, Л. Артемової, Л. Бовтрука, О. Ветлянської, Є. Гаспарової, Т. Доронової, В. Кузьменко, Л. Лохвицької, Б. Нікітін, К. Нечипорук, Т. Рошинець, О. Сергієнко, О. Сергеєнкової та інших психологів і педагогів.

Мета статті – обґрунтування значення та впливу розвиваючих ігор на формування ігрової компетентності дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Згідно Державного стандарту дошкільної освіти під ігровою компетентністю розуміють здатність дитини до вільної, емоційно насиченої, спонтанної активності з власної ініціативи, в якій реалізується можливість застосування наявних і освоєння нових знань та особистісного розвитку через прагнення дитини до участі в житті дорослих шляхом реалізації інтересів в ігрових та рольових діях в узагальненій формі (Базовий компонент дошкільної освіти, 2021).

Сформована ігрова компетентність, яка передбачає: обізнаність із різними видами іграшок; здатність їх використовувати в самостійних іграх; організувати різні види ігор (рухливі, народні, ігри з правилами, сюжетно-рольові тощо) відповідно до їх структури (уявлювана ігрова ситуація, ігрова роль, ігрові правила); реалізувати власні ігрові задуми; дотримуватись ігрового партнерства та рольових способів поведінки, норм та етикету спілкування у процесі гри. Вимоги до розвитку ігрової діяльності дошкільника, які вважаються показниками ігрової компетентності, окреслені в програмах розвитку дітей дошкільного віку (Базовий компонент дошкільної освіти, 2021).

Розвивальні ігри в повній мірі, відповідають вимогам , які ставить Базовий компонент дошкільної освіти перед педагогами та батьками. У педагогічній літературі існує декілька класифікацій ігор. Сучасні педагоги найчастіше послуговуються такою класифікацією: перша група ігор включає *самодіяльні, вільні, ініційовані дитиною (дітьми) ігри*, а саме: предметні ігри, сюжетно-відтворювальні, сюжетно-рольові, режисерські, театралізовані та ігри-експериментування (з природними об'єктами, явищами, матеріалами, тваринами, іграшками і предметами); до другої групи відносимо *ігри, які організовано за ініціативою дорослих з метою навчання* – дидактичні (словесні, з іграшками, настільно-друковані), рухливі, конструктивно-будівельні та групи *ігор, що йдуть від історично сформованих традицій етносу (народні):* обрядові (культові, сімейні, сезонні); *тренінгові* (інтелектуальні, адаптивні, сенсомоторні); *дозвільні* (Крутії, Деснова, Замелюк , 2022)

Н. Нечипорук під розвивальною грою розуміє ігрову діяльність, організовану педагогом і спрямовану на розвиток психічних процесів у дошкільників, їх емоційної сфери. У розвивальних іграх, на думку автора, вдається поєднати один із головних принципів навчання: від простого до складного з дуже важливим принципом творчої діяльності: самостійно за здібностями. Це поєднання дозволяє розв'язати в грі одразу декілька проблем, пов'язаних з розвитком творчих здібностей: розвивальні ігри дають матеріал для розвитку творчих здібностей з самого раннього віку; їх завдання, як сходинки завжди створюють умови, що випереджають розвиток здібностей; щоразу самостійно піднімаючись до своїх вершин, дитина розвивається найбільш успішно; по-четверте, розвивальні ігри можуть бути різноманітні за своїм змістом і, крім того, як інші ігри вони не сумісні з примусом і створюють атмосферу вільної та радісної творчості; по-п'яте, граючись в ці ігри з дітьми, батьки та педагоги навчаються поважати особистість дитини, не заважати дитині розмірковувати і приймати рішення самостійно, не виконувати за неї те, що вона може зробити самостійно. (Нечипорук, 2019)

Вітчизняний педагог-практик Т. Рошинець зазначає, що в основу **розвивальних ігор** покладено три принципи навчання – «від простого до складного», «самостійно за **здібностями**», «поступовість і систематичність». Це дозволяє вирішити в грі відразу кілька проблем, пов'язаних з **розвитком творчих здібностей: розвивальні ігри** дають поживу для

розуму з самого раннього віку; завдання - сходинки створюють умови для навчання; піднімаючись, кожен раз самостійно, дитина **розвивається найуспішніше; розвиваючі ігри** можуть бути дуже різноманітні за своїм змістом, а крім того, як і будь-які **ігри**, не терплять примусу (Рошинець, 2020).

Розвивальні ігри відповідають природним потребам дошкільників, оскільки поєднують у собі елементи навчання, прикладної, репродуктивної та творчої діяльності, що дає змогу розвивати емоційну сферу дитини, її пізнавальні інтереси, інтелектуальні та духовні потреби. К. Бортнюк, А. Палецька пропонують таку класифікацію розвивальних ігор: за зовнішніми ознаками ці ігри можна поділити на: механічні (електронні), настільно-друковані (різні види лото, подорожі за схемами), словесні («Що далі», «Що зайве»); за ступенем впливу на розвиток психічних процесів такі ігри можна поділити на: ігри на розвиток уваги (її спрямованість, обсяг), ігри на розвиток пам'яті, ігри, спрямовані на утворення понять (логічне мислення), ігри, спрямовані на розвиток мовлення (Бортнюк, Палецька, 2021).

Проаналізувавши праці вітчизняних та зарубіжних науковців ми дійшли висновку, що під розвивальними іграми розуміємо сукупність ігор різних видів, що мають спільні характеристики, серед яких можна назвати такі: кожна гра потребує вирішення завдання (супроводжується інструкцією: письмовою, усною, малюнковою, кресленням) за допомогою підручних засобів (кубиків, конструктору, паперу і т.д.); при виборі завдань розвивальної гри педагог або батьки дотримуються принципів доступності, системності та послідовності; врахування індивідуальних можливостей дитини; врахування зони найближчого розвитку; забезпечення творчої самостійності дитини дошкільного віку; відсутність підказок у вирішенні завдань, з метою формування відповідальності і самостійності; забезпечення освітнього простору і часу для творчого вирішення завдань у власному темпі; заохочення до завершення виконання складного завдання та отримання нагороди від результату, що має реальний (матеріальний) вияв (складена мозаїка, побудований будинок і т. д.);

З метою визначення впливу розвивальних ігор на рівень сформованості ігрової компетентності дітей дошкільного віку був проведений педагогічний експеримент. В експерименті взяли участь 30 дітей старшого дошкільного віку. Усіх дітей було розділено на контрольну (15 дітей) та експериментальну (15 дітей) підгрупи.

На констатувальному етапі експериментального дослідження з метою визначити рівні ігрової компетентності дітей дошкільного віку були визначені показники та критерії ігрової компетентності дітей дошкільного віку. При визначенні критеріїв і показників ми орієнтувалися на Базовий компонент дошкільної освіти, а саме, на освітній напрям «Гра дитини». Визначений *мотиваційний критерій* характеризується такими показниками: інтерес до ігрової діяльності; наявність власних ігрових уподобань, значний перелік улюблених ігор та коло друзів по грі, відповідальне ставлення до вибору та виконання ігрової ролі; виявлення поваги до думки іншого, емоційна реакція на зміни у правилах гри, демонстрація інтересу до ігор інших дітей.

Когнітивний критерій характеризується такими показниками: має уявлення про різні види ігрової діяльності, знає види та назви ігор; знає дії у творчих іграх та в іграх з правилами; вміє залучати та приймати партнерів до спільної гри; обирає безпечне місце та атрибути для гри; знає зміст різних видів ігор; демонструє сформованість рольових способів поведінки; свідомо використовує норми та етикет спілкування в іграх; розуміє, як використовувати предметно-ігрове середовище для гри; знає ігри та іграшки в садочку та вдома, використовує їх у самостійних іграх; встановлює причини та наслідки вдалої та невдалої гри.

Операційно-технологічний критерій: самостійно обирає тему для гри, моделює явища реального життя, розвиває сюжет на основі досвіду та знань, прикладах дорослих, з літературних творів і казок, дотримується правил рольової взаємодії; облаштовує ігрове середовище та самостійно чи з незначною допомогою розподіляє ролі; дотримується правил гри до її закінчення та стежить, щоб усі учасники їх виконували; використовує в іграх різні іграшки відповідно до її змісту або предмети-замінники; конструює ігрове поле за допомогою різних предметів та матеріалів згідно з темою; широко використовує різні засоби виразності (емоційно-виразні рухи, міміка, пантоміміка, тембр голосу, рольове мовлення), ділиться з дорослими та однолітками враженнями після гри; адекватно оцінює результати власних дій та дій товаришів; використовує власний досвід для створення ігор; здатна гратися сама та з однолітками, виявляє вміння залучити до гри партнерів; намагається творчо розвивати сюжет або придумувати ігри.

На основі виділених критеріїв і показників ми обґрунтували рівні сформованості ігрової компетентності дітей старшого дошкільного віку: високий, середній і низький.

Високий рівень сформованості ігрової компетентності характеризується такими ознаками: у дитини розвинутий інтерес до ігрової діяльності, вона із задоволенням тривалий

час грає в ігри, має улюблені ігри та улюблені ролі. Сформовані предметні і рольові способи розв'язання задач, бере на себе відповідальність за результат. Дитина вступає у тривалу взаємодію і з дорослими, і з однолітками, вміє домовлятися, конструктивно розв'язує конфліктні ситуації. Дитина ділиться з дорослими та однолітками враженнями після гри.

Середній рівень сформованості ігрової компетентності характеризується такими ознаками: у дитини ситуативно виявляється інтерес до ігрової діяльності, який проявляється у тому, що дошкільник надає перевагу різним видам діяльності, ігри нетривалі за часом. Дитина використовує предмети-замінники за допомогою дорослого, якщо використовує їх самостійно – то називає предмети-замінники їх реальними назвами, а не ігровими. Сформовані предметні способи розв'язання задач, рольові способи розв'язання задач зустрічаються рідко. Дитина бере на себе роль і позначає її словом. При реалізації ролі широко використовуються одноманітні рухи, жести, емоційність ролі збіднена, вступає у взаємодію і з дорослими, і з однолітками, вміє домовлятися, проте зустрічаються і конфлікти.

Низький рівень сформованості ігрової компетентності характеризується такими ознаками: у дитини відсутній інтерес до ігрової діяльності, вона надає перевагу таким видам діяльності (малювання, гра за комп'ютером, розглядання / читання книжок). Дорослий надає допомогу дитині при формулюванні ігрової задуми, ігрових задач. Ігрові задуми одноманітні, повторюються щодня (1-2 ігрові дії, які постійно повторюються). Дитина хоче гратися, але не вміє узгоджувати свої інтереси з інтересами однолітків у грі, часто не розуміє однолітка, внаслідок чого виникають конфлікти.

Наступним етапом констатувального експерименту було проведення діагностування рівня сформованості ігрової компетентності дітей старшого дошкільного віку для отримання об'єктивних результатів. Серед методів дослідження рівня сформованості ігрової компетентності дітей дошкільного віку ми обрали: спостереження за ігровою діяльністю дітей дошкільного віку, бесіду з дітьми, аналіз результатів діяльності дітей.

Проаналізувавши результати констатувального етапу експерименту, ми отримали середні показники рівня сформованості ігрової компетентності дітей контрольної та експериментальної груп (таблиця 1).

Таблиця 1

Узагальнені результати сформованості ігрової компетентності експериментальної та контрольної груп (%) після констатувального експерименту

Критерії/рівні	Когнітивний		Мотиваційний		Операційно-технологічний критерій		Загальні показники	
	ЕГ (%)	КГ (%)	ЕГ (%)	КГ (%)	ЕГ (%)	КГ (%)	ЕГ (%)	КГ (%)
Низький	40	26.7	33.3	33.3	33.3	33.3	35.	31.3
Середній	46.7	53.3	46.7	40	46.7	53.4	46.7	48.7
Високий	13.3	20	20	26.7	20	13.3	18	20

Дані, отримані після проведення констатувального етапу експерименту на визначення рівня сформованості ігрової компетентності у дітей старшого дошкільного віку обох груп показали загалом недостатній рівень сформованості ігрової компетентності. Більшість дітей з низьким (ЕГ – 35,3%; КГ – 31,3%) та середнім (ЕГ – 46,7%; КГ – 48,7%) рівнями. Діти мають

недостатньо розвинений інтерес до ігрової діяльності, більшість грає в ігри нетривалий час, не всі діти мають улюблені ігри та ролі. Не у всіх дітей сформовані предметні і рольові способи розв'язання задач, здатність брати на себе відповідальність за результат. Окремі діти не вміють домовлятися, конструктивно розв'язувати конфліктні ситуації.

Зважаючи на отримані результати, вважаємо доцільним впровадити у освітній процес експериментальної групи дітей систему розвивальних ігор. Виявлення позитивної динаміки сформованості знань з різних сфер життя у дітей старшого дошкільного віку опитаних дітей експериментальної групи свідчатиме про ефективність формульованого експерименту.

Основними завданнями формульованого етапу дослідження ми визначили наступні: 1. Підібрати й методично забезпечити зміст розвиваючого предметно-просторового середовища як однієї з головних умов формування ігрової компетентності дошкільників за допомогою розвивальних ігор. 2. Запровадити комплекс розвивальних ігор для дітей експериментальної групи з метою підвищення іриіівня ігрової компетентності.

Щодо предметно-просторового середовища, то відбулося поповнення його матеріально-технічної бази у експериментальній групі, шляхом збагачення вибору розвивальних ігор. Другий етап формульованого експерименту полягав у роботі з дітьми старшого дошкільного віку. Для того, щоб успішно формувати ігрову компетентність старших дошкільників засобами розвивальних ігор, ретельно був продуманий план роботи та ігрові завдання.

Для формульованого етапу дослідження ми уклали комплекс розвивальних ігор, які включали компютерні («Зоо Абетка», «Хто в горах», «Веселі тварини», «Намбі», «Antomimes»), настільно-друковані («Іграшки», «Розрізні малюнки», «Намалюй візерунок», «Подорож містом»), словесні («Що дали», «Що зайве», «Розвиваємо увагу», «Оповідки-нісенітниці»); ігри на розвиток уваги, пам'яті («Шишки-яблука», «Дуже складне завдання», «Вітрина магазину», «Бабуся укладає у свою валізу», «Запам'ятовування цифр»), ігри, спрямовані на логічне мислення («Вибери зайве», «Підбери картинки за змістом», «Доповни симетрично картинки») ігри, спрямовані на розвиток мовлення («Згадайся і підкажи», «Згрупуйте предмети», «Складні слова», «Знайди за ознаками») та інші.

Комплекс ігор ми запровадили у навчально-виховний процес Плосківського у дошкільної освіти (дитячий садок) «Дзвіночок» Мачухівської сільської ради Полтавського району Полтавської області в експериментальній групі. Також рекомендували батькам використовувати ці ігри вдома під час дозвілля дітей.

Після завершення формульованого етапу експерименту ми провели повторну діагностику рівня сформованості ігрової компетентності дітей у контрольній та експериментальних групах. Проаналізувавши отримані результати, ми отримали середні показники рівня сформованості ігрової компетентності дітей контрольної та експериментальної груп (таблиця 2).

Таблиця 2

Узагальнені результати сформованості ігрової компетентності експериментальної та контрольної груп (%) на контрольному етапі експерименту

Критерії/рівні	Когнітивний		Мотиваційний		Операційно-технологічний критерій		Загальні показники	
	ЕГ (%)	КГ (%)	ЕГ (%)	КГ (%)	ЕГ (%)	КГ (%)	ЕГ (%)	КГ (%)
Низький	ЕГ	КГ	13.3	20	13.3	26.7	13.3	20
Середній	13.3	13.3	33.3	46.7	40	46.7	33.3	51.3

Високий	26.7	60	53.3	33.3	46.7	26.7	53.4	28.7
---------	------	----	------	------	------	------	------	------

Аналізуючи таблицю, можна спостерігати позитивну динаміку в експериментальній групі на всіх рівнях. Так, кількість дітей експериментальної групи, які показали високий рівень сформованості ігрової компетентності збільшилась на 35.4 % (53.4%), середній рівень зменшився на 13.4% (33.3), низький рівень зменшився на 22% (13.3).

У контрольній групі істотних змін не відбулося. Так високий рівень збільшився на 8.7% (28.7%), середній рівень збільшився на 2.6% (51.3%), низький рівень зменшився на 11.3% (20%).

Таким чином, дані контрольного експерименту показали, що впровадження системи розвивальних ігор у освітній процес ЗДО позитивно впливає на підвищення рівня сформованості ігрової компетентності дітей дошкільного віку. Звичайно, комплекс розвивальних ігор було впроваджено в системі різних видів ігор, передбачених освітнім процесом закладу дошкільної освіти. На подальше дослідження заслуговує проблема формування ігрової компетентності дітей дошкільного віку засобом самодіяльних ігор.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Базовий компонент дошкільної освіти. 2021. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
- Бортнюк К., Палецька А. Вплив розвиваючих ігор на формування готовності дитини дошкільного віку до навчання в школі. URL: [zbirnyk_2_2021.pdf](#)
- Ковалевська Н., Пасічніченко А. Навчальна дисципліна «Технології формування ігрової компетентності» у системі професійної підготовки майбутніх вихователів дітей дошкільного віку. *Наукові записки ВДПУ імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія*. 2020. Вип. 63. С. 119–123. DOI: 10.31652/2415-7872-2020-63-119-123
- Крутий К., Деснова І., Замелюк М. Самодіяльна гра дитини дошкільного віку: важливість єдиних термінологічних підходів. *Академічні студії. Педагогіка*. 2022. Вип. 1. С. 122–132. DOI: <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2022.1.18>
- Нечипорук Н. Формування ігрової компетентності дітей дошкільного віку. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/287724506.pdf#page=165>
- Нікітін Б. П. Сходінки творчості, або Розвиваючі ігри. Київ : Радянська школа, 1991. 144 с.
- Рошинець Т. М. Використання розвивальної гри, як пріоритетного розвитку інтелектуальних здібностей дошкільнят. URL: <https://vseosvita.ua/library/vikoristanna-rozvivalnoi-gri-ak-prioritetnogo-rozvitku-intelektualnih-zdibnostej-doshkilnat-232446.html>

REFERENCES

- Bazovyi komponent doshkilnoi osvity [Basic component of preschool education]*. (2021). Retrieved from https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf [in Ukrainian].
- Bortniuk, K., & Paletska, A. (2021). *Vplyv rozvyvaiuchykh ihor na formuvannia hotovnosti dytyny doshkilnoho viku do navchannia v shkoli [The impact of educational games on the formation of readiness of a child of preschool age to study at school]*. Retrieved from: [zbirnyk_2_2021.pdf](#) [in Ukrainian].
- Kovalevska, N., & Pasichnichenko, A. (2020). *Navchalna dystsyplina "Tekhnolohii formuvannia ihrovoi kompetentnosti" u systemi profesiinoi pidhotovky maibutnikh vykhovateliv ditei doshkilnoho viku [Educational discipline "Technologies of formation of game competence" in the system of professional training of future teachers of preschool children]*. *Naukovi zapysky VSPU imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Serii: pedahohika i psykhohohiia [Scientific notes of VSPU named after Mikhail Kotsyubynsky. Series: pedagogy and psychology]*, 63, 119-123 [in Ukrainian].

- Krutii, K., Desnova, I., & Zameliuk, M. (2022). Samodiialna hra dytyny doshkilnoho viku: vazhlyvist yedynykh terminolohichnykh pidkhodiv [Amateur game of a child of preschool age: the importance of unified terminological approaches]. *Akademichni studii. Seriiia "Pedahohika" [Academic studies. Series "Pedagogy"]*, 1, 122-132. DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2022.1.18> [in Ukrainian].
- Nechyporuk, N. (2019). *Formuvannia ihrovoi kompetentnosti ditei doshkilnoho viku [Formation of play competence of preschool children]*. Retrieved from <https://core.ac.uk/download/pdf/287724506.pdf#page=165> [in Ukrainian].
- Nikitin, B. P. (1991). *Skhodynyky tvorchosti, aba Rozvyvaiuchi ihry [The Steps of Creativity, or Developing Games]*. Kyiv: Radianska shkola [in Ukrainian].
- Roshynets, T. M. *Vykorystannia rozvyvalnoi hry, yak priorytetnoho rozvytku intelektualnykh zdibnostei doshkilniat [Use of developmental game as a priority development of intellectual abilities of preschoolers]*. Retrieved from <https://vseosvita.ua/library/vikoristanna-rozvyvalnoi-gri-ak-prioritetnogo-rozvitku-intelektualnih-zdibnostej-doshkilnat-232446.html> [in Ukrainian].

NATALIIA KOVALEVSKA

ANZHELA PASICHNICHENKO

THE INFLUENCE OF MODERN EDUCATIONAL GAMES ON PRESCHOOL CHILDREN'S GAME COMPETENCE FORMATION

The article reveals the peculiarities of preschool children's game competence formation. Educational games have been identified as one of the effective ways to increase the level of game competence formation. Educational games meet preschoolers' natural needs and combine elements of learning, applied, reproductive and creative activities, which makes it possible to develop the child's emotional sphere, cognitive interests, intellectual and spiritual needs, and creativity.

Educational games are defined as a set of games of various types by the authors. They have the following common characteristics: they contain a task that needs to be solved, necessarily accompanied by written, oral, pictorial, and drawing instructions; compliance by teachers or parents with the principles of accessibility, systematicity, and consistency; taking into account the child's individual and maximum capabilities; providing a free, creative atmosphere; lack of hints in solving tasks, to form responsibility and independence; providing educational space and time for creative problem solving; encouragement to complete a difficult task and enjoy the result, which has a real material display.

A pedagogical experiment was conducted to determine the impact of educational games on the level of preschool children's game competence development. Thirty children of older preschool age participated in the experiment, divided into experimental and control groups. At the ascertainment stage of the experimental study, to determine the level of preschool children's game competence, indicators and criteria for preschool children's game competence were determined. When determining the criteria and indicators, we focused on the Basic component of preschool education, namely the educational direction "Child's Game". We defined *motivational, activity, and cognitive criteria and their indicators*. Based on selected criteria and indicators, we substantiated the levels of older preschool children's game competence formation: high, medium, and low. At the formative stage, a system of educational games was implemented in the experimental group. The control experiment data showed that the use of educational games in working with preschool children contributes to the positive dynamics of the growth of the level of the formation of game competence, and has a positive effect on the preschool children's comprehensive development.

УДК 373.2.091.39:614

DOI <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2022.80.278176>

ВАШАК ОКСАНА

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7091-8242>

(Полтава)

Work place: Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

E-mail: vashak1971.oa@gmail.com

ВІЛЬХОВА ОКСАНА

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9152-2511>

(Полтава)

Work place: Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

E-mail: oksana.vilhovadinec@gmail.com

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Сучасні реформи, які відбуваються в освіті, вимагають нових підходів до організації освітнього простору у дошкільних закладах. Наразі приділяється велика увага системі оздоровчої роботи педагогів. Виховання у дітей дошкільного віку відповідального ставлення до власного здоров'я, як найголовнішої цінності людини, повинно здійснюватися у процесі здоров'язбережувальної діяльності вихователів. Реалізація цих завдань, передбачає впровадження у систему роботи зі збереження і зміцнення здоров'я дітей дошкільного віку сучасних оздоровчих технологій. Головним принципом цих технологій є профілактика захворювань, що є вкрай важливим для дитячого організму який досить швидко розвивається. На нашу думку, оздоровчі технології сприятимуть формуванню у дошкільників уявлень про здоров'я, ціннісного ставлення до навколишнього середовища, мотивації до здорового способу життя. Різноманітність оздоровчих технологій дасть можливість педагогам удосконалювати у подальшому здоров'язбережувальну діяльність у закладах дошкільної освіти.

Ключові слова: діти дошкільного віку, здоров'я, розвиток особистості, фізкультурні заняття, спортивне дозвілля, загартовування.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Упродовж останніх десятиліть, питання стану здоров'я суспільства в Україні, постало надзвичайно гостро. Зростає кількість різноманітних захворювань, а тривалість життя, що є одним із показників здоров'я населення, стрімко знижується. Фахівці розцінюють цю проблему як таку, що зменшує ресурс розвитку суспільства та загрожує національній безпеці країни. Тому в сучасному українському суспільстві, виникла нагальна потреба змінити ставлення до власного здоров'я та впроваджувати в життя оздоровчої технології.

Проблема здорового способу життя людини, є важливим чинником для її гармонійного розвитку та працездатності. Формувати знання, вміння та навички здорового способу життя потрібно починати ще у ранньому віці і тоді вони перетворюються у важливий компонент загальної культури, а також позитивно впливатимуть на спосіб життя. При цьому дошкільний період вважається найбільш сприятливим для формування уявлень про здоров'я, а відповідно надзвичайно актуальною є проблема здоров'язбережувальної діяльності вихователів у закладах дошкільної освіти.

В Україні права дитини регулюються різними нормативними актами держави. Так, Закон України «Про охорону дитинства», серед головних прав особистості визначає її право на забезпечення умов для збереження життя та здоров'я (*Про охорону дитинства...*, 2016). У Законі України «Про дошкільну освіту» зазначено, що заклад дошкільної освіти створює безпечні та нешкідливі умови для розвитку, виховання та навчання дітей, формує в дітей гігієнічні навички та основи здорового способу життя (*Про дошкільну освіту...*, 2021). У Базовому компоненті дошкільної освіти звертається увага на формуванні здоров'язберігаючих

компетентностей дітей, результатом розвитку яких, є потреба в опануванні способами збереження та зміцнення власного здоров'я, а також сукупність елементарних знань про людину та її здоров'я, здоровий спосіб життя (*Базовий компонент дошкільної освіти, 2021*).

Військові, економічні й соціально-політичні зміни, що відбуваються в державі, поставили педагогів сучасних закладів дошкільної освіти перед гострою необхідністю критичної переоцінки науково-теоретичних основ системи виховання, орієнтованості на формування духовних потреб, здорових звичок, фізичного загартування та збереження здоров'я дітей. Адже це той вік, коли відбувається інтенсивний розвиток фізичних і психічних якостей особистості.

Здоров'я дитини як особисте надбання, на думку Н. Денисенко, це запорука її повноцінного майбутнього життя. Здорова дитина може вчитись, оволодівати в майбутньому будь-якою спеціальністю, розвивати свої здібності. Цінність здоров'я дитини для суспільства – це продуктивність праці її батьків, від цього – багатство суспільства, а здоров'я нації – показник цивілізованості держави, що відображає соціально-економічний стан суспільства (Денисенко, 2010). Тому збереження і зміцнення здоров'я підростаючого покоління є обов'язковим компонентом системи національної освіти.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Дослідженням впливу екологічних чинників на здоров'я людини присвячені ряд робіт вітчизняних та зарубіжних учених О. Античко, Н. Когут, В. Антонов, А. Нагорна, М. Хижняк А. Сердюк А. та ін. У наукових дослідженнях вчених Ю. Бойчука, М. Гончаренко, Н. Денисенко, В. Лозинського, І. Ляхова, В. Оржеховської, Ю. Танасійчука, О. Федька та ін. розкриваються проблеми здоров'я людей, як головної цінності їх життя, основні принципи та сутність здорового способу життя.

Актуальними у теорії і практиці дошкільної освіти залишаються проблеми фізичного виховання дітей, фізичного розвитку дітей, вивчення здоров'язбережувальних технологій та методик. На думку багатьох вчених, педагогів, практиків, проблема здоров'я є важливою для кожної людини, а закладати основи здоров'язбереження як головної цінності, потрібно з дитинства і відбуватися це повинно на державному, суспільному та особистісному рівнях. Велика увага цим питанням приділяється у працях науковців Т. Андрющенко, О. Богініч, Л. Бондар, В. Бутенко, Л. Загородньої, Н. Лісневської, А. Мурашкович, В. Неділько, В. Стельмахівської, Н. Труш, В. Харматова, О. Ярмошенко.

Незважаючи на певні наукові напрацювання, проблема специфіки здоров'язбережувальної діяльності вихователів у закладах дошкільної освіти залишається недостатньо вивченою.

Мета статті – теоретично обґрунтувати роль оздоровчих технологій у здоров'язбережувальній діяльності вихователів у закладах дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних наукових психолого-педагогічних, валеологічних, екологічних джерелах, поняття «здоров'я» не є сталим, загальноприйнятим, воно розкривається з різних точок зору. Так, дослідники О. Богініч, Н. Бондар, Т. Бондар, В. Стельмахівська та інші, розкривають це поняття як стан організму людини: норма функціонування організму; динамічна рівновага (гармонія) життєвих функцій; здатність організму адаптуватися до умов навколишнього середовища; відсутність патологічних змін і нормальне самопочуття; повне фізичне, духовне, розумове й соціальне благополуччя (Богініч, 2012; Бондар, 2010; Бондар, 2011; Стельмахівська, 2008).

Слід зазначити, що термін «здоров'язбереження», а також синонімічні категорії «збереження здоров'я», «охорона здоров'я», «зміцнення здоров'я» досить широко вивчається у наукових дослідженнях. Зокрема, на думку сучасної дослідниці В. Бутенко, поняття «здоров'язбереження» характеризується як цінність, система, процес, результат (Бутенко, 2014).

Разом з тим, зауважують Н. Бондар, Т. Бондар, В. Стельмахівська та інші термін «здоров'язбереження» на сьогодні не має однозначного визначення (Бондар, 2010; Бондар, 2011; Стельмахівська, 2008). Це зумовлено декількома причинами. По-перше, у свій час, поняття «здоров'язбереження», було певним чином монополізовано медичною галуззю. По-друге, здоров'язбереження особистості як пріоритетне педагогічне завдання та безпосередній результат освітньої діяльності, обговорюються в педагогічній науці поперехово.

Численні наукові дослідження наголошують на тому, що різні хвороби у дошкільному віці, як правило негативно впливають на розвиток пам'яті у дітей, у них спостерігається нестійка увага, швидка стомлюваність, а інколи, навіть затримка у мовному розвитку. У таких дітей не стабільні емоційні прояви, які можуть негативно позначатися на процесах соціалізації та адаптації до умов нового середовища. Тому правильна здоров'язбережувальна діяльність вихователів у закладах

дошкільної освіти, на нашу думку, буде сприяти формуванню здорового способу життя дитини, профілактиці захворювань, зміцненню здоров'я.

Науковці О. Богініч та С. Ладивір, працюючи над проблемами фізичного виховання дітей, наголошували, що формувати потребу в здоров'язбереженні необхідно у дошкільному віці, коли організм пластичний і легко піддається виховним педагогічним впливам. У дітей зміцнюється бажання бути здоровими, вирости сильними, активними, вміти обслуговувати себе й поводитися так, щоб не зашкодити собі та іншим. За допомогою дорослих дитина усвідомлює потребу щоденного виконання фізичних вправ та зарядки, загартовування, дотримання режиму дня, вживання здорової їжі, дотримання чистоти навколишнього середовища та приміщення, а також правил особистої гігієни (Богініч, 2012).

Науковцями розкривається поняття «здоров'язбережувальна компетентність» як здатність дитини до застосування навичок здоров'язбережувальної поведінки відповідно до наявної життєвої ситуації; дотримання основ здорового способу життя, збереження та зміцнення здоров'я у повсякденній життєдіяльності. Серед головних завдань Базового компонента дошкільної освіти, постає питання формування у дошкільників уявлень про цінність здоров'я, його значення для повноцінної життєдіяльності, а також про основні чинники збереження здоров'я – рухова діяльність, правильне харчування, дотримання питного режиму (*Базовий компонент дошкільної освіти, 2021*).

Правильна організація здоров'язбережувальних технологій у освітньому просторі закладів дошкільної освіти, як правило, викликає у дітей позитивні емоції та формує правильне світосприйняття. Такі технології дають можливість зміцнити здоров'я дітей та знизити рівень захворюваності.

У психолого-педагогічних дослідженнях, науковцями розроблено види здоров'язберігаючих технологій. Так, серед найвідоміших є:

фізкультурно-оздоровчі, куди відносять стретчинг, ритмопластика, а

також різні види гімнастики, зокрема пальчикова гімнастика, гімнастика для очей, дихальна гімнастика, гімнастика пробудження. До цього виду належить масаж, куди відносять самомасаж, точковий масаж, Су-Джок-терапію, система «Хатха-йога», оздоровчий хортинг, «Са-Фі-Дансе», фітбол-гімнастика та ін.

лікувально-профілактичні. До них належить загартовування, фітотерапія,

ароматерапія, вітамінотерапія тощо, це технології забезпечення оптимального психічного і соціального здоров'я дошкільників, зокрема кольоротерапія, казкотерапія, сміхотерапія, музична терапія, арт-терапія, піскова терапія, ігрова терапія, релаксація, психо-гімнастика тощо (Бутенко, 2014).

Ці оздоровчі технології є найбільш відомі в освітньому просторі ЗДО, адже вони сприяють гармонійному розвитку особистості дитини, поліпшенню психоемоційного стану та підвищенню резервних можливостей дитячого організму. Важливим компонентом цих технологій виступає профілактика захворювань та стимулювання м'язового тону, розвиток вестибулярного апарату, збереження та зміцненню фізичного, психічного, соціального та духовного здоров'я дітей. Окрім того, у дітей дошкільного віку з'являється мотивація до здорового способу життя і вони:

починають диференціювати поняття «здоров'я» та «хвороба»;

називають хвороби та їх ознаки;

мають уявлення про те, що погіршення здоров'я людини може виникнути через поганий стан навколишнього середовища;

розуміють взаємозалежність стану здоров'я та гігієнічних процедур;

мають найпростіші уявлення про заходи, що спрямовані на збереження здоров'я та життя.

У Стандарті дошкільної освіти зазначено, що результатом розвитку здоров'язберігаючих компетентностей дітей, повинна бути стійка мотивація еколого-валеологічної спрямованості щодо пізнання себе та довкілля, яка спонукає до використання навичок здоров'язбережувальної поведінки (*Базовий компонент дошкільної освіти, 2021*).

Сьогодні досить актуальним є використання вихователями у закладах дошкільної освіти оздоровчих технологій, а саме: руховий ігро-тренінг, фітбол-гімнастика, гідро-аеробіка, художня гімнастика, рухова казкотерапія, рольове програвання ситуацій, психогімнастичні вправи, трудотерапія, музикотерапія, кольоротерапія, сміхотерапія, вітамінотерапія, ігри-драматизації та інші. Вони проводяться для дітей раннього та дошкільного віку, не вимагають великих приміщень та

дорогого обладнання для занять, тому вихователі використовують їх упродовж усього навчального року.

Освітня діяльність щодо збереження і зміцнення здоров'я дітей дошкільного віку повинна проводитися у закладах дошкільної освіти систематично, із використанням таких основних форм, як індивідуальні бесіди, фізкультурні заняття, свята, ігри, а також методів (бесіда, читання художніх творів, загартовування тощо) і різноманітних засобів: ІКТ, розвиваюче середовище, ігри, художня література тощо. Сьогодні, у сучасних українських ЗДО проводяться різні види діяльності, метою яких, є збереження здоров'я дітей: ігрова, трудова, освітньо-розвивальна, екскурсії.

Зауважимо, що в умовах варіативності і різноманітності змісту, форм і методів роботи з дітьми не може бути запропонована єдина модель планування педагогічної роботи. Кожен заклад виходить із своїх можливостей, а саме: наявність фахівців, розробка методичних програми і методик, матеріальна база, а також кліматичні, соціокультурні й інші регіональні особливості. Потрібно звернути увагу на те, що традиційні форми навчання, які прийняті в ЗДО, можуть використовуватися лише частково.

Аналіз педагогічної роботи вихователів доводить, що систематична здоров'язбережувальна діяльність закладу дошкільної освіти щодо підвищення рівня здоров'я дітей буде завжди результативною та ефективною, адже вихователі набувають:

- здоров'язбережувальної грамотності, тобто оволодівають уявленнями про здоровий спосіб життя, способи формування, збереження та зміцнення здоров'я;
- здоров'язбережувальної культури – орієнтація на здоровий спосіб життя у майбутньому;
- здоров'язбережувальної компетентності, яка включає сукупність знань про людину і її здоров'я, здоровий спосіб життя та безпечну поведінку;
- усвідомлення здоров'я як вищої життєвої цінності;
- фізичної, соціальної, психічної та духовної складових здоров'я.

Окрім того, організація здоров'язберігаючої діяльності буде ефективною за умови тісної співпраці закладу дошкільної освіти та батьків. Єдність вимог родини й ЗДО сприятиме формуванню у дітей свідомого ставлення до власного здоров'я, а відтак, родина може власним прикладом заохочувати до здорового способу життя.

Як бачимо, організація здоров'язбережувальної діяльності вихователів у ЗДО, є важливою проблемою, вирішення якої залежить від професійних навичок використання ними оздоровчих технологій в освітньому просторі, співпраці з батьками та відповідального ставлення суспільства до здоров'я дітей.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Вважаємо, що для України проблема здоров'язбереження дітей дошкільного віку є особливо актуальною. Адже у цьому віці закладаються основи здоров'я, створюється фундамент для розвитку фізичних здібностей, формуються вольові якості. Тому важливо саме на етапі дошкільного періоду створити оптимальні умови для формування і розвитку необхідних якостей, які забезпечать формування у дошкільників здоров'язбережувальної грамотності, культури та компетентності.

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо у порівняльному аналізі специфіки здоров'язбережувальної діяльності українських фахівців дошкільної освіти і вихователів країн Європи з метою обміну науково-практичним досвідом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Базовий компонент дошкільної освіти. 2021. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
- Богініч О. Л. Здоров'я та фізичний розвиток дитини : реалізація завдань освітньої лінії «Особистість дитини». *Дошкільне виховання*. 2012. № 9. С. 3–7.
- Бондар Н., Черкащенко І. Здоров'язбереження у школі. *Відкритий урок*. 2010. № 3. С. 71–73.
- Бондар Т. С. Методологічні аспекти процесу формування та збереження здоров'я дітей і молоді. *Фізичне виховання в школі*. 2011. № 6. С. 5–9.
- Бутенко В. Г. Теоретичні аспекти проблеми здоров'язбереження дітей у системі дошкільної освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2014. № 9. С. 65–72.
- Денисенко Н. Ф., Лиходід Л. В., Лупінович С. В., Михайліченко А. Витоки здоров'я дитини : навч.-метод. посіб. Тернопіль, 2010. 160 с.
- Ладивір С. Не зашкодь і не прогай можливостей. *Дошкільне виховання*. 2009. № 3. С. 3–5.
- Про дошкільну освіту: Закон України від 11.07.2001 р. Дата оновлення: 01.01.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text>

Про охорону дитинства: Закон України від 26 квіт. 2001 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>

Стельмахівська В. П. Соціальні та гігієнічні аспекти розвитку проблеми охорони здоров'я дітей у дошкільних навчальних закладах (20-90 роки XX століття). *Охорона здоров'я України*. 2008. № 2. С. 73–76.

REFERENCES

- Bazovyi komponent doshkilnoi osvity [Basic component of preschool education]*. (2021). Retrieved from https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf [in Ukrainian].
- Bohinich, O. L. (2012). Zdorovia ta fizychnyi rozvytok dytyny : realizatsiia zavdan osvitnoi linii "Osobystist dytyny" [Health and physical development of the child: implementation objectives of the educational line "Child's Personality"]. *Doshkilne vykhovannia [Preschool education]*, 9, 3-7 [in Ukrainian].
- Bondar, N., & Cherkashchenko, I. (2010). Zdoroviazberezhennia u shkoli [Health care at school]. *Vidkrytyi urok [An open lesson]*, 3, 71-73 [in Ukrainian].
- Bondar, T. S. (2011). Metodolohichni aspekty protsesu formuvannia ta Zberezhennia zdorovia ditei i molodi [Methodological aspects of the process of formation and preservation of the health of children and youth]. *Fizychno vykhovannia v shkoli [Physical education at school]*, 6, 5-9 [in Ukrainian].
- Butenko, V. H. (2014). Teoretychni aspekty problemy zdoroviazberezhennia ditei u systemi doshkilnoi osvity [Theoretical aspects of the problem of health care of children in the system of preschool education]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii [Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies]*, 9, 65-72 [in Ukrainian].
- Denysenko, N. F., Lykhodid, L. V., Lupinovykh, S. V., & Mykhailichenko, A. (2010). *Vytyky zdorovia dytyny [Origins of the child's health]*. Ternopil [in Ukrainian].
- Ladyvir, S. (2009). Ne zashkod i ne prohail mozhlyvostei [Do not harm and do not miss opportunities]. *Doshkilne vykhovannia [Preschool education]*, 3, 3-5 [in Ukrainian].
- Pro doshkilnu osvitu [On preschool education]: Zakon Ukrainy vid 11.07.2001 r.* Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text> [in Ukrainian].
- Pro okhoronu dytynstva [About childhood protection]: Zakon Ukrainy vid 26 kvit. 2001 r.* Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2402-14> [in Ukrainian].
- Stelmakhivska, V. P. (2008). Sotsialni ta hiiienichni aspekty rozvytku problemy okhorony zdorovia ditei u doshkilnykh navchalnykh zakladakh (20-90 roky XX stolittia) [Social and hygienic aspects of the development of the problem of health care for children in preschool educational institutions (the 20-90s of the XX century)]. *Okhorona zdorovia Ukrainy [Health care of Ukraine]*, 2, 73-76 [in Ukrainian].

OKSANA VASHAK

OKSANA VILHOVA

THE MODERN TECHNOLOGIES USAGE IN THE HEALTH-PRESERVING ACTIVITIES OF EDUCATORS OF PRESCHOOL EDUCATION INSTITUTIONS

Modern reforms taking place in education require new approaches to the organization of educational space in preschool institutions. Currently, much attention is paid to the system of improving teachers; healthcare work. Education of preschool children in a responsible attitude to their health, as the most important human value, should be carried out in the course of health-saving activities of educators. The implementation of these tasks involves the introduction of modern health technologies into the system of work on preserving and strengthening the health of preschool children. The main principle of these technologies is the prevention of diseases, which is extremely crucial for a child's body, which develops quite quickly. In our opinion, health technologies will contribute to the formation of preschoolers; ideas about health, a valuable attitude to the environment, and motivation for a healthy lifestyle. The diversity of health technologies will allow teachers to further improve health-preserving activities in preschool education institutions.

Keywords: *children of preschool age, health, personality development, physical education classes, sports leisure, hardening.*

УДК 37.014.6:51

DOI <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2022.80.278177>

МАКСИМ ЛУТФУЛЛІН

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9130-2546>

(Полтава)

Work place: Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

E-mail: M.Lufullin@i.ua

ВАЛЕРІЙ ЛУТФУЛЛІН

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8967-3863>

(Полтава)

Work place: Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

E-mail: V.S.Lutful@gmail.com

ЛЮДМИЛА МАТЯШ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5286-2778>

(Полтава)

Work place: Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

E-mail: matyashludmila2016@gmail.com

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ ПІДНЕСЕННЯ ЯКОСТІ ШКІЛЬНОЇ МАТЕМАТИЧНОЇ ОСВІТИ

Представлено фактичний матеріал про суттєві недоліки у стані шкільної математичної освіти в Україні, Болгарії, Біларусі, Латвії, Польщі та Угорщині: зниження рівня навчальних досягнень учнів, втрату бажання вивчати математику, падіння престижу математичної освіти і математичних професій у суспільній свідомості та ін. Констатовано зниження уваги українських науковців до проблем попередження і усунення неуспішності навчання школярів, завуальовано вживанням терміна "початковий рівень навчальних досягнень".

Розкрито несумісність аномальної переваженості навчальних програм і підручників із принципом доступності навчання та наслідки цієї аномалії: втрату учнями бажання навчатись, неуспішність навчання, підміна свідомого засвоєння навчального матеріалу його заучуванням, загрозовано високий рівень захворюваності учнів.

Проаналізовано унікальний досвід викладачів математики минулих поколінь (П. Долгушин, П. Ларичев, Г. Гусарська) і сьогодення (С. Логачевська, О. Плисюк) щодо практичної реалізації нормованого навчання, звільненого від переважень учнів. Встановлено високу освітню і розвивальну ефективність внутрішньої (в одному класі) диференціації навчання учнів з високим, середнім і низьким рівнем навчальних досягнень та її обумовленість глибоким опрацюванням навчального матеріалу з метою адаптації до будь-якого рівня навчальних досягнень учнів.

Обґрунтовано висновок про те, що упровадження в масову шкільну практику внутрішньої диференціації навчання уможливило реалізацію перспективних напрямів піднесення якості математичної освіти: звільнення учнів від навчальних переважень, усунення прогалин у знаннях і уміннях, засвоєння умінь і навичок самостійної роботи, розвиток мислення та інтересу до вивчення математики, підвищення рівня навчальних досягнень.

Ключові слова: *якість математичної освіти, усунення неуспішності навчання, нормоване навчання, внутрішня диференціація навчання, випереджувальний розвиток пізнавальних інтересів учнів.*

Постановка проблеми в загальному вигляді. Протягом останніх десятиліть у загальноосвітніх школах України простежується тенденція зниження рівня математичної підготовки учнів. Зокрема, значні прогалини в засвоєнні навчального матеріалу виявив

моніторинг якості математичної освіти учнів 9-х класів загальноосвітніх навчальних закладів м. Києва (Семененко, 2010, с. 36). Актуальні питання методики навчання математики і пропозиції щодо виправлення наявних недоліків у шкільній практиці обговорювалися на науково-практичних конференціях, проведених у Черкаському національному університеті (*Проблеми математичної освіти*, 2013) і в Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова (Актуальні проблеми теорії й методики навчання математики, 2017). Проте стан шкільної математичної освіти, як свідчать результати ЗНО останніх років, продовжує погіршуватися. Найменш успішним з математики був 2020-2021 н.р.: за результатами ЗНО-2021 відносна кількість випускників шкіл, які не пройшли порогу “склав / не склав”, становить 31,11% (*Математика. Результати ЗНО 2021 року*).

Серед численних взаємопов'язаних причин зниження якості шкільної математичної освіти на особливу увагу заслуговує відсутність у багатьох учнів бажання вивчати математику. Ці учні не вмюють логічно мислити, а замість ретельного виконання домашніх навчальних завдань вони проводять до трьох годин на день в соціальних мережах (Калашнікова, 2017, с. 47). Але “найбільше занепокоєння викликає ситуація падіння престижу математичної освіти і математичних професій” (*Проблеми математичної освіти*, 2013, с. 2). При такому ставленні дорослих і дітей до навчання математики не можуть не виникати великі прогалини в засвоєнні учнями теоретичного матеріалу та в оволодінні вміннями застосовувати його при розв'язуванні задач і виконанні контрольних тестів. Слід зазначити, що в підсумковому документі висловлена спільна стурбованість станом математичної освіти учасників конференції, які поряд з науковцями України представляли педагогічну спільноту Білорусі, Болгарії, Латвії та Угорщини.

Наведені факти викликають необхідність інтенсивного пошуку шляхів подолання критичного стану шкільної математичної освіти.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблема піднесення якості навчання математики є болючою не лише для України. Чи не найбільшу стурбованість низький рівень математичної підготовки школярів викликає серед польських дослідників і вчителів математики. Одним із найболючіших питань шкільної освіти польські науковці вважають небажання учнів вивчати математику (Oleksa, 2017). А. Карпінська і П. Ремжа у статті “Шкільна неуспішність з математики — педагогічний виклик системі освіти” поряд із результатами власних наукових пошуків аналізують матеріали, представлені у монографічних дослідженнях і статтях Е. Грушик-Колчинської, М. Гавронської, М. Домбровського і багатьох інших авторів (Karpińska, Remża, 2019).

Численні взаємопов'язані аспекти діагностування, попередження і подолання неуспішності з математики учнів першого року шкільного навчання висвітлюються у фундаментальних психолого-педагогічних дослідженнях Е. Грушик-Колчинської. Важливим її досягненням є також створення спільно з Е. Зелінською запатентованої програми математичної освіти дітей старшого дошкільного віку “Дитяча математика” (Kawiak, 2019, р. 26-27).

Проте проблема неуспішності з математики в Польщі, незважаючи на високу інтенсивність досліджень психологів, педагогів і методистів, не втрачає своєї актуальності, про що свідчать результати екзаменаційної атестації випускників ліцеїв з математики: у 2014 році 25% випускників зазнали невдачі математики, у 2018 такий результат був у 13% випускників. Автори згаданої вище статті не вважають задовільним результатом відносно поліпшення підсумків 2018 р. і цілком погоджуються з відповідною думкою авторів відомої у багатьох країнах монографії Г. Драйдена і Дж. Вос “Революція в навчанні”: “На будь-якому підприємстві декілька відсотків бракованих виробів будуть вважатися фінансовою катастрофою. Школи – єдині заклади, які вважають такий результат успішним” (Karpińska, Remża, 2019, р. 122).

На жаль, в Україні на сучасному етапі розвитку шкільної освіти актуальність таких досліджень належною мірою не усвідомлюється. Як констатує Л. Кондратенко, авторка фундаментальної монографії “Психологія первинної шкільної неуспішності” (2017), у 90-х роках ХХ століття почалося поступове зниження зацікавленості українських науковців проблемами шкільної неуспішності. На її думку, одна з головних причин цього полягає в тому, що за умов швидких соціально-політичних змін у суспільній свідомості відбулося знецінення вартості глибоких наукових знань. Разом з тим уведення системи 12-бального оцінювання дозволило учителям “приховувати” незадовільні знання учнів від них самих (Кондратенко,

2017, с. 133-134). Насправді, немає і не може бути ніякої користі від того, що ця шкала вилучає саме поняття шкільної неуспішності, а фактична неуспішність навчання (1-2 бали) означається терміном “початковий рівень навчальних досягнень”. Зумовлена цим терміном “заспокійлива дія” значно знижує відповідальність керівників шкіл і вчителів за якість навчання кожного учня, а неуспішність не зникає від того, яким терміном її будуть називати.

Аналіз психолого-педагогічної літератури і шкільної практики свідчить, що найбільшою перешкодою на шляху належного засвоєння учнями математики та інших предметів є надмірний обсяг навчального матеріалу, несумісний із принципом доступності навчання (Лутфуллін, 2019, с. 11-12).

Кількісна оцінка обсягу навчального матеріалу з різних предметів показала, що найбільш перевантаженими є саме підручники з математики. Зокрема, в 1979-1980 н.р. підручник геометрії для 6-7 класів мав найвищий (20-кратний!) рівень перевантаженості (Беспалько, 1988, с. 152-153). Від того часу пройшло понад 40 років, але досі не було жодної спроби внесення кардинального скорочення у шкільні програми і підручники. Не можна не погодитись з думкою про те, що передбачений програмами обов'язковий зміст навчання за своїм обсягом і складністю не може бути засвоєним значною частиною учнів (Тхоржевський, 1999, с. 48-49).

Навчальні перевантаження учнів у поєднанні з розглянутими вище негативними тенденціями в розвитку шкільної освіти створюють величезні труднощі у професійній діяльності вчителів математики та інших предметів. Тому виключної актуальності набуває необхідність пошуку шляхів подолання численних недоліків у змісті, методах і організації шкільної освіти.

Метою статті є визначення перспективних напрямів піднесення якості шкільної математичної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. У відповідності до цієї мети слід звернутися до результатів попереднього дослідження, спрямованого на пошук наявних резервів піднесення якості математичної освіти (Лутфуллін, 2019). Головним результатом цього дослідження є аналіз теоретико-методологічних засад і практичного досвіду ефективного подолання навчальних перевантажень учнів. У дидактиці методологія і теорія вирішення цієї болючої проблеми створювалась найвидатнішими педагогами минулого (Квінтіліаном, Коменським, Песталоцці, Дістервегом, Ушинським, Каптеревим та ін.) протягом багатьох століть і знайшла узагальнення в дидактичній концепції структуралізму, обґрунтованій відомим польським дидактом К. Сосницьким. Методичні аспекти звільненого від перевантажень (тобто нормованого) навчання математики висвітлюються в педагогічній спадщині відомих математиків М. Остроградського, Ж. Бертрана, С. Шохор-Троцького, П. Долгушина, М. Крилова, О. Крилова, К. Лебединцева та ін. Практика ефективного нормованого навчання математики представлена педагогічним досвідом П. Долгушина, П. Ларичева і Г. Гусарської (Лутфуллін, 2019, с. 12-13).

Зазначене вище ігнорування принципу доступності навчання на етапі розробки змісту шкільної освіти підтверджено результатами глибокого кількісного і якісного аналізу цього змісту, який констатував, що перевантаженість підручників з математики, фізики і хімії перевищує п'ятикратний рівень. До цього додається невідповідний повноцінному засвоєнню обсяг навчального матеріалу з інших предметів (Беспалько, с. 152-154). Своєрідною зловісною тінню таких перевантажень є катастрофічно високий і дедалі зростаючий рівень захворюваності школярів (Дудіна, Терещенко, 2014; Лутфуллін, 2011, с. 163-167).

У числі безпосередніх аномальних наслідків навчальних перевантажень з математики та інших предметів слід зазначити також утрату учнями бажання навчатись і примусовість навчальної діяльності, механічне заучування навчального матеріалу, перевтому. Проте перелік цих аномалій можна продовжувати й продовжувати (Степаненко, Лутфуллін, 2018, с. 7).

Виняткова цінність практичного досвіду подолання навчальних перевантажень учнів полягає в тому, що його фактичний зміст дає можливість розкрити важливі психолого-педагогічні особливості нормованого навчання, яке доводиться визнати маловідомим педагогічним явищем. Унікальність розробленого в 20-х роках ХХ ст. викладачем Київського політехнічного інституту П. Долгушиним навчального посібника “Математика для робітфаків” полягає в системній реалізації внутрішньопредметних і міжпредметних зв'язків тогочасного шкільного курсу математики, що, за словами автора, дозволило зменшити обсяг навчального

матеріалу з арифметики, алгебри, геометрії й тригонометрії разів у десять (Долгушин, 1923, с. 5). У досвіді П. Ларичева реалізовано високий рівень самостійності слухачів робітфаку в навчальній діяльності, мінімальний обсяг домашніх завдань, оптимальний підхід до повторення великого обсягу пройденого навчального матеріалу (Андронов, 1967). Г. Гусарська розробила і реалізувала оригінальну систему навчання математики учнів старших (VIII-X) класів. Протягом першого з трьох років навчання старшокласників відбувся цілеспрямований процес повної ліквідації прогалин у засвоєнні навчального матеріалу семи попередніх років навчання. Водночас учні досягали суттєвих успіхів у засвоєнні нового навчального матеріалу. У дев'ятому класі значно підвищувалися темп навчального процесу і рівень навчальних досягнень учнів. Глибоке засвоєння учнями навчальної програми випускного X класу Галина Юліанівна доповнювала пропедевтикою математичних дисциплін першого курсу університету та інших закладів вищої освіти (Невский, 1981, с. 31-32). Слід зазначити, що цілком нормоване навчання у досвіді П. Ларичева і Г. Гусарської відзначалося також нерозривною єдністю розвитку в учнів інтересу до вивчення математики і математичного мислення.

Цінним джерелом для продовження і поглиблення результатів розглядуваного попереднього дослідження резервів піднесення якості шкільної математичної освіти є згадана вище монографія Л. Кондратенко "Психологія первинної шкільної неуспішності" (2017). У пошуку шляхів попередження і подолання неуспішності авторка звертається насамперед до аналізу педагогічного досвіду відомих в Україні вчителів-науковців С. Логачевської і М. Гузика, дидактичні досягнення яких пов'язані з реалізацією диференційованого навчання учнів (Кондратенко, 2017, с. 129-133).

Досвід диференціації навчання молодших школярів, набутий С. Логачевською, має важливе значення для визначення шляхів піднесення якості навчання математики в середніх і старших класах. У цьому досвіді диференційований підхід реалізовано у відповідності до рівня розумового розвитку учнів, з яким вони починають навчання у першому класі. Поділ учнів за рівнями готовності до шкільного навчання і розумового розвитку (високим, середнім і низьким) С. Логачевська здійснює на основі глибокого вивчення індивідуальних особливостей кожної дитини. При цьому яскраво простежується нерозривний зв'язок рівня розумової діяльності з розвитком пізнавальних інтересів першокласників: учні високого рівня розвитку виявляють найбільший інтерес до навчальної діяльності в той час, коли в учнів низького рівня стійкі інтереси виникають лише як результат тривалого впливу і численних заохочень з боку вчителя (Кондратенко, 2017, с. 130).

У досвіді С. Логачевської реалізовано внутрішню (в одному класі) рівневу диференціацію навчання, спрямовану на розвиток пізнавальної активності, мислення і самостійності учнів у засвоєнні знань і умінь. На уроках і вдома вони виконують диференційовані типові й нестандартні завдання, які не лише відповідають рівню їх розвитку, але водночас сприяють його підвищенню. Важливим чинником у досягненні успіху є постійний зворотний зв'язок вчительки з учнями, що дає можливість вчасно виявляти прогалини у засвоєнні навчального матеріалу (Кондратенко, 2017, с. 130-131).

Протягом останніх десятиліть різним аспектам проблеми диференціації навчання присвячено численні дослідження українських і зарубіжних науковців, Огляд цих досліджень свідчить про варіативність напрямів диференційованого навчання, кожний з яких має значний позитивний освітній, розвивальний і виховний вплив на учнів, але не позбавлений певних недоліків. Особливості різних напрямів диференціації пов'язані насамперед із вибором провідного чинника навчального процесу: мети, змісту або методу навчання, рівня розвитку учнів і успішності навчання, темпу засвоєння навчального матеріалу. Проте, незважаючи на вагомий результати наукових досліджень диференційованого навчання, підтверджені успішним практичним досвідом вчителів-дослідників, сучасна "масова школа не розділяє дітей за їхніми індивідуальними особливостями й інтересами; вона вчить всіх однаково..." (Шпарик, 2015, с. 156).

Про виключну актуальність упровадження диференційованого навчання в масову шкільну практику свідчить поряд із дослідженнями С. Логачевської і М. Гузика досвід О. Плисюк щодо навчання математики у старших класах Острозького ліцею-інтернату. Реалізація внутрішньої (в одному класі) рівневої диференціації в цьому досвіді відзначається науковою новизною, а також високою репрезентативністю досягнень в розвитку інтересу до вивчення

математики, мислення і в піднесенні рівня успішності навчання учнів. Наукова новизна і цінність полягає в тому, що О. Плисюк у процесі навчання застосовує триразове пояснення теоретичного матеріалу. Після першого пояснення учні, що мають високий рівень розвитку, виконують індивідуальні практичні завдання. Після другого пояснення завдання виконують також учні достатнього рівня навчальних досягнень. Учні середнього і початкового рівня отримують практичні завдання після третього пояснення. Тепер вчителька перевіряє результати виконання самостійної роботи учнів високого і достатнього рівнів навчальних досягнень. Триразове пояснення теоретичного матеріалу значно посилює розвивальний потенціал диференційованого навчання. Важливим чинником піднесення якості навчання математики є також виконання старшокласниками диференційованих домашніх завдань (Плисюк, 2019, с. 42-43).

В експериментальному десятому (а потім одинадцятому) класі за два роки навчання серед 23 учнів значно збільшився склад групи високого рівня навчальних досягнень (від 1 до 6). За час навчання в 10 класі учень, який мав початковий рівень успішності, піднявся на середній рівень. Відповідно до зростання групи високого рівня за два роки зменшилася група середнього рівня (від 11 до 6). При цьому група достатнього рівня кількісно збільшилася лише на 1 учня (від 10 до 11), але її склад значно поновився за рахунок зростання успішності навчання учнів цієї ж групи і групи середнього рівня (Плисюк, 2019, с. 45).

Слід зазначити, що впровадження досвіду О. Плисюк у масову шкільну практику сприятиме подоланню труднощів навчання математики, зумовлених надмірним вживанням у підручниках для середніх і старших класів такого стилю викладу, який є властивим науковій літературі. Для авторів підручників і вчителів досі залишається маловідомою думка К.Д. Ушинського про необхідність і специфіку педагогічного опрацювання наукового матеріалу: "... Науковий і педагогічний виклад науки — речі різні, й педагоги всіх країн діяльно працюють над переробкою наукових систем у педагогічні... Над цією переробкою наук у підручники відбилася і вся історія педагогічних систем і педагогічних помилок" (Ушинський, 1974, с. 331).

Таким чином, визнана в педагогічній теорії й на практиці висока ефективність диференційованого навчання обумовлена насамперед тим, що його реалізація ставить учителя перед необхідністю принаймні трикратного педагогічного опрацювання навчального матеріалу з метою забезпечення його доступності для учнів з високим, середнім і низьким рівнями навчальних досягнень і активізації їх пізнавальної діяльності. Розглянутий вище досвід О. Плисюк щодо реалізації диференційованого навчання математики відзначається незаперечним успіхом у нормуванні навчального процесу і подоланні гальмівного впливу навчальних перевантажень на розумовий розвиток, пізнавальні інтереси і успішність навчання старшокласників.

Триразове пояснення нового навчального матеріалу значно посилює освітній і розвивальний потенціал внутрішньої рівневої диференціації навчального процесу і створює найсприятливіші умови для реалізації принципу доступності навчання. При цьому поєднуються важливі напрями піднесення якості шкільної математичної освіти: звільнення учнів від навчальних перевантажень, усунення прогалин у знаннях і уміннях, засвоєння умінь і навичок самостійної роботи, розвиток мислення та інтересу до вивчення математики, підвищення рівня навчальних досягнень (Плисюк, 2019, с. 43-44).

У нормованому навчанні на особливу увагу заслуговує розвиток інтересу учнів до вивчення математики як результат поступового звільнення від тиску навчальних перевантажень. Цей інтерес справляє зворотний позитивний вплив на всі психолого-педагогічні компоненти процесу засвоєння учнями навчального матеріалу (цілеспрямованість, сприйняття, осмислення, узагальнення, увагу, уяву, конкретне і абстрактне мислення, логічну пам'ять тощо). Водночас значно підвищується рівень психічної і фізичної працездатності учнів, звільнюючи від гальмування скуті перевантаженнями резерви інтелектуального, емоційного і волевого розвитку учнів, підтверджуючи заповіт Я.А. Коменського щодо випереджувального розвитку інтересу до навчання: "Яке б заняття не розпочинати, потрібно, насамперед, збудити в учнів серйозну любов до нього, довівши перевагу цього предмета, його користь, приємність і що тільки можна" (Коменський, 1982, с. 354).

Геніальний чеський педагог не залишив поза увагою і відсутність бажання навчатися, порівнюючи такий емоційний стан учнів зі смертю навчання (Коменський, 1982, с. 528). Підтверджуючи це порівняння, В. Сухомлинський зазначав, що небажання учнів навчатися

перетворює у тлін усі творчі задуми вчителя (Сухомлинський, 1973, с. 78). Тому випереджувальний розвиток інтересу до навчання належить до провідних напрямів піднесення якості навчання не лише з математики, але й з усіх інших предметів. Необхідність першочергового випереджувального розвитку інтересу учнів до математики і нормування навчального процесу знайшла яскраве афористичне формулювання у вислові видатного французького математика Ж.Л. Бертрана (1822-1900): “Бажання пізнавати є найкращим плодом гарного навчання: його породжують, вправляючи розум, але не втомлюючи пам’яті” (Боголюбов, Урбанский, 1987, с. 40).

Сучасні дослідження проблеми розвитку пізнавального інтересу (Н.М. Бібік, 2011; С.М. Шумигай, 2013 та ін.) повною мірою підтверджують щойно наведені судження про педагогічне значення цього психологічного чинника. Важливими результатами сучасних досліджень є також визнання пізнавального інтересу своєрідним каталізатором навчального процесу, виокремлення рівнів сформованості пізнавальних інтересів, визначення педагогічних умов, етапів і засобів їх розвитку (Столяр, 2015, с. 73).

Таким чином, перед авторами навчальних програм, підручників і шкільними вчителями постає невідкладне завдання оволодіння мистецтвом виявлення і розвитку пізнавальних інтересів учнів. Для учителя математики джерелами в оволодінні таким мистецтвом поряд із методикою диференційованого навчання мають бути насамперед фундаментальні дослідження Д. Пойа з методики розв’язування задач (Лутфуллін, 2019, с. 14), численні книги з цікавої математики Я. Перельмана, М. Гарднера, Б. Кордемського, Дж. Літлвуда, Ф. Нагібіна та інших авторів, а також невичерпна скарбниця досвіду позакласної та позашкільної роботи з математики в школах України.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Проведене дослідження перспективних напрямів піднесення якості шкільної математичної освіти в Україні переконує у необхідності і можливості усунення навчальних перевантажень — найбільшої перешкоди на шляху успішного навчання школярів, яка становить водночас небезпечну загрозу для їх фізичного і нервово-психічного здоров’я. Необхідною умовою в досягненні цієї мети є впровадження у масову шкільну практику внутрішньої (в одному класі) рівневої диференціації навчання. Особливу цінність у цьому контексті становить досвід О. Плисюк щодо навчання математики старшокласників, у якому диференціація навчальної діяльності учнів поглиблюється триразовим поясненням теоретичного матеріалу. У цьому досвіді успішно поєднуються найбільш перспективні напрями піднесення якості шкільної математичної освіти: звільнення учнів від навчальних перевантажень, усунення прогалин у знаннях і уміннях, засвоєння умінь і навичок самостійної роботи, розвиток мислення та інтересу до вивчення математики, підвищення рівня навчальних досягнень.

Важливим резервом для підвищення освітнього і розвивального потенціалу цього досвіду має випереджувальний розвиток інтересу навчання математики учнів молодшого, середнього і старшого шкільного віку. Водночас рівнева диференціація навчання не виключає можливості використання інших резервів піднесення ефективності навчального процесу.

Предметом подальших досліджень може бути пошук оптимальних варіантів реалізації наявних можливостей піднесення якості навчання учнів не лише з математики, але й з інших навчальних предметів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Актуальні проблеми теорії й методики навчання математики : міжнар. наук.-практ. конф. : тези доповідей. НПУ імені М.П. Драгоманова, 11-13 травня 2017. Київ, 2017. URL: [http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/24757/Tezykonf17 matem.pdf?sequence=1](http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/24757/Tezykonf17%20matem.pdf?sequence=1)
- Андронов И. К. Полвека развития школьного математического образования в СССР. Москва : Просвещение, 1967. 180 с.
- Бібік Н. М. Формування пізнавальних інтересів молодших школярів : автореф. дис... д-ра пед. наук : 13.00.01. Київ, 1998. 40 с.
- Беспалько В. П. Теория учебника: Дидактический аспект. Москва : Педагогика, 1988. 160 с.
- Боголюбов А. Н., Урбанский В. М. Николай Митрофанович Крылов. Киев : Наукова думка, 1987. 176 с.
- Долгушин П. А. Математика для Рабфаков, Техникумов, отчасти Трудовых школ. Киев. 1923. 136 с.
- Дудіна О. О., Терещенко Л. В. Ситуаційний аналіз стану здоров’я дитячого населення. *Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров’я України*. 2014. № 2. С. 49–57.

- Калашнікова Є.І. Шляхи вдосконалення математичної підготовки школяра. *Актуальні проблеми теорії й методики навчання математики* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 11-13 трав. 2017 р. Київ, 2017. С. 47-48. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/24757/Tezykonf17%20matem.pdf?sequence=1>
- Коменский Я. А. Избр. пед. соч. : в 2-х т. / ред. изд. А. И. Пискунов. Москва : Педагогика, 1982. Т. 1. 656 с.
- Кондратенко Л. О. Психологія первинної шкільної неспішності : монографія. Чернігів : Десна Поліграф, 2017. URL: https://lib.iitta.gov.ua/709374/1/kondratenko_kniga_488str.pdf
- Лутфуллін В. С. Теоретико-методичні засади усунення навчальних перевантажень учнів. Полтава : Вид-ць Шевченко Р.В., 2011. 336 с.
- Лутфуллін М.В. Резерви піднесення якості шкільної математичної освіти. *Збірник наукових праць ПНПУ ім. В.Г. Короленка. Педагогічні науки*. Полтава, 2019. Вип. 73. С. 11–17.
- Математика. Результати ЗНО 2021 року. 2021. URL: https://osvita.ua/test/rez_zno/82828/
- Невский И. А. Трудный успех. Москва : Просвещение, 1981. 128 с.
- Плисюк О. Р. Диференційоване навчання математики учнів старшої школи в процесі зміни темпу засвоєння знань: теоретичні засади та досвід застосування. *Вісник Черкаського університету. Серія "Педагогічні науки"*. 2019. Вип. 2. С. 40–46
- Проблеми математичної освіти : міжнар. наук.-метод. конф. *Математика в сучасній школі*. 2013. № 6. С. 2–4.
- Семененко А. Моніторинг якості математичної освіти учнів 9-х класів загальноосвітніх навчальних закладів м. Києва. *Математика в школі*. 2010. № 4. С. 33–36.
- Степаненко М., Лутфуллін В. Норми й аномалії навчальної діяльності школярів. *Витоки педагогічної майстерності* : зб. наук. праць. Вип. 21 / Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2018. С. 5–9.
- Столяр В. Розвиток пізнавального інтересу молодших школярів у процесі вивчення математики. *Молодь і ринок*. 2015. № 7 (126). С. 71–76.
- Сухомлинский В. А. О воспитании. Москва : Политиздат, 1975. 272 с.
- Тхоржевський Д. О. Державний стандарт загальної середньої освіти і диференціація змісту навчання. *Педагогіка і психологія*. 1999. № 4. С. 47–51.
- Ушинский К. Д. Избранные педагогические сочинения. Т. 1: Теоретические проблемы педагогики. Москва : Педагогика, 1974. 584 с.
- Шпарик О. М. Проблема диференціації навчання в дослідженнях українських учених та науковців близького зарубіжжя. *Український педагогічний журнал*. 2015. № 4. С. 152–164.
- Шумигай С. М. Розвиток пізнавального інтересу учнів основної школи до вивчення математики засобами історії науки : дис. канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2013. 274 с.
- Karpińska A., Remża P. Niepowodzenia szkolne z matematyki pedagogicznym wyzwaniem dla edukacji. *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanitas. Pedagogika*, 2019. № 20. S. 121–132. URL: https://www.humanitas.edu.pl/resources/upload/dokumenty/Wydawnictwo/ZN Pedagogika/ZN Pedagogika 20 2019/Pedagogika_20_2019_crop-compressed-121-132.pdf
- Kawiak E. Heurystyczna metoda G. Polya a umiejętność rozwiązywania matematycznych zadań problemowych przez uczniów klas trzecich szkoły podstawowej. Katowice 2019. URL: http://www.sbc.org.pl/Content/361902/doktorat_Ewelina_Kawiak.pdf
- Oleksa K. Jak mi się nie chce... Jak zmotywować ucznia do nauki? *Psychologia w szkole*. 2017. № 25. URL: <https://www.zycieszkoły.com.pl/arttykul/jak-mi-sie-nie-chce>

REFERENCES

- Actualni problemy teorii i metodyky navchannia matematyki [Actual problems of the theory and methodology of teaching mathematics]*: mizhnarodna naukovopraktychna konferenciia. (2017). National Pedagogical University named after M. P. Drahomanova. Kyiv. Retrieved from <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/24757/Tezykonf17%20matem.pdf?sequence=1> [in Ukrainian].
- Andronov, I. K. (1967). *Polviaka razvitia shkoloynogo matematicheskogo obrazovaniya v SSSR [Half a century of development of school mathematical education in the USSR]*. Moscow: Education [in Russian].
- Bespalko, V. P. (1988). *Teoria uchebnika: dydaktychnyi aspekt [Textbook theory: didactic aspect]*. Moscow: Pedagogika [in Russian].
- Bibyк, N. M. (1998). *Formuvannia piznavalnykh interesiv molodshykh shkoliariv [Formation of cognitive interests of younger schoolchildren]*. (Extended abstract of D diss.). Kyiv [in Ukrainian].

- Bogolyubov, A. N., & Urbansky, V. M. (1987). *Nikolai Mitrofanovich Krylov [Nikolai Mitrofanovich Krylov]*. Kiev: Naukova Dumka [in Russian].
- Comenius, Ya. A. (1982). *Izbrannyye pedagogicheskie sochinieniia [Selected pedagogical works]* (Vol. 1). Moscow: Pedagogy [in Russian].
- Dolgushin, P. A. (1923). *Matematyka dlya Rabfakov, Tekhikumov, otchasti Trudovykh shkol [Mathematics for Rabfakov, Technical schools, partly Labor schools]*. Kiev [in Russian].
- Dudina, O. O., & Tereshchenko, L. V. (2014). Sytuatsiyni analiz stanu zdorovia dytiachogo naseleennia [Situational analysis of the state of health of children]. *Visnyk sotsialnoi hihiieny ta orhanizatsii okhorony zdorovia Ukrainy [Herald of social hygiene and health care organization of Ukraine]*, 2, 49-57 [in Ukrainian].
- Kalashnikova, E. I. (2017). Shliakhy vdoskonalennia matematychnoi pidhotovky shkoliara [Ways to improve a student's mathematical training]. In *Aktualni problemy teorii y metodyky navchannia matematyky: materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf. [Actual problems of the theory and methodology of teaching mathematics: materials of the international scientific and practical conference]* (pp. 47-48). Kyiv. Retrieved from <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/24757/Tezykonf17%20matem.pdf?sequence=1> [in Ukrainian].
- Karpińska, A., & Remża, P. (2019). Niepowodzenia szkolne z matematyki pedagogicznym wyzwaniem dla edukacji [School failures in mathematics as a pedagogical challenge for education]. *Scientific Journals of the Humanitas University. Pedagogy*, 20, 121-132. Retrieved from https://www.humanitas.edu.pl/resources/upload/dokumenty/Wydawnictwo/ZN%20Pedagogika/ZN%20Pedagogika%2020%202019/Pedagogika_20_2019_crop-compressed-121-132.pdf [in Poland].
- Kawiak, E. (2019). *Heurystyczna metoda G. Polya a umiejętność rozwiązywania matematycznych zadań problemowych przez uczniów klas trzecich szkoły podstawowej*. Katowice 2019. Retrieved from http://www.sbc.org.pl/Content/361902/doktorat_Ewelina_Kawiak.pdf [in Poland].
- Kondratenko, L. O. (2017). *Psykhohihiia pervynnoi shkilnoi neuspishnosti: mongrafiia [Psychology of primary school failure: monograph]*. Chernihiv: Desna Polygraph. Retrieved from https://lib.iitta.gov.ua/709374/1/kondratenko_kniga_488str.pdf [in Ukrainian].
- Lutfullin, M. V. (2019). Rezervy pidnesennia yakosti shkilnoi matematychnoi osvity [Reserves for raising the quality of school mathematics education]. *Zbirnyk naukovykh prats PNPu im. V. H. Korolenka. Pedahohichni nauky [Collection of scientific works of PNPu named after V.G. Korolenko. Pedagogical Sciences]*, 73, 11-17 [in Ukrainian].
- Lutfullin, V. S. (2011). *Teoretyko-metodychni zasady usunennia navchalnykh perevantazhen uchniv [Theoretical and methodological principles of eliminating educational overload of schoolchildren]*. Poltava: R. V. Shevchenko Publisher [in Ukrainian].
- Matematyka. Rezultaty ZNO 2021 roku [Mathematics. Results of the External Independent Evaluation of 2021]*. Retrieved from https://osvita.ua/test/rez_zno/82828/ [in Ukrainian].
- Nevskiy, I. A. (1981). *Trudnyiy uspeh [Difficult success]*. Moscow: Prosveshchenie [in Russian].
- Oleksa, K. (2017). Jak mi się nie chce... Jak zmotywować ucznia do nauki?. *Psychology at school*, 25. Retrieved from <https://www.zycieszkoly.com.pl/artukul/jak-mi-sie-nie-chce> [in Poland].
- Plysiuk, O. R. (2019). Dyferentsiovane navchannia matematyky uchniv starshoi shkoly v protsesi zminy tempu zasvoiennia znan: teoretychni zasady ta dosvid zastosuvannia [Differentiated mathematics education of high school students in the process of changing the pace of knowledge acquisition: theoretical principles and application experience]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu. Pedahohichni nauky [Herald of Cherkasy University. Pedagogical Sciences]*, 2, 40-46 [in Ukrainian].
- Problemy matematychnoi osvity: mizhnar. nauk.-metod. konf. [Problems of mathematical education: international scientific and methodical conference] (2013). *Matematyka v suchasni shkoli [Mathematics in modern school]*, 6, 2-4 [in Ukrainian].
- Semenenko, A. (2010). Monitorynh yakosti matematychnoi osvity uchniv 9-kh klasiv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv m. Kyieva [Monitoring the quality of mathematics education of 9th-grade students of general educational institutions in Kyiv]. *Matematyka v shkoli [Mathematics at school]*, 4, 33-36 [in Ukrainian].
- Shparyk, O. M. (2015). Problema dyferentsiatsii navchannia v doslidzhenniakh ukrainskykh uchenykh ta naukovtsiv blyzkozh zarubizhzhia [The problem of differentiation of education in the research of Ukrainian scientists and scientists from near abroad]. *Ukrainskyi pedahohichniy zhurnal [Ukrainian Pedagogical Journal]*, 4, 152-164 [in Ukrainian].

- Stepanenko, M., & Lutfullin, V. (2018). Normy y anomalii navchalnoi diialnosti shkoliariv [Norms and anomalies of educational activity of schoolchildren]. *Vytoky pedahohichnoi maisternosti [Origins of pedagogical skills]*, 21, 5-9 [in Ukrainian].
- Stoliar, V. (2015). Rozvytok piznavalnoho interesu molodshykh shkoliariv u protsesi vyvchennia matematyky [Development of cognitive interest of younger schoolchildren in the process of learning mathematics]. *Molod i rynok [Youth and the market]*, 7 (126), 71-76 [in Ukrainian].
- Suhomlinskiy, V. A. (1975). *O vospitanii [About education]*. Moscow: Politizdat [in Russian].
- Tkhorzhevskiy, D. O. (1999). Derzhavnyi standart zahalnoi serednoi osvity i dyferentsiatsiia zmistu navchannia [The state standard of general secondary education and the differentiation of the content of education]. *Pedahohika i psykholohiia [Pedagogy and psychology]*, 4, 47-51. [In Ukrainian].
- Ushinskiy, K. D. (1974). *Izbrannyye pedagogicheskie sochineniya [Selected pedagogical works]* (Vol. 1). Moscow: Pedagogy [in Russian].

MAXIM LUTFULLIN
VALERIJ LUTFULLIN
LIUDMYLA MATIASH

PROSPECTIVE DIRECTIONS FOR IMPROVING THE QUALITY OF SCHOOL MATHEMATICS EDUCATION

The factual material about significant weaknesses in the current state of school mathematics education in Ukraine, Bulgaria, Belarus, Latvia, Poland and Hungary is presented. These weaknesses include a decrease in the level of educational achievements of students, loss of desire to study mathematics, decline in the prestige of mathematical education and mathematical professions in public consciousness, etc. It was found that the attention of Ukrainian scholars to the problems of preventing and eliminating the failure of students, veiled by the use of the term “initial level of educational achievements”.

The incompatibility of the abnormal overload of educational programs and textbooks with the principle of accessibility of learning and the consequences of this anomaly are revealed. Among them is the loss of students' desire to study, failure of learning, replacement of the conscious learning of educational material by memorizing it, and a dangerously high level of incidence of illness in students.

The unique experience of mathematics teachers of past (P. Dolhushyn, P. Larychev, H. Husarska) and current (S. Lohachevska, O. Plysiuk) generations regarding the practical implementation of standardized education freed from overloading students was analysed. The high educational and developmental effectiveness of the internal (in the same class) differentiation of students with high, medium and low levels of educational achievements, and its conditioning by in-depth learning of the educational material with the aim of adaptation to any level of educational achievements of students has been established.

It is concluded that the introduction of internal differentiation of learning into mass school practice enables the implementation of prospective directions for improving the quality of mathematics education. They are the freeing students from academic overload, eliminating gaps in knowledge and skills, mastering the skills and abilities of independent work, developing thinking and interest in studying mathematics, and increasing the level of educational achievements.

Keywords: *quality of mathematics education, elimination of educational failure, standardized education, internal education differentiation, anticipatory development of students' cognitive interests.*

УДК 373.5.016:6]:37.015.3:159.952.13

DOI <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2022.80.278182>

ВАЛЕРІЙ ТИТАРЕНКО

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2362-2876>

(Полтава)

Work place: Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

E-mail: are1lav73@gmail.com

ЗАГАЛЬНОПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ УЧНІВ 5-6 КЛАСІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ТЕХНОЛОГІЙ ОБРОБКИ КОНСТРУКЦІЙНИХ МАТЕРІАЛІВ

В статті розглянуто загально педагогічні аспекти формування пізнавального інтересу учнів 5-6 класів при вивченні технологій обробки конструкційних матеріалів. Визначено, що відповідно освітні технології, що використовуються у процесі навчання учнів 5-6 класів технології обробки конструкційних матеріалів, повинні бути орієнтовані на різні рівні обґрунтованості, узагальненості, абстрактності знань, бути спрямовані на розвиток різних видів проєктно-технологічної діяльності учнів з різними основними типами мислення та із різною спрямованістю інтересів. Зазначено, що основною умовою формування пізнавальної активності є активне самостійне розв'язання учнями пізнавальних завдань. Обґрунтовано роль пізнавальних умінь у процесі освоєння технологій обробки конструкційних матеріалів у 5-6 класі, що має велике значення, їх формування є одним із важливих завдань технологічної освіти, оскільки на цій основі відбувається розвиток і удосконалення пізнавальних можливостей учнів, їх компетентності, розкривається їхня індивідуальність.

***Ключові слова:** пізнавальний інтерес, учні 5-6 класів, технологія обробки конструкційних матеріалів, уроки технологій, конструкційні матеріали.*

Постановка проблеми в загальному вигляді. Проблема активізації пізнавального інтересу учнів є однією з головних проблем сучасної школи. Це обумовлено тими змінами, які відбуваються у суспільстві та в системі освіти, зокрема. В умовах інформаційного суспільства вчитель повинен відшукувати нові форми роботи з учнями, а отже, і нові шляхи збудження їх пізнавального інтересу. Пізнавальний інтерес відображає особисте ставлення учня до знань у сфері пізнавальних цінностей, є складовою об'єктивного закономірного процесу навчання як активного процесу пізнання, важливим фактором необхідності активної діяльності учнів у пізнанні, а також показником якості навчально-пізнавальної діяльності старшокласників, їх спрямованості на ефективне опанування знань та способів діяльності.

Отже, пізнавальний інтерес є могутнім засобом успішного навчання і виховання, необхідною умовою досягнення позитивних результатів. Виховання в учнів пізнавального інтересу до вивчення будь-якого предмету – одне з важливих питань, що стоїть перед учителем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розробкою даної проблеми займався багато науковців, представники різних галузей науки: Л. Божович, О. Власова, Л. Гордон, С. Григорян, М. Заброцький, С. Занюк, І. Зимня, К. Ізард, Є. Ільїн, О. Киричук, В. Крутецький, В. Лозова, С. Максименко та ін. У своїх працях вони висвітлювали питання теорії та методології інтересу, його впливу на результативність діяльності школяра, на виховання особистості учня, критерії наявності інтересу тощо.

Мета дослідження: проаналізувати загальнопедагогічні аспекти формування пізнавального інтересу учнів 5-6 класів при вивченні технологій обробки конструкційних матеріалів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до положень та вимог, проголошених Державним стандартом загальної середньої освіти, рівень оволодіння учнями

конкретними знаннями та уміннями з технологій, формування стійкого інтересу учнів до технологій, виявлення і розвиток їх інтелектуальних та творчих здібностей, підготовка до майбутньої професійної діяльності є першочерговими завданнями сучасної технологічної освіти. Відповідно освітні технології, що використовуються у процесі навчання учнів 5-6 класів технології обробки конструкційних матеріалів, повинні бути орієнтовані на різні рівні обґрунтованості, узагальненості, абстрактності знань, бути спрямовані на розвиток різних видів проектно-технологічної діяльності учнів з різними основними типами мислення та із різною спрямованістю інтересів. Досягти поставленої мети неможливо без підвищення ефективності уроку технологій. Тому особливої актуальності набуває проблема активізації пізнавальної діяльності учнів 5-6 класів через спеціально дібрану систему методів та форм організації навчання технологій (Пошетун, Пироженко, 2003, с. 54).

Програма предмета «Технології» для 5-6 класів повністю реалізує чинні вимоги технологічної освітньої галузі адаптаційного циклу відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти (*Державний стандарт базової середньої освіти*, 2020).

Предмет «Технології» призначений для реалізації творчого потенціалу здобувачів освіти у особистісній та соціально значущій тематично-перетворюючій діяльності; використання продуктів, створених на основі алгоритмів проектування та технологічної діяльності, для вирішення реальних життєвих проблем; взаємодії з іншими та спільної діяльності; практичного застосування набутих знань; поєднання всіх ключових навичок, методів проектування та технологічних прийомів в нових життєвих ситуаціях.

Метою предмета «Технології» є розвиток творчих здібностей здобувачів освіти, розвиток компетентностей, необхідних для перетворення ідей у готові продукти за допомогою таких технологій, як декоративно-прикладне мистецтво, дизайн, проекти STEAM тощо.

Досягнення мети предмета «Технології» передбачає виконання наступних завдань:

- формувати допитливість, цілісне уявлення про матеріальне та нематеріальне виробництво, традиційні та сучасні технології;
- сприяти розвитку естетико-ціннісного ставлення до традиційних художніх промислів українського народу;
- отримати досвід спільної роботи над поетапним створенням корисних і красивих продуктів: від ідеї до реалізації, оцінки та презентації готового продукту;
- розвивати конструкторсько-технічне мислення, підприємницькі здібності, комунікативні навички, винахідливість у процесі проектування, виготовлення та оцінки предметів ручної роботи;
- розвивати навички раціонального використання та безпечного застосування традиційних і сучасних технологій обробки матеріалів;
- залучати учнів до реалізації освітніх проєктів та оцінювати їх вплив на людину, суспільство та довкілля;
- формувати проектно-технологічну культуру, прагнення покращувати свій побут і результати навчальної діяльності, свідомий вибір і здійснення діяльності, пов'язаної з її здібностями.

Модельна навчальна програма передбачає широкий вибір навчальних модулів з урахуванням актуальних потреб навчальних закладів, кадрових, матеріально-технічних ресурсів, а також інтересів, здібностей і можливостей здобувачів освіти (Модельна навчальна програма..., 2021). Завдяки широкому вибору навчальних модулів, вона має великий потенціал для навчання в контексті реального життя, а також гнучкість для змішаного та обов'язкового дистанційного навчання.

У програмі реалізовано принципи варіативності, блокової модульності та лінійної концентричності, які структурують зміст адаптаційного циклу базової середньої технологічної освіти. Навчальні модулі обирає навчальний заклад із переліку, запропонованого на схемі (табл. 1). Дозволяється вибрати два модулі (по одному модулю в кожному блоці) на навчальний рік, не вказані у списку.

Таблиця 1

Модель структурування змісту модельної навчальної програми

5-6 класи					
Перше навчальне півріччя	Блок I. Модулі для вивчення на вибір (в сукупності не менше трьох)				
	Розділ 1. Традиційні і сучасні технології декоративно-ужиткового мистецтва або інших напрямів діяльності (не менше двох різних модулів на вибір)**				
	I. Технології худ. обробки пластичних матеріалів	II. Технології вишивання	III. Технології худ. обробки деревинних матеріалів	IV. Технології художнього плетіння	V. Технології виготовлення народної і сучасної іграшки
	Розділ 2. Технології в побутовій діяльності (не менше одного модуля на вибір)				
	I. Самообслуговування		II. Родинний етикет	III. Естетика житла, довкілля	
	Розділ 3. Алгоритм виконання навчальних проєктів (не менше одного)***				
Друге навчальне півріччя	Блок II. Модулі для вивчення на вибір (в сукупності не менше трьох)				
	Розділ 1. Традиційні і сучасні технології декоративно-ужиткового мистецтва або інших напрямів діяльності (не менше двох різних модулів на вибір)*				
	I. Технології ткацтва і шиття	II. Технології аплікації	III. Технології худ. обробки тонколистового металу та дроту	IV. Технології в'язання	V. Технології мозаїки
	Розділ 2. Технології в побутовій діяльності (не менше одного модуля на вибір)				
	I. Культура споживання їжі		II. Народний етикет	III. Екологія житла, довкілля	
	Розділ 3. Алгоритм виконання навчальних проєктів (не менше одного)**				

Звертаємо увагу, що зміст модельної навчальної програми розроблено у відповідності до рекомендованих у «Типовій освітній програмі для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти» (затвердженій наказом Міністерства освіти і науки України від 19.02.2021 №408), дві спарені навчальні години на тиждень – не менше 70 навчальних годин на кожен рік навчання. Заклад освіти може виділяти на вивчення предмета максимальну кількість навчального часу – 3 навчальні години на тиждень.

Розподіл навчального часу на навчальні модулі, навчальні теми, підтеми, виконання практичних робіт визначається вчителем самостійно з урахуванням інтересів, потреб і здібностей здобувачів освіти, умов навчання, складності обраного об'єкта праці. Рекомендується, щоб на вивчення кожного модуля було виділено приблизно 8 кредитних годин.

Отже, у 2022/2023 навчальному році за типовою освітньою програмою закладів загальної середньої освіти рекомендовано вивчати предмет «Технології» у 5 класі 2 години на тиждень, мінімальний обсяг – 1 година, максимальний – дозволено 3 години на тиждень. Починаючи з 2022/2023 навчального року предмет «Технології» поступово впроваджується в навчальний процес загальноосвітніх навчальних закладів, починаючи з 5 класу, повністю реалізуючи вимоги національного стандарту галузі середньої технологічної освіти. На основі Державного стандарту та Типової освітньої програми розроблено чотири модельні навчальні програми для базового навчального предмета «Технології. 5-6 класи», які мають гриф Міністерства освіти і науки та розміщені на сайті.

Учителі мають академічну свободу у виборі програми, прийнятної для їхньої роботи. На основі обраного примірного навчального плану вчитель моделює навчальний процес/узагальнює власний навчальний план, у якому формує зміст відповідно до актуальних

потреб навчального закладу та матеріально-технічної бази, інтересів, здібностей і здібностей учнів.

Відповідно до цілей галузі технологічної освіти, метою предмета «Технології» є розкриття та розвиток творчого потенціалу особистості учнів, уміння застосовувати знання на практиці, розв'язувати завдання в повсякденному житті шляхом засвоєння знань з основ дизайну, технології та декоративно-прикладного мистецтва. Національні стандарти передбачають, що учні повинні оволодіти базовими знаннями технологічної освітньої галузі за такими напрямками: дизайн, базова графічна грамотність, технологія виготовлення продукції, оцінка досягнень і презентація, декоративно-прикладне мистецтво, сучасні техніки та технології.

Враховуючи періодичність навчання у 5-6 класах та 7-9 класах, результати навчання учнів 5-х класів технологічної освітньої галузі можуть бути сформовані на кінець 2022-2023 навчального року або до кінця 2023-2024 навчального року (6 клас). Учителі самостійно визначають шляхи досягнення результатів відповідно до матеріально-технічних можливостей навчальної майстерні, інтересів і здібностей учнів, власної професійної підготовки вчителя.

Вимоги до чотирьох обов'язкових результатів навчання в межах технологічної освітньої галузі визначені в загальних, конкретних результатах навчання та орієнтирах для їх оцінювання з Державного стандарту. Перший обов'язковий результат навчання базової технологічної освіти передбачає виконання проєктів за алгоритмом проєктно-технічної діяльності. Для ефективного виконання програми здобувачам освіти необхідно оволодіти базовими знаннями другого, третього та четвертого обов'язкових результатів навчання та отримати відповідний освітній досвід. Адже, здібності можна сформувати тільки в процесі практичної діяльності.

Предмет «Технології» є практико-орієнтованим, навчання базується на навчальному досвіді учнів, особливо набутому на етапі початкової технологічної освіти, їхніх потребах, інтересах, вікових особливостях та особистих здібностях. Акцентується увага на мотивації навчання, груповій та самостійній роботі учнів, взаємодопомозі, дотриманні правил безпечної праці та санітарно-гігієнічних вимог, правильному використанні цифрових пристроїв, електронних освітніх ресурсів тощо (Остапенко, 2004).

Проблема розвитку пізнавального інтересу має глибоке історичне коріння. Спосіб її вирішення формується під впливом філософських, соціальних, релігійних і національних поглядів, традицій і менталітету людей різних країн у різні періоди. Першими питаннями розвитку пізнавального інтересу займалися філософи античності та пізнього середньовіччя, пов'язуючи інтерес з такими поняттями, як «основа дії», «спонукання», «причини, що спонукають дію» та ін. На початку ХХ тощо. ст. у педагогіці склалася точка зору, згідно з якою пізнавальний інтерес є фундаментальним для забезпечення високих результатів навчання.

Проблемі пізнавального інтересу учнів чимало уваги приділяв К.Д. Ушинський, який розглядав пізнавальний інтерес, як засіб успішного навчання, наголошуючи на його ролі в моральному розвитку особистості. Він писав: «Збудіть у людині щиросердний інтерес до всього корисного, вищого і морального, і ви можете бути певні, що вона збереже людську гідність» (Ушинський, 1952, с. 406).

Видатний чеський педагог Я.А. Коменський категорію інтересу відніс до педагогічної науки. Він надавав пізнавальному інтересу у навчанні великого значення. Я.А. Коменський вважав, що тільки завдяки інтересу, учень горітиме бажанням навчатися, не лякаючись ніяких труднощів, аби опанувати науку «мало того, що він не уникатиме праці, він навіть шукатиме її і не лякатиметься напруження і зусиль» (Коменський, 1940, с. 123). Він поставив собі за мету не щось посереднє, а найвище, постійно намагатиметься чогось навчитися, коли відчуватиме, що йому чогось бракує, та постійно шукатиме у кого йому навчитися, змагаючись в усьому із своїми товаришами.

Видатний український педагог В.О. Сухомлинський вважав, що навчальний процес у сучасній школі повинен розвивати всемогутню радість пізнання, а школа повинна бути справжнім «будинком радості»: дати дітям радість праці, радість успіху в навчанні, пробудити в їхніх серцях почуття гордості, власно і гідності (*Педагогіка, спрямована у майбутнє...*, 2019, с. 73).

Отже, багаторічний досвід дає можливість стверджувати, що пізнавальний інтерес у навчанні є важливим і сприятливим фактором його побудови. Сучасна дидактика, спираючись

на нові досягнення педагогіки і психології, бачить в пізнавальній активності ще більше можливостей і для навчання, і для розвитку, і для формування особистості учня в цілому (Голодюк, 2001).

Пізнавальний інтерес – це емоційне ставлення, яке суб'єкт активно стимулює до предмета пізнання, яке необхідно систематично враховувати і культивувати в процесі навчання, що безпосередньо впливає на формування і розвиток особистісної спрямованості дітей. Отже, пізнавальний інтерес – це свідомо вибірково спрямованість особистості на тему та діяльність, пов'язану з нею, що супроводжується власним задоволенням від результатів цієї діяльності. Цей інтерес носить дослідницький характер, підвищує можливості розумового розвитку учнів (В.Ф. Паламарчук), сприяє свідомій самостійності (А.Я. Савченко), спонукає до продуктивної праці (В.І. Лозова), змінює спосіб розумової діяльності (Г.І. Щукін), умови розвитку творчої особистості (М.І. Алексєєва) (Кострова, 2012).

Основною умовою формування пізнавальної активності є активне самостійне розв'язання учнями пізнавальних завдань. При цьому самостійна діяльність проявляється в кількох різновидах: мнемічній, репродуктивно варіативній, частково-пошуковій і дослідницькій. Проте тільки в активній самостійній діяльності формуються всі її елементи, всі пізнавальні уміння: пошукові, творчі та організаційні. Тільки у цьому випадку діяльність учня спонукається не вимогами вчителя, а зсередини усвідомленим мотивом, внаслідок чого здійснюється розвиток його пізнавальних інтересів і діяльність формується як єдине ціле.

Отже, проблема розвитку пізнавальної активності завжди була у центрі уваги вчених, оскільки її успішне рішення дає можливість суттєво підвищити ефективність, результативність та якість навчально-виховного процесу.

Незважаючи на те, що педагогічна наука має великий досвід щодо активізації навчально-пізнавальної діяльності та розвитку пізнавальної активності учнів, ця проблема залишається актуальною тому, що існують різні протиріччя у вирішенні цього питання, які потребують дослідження.

Навчальні мотиви, які закладаються у середньому шкільному віці, можуть зберігатися протягом усього шкільного життя і навіть визначати ставлення особистості до процесу пізнання протягом усього життя. Саме тому психолого-педагогічна наука постійно звертається до проблеми мотивації навчання, до пошуків педагогічного впливу на розвиток та виховання суспільно-ціннісних мотивів та мотивів обов'язку (Сушенцева, 2000).

У цьому контексті, удосконалення методики проведення нестандартного уроку сприймається як один із напрямів підвищення пізнавального інтересу до вивчення предмета. У свою чергу, вдосконалення методики проведення нестандартного уроку передбачає знання вчителем педагогічної науки та його здатність оцінювати свою роботу. Зміни у процесі ставлять нові вимоги до діяльності вчителя, яка орієнтована на учня, і це викликає необхідність по-новому підійти до проблеми нестандартного уроку.

Зазначимо, що пізнавальний інтерес – це активне мотивоване емоційне ставлення суб'єкта до предмета пізнання, яке має систематично враховуватися та розвиватися у процесі навчання, оскільки безпосередньо впливає на формування та розвиток особистісної спрямованості дитини.

Формування пізнавального інтересу в технологічній освіті значною мірою залежить від тих освітніх технологій, які використовуються у процесі навчання. Враховуючи те, що учень, як суб'єкт навчання, отримує від педагога певні орієнтири процесу засвоєння знань, а більшість інформації має добувати сам, основу освітнього процесу складають інноваційні технології, орієнтовані як на ціннісний, діяльнісний компоненти, так і на особисту творчість школяра.

Інтерактивні технології сприяють особистісно орієнтованому, диференційованому та інтегрованому навчанню, що є головними напрямками під час вивчення технологій обробки конструкційних матеріалів. Цілі вивчення технологій обробки конструкційних матеріалів тісно пов'язані з головною метою технологічної підготовки учнів – підготовкою учнів до самостійного трудового життя в умовах ринкової економіки. Основним завданням вивчення даних технологій є формування в учнів знань та умінь з ручної та механічної обробки різних матеріалів з самостійним елементарним налагодженням обладнання; пристосувань та інструментів та окремими елементами технологічного процесу.

Вчитель повинен як створювати умови засвоєння учнями певної системи знань, так й вчити прийомів їх застосування та пошуку. Тільки тоді можливий перехід від одного етапу

розвитку пізнавального інтересу до іншого. Важливим в інтерактивних технологіях є й те, що їхнє використання дозволяє максимально наблизити теоретичні основи навчального предмета з практикою, використовувати під час аналізу проблемних ситуацій власний досвід учнів. Це значно підвищує рівень пізнавальної активності учнів та є важливим фактором розвитку пізнавального інтересу (Головань, 2004). Стимулювання пізнавального інтересу учнів на всіх етапах навчання призводить до значного розвитку пізнавального інтересу до технології; піднімається рівень інтересу учнів всіх категорій; кількість учнів із низьким рівнем пізнавального інтересу значно зменшується.

Виховний та розвиваючий характер навчально-пізнавальної діяльності на уроці поглиблюється за умови постійного включення учнів у ситуації, де вони повинні:

- захищати свою думку, наводити на її захист аргументи, докази, користуватися отриманими знаннями;
- ставити запитання вчителю, товаришам, з'ясовувати незрозуміле, поглиблювати процес пізнання;
- рецензувати відповіді однокласників, вносити корективи, давати поради;
- ділитися своїми знаннями з іншими;
- допомагати товаришам, коли вони мають труднощі, пояснювати незрозуміле;
- вільно обирати завдання, переважно пошукового та творчого характеру;
- залучати до самоперевірки, аналізу особистих пізнавальних та практичних дій;
- урізноманітнити діяльність, включати у пізнання елементи праці, гри, спілкування.

Отже, у розвиток пізнавального інтересу щодо технологій обробки конструкційних матеріалів у 5-6 класі варто врахувати, що характерною особливістю є розробка форм та методів організації розумової та пізнавальної діяльності учнів.

При цьому, впровадження різноманітних методів сприятиме розвитку мислення, просторової уяви, розумової продуктивної діяльності з високим розвиваючим стимулом пізнавального інтересу учнів.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Пізнавальний інтерес, зазнаючи індивідуальних змін і розвиваючись, сам впливає на розвиток навчальної діяльності учнів.

Роль пізнавальних умінь у процесі освоєння технологій обробки конструкційних матеріалів у 5-6 класі має велике значення, їх формування є одним із важливих завдань технологічної освіти, оскільки на цій основі відбувається розвиток і удосконалення пізнавальних можливостей учнів, їх компетентності, розкривається їхня індивідуальність. Проблема формування пізнавальних інтересів при вивченні технологій обробки конструкційних матеріалів – одне із важливих завдань учителя. Формування і розвиток пізнавальних інтересів – це частина широкої проблеми виховання всесторонньо розвинутої особистості. Пізнавальний інтерес виражений ставленням учнів до навчання та педагогічного пізнання діяльності у галузі технологій.

Отже, при формуванні пізнавального інтересу при вивченні технологій обробки конструкційних матеріалів слід звертати увагу на постановку на уроці перед учнями проблемних питань, самостійне розв'язання пізнавальних завдань, формування у них умінь доводити і обґрунтовувати свої думки. Все це сприяє активізації розумової, дослідницької діяльності, що обумовлює розвиток пізнавального інтересу до технологій обробки конструкційних матеріалів. Лише стимулюючи пізнавальну діяльність самих учнів і підвищуючи їх власні зусилля в оволодінні знаннями на всіх етапах навчання, можна добитися розвитку пізнавального інтересу до технологій обробки конструкційних матеріалів на рівні стандарту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Головань Т. Пізнавальний інтерес як чинник підвищення ефективності процесу навчання. *Рідна школа*. 2004. № 6. С. 15–18.
- Голодюк Л. Як навчити учнів спілкуватися на уроці. *Рідна школа*. 2001. № 9. С. 20–26
- Державний стандарт базової середньої освіти. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text>
- Коменський Я. А. Вибрані педагогічні твори / під ред., з бібліографічним нарисом і примітками проф. А. А. Красновського. Т. 1: Велика дидактика. Київ : Радянська школа, 1940. 248 с.

- Кострова Л. О. Дитина та її успіх: як допомогти жити з відчуттям успішної людини? *Педагогічна майстерня*. 2012. № 3. С. 22–24.
- Модельна навчальна програма «Технології. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти / за ред.: Д. Е. Кільдеров, Т. С. Мачача, В. В. Юрженко., Д. М. Луп'як. Київ, 2021. 28 с.
- Остапенко О. Виховання у школярів інтересу до навчання. *Рідна школа*. 2004. № 2. С. 50–53.
- Педагогіка, спрямована у майбутнє (до 100-річчя з дня народження В. О. Сухомлинського): практико орієнтований посібник / упоряд.: В. І. Кириченко, Г. Г. Ковганич. Харків : Друкарня Мадрид, 2019. 145 с.
- Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-методичний посібник / за ред. О. І. Пометун. Київ : А.С.К., 2003. 163 с.
- Сушенцева Л. Л. Підвищення активізації пізнавальної діяльності учнів на уроках трудового навчання. *Рідна школа*. 2000. № 9. С. 70–72.
- Ушинський К. Д. Твори : в 6 т. Т. 4: Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антології. Київ : Рад. шк., 1952. 516 с.

REFERENCES

- Derzhavnyi standart bazovoi serednoi osvity [State standard of basic secondary education]*. Zatverdzheno postanovoiu Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 30 veresnia 2020 r. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
- Holodiuk, L. (2001). Yak navchyty uchniv spilkuvatysia na urotsi [How to teach students to communicate in class]. *Ridna shkola [Home school]*, 9, 20-26 [in Ukrainian].
- Holovan, T. (2004). Piznavalnyi interes yak chynnyk pidvyshchennia efektyvnosti protsesu navchannia [Cognitive interest as a factor in increasing the effectiveness of the learning process]. *Ridna shkola [Home school]*, 6, 15-18 [in Ukrainian].
- Kilderov, D. E., Machacha, T. S., Yurzenko, V. V., & Lupiak, D. M. (Eds.). (2021). *Modelna navchalna prohrama "Tekhnolohii. 5-6 klasy" dlia zakladiv zahalnoi serednoi osvity [Model educational program "Technologies. 5-6 grades" for institutions of general secondary education]*. Kyiv [in Ukrainian].
- Komenskyi, Ya. A. (1940). *Vybrani pedahohichni tvory [Selected pedagogical works]* (Vol. 1). Kyiv: Radianska shkola [in Ukrainian].
- Kostrova, L. O. (2012). Dytyna ta yii uspikh: yak dopomohty zhyty z vidchuttiam uspishnoi liudyny? [A child and his success: how to help live with the feeling of a successful person?]. *Pedahohichna maisternia [Pedagogical Workshop]*, 3, 22-24 [in Ukrainian].
- Kyrychenko, V. I., & Kovhanych, H. H. (Comps.). (2019). *Pedahohika, spriamovana u maibutnie (do 100-richchia z dnia narodzhennia V. O. Sukhomlynskooho) [Pedagogy aimed at the future (to the 100th anniversary of the birth of V. O. Sukhomlynskyi)]*. Kharkiv: Drukarnia Madryd [in Ukrainian].
- Ostapenko, O. (2004). Vykhovannia u shkoliariv interesu do navchannia [Cultivation of schoolchildren's interest in learning]. *Ridna shkola [Home school]*, 2, 50-53 [in Ukrainian].
- Pometun, O. I., & Pyrozhenko, L. V. (2003). *Suchasnyi urok. Interaktyvni tekhnolohii navchannia [A modern lesson. Interactive learning technologies]*. Kyiv: A.S.K. [in Ukrainian].
- Sushentseva, L. L. (2000). Pidvyshchennia aktyvizatsii piznavalnoi diialnosti uchniv na urokakh trudovoho navchannia [Increase the activation of cognitive activity of students in labor training lessons]. *Ridna shkola [Home school]*, 9, 70-72 [in Ukraine].
- Ushynskiy, K. D. (1952). *Tvory. Liudyna yak predmet vykhovannia. Sproba pedahohichnoi antropolohii [Works. Man as a subject of upbringing. An attempt at a pedagogical anthology]* (Vol. 4). Kyiv: Rad. shkola [in Ukrainian].

TUTARENKO V.

GENERAL PEDAGOGICAL ASPECTS OF FORMING THE COGNITIVE INTEREST OF STUDENTS OF 5-6 GRADES IN STUDYING THE TECHNOLOGY OF PROCESSING CONSTRUCTION MATERIALS

The article discusses general pedagogical aspects of the formation of the cognitive interest of students of grades 5-6 in the study of construction materials processing technologies. It was determined that, accordingly, the educational technologies used in the process of teaching students of 5-6 grades the technology of processing construction materials should be oriented to different levels of validity, generalization, and abstractness of knowledge, should be aimed at the development of various types of project-technological activities of students with different main types thinking and with different focus of interests. It is noted that the main condition for the formation of cognitive activity is active independent solving of cognitive tasks by students. The role of cognitive skills in the process of mastering construction materials processing technologies in the 5th-6th grade is justified, which is of great importance, their formation is one of the important tasks of technological education, because on this basis the development and improvement of students' cognitive abilities, their competence, their individuality is revealed.

Key words: cognitive interest, 5th-6th grade students, construction materials processing technology, technology lessons, construction materials.

УДК 378.011.3-051:373.2]: 373.2.015.31:17.022.1
DOI <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2022.80.278185>

НАТАЛІЯ МАНЖЕЛІЙ

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-1030-764X>

(Полтава)

Place of work: Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

Email: manzheliinata@gmail.com

ТЕТЯНА ФАЗАН

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9132-9394>

(Полтава)

Place of work: Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

Email: fazantp7@gmail.com

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО ФОРМУВАННЯ ДУХОВНО-МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ У ДОШКІЛЬНИКІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Анотація. У статті розкрита проблема підготовки майбутніх вихователів до роботи з дітьми, які постраждали внаслідок бойових дій на території України. Підтверджена думка відомих учених про те, що сучасний фахівець дошкільної освіти в першу чергу сам повинен бути духовно-морально сформований, усвідомлювати глибокий зміст понять: любов, милосердя, доброта, чуйність, послух, чемність, взаємодопомога, вдячність, пошана, адже діти, а особливо ті, що постраждали від війни і яким потрібна педагогічна підтримка, беруть свою духовну силу і поживу саме від своїх наставників. Наголошено на важливості якісної підготовки майбутнього вихователя до роботи з категорією таких дітей.

Відповідно до «Кодексу цінностей сучасного українського виховання і розвитку» О. Вишневського, представлена реалізація підготовки сучасних фахівців дошкільної освіти до формування та відновлення духовно-моральних цінностей у дітей, постраждалих внаслідок воєнних дій. Зроблено висновок про те, що лише в комплексному поєднанні вивчення навчальних дисциплін здійснюється накопичення теоретичного багажу знань і вмінь організації та проведення різних форм практичної діяльності з дітьми по формуванню та відновленню у них духовно-моральних цінностей.

Ключові слова: підготовка майбутніх вихователів, духовно-моральні цінності, «Кодекс цінностей сучасного українського виховання і розвитку», діти дошкільного віку.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Сучасне суспільство сьогодні переживає важкі часи. Ведення активних бойових дій на території України та дотримання правового режиму воєнного стану призвело до постійної міграції населення через втрату засобів для існування, зниження соціального рівня, матеріальної бідності, страх за життя дітей та близьких. У пошуках матеріально-кращого, спокійнішого життя «без сирен», людство втрачає духовно-моральні цінності та ідеали, що активно веде до внутрішнього руйнування особистості та суспільства в цілому. Діти, наче «губки», всмоктують в себе весь негатив, почутий вдома від рідних, з телевізора, з гаджетів, що дуже негативно впливає на психічний розвиток та формування правильних духовно-моральних цінностей життя.

Тому, нагальною потребою наразі є підготовка першого педагога дитини – вихователя, який сам буде духовно - морально сформований і вмітиме відновити у дитячому серці втрачені ідеали та цінності. Підтвердженням цього є слова відомих вчених, К. Ушинського: «У вихованні все повинно ґрунтуватися на особистості вихователя, тому що виховна сила виливається лише з живого джерела людської особистості». (Ушинський, 1997, с. 39) і провідного фахівця сучасної дошкільної освіти А. Богуш: «Дитяче серце надзвичайно сприятливе до всього. Воно м'яке, наче

віск, на якому відображається відбиток притиснутої до нього печатки» (Богуш, 2007. с. 16). «Від того, яким дитині відкриється світ, залежатиме її майбутнє духовне зростання» (Богуш, 2007. с. 7). З вище сказаного окреслюється актуальність поставленої проблеми: формування духовно-моральних цінностей дітей, постраждалих внаслідок воєнних дій, залежатиме від належної підготовки до цього процесу кваліфікованого фахівця дошкільної освіти.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Аналіз проблем підготовки спеціалістів для закладів дошкільної освіти та осмислення процесів, специфічних для України, знаходимо у працях Т. Андрющенко, Л. Артемової, Г. Беленької, А. Богуш, Н. Грами, Т. Жаровцевої, Л. Зайцевої, Л. Зданевич, Н. Калініченко, І. Княжевої, О. Кононко, К. Крутій, І. Луценко, В. Майбороди, В. Нестеренко, Т. Поніманської, О. Проскури, О. Сухомлинської, М. Собчинської, Т. Степанової, О. Трифонової, Т. Танько.

Питаннями духовно-морального виховання дітей дошкільного віку займалися такі вітчизняні вчені: Г. Ващенко, В. Зеньковський, І. Огієнко, С. Русова, К. Ушинський, П. Юркевич та ін., які зазначали, що підвищенню якості духовно-морального виховання дітей і молоді значною мірою сприяє застосування християнських цінностей у навчально-виховному просторі України.

Сучасні дослідники (І. Бех, А. Богуш, О. Вишневський, І. Сіданіч, М. Стельмахович, О. Сухомлинська, Т. Тхоржевська, Н. Химич) поєднують моральні ідеали та загальнолюдські цінності, надають пріоритет духовному вихованню над інтелектуальним. На їхню думку, значення душі та духовного виховання є особливо актуальними сьогодні в нашій державі. Результати науково-педагогічних досліджень свідчать, що позитивним явищем у сучасній освіті є те, що в новій системі цінностей чільне місце посідають ідеї християнства і саме на них будується системне духовно-моральне виховання дітей і молоді в українському суспільстві.

Мета статті полягає у висвітленні процесу підготовки фахівців дошкільної освіти до формування духовно-моральних цінностей у дітей, постраждалих внаслідок воєнних дій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до Закону України «Про дошкільну освіту» (частина перша, ст. 30), педагогічний працівник закладу дошкільної освіти – особа з високими моральними якостями, яка має вищу педагогічну освіту за відповідною спеціальністю, забезпечує результативність та якість роботи, а також фізичний та психічний стан якої дозволяє виконувати професійні обов'язки (*Про дошкільну освіту*, 2001). Вихователі закладів дошкільної освіти, виконуючи свої професійні обов'язки, покликані дбати про «... гармонійний розвиток особистості дитини, ... виховання ціннісного ставлення до природного й соціального довкілля, до самої себе, формування механізмів соціальної адаптації та творчого втілення в умовах життя» (*Базовий компонент дошкільної освіти*, 2021). Виникає необхідність підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти до здійснення завдань духовно-морального зростання вихованців, «створення сприятливих умов для формування особистісної зрілості дитини, її базових якостей» (*Базовий компонент дошкільної освіти*, 2021).

Метою сучасних парціальних програм з духовно-морального розвитку дошкільників («Програма духовно-морального виховання дітей дошкільного віку на християнських цінностях», «Зерно любові» та «Скарбниця моралі») є формування у дітей дошкільного віку комплексу духовно-моральних рис, шляхом ознайомлення з християнськими та національними цінностями в площині освітніх ліній Базового компонента дошкільної освіти «Особистість дитини» та «Дитина в соціумі».

Важливим завданням у процесі підготовки майбутніх вихователів є усвідомлення ними важливості духовно-морального виховання дошкільників, адже саме цей вік є сенситивним у процесі становлення духовного потенціалу особистості. Успішність педагогічної діяльності значною мірою залежить від внутрішнього світу самого вихователя. Тому майбутні фахівці дошкільної освіти повинні усвідомлювати глибокий зміст понять: любов, милосердя, доброта, чуйність, послух, чемність, взаємодопомога, вдячність, пошана. Чисті душі дітей мають брати свою духовну силу і поживу саме від своїх наставників, а особливо діти, що постраждали від війни, яким потрібна особлива підтримка. Завданням вихователя є навчити розрізняти добро і зло, яке дитина насамперед сприймає як гарне і огідне. Педагог завжди має бути зразком для наслідування духовно-моральної поведінки у взаємовідносинах з іншими людьми (Химич, 2017, с. 312).

Дошкільний вік у сенсі духовно-морального розвитку є унікальним і своєрідним. У цей період закладаються основи образного сприймання навколишнього середовища як світу, що

наділений несподіванками та таємницями. Основним завданням вихователів є залучення дітей дошкільного віку до духовних переживань, що дасть змогу зробити прагнення дитячих душ ширими, глибокими, різносторонніми.

Виховання значною мірою залежить від наполегливості й майстерності педагога, поваги, підтримки та любові до дитини. Головним професійним завданням вихователя є залишити в дитині частинку своєї душі, посіяти такі духовні зерна, які в майбутньому дадуть плідний урожай (Химич, 2020). Якість компетентності кожного вихователя залежить від розвитку власного духовного потенціалу, що в свою чергу робить піднесення на нову височінь без якої істинне виховання неможливе.

Змістовий компонент підготовки майбутнього вихователя у закладах вищої освіти передбачає:

- притаманність моральних якостей, які включають любов до дітей, віру в їх можливості та здібності, педагогічну справедливість, повагу до вихованців і становлять основу педагогічної етики;
- духовність, тобто прагнення до правди, істини в знаннях і праці, краси, що є основою загальної та педагогічної культури сучасного педагога (Євтух, 2008, с. 614)

Видатний педагог сучасності Омелян Вишневський у своєму посібнику для студентів закладів вищої освіти «Теоретичні основи сучасної української педагогіки», детально розкриває Кодекс цінностей сучасного українського виховання і розвитку «...духовність є найвищим щаблем в ієрархії цінностей. Без духовності не мислимо собі справжньої моральності, справжнього патріотизму, дійсної демократії, родинності, сили характеру тощо. Чи не найголовнішою функцією духовності є забезпечення чистоти системи цінностей, що, звичайно, залежить не лише від наявності і визначеності, але й від природи головного ідеалу» (Вишневський, 2008, с. 132). За його словами, «...лише визнання факту існування вічних, абсолютних ідеалів та прищеплення дітям віри в них, можна вважати надійною основою побудови системи сучасного українського виховання. Не існує іншого шляху духовного видужання людини, а без цього не матимемо і здорового суспільства» (Вишневський, 2008, с. 140).

За твердженням О.Вишневського до **кодексу цінностей виховання** відносяться:

- *Абсолютні, вічні цінності* (віра, доброта, чесність, любов, щирість, нетерпимість до зла, співчуття, милосердя, тощо);
- *Основні національні цінності* (українська ідея, що втілює в собі прагнення до державності та соборності, патріотизм і готовність до самопожертви у випадку потреби захисту Батьківщини, почуття національної самопошани і гідності, історична пам'ять, повага до державних та національних символів та до Гімну України, любов до рідної культури, мови, національних свят і традицій, повага до Конституції України і до обраних демократично владних чинників, орієнтація власних зусиль на розбудову Української держави та прагнення побудувати справедливий державний устрій, протидія антиукраїнській ідеології, прагнення до розвитку духовного життя українців тощо);
- *Основні громадянські цінності* (свобода, прагнення до соціальної гармонії, відстоювання соціальної і міжетнічної справедливості, культура соціальних і політичних стосунків, пошана до Закону, толерантне ставлення до чужих поглядів, якщо вони не суперечать абсолютним і національним вартостям, пошана праці як головного джерела суспільного добробуту, тощо);
- *Цінності сімейного життя* (подружня вірність, піклування про дітей, піклування про батьків і старших у сім'ї, пошана предків, взаємна любов батьків, злагода та довір'я між членами сім'ї, гармонія стосунків поколінь у сім'ї, дотримання народних звичаїв, оберігання традицій, сімейна відкритість щодо суспільного життя, тощо);
- *Валео-екологічні цінності* (увага до власного здоров'я, прихильність до спорту і фізичної праці, гарт організму в процесі сімейного і громадянського виховання, здоровий спосіб життя і протидія згубним звичкам (алкоголізму, наркоманії, палінню тощо), дотримування правил гігієни в особистому, родинному, громадському житті, на виробництві, прихильне ставлення до профілактики захворювань).

До **кодексу цінностей розвитку** належать:

- *Цінності життєспрямованості і мотивації життєдіяльності* (домінуюча життєва мета, визначеність життєвих пріоритетів, підпорядкованість повсякденних цілей головній меті (цілеспрямованість), гармонія головної мети і виду діяльності, духовні сили, спрямовані на діяльність, прагнення до реалізації життєвої мети, тощо);
- *Цінності сфери усвідомлення змісту, мети і процесу діяльності* (розум, мудрість, здібності, талант, евристичне мислення, творча активність, винахідливість, тощо);
- *Цінності, репрезентовані індивідуальними якостями суб'єкта діяльності* (внутрішня свобода, амбітність, ідеалізм, самоповага, оптимізм, бадьорість, життєрадісність, твердість слова, тощо) (Вишневецький, 2008).

З початком бойових дій на території України Полтавська область стала притулком для тисяч обездолених сімей, які постраждали від російської агресії. Заклади дошкільної освіти, школи, гуртожитки закладів вищої освіти перетворилися на тимчасові домівки для дітей внутрішньо переміщених сімей. Психологічною реабілітацією цих дітей займаються державні та волонтерські психологічні служби, психологи ЗДО, а відновлення духовно-моральних життєвих цінностей, втрачених внаслідок війни, лягає на плечі фахівців дошкільної освіти – вихователів.

У ситуації воєнного конфлікту в країні діти дошкільного віку є найуразливішими. Це пов'язано з тим, що процеси становлення і розвитку психіки, соціалізації, формування особистості, її світогляду започатковуються саме в цей період дитинства. Сталося так, що зростання нинішніх дошкільників проходить в умовах реальних подій військової агресії на території рідної країни і відтворювання медіа засобами відеосюжетів, документальних зображень бойової техніки, зброї, учасників бойових дій, поранених бійців, людських страждань, використання у мовленнєвому середовищі військової лексики (вибухи, ворожі обстріли, воєнні дії, збройні провокації, гранатомети, міни, окупанти, оборонні укріплення тощо). Це зумовило необхідність розроблення сучасних психолого-педагогічних підходів до організації життєдіяльності дітей дошкільного віку.

Кафедра дошкільної освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка цілком забезпечує підготовку майбутніх вихователів до роботи з такими дітьми. На основі вивчення змісту освітньо-професійної програми «Дошкільна освіта», навчальних планів підготовки майбутніх фахівців виявлено, що «питома» вага у формуванні знань, умінь і навичок у процесі здійснення підготовки здобувачів до формування та відновлення духовно - моральних цінностей дітей, постраждалих внаслідок воєнних дій на території України, припадає на обов'язкові навчальні дисципліни та практики (загальної, професійної підготовки) і вибіркової освітні компоненти.

Відповідно до «Кодексу цінностей сучасного українського виховання і розвитку» О. Вишневецького, професорсько-викладацький склад кафедри у процесі викладання навчальних дисциплін забезпечує належну підготовку кадрів до роботи з дітьми, постраждалими від російської агресії у відповідному обсязі.

Підготовка майбутніх фахівців до реалізації цінностей виховання:

- *Формування абсолютних, вічних цінностей* забезпечуються викладанням таких дисциплін: «Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку», «Дошкільна етнопедagogіка з методикою проведення занять з народознавства».
- *Формування основних національних цінностей*: «Технології формування національно-патріотичної компетентності дошкільників».
- *Формування основних громадянських цінностей*: «Історія української державності та національної культури», «Університетська освіта та академічне письмо».
- *Формування цінностей сімейного життя*: «Педагогіка сімейного виховання», «Актуальні проблеми сімейного виховання дошкільників», «Психологія сім'ї», «Інновації сімейного виховання».
- *Формування валео-екологічних цінностей*: «Педагогічна ортобіотика», «Технології організації дитячого відпочинку та оздоровлення», «Теорія та методика фізичного виховання та валеологічної освіти дошкільників».

Підготовка фахівців до формування цінностей розвитку:

- *Формування цінностей життєспрямованості і мотивації життєдіяльності*: «Психологія», «Педагогічна психологія».

- *Формування цінностей сфери усвідомлення змісту, мети і процесу діяльності: «Загальна педагогіка», Дошкільна педагогіка».*
- *Формування цінностей, репрезентованих індивідуальними якостями суб'єкта діяльності: «Соціальна психологія», «Теорія та методика організації індивідуальної педагогічно-підприємницької діяльності», «Організація гурткової роботи у ЗДО».*

Важливим у процесі підготовки майбутніх вихователів є оволодіння ними знаннями та вміннями подолання негативних наслідків впливу війни на дошкільників, використання різноманітних інноваційних технологій: технології активізації психологічних захистів і особистісного потенціалу, здоров'язбережувальні та корекційно-розвивальні технології, казкотерапія, ігрова психотерапія, арттерапія, терапії театральнo-драматичної діяльності, музикотерапія, оскільки вони збуджують позитивні емоції, допомагають дітям долати апатію, зникають страхи від пережитого, а також сприяють життєво необхідній комунікативній активності та творчості, допомагають впоратися з тривогою, напруженням, невпевненістю, пасивністю, спричиненими психотравмуючими подіями.

У змісті підготовки майбутніх вихователів передбачені також різновиди навчальних безвідривних та виробничих педагогічних практик, у ході яких здобувачі здійснюють спостереження за діяльністю дітей, проводять різні види і форми освітньої роботи, реалізуючи завдання формування та відновлення духовно-моральних цінностей дошкільників. Студенти, як майбутні фахівці дошкільної освіти, свідомо опановують нові знання, вміння, інноваційні технології, щоб у подальшому їх застосовувати на практиці та у власній педагогічній діяльності.

Висновки. Отже, формування і відновлення духовно-моральних цінностей у дітей, постраждалих внаслідок воєнних дій - справа досить складна і довготривала, це внутрішня невидима робота, яка не дає миттєвого результату. Саме сучасний компетентний фахівець дошкільної освіти має керувати нею. Тому такою важливою і необхідною є підготовка майбутніх вихователів до роботи з категорією таких дітей. Лише в комплексному поєднанні вивчення навчальних дисциплін, проходження педагогічних практик здійснюється накопичення теоретичного багажу знань, умінь і навичок організації та проведення різних форм практичної діяльності.

Проблема підготовки фахівців дошкільної освіти до роботи з дітьми, постраждалими від російської агресії, формування та відновлення у них духовно-моральних цінностей, у сучасних умовах є досить актуальною та нагальною і потребує постійного вдосконалення як професорсько-викладацького складу, так і здобувачів вищої освіти – майбутніх вихователів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Базовий компонент дошкільної освіти. 2021. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
- Богущ А. М., Сучок В. Є. Уроки духовності дітям. Одеса : Друк, 2007. 108 с.
- Вишневецький О. І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки. Київ : Знання, 2008. 568 с.
- Євтух М. Б. Організація навчально-виховного процесу у педагогічних навчальних закладах. *Енциклопедія освіти* / гол. ред. В. Г. Кремень. Київ : Хроніком Інтер, 2008. С. 613–614.
- Манжелій Н. М., Фазан Т. П. Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку на засадах родинної педагогіки. *Дошкільна освіта у сучасному соціокультурному просторі* : зб. наук. праць. Полтава : ФОР Цьома С. П., 2021. Вип. 5. С. 104–112.
- Про дошкільну освіту: Закон України. *Офіційний вісник України*. 2001. № 31. С. 56–75.
- Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори: у 2 т. Т. 1: Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології. Київ : Рад. школа, 1983. 489 с.
- Химич Н. Є. Духовно-моральне виховання старших дошкільників на християнських цінностях. *Трансформаційні процеси в дошкільній освіті першої половини XXI століття*: колективна монографія. Переяслав, 2020. URL: <https://ssrn.com/abstract=3725187> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3725187>
- Химич Н. Є. Підготовка студентів спеціальності «Дошкільна освіта» до духовно-морального виховання дітей дошкільного віку. *Молодий вчений*. 2017. № 6 (46). С. 311–314.

REFERENCES

- Bazovyi komponent doshkilnoi osvity [Basic component of preschool education]. (2021). Retrieved from https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf [in Ukrainian].
- Bohush, A. M., & Suchok, V. Ye. (2007) *Uroky dukhovnosti ditiam [Lessons in spirituality for children]*. Odesa: Druk [in Ukrainian].
- Khymych, N. Ye. (2017). Pidhotovka studentiv spetsialnosti «Doshkilna osvita» do dukhovno-moralnoho vykhovannia ditei doshkilnoho viku [Preparation of students of the specialty "Preschool education" for the spiritual and moral education of preschool children]. *Molodyi vchenyi [A young scientist]*, 6 (46), 311-314 [in Ukrainian].
- Khymych, N. Ye. (2020). Dukhovno-moralne vykhovannia starshykh doshkilnykiv na khrystyianskykh tsinnostiakh [Spiritual and moral education of older preschoolers on Christian values]. In *Transformatsiini protsesy v doshkilnii osviti pershoi polovyny XXI stolittia [Transformation processes in preschool education of the first half of the XXI century]*. Pereiaslav. Retrieved from <https://ssrn.com/abstract=3725187> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3725187> [in Ukrainian].
- Manzhelii, N. M., & Fazan, T. P. (2021). Dukhovno-moralne vykhovannia ditei doshkilnoho viku na zasadakh rodynnoi pedahohiky [Spiritual and moral education of preschool children on the basis of family pedagogy]. In *Doshkilna osvita u suchasnomu sotsiokulturnomu prostori [Early childhood education in the modern sociocultural space]* (Vol. 5, pp. 104-112). Poltava: FOP Tsoma [in Ukrainian].
- Pro doshkilnu osvitu [On preschool education]: Zakon Ukrainy. (2001). *Ofitsiynyi visnyk Ukrainy [Official Bulletin of Ukraine]*, 31, 56-75 [in Ukrainian].
- Ushynskiy, K. D. Vybrani pedahohichni tvory. Liudyna yak predmet vykhovannia. Sproba pedahohichnoi antropologii [Selected pedagogical works. Man as a subject of education. Attempt at pedagogical anthropology] (Vol. 1). Kyiv: Rad. shkola [in Ukrainian].
- Vyshnevskiy, O. I. (2008). *Teoretychni osnovy suchasnoi ukrainskoi pedahohiky [Theoretical foundations of modern Ukrainian pedagogy]*. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].
- Yevtukh, M. B. (2008). Orhanizatsiia navchalno-vykhovnoho protsesu u pedahohichnykh navchalnykh zakladakh [Organization of educational process in pedagogical educational institutions]. In *Entsyklopediia osvity [Encyclopedia of Education]* (pp. 613-614). Kyiv: Khronikom Inter [in Ukrainian].

NATALIA MANZHELIY

TETIANA FAZAN

TRAINING OF FUTURE EDUCATORS TO THE FORMATION OF SPIRITUAL AND MORAL VALUES IN PRESCHOOL CHILDREN IN THE CONDITIONS OF WAR

Annotation. The article reveals the problem of training future educators to work with children who suffered as a result of hostilities on the territory of Ukraine. The opinion of well-known scientists has been confirmed that a modern specialist in preschool education must first of all be spiritually and morally formed himself, aware of the deep meaning of the concepts: love, mercy, kindness, sensitivity, obedience, politeness, mutual help, gratitude, respect, because children, and especially those who suffered from the war and who need pedagogical support, take their spiritual strength and nourishment precisely from their mentors. The importance of quality training of the future educator to work with such children is emphasized.

In accordance with the "Code of Values of Modern Ukrainian Education and Development" by O. Vyshnevskiy, the implementation of the training of modern preschool education specialists for the formation and restoration of spiritual and moral values in children affected by military actions is presented. It was concluded that only in a complex combination of study of educational disciplines is the accumulation of theoretical knowledge and organization skills and carrying out various forms of practical activities with children for the formation and restoration of their spiritual and moral values.

Keywords: training of future educators, spiritual and moral values, "Code of values of modern Ukrainian education and development", children of preschool age.

УДК 373.5.015.312:159.947]:37.091.33-027.22:796
DOI <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2022.80.278189>

ЮЛІЯ ЗАЙЦЕВА

ORCID: [orsid.org/0000-0001-7155-392X](https://orcid.org/0000-0001-7155-392X)

(Полтава)

Place of study: Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

Email: zaicevayuliya1@gmail.com

ІРИНА ТАРАНЕНКО

ORCID: orcid.org/0000-0001-5009-9641

(Полтава)

Place of study: Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

Email: irinavad.tar.ko@gmail.com

ЄВГЕНІЯ ШОСТАК

ORCID: orcid.org/0000-0002-3668-0875

(Полтава)

Place of study: Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

Email: antenka2@ukr.net

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ВОЛЬОВИХ ЯКОСТЕЙ УЧНІВ ЗАСОБАМИ СПОРТИВНИХ ІГОР

У статті теоретично обґрунтовано модель формування морально-вольових якостей учнів засобами спортивних ігор з використанням комплексу педагогічних умов, що базувалась на системному та діяльнісному підході, з використанням загальнодидактичних принципів навчання і принципів застосування засобів фізичної культури, у формі навчально-тренувальних занять та змагань з волейболу під керівництвом тренера, з урахуванням вікових особливостей, фізичного та індивідуального розвитку учнів.

Модель розглянуто як сукупність цільового, організаційно-змістовного, процесуального та діагностичного блоків, взаємопов'язаних між собою, що дозволяють організувати і здійснювати акцентовану й цілеспрямовану роботу тренерів і самих спортсменів.

Ключові слова: учні, спортсмени, фізкультурно-спортивна діяльність, навчально-тренувальний процес, педагогічні умови, морально-вольові якості

Постановка проблеми в загальному вигляді. У сучасному світі заняття спортом займають важливе місце у житті підростаючого покоління, у зв'язку з чим зростає інтерес до дослідження психологічних особливостей спортсменів, що впливають на успішність спортивних досягнень. Сучасні дослідження показують, що найбільш важливими якостями, які впливають на рівень спортивних досягнень вихованців, є емоційні та морально-вольові особливості особистості, що забезпечують високі спортивні результати в умовах тривалих та інтенсивних спортивних навантажень.

Виникає необхідність активізації педагогічного впливу на формування особистості учнівської молоді, що займаються спортом; узгодженої роботи суб'єктів навчально-тренувального процесу та спрямування їх зусиль на регуляцію морально-вольових проявів учнів, враховуючи гендерні, індивідуальні та вікові особливості, рівень їх здоров'я, специфіку психофізичного розвитку.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Проблема виховання морально-вольових якостей учнів не нова, так серед учених, що у своїх дослідженнях приділяють увагу цим питанням, відзначимо А. Шаболтас, Е. Ільїна, І. Волкова, В. Сафронова та інші. Т. Беспалова, Ю. Блудов, В. Плахтійко та інші, досліджували психологію особистості спортсмена. Особливості формування морально-вольової сфери особистості підлітка вивчали

О. Бершадська, Л. Божович та інші. Учені Д. Бондарев, В. Гальчинський та інші досліджували особливості психофізичних можливостей спортсменів. Специфіку вольової підготовки вивчала Л. Воронкіна, Н. Гаврилова, Т. Козлова та інші.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні моделі формування морально-вольових якостей учнів засобами спортивних ігор з використанням комплексу педагогічних умов.

Виклад основного матеріалу. Під час обґрунтування моделі виховання морально-вольових якостей учнів середніх класів засобами спортивних ігор ми враховували необхідність її відповідності основним компонентам навчально-тренувального процесу у позакласний час у секції з волейболу; змісту тренувань, відповідно до програми секційної (гурткової) роботи з волейболу тощо.

Враховуючи сутність та специфіку прояву морально-вольових якостей школярів, розуміючи можливість засобів волейболу та педагогічних умов їх ефективного використання, на діяльнісному та системному підході нами розроблено та обґрунтовано модель формування морально-вольових якостей юних спортсменів засобами волейболу з використанням комплексу педагогічних умов.

Системний підхід обраний тому, що процес формування морально-вольових якостей юних волейболістів є компонентом цілісного навчально-тренувального процесу, а не самостійний чи відокремлений, який може бути розглянуто як системний в його межах. Застосування системного підходу дозволяє нам розглядати модель формування морально-вольових якостей учнів середніх класів засобами волейболу як спеціально розроблену для вирішення конкретних навчально-тренувальних завдань. Відповідно до системного підходу, це динамічна, відкрита модель, що постійно розвивається і не має постійного набору елементів, що змінюється за необхідності, відповідно до завдань та умов тренувального процесу та функціонує відповідно до програми секційної (гурткової) роботи з волейболу.

Вибір діяльнісного підходу обумовлений тим, що формування морально-вольових якостей здійснюється у процесі придбання учнями рухових знань, умінь і навичок за допомогою використання засобів волейболу, під час фізкультурно-спортивної діяльності. Саме діяльнісний підхід є базовим і дозволяє не лише обґрунтувати модель, а й визначити основні вимоги до компонентів під час її реалізації.

Зважаючи на сказане, нами визначено мету моделі формування морально-вольових якостей юних волейболістів – підвищення рівня сформованості морально-вольових якостей учнів середньої школи засобами спортивних ігор та реалізації комплексу педагогічних умов виховання морально-вольових якостей гравців у волейбол.

Принципи реалізації моделі формування морально-вольових якостей юних волейболістів. Модель є складовою частиною програми секційної (гурткової) роботи з волейболу у закладах загальної середньої освіти. Оскільки це не доповнення до основної навчальної програми, а її актуалізація для вирішення задач формування морально-вольових якостей, у якості принципів її реалізації пропонується прийняти дві групи принципів: загальнодидактичні і застосування засобів фізичної культури.

Загальнодидактичні принципи мають розвиваючий і виховуючий характер навчання; науковий зміст навчального процесу; включають принципи систематичності і послідовності; свідомості, творчої активності і самостійності спортсменів; наочності; доступності; міцності результатів навчання; зв'язку навчання з життям; раціонального поєднання колективних та індивідуальних форм і способів навчально-тренувальної діяльності (Бершадська, Костюкевич, 2014).

Принципи застосування засобів фізичної культури взаємопов'язаний із загальнодидактичними принципами і конкретизують їх використання в контексті формування морально-вольових якостей учнів середньої школи, гравців у волейбол. До них ми відносимо:

- врахування вікових та психологічних особливостей підлітків;
- гармонійне використання засобів волейболу для комплексного впливу на формування морально-вольових якостей спортсменів;
- співтворчість тренера і спортсмена у вирішенні задач формування морально-вольових якостей;
- пріоритет правил безпеки у використанні засобів фізичної культури.

Підлітковий вік, це період інтенсивного формування вольових якостей. Під час прояву вольових якостей часто спостерігається взаємопротилежні позитивні та негативні сторони, наприклад, сміливість і страх, стійкість і слабкість тощо. Найбільш інтенсивно розвиваються в цей період такі фізичні якості: швидкість, спритність, гнучкість, силові якості, однак витривалість розвивається менш інтенсивно. Лише за умов ураховання

особливостей підліткового віку, вибір та використання засобів волейболу та комплексу педагогічних умов буде ефективним та результативним у формуванні морально-вольових якостей учнів, що займаються волейболом.

Отже, доцільне використання засобів волейболу для комплексного впливу на формування морально-вольових якостей в учнів середніх класів передбачає створення комплексу можливих засобів, що застосовуються для вирішення цілей дослідження.

Процес співтворчості тренера і спортсменів у вирішенні задач формування морально-вольових якостей представлений як суб'єкт-суб'єктна взаємодія, у якій гравці грають активну роль у цьому процесі.

Отже, зміст моделі формування морально-вольових якостей юних волейболістів полягає у застосуванні засобів фізичної культури за допомогою використання форм та методів фізичного виховання. У межах нашого дослідження у формі навчально-тренувальних занять у позанавчальний час у секції з волейболу та змагань.

Навчально-тренувальні заняття є основною формою занять волейболом і формування у гравців морально-вольових якостей і відповідно до навчальної програми з волейболу проводяться три рази на тиждень. Заняття проводяться під керівництвом тренера, з урахуванням вікових особливостей, фізичного та індивідуального розвитку спортсменів. Вагомий вплив на розвиток морально-вольових якостей юних волейболістів мають змагання різних рівнів.

Важливим елементом змісту моделі формування морально-вольових якостей у юних волейболістів є використання методів: специфічних, що характерні виключно для фізичного виховання та загальнопедагогічні.

До специфічних методів відносять: метод вправи, ігровий і змагальний.

Методи суворо регламентованої вправи є основними у застосуванні засобів фізичної культури. Їх сутність полягає у виконанні кожної вправи у заданій формі і з точно обумовленим навантаженням. До таких методів, як правило, відносять методи навчання рухових дій і методи виховання фізичних якостей.

Відзначимо, що ці методи володіють такими педагогічними можливостями – дозволяють здійснювати рухову діяльність спортсменів відповідно до запропонованої програми (відповідно до вибору вправ, комбінаціям, черговості виконання тощо), суворо регламентувати навантаження за обсягом і інтенсивністю, управляти його динамікою в залежності від психофізичного стану волейболістів і вирішуваних завдань, вибірково виховувати фізичні якості. Такі можливості методу вправ роблять їх універсальними і при вирішенні завдань формування морально-вольових якостей у спортсменів.

Суть ігрового методу полягає у використанні спортивних ігор для формування фізичних і особистісних якостей (у тому числі й емоційно-вольових) у волейболістів. Його застосування реалізується через організацію рухової активності на основі змісту, умов і правил гри.

Аналіз наукової та методичної літератури показує, що ігрові методи забезпечують всебічний, комплексний розвиток фізичних якостей і вдосконалення рухових умінь і навичок спортсменів, оскільки у ході гри вони проявляються не ізольовано, а у тісній взаємодії; є ефективним методом розвитку фізичних здібностей, оскільки вимагають від гравців значних фізичних зусиль, обумовлених умовами суперництва на ігровому майданчику; сприяють формуванню самостійності, рішучості, ініціативності, цілеспрямованості та інших вольових і особистісних якостей, оскільки представляють широкий вибір різноманітних способів досягнення мети (перемоги у грі), носять імпровізаційний характер; забезпечують інтерес й емоційну привабливість.

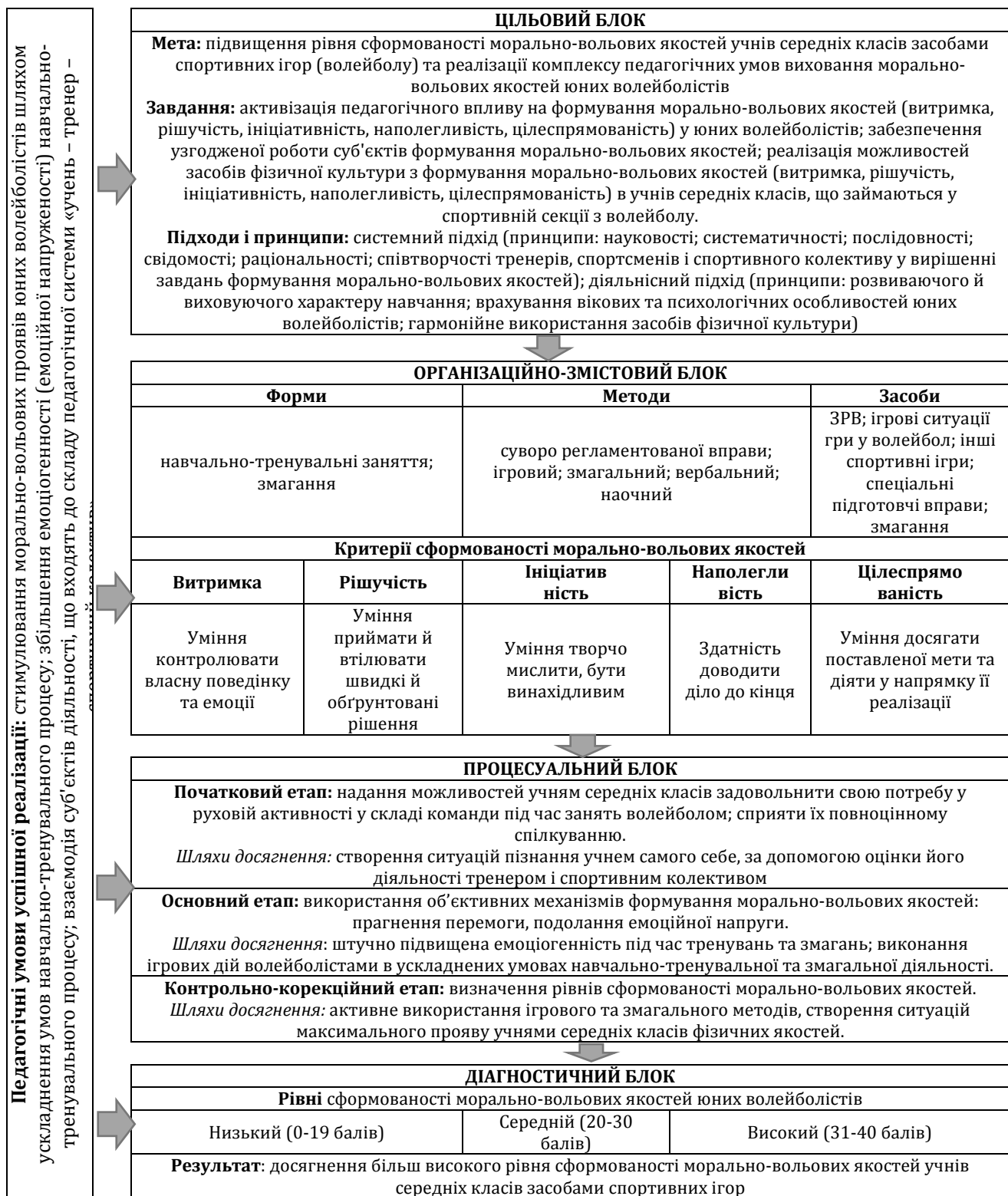
Призначення змагального методу є стимулювання максимальних проявів рухових здібностей; дозволяє виявити рівень їх розвитку; оцінити якість оволодіння руховими діями, забезпечити максимальне фізичне навантаження, сприяти формуванню морально-вольових якостей.

До загальнопедагогічних методів відносяться вербальні (словесні) і методи забезпечення наочності.

– до словесних відносяться: розповідь, опис, пояснення фізичних вправ, розбір виконаної вправи, інструктування щодо її виконання, коментарі та зауваження по ходу виконання вправи, розпорядження, команди, вказівки;

– до методів забезпечення наочності відносять методи безпосередньої наочності (демонстрація тренером), опосередкованої наочності (демонстрація вправи за допомогою наочних посібників, навчальних відео та кінофільмів тощо), спрямованого відчуття рухової дії, термінової інформації про стан рухової активності і організму за допомогою технічних й електронних засобів.

Усі елементи запропонованої моделі можна згрупувати за чотирма блоками: цільовий, організаційно-змістовний, процесуальний і діагностичний, які ми схематично представили на рисунку.

Цільовий блок визначає мету, завдання, підходи і принципи, що регламентують включення і функціонування спроектованої моделі у системі навчально-тренувальної діяльності волейболістів. Організаційно-змістовий блок включає в себе вибір форм і методів роботи з формування морально-вольових якостей юних волейболістів, критеріїв їх сформованості, які безпосередньо впливають на результативність застосування засобів волейболу. Процесуальний блок містить характеристику етапів формування емоційно-вольових якостей спортсменів, умов застосування засобів волейболу.

Для обґрунтування педагогічних умов, які сприяють розвитку морально-вольових якостей учнів-волейболістів, ми враховували: вимоги програми секційної (гурткової) роботи з волейболу для закладів загальної середньої освіти з точки зору складових спортивної підготовки, необхідних для розвитку морально-вольових якостей учнів середніх класів; сутність і специфіку морально-вольової підготовки гравців у волейбол; результати констатувального експерименту.

На основі вивчення проблеми дослідження та для досягнення його мети, виявлено комплекс педагогічних умов, який безпосередньо впливає на ефективність розвитку морально-вольових якостей учнів середніх класів засобами спортивних ігор (Зайцева, Тараненко, Корносенко, 2022): стимулювання морально-вольових проявів учнів середніх класів засобами волейболу шляхом ускладнення умов навчально-тренувального процесу; збільшення емоційності (емоційної напруженості) навчально-тренувального процесу; взаємодія суб'єктів діяльності, що входять до складу педагогічної системи «учень – тренер – спортивний колектив».

Визначено особливості прояву морально-вольових якостей юних волейболістів, що представлені в діагностичному блоці, перш за все самостійності й ініціативності, рішучості та сміливості, витримки і самовладання, цілеспрямованості, наполегливості, саме ці якості є запорукою високої результативності спортивної діяльності волейболіста. Якісно організовані навчально-тренувальні заняття під час секційної (гурткової) роботи сприяють не лише розвитку фізичних якостей в учнів, але й формують почуття колективізму, дисциплінованість, волю, моральну стійкість, здатність долати труднощі, уміння управляти своїми емоціями. У результаті подолання труднощів і перешкод, властивих грі у волейбол відбувається формування зазначених вольових проявів.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок. Теоретично обґрунтовано модель формування морально-вольових якостей учнів середніх класів засобами волейболу з використанням комплексу педагогічних умов. Модель структурно повторює компоненти навчально-тренувального процесу (методологічні підходи, принципи, цілі, завдання, орієнтовна основа дій, зміст, організація, моніторинг процесу та результатів), а змістовно – детермінована нормативно-правовими документами, що регламентують діяльність освітньої організації. Модель розглянуто як сукупність цільового, організаційно-змістовного, процесуального та діагностичного блоків, взаємопов'язаних між собою, що дозволяють організувати і здійснювати акцентовану й цілеспрямовану роботу тренерів і самих спортсменів з формування морально-вольових якостей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Бершадська О. В. Емоційно-вольова сфера спортсменів підлітків. URL: <https://vseosvita.ua/library/emocijno-volova-sfera-sportsmeniv-pidlitkiv-426541.html>
- Гаранина Ж. Г., Чернусь Д. А. Особенности эмоционально-волевых качеств спортсменов. URL: <file:///C:/Users/Safary/Downloads/osobennosti-emotsionalno-volevyh-kachestv-sportsmenov.pdf>
- Зайцева Ю. В., Корносенко О. К., Тараненко І. В. Педагогічні умови виховання емоційно-вольових якостей волейболістів. *Педагогічні науки*. Полтава, 2022. Вип. 79. С. 18–23.
- Костюкевич В. М. Теорія і методика спортивної підготовки (на прикладі командних ігрових видів спорту) : навч. посіб. Вінниця : Планер, 2014. 616 с.

REFERENCES

- Bershadaska, O. V. *Emotsiino-volova sfera sportsmeniv pidlitkiv [Emotional and volitional sphere of adolescent athletes]*. Retrieved from <https://vseosvita.ua/library/emocijno-volova-sfera-sportsmeniv-pidlitkiv-426541.html> [in Ukrainian].
- Garanina, J. G., & Chernus, D. A. *Osobennosti emotsionalno-volevyih kachestv sportsmenov [Peculiarities of emotional-volitional qualities of athletes]*. [in Russian].
- Kostiukevych, V. M. (2014). *Teoriia i metodyka sportyvnoi pidhotovky (na prykladi komandnykh ihrovyykh vydiv sportu) [Theory and methodology of sports training (on the example of team playing sports)]*. Vinnytsia: Planer [in Ukrainian].
- Zaitseva, Yu. V., Kornosenko, O. K., & Taranenko, I. V. (2022). *Pedahohichni umovy vykhovannia emotsiino-volovykh yakosteiv voleibolistiv [Pedagogical conditions for the education of emotional and volitional qualities of volleyball players]*. *Pedahohichni nauky [Pedagogical Sciences]*, 79, 18-23 [in Ukrainian].

ZAITSEVA YULIIA, TARANENKO IRINA, SHOSTAK YEVHENIIA

THE MODEL OF FORMATION OF MORAL AND VOCATIONAL QUALITIES OF PUPILS USING SPORTS GAMES

In this article the model of formation of moral and volitional qualities of pupils using sports games and the complex of pedagogical conditions were theoretically substantiated (stimulating of the volitional qualities of young volleyball players by complicating the conditions of the educational and training process; increase in emotionality of educational and training process; interaction of subjects of activity that are part of the pedagogical system «pupil – coach – sports team»), which is based on a system and activity approach. The general didactic principles of learning and the principles of physical culture tools using were using in this model and pedagogical conditions. It was coach-led educational and training lessons and volleyball competitions, where it was taken into account the age characteristics, physical and individual development of pupils. The model is considered as a set of target, organizational and substantive, procedural and diagnostic blocks, which are interconnected and allow to organize and carry out focused and targeted work of the coaches and the pupils.

Key words: pupils, sportsmen, physical culture and sports activity, educational and training process, pedagogical conditions, moral and volitional qualities.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИЩОЇ ШКОЛИ

УДК 378.091.12:005.336.5]:37:001.895

DOI <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2022.80.278193>

ЛАРИСА СЕМЕНОВСЬКА

<http://orcid.org/0000-0001-9881-7307>

(Полтава)

Place of work: V. G. Korolenko Poltava National Pedagogical University, Poltava, Ukraine Country: Ukraine

Email: larysasemenovskaya@gmail.com

ОКСАНА ДАНИСКО

<https://orcid.org/0000-0003-4040-562X>

(Полтава)

Place of work: V. G. Korolenko Poltava National Pedagogical University, Poltava, Ukraine Country: Ukraine

Email: oksana.danisko76@gmail.com

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ ЯК ЧИННИК ІННОВАЦІЙНИХ ЗМІН В ОСВІТІ

У статті подано теоретико-методологічний аналіз проблеми формування професійної компетентності викладача вищої школи. На основі опрацювання наукових досліджень українських (І. Коцан, В. Луговий, Л. Тимчук) та зарубіжних (Л. Вітковський, Б. Гетто) учених схарактеризовано новітні тенденції розвитку й сучасні вимоги до професійної компетентності викладача як стратегічного чинника реалізації інноваційних змін в освіті.

Ключові слова: професійна компетентність, викладач вищої школи, освіта, заклад вищої освіти, педагогічні інновації.

Постановка проблеми. Подолання пандемічних процесів, протистояння військовій агресії та подальше входження України до європейського освітньо-наукового простору згідно з стратегічними документами ЮНЕСКО «Дослідження в освіті та перспективи майбутнього навчання: яка педагогіка потрібна для XXI століття» (2015), Ініціатива ЮНЕСКО «Майбутнє освіти» (2019), «Освіта у світі після COVID» (2020), а також Законами України «Про вищу освіту (2014 р.)», «Про освіту» (2017 р.), «Про інноваційну діяльність» (2012), «Про наукову і науково-технічну діяльність» (2016 р.) зумовлює необхідність подальшої модернізації системи вищої освіти, що базується на високому рівні її якості, забезпеченні гідного рівня навчальних досягнень студентів, сформованості в них затребуваних для професійної і соціальної активності знань і вмінь, відповідних особистісних і ділових якостей. Актуальність глобальних змін педагогічних систем і процесів, варіативність освітніх програм і технологій, цифровізація освітнього середовища потребують високого рівня готовності викладача вищої школи до інноваційної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичному осмисленню проблеми формування професійної компетентності майбутнього викладача закладу вищої освіти сприяють наукові розробки українських і зарубіжних учених, в яких досліджено: методолого-теоретичні основи системно-структурного і системно-функціонального аналізу педагогічної діяльності (А. Губа, Г. Дмитренко, О. Касьянова, О. Мармаза, Т. Рогова, О. Топузов та ін.); проблему підвищення якості вищої освіти (В. Андреев, В. Биков, В. Бурков, Б. Гершунський, Г. Єфремова, В. Кремень, А. Сбруєва, С. Сисоєва, С. Сіліна, М. Хілі, С. Шишов, Т. Штелік та ін.); наукові основи управління в галузі вищої педагогічної освіти (Ю. Бойчук, М. Гриньова, В. Луговий, В. Маслов, М. Мескон, В. Фазан, С. Шеер та ін.); сутність компетентнісного підходу в

освітній галузі (Н. Бібік, Е. Зеєр, Л. Карамушка, Д. Козлов, О. Козлова, В. Мокляк, Н. Ничкало, О. Пометун, О. Савченко та ін.); становлення професійних компетенцій викладача вишу (К. Дівейні, Ю. Зінковський, В. Лозова, І. Осадченко, Д. Панасевич, А. Сбруєва, Л. Спірін, А. Уїлсон та ін.). Безумовно, зазначені розробки свідчать про значний науковий інтерес до проблеми формування професійної компетентності викладача вищої школи.

Отже, **мета статті** полягає в обґрунтуванні феномену формування професійної компетентності викладача вищої школи як стратегічного чинника реалізації інноваційних змін в освіті.

Виклад основного матеріалу. Швейцарська вчена, професор медіаосвіти Б. Гетто, аналізуючи сучасні тенденції цифровізації та наслідки пандемії, зауважує, що педагогічна громадськість має задуматися над питанням: на якому етапі цифровізації знаходиться система освіти, які перспективи цього процесу? Учена зауважує, що «... цифрові зміни – це не лінійний процес, який має закінчитися. Діджиталізація є проникливим і динамічним явищем. Освіта буде розвиватися лише за умови врахування соціальних наслідків цих цифрових змін» (Keim, 2022). Б. Гетто звертає увагу, що в освітній сфері сформувався уявлення про те, що трансформація освіти буде успішно завершена, коли всі учні та студенти будуть працювати з цифровими пристроями. Натомість вирішальним фактором є те, яким чином сучасні інформаційні технології змінюють наше мислення і дії. На думку дослідниці важливо усвідомлювати різницю між технічним прогресом і тим специфічним, що відрізняє феномен цифровізації. Комп'ютерні програми, які замінили кишенькові калькулятори, полегшили освітній процес, але принципово його не змінили. Інноваційна педагогічна реальність з'явилася тоді, коли об'єднані в мережу комп'ютери почали застосовуватися педагогами для навчання. Саме тому професійна компетентність педагога вищої школи, яка відповідає сучасним тенденціям цифровізації, має відбивати всі наслідки цифрових змін, навіть і ті, які безпосередньо не пов'язані з упровадженням в освітню практику сучасних гаджетів. Отже, такі поняття як «творчість» і «співпраця» стають дедалі важливішими, оскільки «люди поки що перевершують машини в цих сферах».

Новітні експертні оцінки щодо ефективності освітньої галузі свідчать, що визначальним чинником, центром будь-якого педагогічного процесу є характер взаємин між педагогами і здобувачами освіти, тому зусилля сучасних науковців мають бути спрямовані на обґрунтування інноваційних підходів до розвитку новітньої дидактичної реальності на основі особистісно орієнтованої, конструктивної і творчої взаємодії усіх її суб'єктів.

Стрімкий технологічний розвиток суспільства не лише вимагає від освітян формування нових професійних компетентностей, пов'язаних з активним упровадженням змішаного й дистанційного навчання, а й впливає на роль педагога, надаючи їй новітнього сенсу. Сучасні педагоги мають навчитися виконувати ролі навчальних консультантів, наставників, тьюторів, тренерів, фасилітаторів, які вміють налагоджувати позитивну конструктивну взаємодію з усіма суб'єктами навчального процесу. Виконуючи роль навчальних консультантів, педагоги покликані стимулювати студентів до всебічного опрацювання дидактичного контенту, ставлячи за мету навчити їх усвідомлено сприймати викладену в ньому інформацію, критично оцінювати, проектувати, створювати й трансформувати її.

Важливе завдання педагога полягає в наданні рекомендацій, пропозицій студентам з метою допомогти їм сформувати відповідні компетентності в навчальному процесі. Найголовнішим у цьому є надання різних видів підтримки з метою повноцінної реалізації поставлених перед студентами освітніх цілей. У сучасних умовах до першочергових функцій педагогів-консультантів також належить розвиток соціальних умінь (soft-skills), а також когнітивних та креативних процесів особистостей, а саме: інтелектуальної допитливості, умінь визначати проблеми і розв'язувати їх, здатності створювати нові знання самостійно або співпрацюючи з іншими.

Дослідниця нарративного підходу в освітніх практиках Л. Тимчук зазначає: «Для учителя XXI століття є неможливим оволодіти всім обсягом постійно зростаючих знань, натомість він має бути експертом в розробці навчальних стратегій, які б давали відповіді на питання «як зробити?», «як знайти або винайти щось?», або «як застосувати те, що вміємо й знаємо, щоб отримати щось нове?». Завданням вчителя є моделювання навчального процесу так, щоб всі його учасники відчували вчительську впевненість, відкритість, наполегливість і відданість учням у пізнавальному процесі осягнення невідомого. Все це вимагає від учителів глибше

знати своїх учнів, якісно взаємодіяти з ними й творчо підходити до проектування навчальних програм та їх реалізації» (Тимчук, 2015).

Сучасні педагоги – це передовсім творці позитивного світобачення, цікавої й безпечної пізнавально-активної реальності та віртуальної цифрової реальності, в якій разом зі студентами створюють нові знання, нові інформаційні повідомлення, навчають експериментувати, захоплено пізнавати світ, співпрацювати, радіти своїм навчальним здобуткам та досягненням інших. Ефективне навчання таких фахівців можливе лише за умови опанування ними не лише новими педагогічними стратегіями та технологіями, а й новим характером педагогічної взаємодії, що гуманізує й одухотворює навчальний процес, робить його атрактивним, гнучким, позитивним, творчим.

Методологічною основою дослідження окресленої проблеми є наукові праці вчених, які розкривають проблеми філософії освіти, а саме вітчизняні – В. Андрущенко, В. Кремень, В. Луговий, С. Клепка та ін. і зарубіжні – Л. Вітковський, Б. Гетто, М. Паталон та ін., дослідницькі зусилля яких спрямовано на стратегічні пріоритети підготовки висококваліфікованих працівників у галузі вищої освіти в умовах модернізаційних процесів, упровадження інноваційних технологій в освітній простір. У центрі уваги філософів освіти знаходяться глибинні проблеми конструювання системи освіти в Україні, її реформування відповідно до вимог сучасності з урахуванням глобалізаційних та інтеграційних процесів.

На наш погляд, цікавою є думка В. Лугового про те, що освіта, як спеціалізована складова в соціальному організмі, який самоорганізується, самозберігається, саморозвивається, протистоїть стихійним і тому малоефективним культурним механізмам передачі досвіду, необхідного для відтворення суспільного життя (Луговий, 1994). Науковому осмисленню проблеми професійної компетентності викладача вищого навчального закладу сприяють ґрунтовні дослідження Л. Івлевої, Є. Сідоріної, С. Карбовської (Івлева, 2013), що розкривають перспективи інноваційного розвитку освіти України в контексті глобального соціально-економічного виміру; Є. Суліми, дослідження якого спрямовані на аналіз проблеми інноваційних викликів у динаміці модернізації національної освіти (Суліма, 2013).

Викликає інтерес думка Ю. Зіньковського про те, що у сучасному суспільстві фактором успіху професіонала стає здатність адекватно сприймати, аналізувати і творити новації. Поступ інноваційності передбачає оперативне введення найновітніших досягнень наукових досліджень і високих технологій у сферу освіти, а сучасний викладач вищої школи повинен мати інноваційний стиль мислення як фактор подолання стереотипів, однозначності, лінійності, шаблонів мислення тощо (Зіньковський, 2013). Для аналізу досліджуваної проблеми вагомим є праці Д. Панасевича, що розглядають пріоритети зв'язку вищої освіти з виробництвом як ключового фактору підвищення якості підготовки фахівців (Панасевич, 2013).

І. Коцан у своїх розробках зазначає, що професійна компетентність викладача закладу вищої освіти має такі складники: мотиваційний – включає в себе мотиви, цілі, потреби, ціннісні установки, творчі стимули, інтерес до професії та ін.; функціональний – виявляється у вигляді знань про способи професійної діяльності, які потрібні для проектування і реалізації певної технології; комунікативний – передбачає здатність чітко і ясно виражати думки, аргументувати, переконувати, аналізувати, будувати докази, висловлювати судження, узгоджувати власні дії, організовувати і підтримувати діалог, обирати оптимальний стиль спілкування в різноманітних нестандартних ситуаціях, передавати раціональну та емоційно забарвлену інформацію тощо; рефлексивний – виявляється у здатності свідомо контролювати наслідки і результати власної діяльності та рівень власного саморозвитку, вбачати і аналізувати особистісні досягнення, формувати та вдосконалювати такі якості як креативність, здатність до самоаналізу, самоуправління, професійного росту, вдосконалення майстерності, смислотворчої діяльності, ініціативності, формування індивідуального стилю діяльності тощо (Коцан, 2013).

У наш час, як ніколи, педагогічний підхід до навчання, виховання, й розвитку неможливий без істотного впливу інших наук. У даному випадку не йдеться про віднесення педагогічної науки на другий план, зовнішні логічні запозичення, підміну базових понять. Мова йде про певні взаємовідносини та інтеракції, особливо у сфері практичного застосування конкретних інструментів, які неможна звести до стандартних процедурних рішень. Тут потрібно, як наголошує Л. Вітковський, відкрити інноваційні інтерпретаційні горизонти, де

пошук необхідних цілей повинен стати результатом різноманітних наукових дисциплін. Ці зміни можливі здійснити на стику різних процесів, взаємного переплетення наукових знань усупереч традиційній диференціації знань (Witkowski, 2016).

Ідеї польського вченого Л. Вітковського сприймаємо як палкий заклик до світової прогресивної педагогічної громадськості спрямувати свої зусилля на те, щоб доповнити теоретичний дискурс відповідними імпульсами, такими, що активізують нові розумові інструментальні практики. Необхідно взяти до уваги, що окремі дії, які, на перший погляд, перебувають у діаметрально протилежних вимірах науки, з успіхом можна об'єднати у відносно глибокий гуманістичний наратив. Саме тому в ідеях екологічного бачення світу, запропонованих Г. Бейтсоном, убачається заклик вийти за рамки звичного розуміння екології (як правило, асоціації з навколишнім середовищем, якому необхідний ретельний контроль та захист). Навіть гуманістичний підхід до осмислення людського середовища, в якому йдеться про необхідність захисту умов життя людини і спільнот, які взаємодіють між собою, здається нам дещо спрощеним, оскільки в результаті такого підходу екологія постає вкрай вузькою субдисципліною. Тож, ми не можемо не погодитися із думкою Л. Вітковського, що вчення про екологію необхідно розуміти крізь призму категорій своєрідної розумової парадигми, завдяки якій стає можливим змінити підхід до самої гуманістики, взяти до уваги становище людини в системі взаємовідносин культури та природи. Саме таке прочитання бейтсонівської екології допоможе нам прийняти необхідність об'єднати органічні взаємозв'язки та використання системного підходу. На наш погляд, це сприятиме ефективному пошуку зворотних зв'язків між практиками і теоретиками, між сферою інституційних рішень та духовністю людини, що загалом сприймається нами як одна з головних цінностей в педагогічній науці.

Висновки. Світова практика визнала, що освіта виступає стратегічним ресурсом інноваційного розвитку суспільства. Глобалізація, процеси зміни економічних ринків, розвиток сучасних технологій, мобільність, інтернаціоналізація та інтеграція освітніх, соціальних, виробничих і природних систем висувають нові вимоги до висококваліфікованих фахівців, фасилітативність, адаптивність, інформаційна мобільність яких є підґрунтям професіоналізму, конкурентноспроможності, економічного поступу держави. Саме тому проблема формування професійної компетентності викладача вищої школи як передумови реалізації інноваційних змін в освіті та суспільстві є ключовим завданням педагогічної теорії та освітньої практики України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Зінковський Ю. Імператив сучасної парадигми вищої освіти. *Вища школа*. 2013. № 9 (111). С. 7–19.
- Івлева Л. Перспективи інноваційного розвитку освіти. *Вища школа*. 2013. № 10 (112). С. 49–58.
- Коцан І. Професійна підготовка сучасного вчителя: проблеми і орієнтири. *Вища освіта України*. 2013. № 2 (49). С. 13–19.
- Луговий В. І. Педагогічна освіта в Україні: структура, функціонування, тенденції розвитку. Київ : МАУП, 1994. 196 с.
- Панасевич Д. Зв'язок вищої освіти з виробництвом – крок до підвищення якості підготовки фахівців. *Вища школа*. 2013. № 10 (112). С. 39–44.
- Суліма Є. Інноваційні виклики сучасності й динаміка модернізації національної освіти. *Вища школа*. 2013. № 7 (109). С. 7–12.
- Тимчук Л. І. Цифрові наративи в навчанні майбутніх магістрів освіти: історія, реалії, перспективи розвитку. Київ : LAT&K, 2015. 390 с.
- Keim M. Digitaler Wandel findet auch offline statt. Akzente. *Das Magazin der Pädagogischen Hochschule Zurich*. 2022. № 4. S. 10–18.
- Witkowski L. Konteksty i elementy ekologii umysłu, idei i wychowania według Batesona. Humanistyczne wyzwania ekologii umysłu: Gregory Bateson w Polsce. Fundacja na rzecz myślenia im. Barbary Skargi, Warszawa, 2016. 636 s.

REFERENCES

- Ivlieva, L. (2013). Perspektyvy innovatsiynoho rozvytku osvity [Perspectives of innovative development of education]. *Vyshcha shkola [High school]*, 10 (112), 49-58 [in Ukrainian].
- Keim, M. (2022). Digitaler Wandel findet auch offline statt. *Akzente. Das Magazin der Pädagogischen Hochschule Zurich*, 4, 10-18 [in German].
- Kotsan, I. (2013). Profesiina pidhotovka suchasnoho vchytelia: problemy i oriientyry [Professional training of a modern teacher: problems and guidelines]. *Vyshcha osvita Ukrainy [Higher education of Ukraine]*, 2 (49), 13-19 [in Ukrainian].
- Luhovi, V. (1994). *Pedahohichna osvita v Ukraini: struktura, funktsionuvannia, tendentsii rozvytku [Pedagogical education in Ukraine: structure, functioning, development trends]*. Kyiv: MAUP [in Ukrainian].

- Panasevych, D. (2013). Zviazok vyshchoi osvity z vyrobnytstvom – krok do pidvyshchennia yakosti pidhotovky fakhivtsiv [The connection of higher education with production is a step towards improving the quality of specialist training]. *Vyshcha shkola [High school]*, 10 (112), 39-44 [in Ukrainian].
- Sulima, Ye. (2013). Innovatsiini vyklyky suchasnosti y dynamika modernizatsii natsionalnoi osvity [Innovative challenges of modernity and dynamics of modernization of national education]. *Vyshcha shkola [High school]*, 7 (109), 7-12 [in Ukrainian].
- Tymchuk, L. (2015). *Tsyfrovii naratyvy v navchanni maibutnikh mahistriv osvity: istoriia, realii, perspektyvy rozvytku [Digital narratives in the education of future masters of education: history, realities, development prospects]*. Kyiv: LAT&K [in Ukrainian].
- Witkowski, L. (2016). *Konteksty i elementy ekologii umyslu, idei i wychowania wedlug Batesona. Humanistyczne wyzwania ekologii umyslu: Gregory Bateson w Polsce. Fundacja na rzecz myślenia im. Barbary Skargi, Warszawa* [in Polish].
- Zinkovskiy, Yu. (2013). Imperatyv suchasnoi paradyhmy vyshchoi osvity [The imperative of the modern paradigm of higher education]. *Vyshcha shkola [High school]*, 9 (111), 7-19 [in Ukrainian].

LARYSA SEMENOVSKA

OKSANA DANYSKO

THE PROFESSIONAL COMPETENCE OF THE HIGH SCHOOL TEACHER AS A FACTOR OF INNOVATIVE CHANGES IN EDUCATION

Annotation. Based on analysis of the fundamental pedagogical, philosophical, psychological works (L. Ivleva, M. Keim, I. Kotsan, V. Lugovoi, I. Panasevych, E. Sulima, L. Tymchuk, L. Witkowski, Yu. Zinkovskiy, etc.) found that in our time, the professional training of higher education teachers is of particular importance. Proved that the decisive factor in innovative development is the awareness of how modern information technologies change our thinking and actions. It is important to be aware of the difference between technical progress and the specifics that distinguish the digitalization phenomenon.

The rapid technological development of society requires educators to develop new professional competencies related to the active implementation of mixed and distance learning, which affects the role of the teacher, giving it a new meaning. Modern teachers must learn to perform the roles of educational consultants, mentors, tutors, trainers, facilitators who are able to establish positive constructive interaction with all subjects of the educational process. Performing the role of educational consultants, teachers are obliged to stimulate students to study the didactic content. They should also teach them to perceive the information presented in it, critically evaluate, design, create and transform it. An important task of the teacher is to provide recommendations and suggestions to students that will help to form the appropriate competencies in the educational process. The most important thing in this is various types of support for the full realization of educational goals. In modern conditions, the development of social skills (soft-skills) also belongs to the primary functions of pedagogues-consultants.

The study found that education is a strategic resource for the innovative development of society. Globalization, the processes of changing economic markets, the development of modern technologies, mobility, internationalization and the integration of educational, social, production and natural systems put forward new requirements for highly qualified specialists.

Key words: *professional competence, higher education teacher, education, higher education institution, pedagogical innovations.*

УДК 378.016:796]:37.091.214

DOI <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2022.80.278212>

ОЛЕНА МОМОТ

ORCID: 0000-0001-9187-1036

(Полтава)

Place of work: Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

Email: tmovsd@ukr.net

СЕРГІЙ НОВІК

ORCID: 0000-0001-8718-6271

(Полтава)

Place of work: Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

Email: novik.s1983@gmail.com

ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КУРСУ «ПЕДАГОГІКА ФІЗКУЛЬТУРНО-СПОРТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»

У статті розкрито зміст і структуру програми навчальної дисципліни «Педагогіка фізкультурно-спортивної діяльності», відповідно до освітньо-професійної програми підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 014 Середня освіта (Фізична культура), яку впроваджено в освітній процес факультету фізичного виховання Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленко, мета полягає в формуванні у студентів системи знань та професійно-педагогічних навичок, необхідних для організаторської, методичної та виховної роботи з питань фізичного та спортивного виховання.

Очікуваними результатами навчання з дисципліни є: назвати теоретичні основи процесу фізичного і спортивного виховання дітей різного віку і статі; теоретико-методичні основи фізичного виховання в освітніх інституціях різного типу, закономірності фізичного розвитку дітей різного віку і статі; творчо застосовувати отримані знання з теорії фізичного і спортивного виховання при вирішенні педагогічних, навчально-вихованих, науково-методичних завдань з урахуванням вікових і індивідуальних відмінностей дітей; оцінювати і аналізувати рівень фізичного розвитку і фізичної підготовленості дітей різного віку до певного виду спорту; планувати, організовувати і здійснювати роботу з фізичного і спортивного виховання дітей різного віку і статі; формувати у дітей систему знань, умінь і свідому потребу в систематичних заняттях фізичною культурою і спортом та в здоровому способі життя.

Проаналізовано наукові дослідження, які присвячені проблемі професійно-педагогічної підготовки учителя фізичної культури.

Ключові слова: фізкультурно-спортивна діяльність, майбутній вчитель фізичної культури, фізична культура, заклад вищої освіти, навчальна дисципліна.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасна система освіти спрямована на підготовку фахівців, які володіють необхідними компетентностями, практико орієнтовані, здатні швидко адаптуватися до змін у професійній діяльності, фахово зростати. У зв'язку з цим, організація освітнього процесу вищої школи вимагає переорієнтації методики викладання, розширення, поглиблення теоретичного та практичного спрямування, удосконалення самостійного накопичення знань здобувачами освіти та висуває високі вимоги до спеціальної професійно-педагогічної підготовки учителя закладу загальної середньої освіти та фізичної культури в тому числі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми професійно-педагогічної підготовки учителя фізичної культури приділяли увагу такі автори, як Афонін В., Сениця А. (Афонін, Сениця, 2004), Карченкова М. В. (Карченкова, 2006), Наумчук В. (Наумчук, 2002), Сліпецький В. (Сліпецький), Сущенко Л., Маліков М. (Сущенко, Маліков, 2004), Хома Т. (Хома, 2020) тощо.

Мета статті полягає в аналізі наукових досліджень, присвячених розробленню структури та змісту фізкультурно-спортивної діяльності і на основі їхнього створення програми навчальної дисципліни «Педагогіка фізкультурно-спортивної діяльності».

Виклад основного матеріалу дослідження.

Педагогічна діяльність учителя фізичної культури є творчою, конструктивною, організаторською, діагностичною, важливою для відтворення суспільного потенціалу. Вона забезпечує навчально-виховний вплив не лише розумового, а й фізіологічного характеру. У зв'язку з цим його соціально-педагогічні функції (вихователя, організатора, дослідника) постійно розширюються й ускладнюються. До професійних здібностей учителя фізичної культури належать: наявність педагогічного хисту; прагнення працювати в галузі фізичної культури і спорту; типологічні риси нервової системи, що характеризують силу, рухливість і врівноваженість основних психічних процесів; добрий фізичний стан; висока загальна, інтелектуальна й естетична культура; морально-правова свідомість тощо (Наумчук, 2002).

Фізкультурно-спротивна діяльність припускає інтеграцію якостей особи, яка містить у собі внутрішню свободу, гідність, любов до Батьківщини, повагу до влади. За сучасних умов фізкультурно-спортивна діяльність повинна передбачати не тільки розкриття особистого фізичного потенціалу людини, але і його розвиток в інтелектуальній, творчій та соціальній сферах (Забора, 2004).

Відповідно до освітньо-професійної програми підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 014 Середня освіта (Фізична культура) і розроблена програма навчальної дисципліни, яка впроваджена в освітній процес факультету фізичного виховання Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленко як складова змісту професійної підготовки майбутніх фахівців і побудована на відповідних наукових, педагогічних та методичних засадах із практично професійним спрямуванням.

Під час розробки навчальної дисципліни нами було використано загальнонауковий метод дослідження, який об'єднує широкий метод як теоретичних, так і практичних (Момот, 2016, 407-408):

- аналіз полягає у тому, що предмет вивчення умовно або практично поділяється на складові елементи, тобто на частини об'єкта, певні ознаки, властивості. Кожна частина досліджується як частина цілого;

- синтез дозволяє поєднати розчленовані та дослідженні у процесі аналізу частини, встановити зв'язок між ними і пізнати предмет як єдине ціле. Вже на початку аналізу ми маємо певну уяву про предмет і процес. Тому вже на перших стадіях, отримавши якісь дані, ми їх оцінюємо, тобто застосовуємо синтез. Отже, аналіз і синтез ми використовуємо паралельно.

Мета вивчення навчальної дисципліни: сформувати у студентів систему знань та професійно-педагогічних навичок, необхідних для організаторської, методичної та виховної роботи з питань фізичного та спортивного виховання.

Очікувані результати навчання з дисципліни:

- назвати теоретичні основи процесу фізичного і спортивного виховання дітей різного віку і статі; теоретико-методичні основи фізичного виховання в освітніх інституціях різного типу; закономірності фізичного розвитку дітей різного віку і статі;

- творчо застосовувати отримані знання з теорії фізичного і спортивного виховання при вирішенні педагогічних, навчально-вихованих, науково-методичних завдань з урахуванням вікових і індивідуальних відмінностей дітей;

- оцінювати і аналізувати рівень фізичного розвитку і фізичної підготовленості дітей різного віку до певного виду спорту;

- планувати, організовувати і здійснювати роботу з фізичного і спортивного виховання дітей різного віку і статі;

- формувати у дітей систему знань, умінь і свідому потребу в систематичних заняттях фізичною культурою і спортом та в здоровому способі життя.

Програма навчальної дисципліни:

Тема 1. Предмет та завдання курсу.

Структура навчальної дисципліни. Зв'язок дисципліни з іншими науками та навчальними дисциплінами. Поняття спортивного виховання та його завдання. Педагогічна діагностика та необхідність застосування її у роботі зі спортивною молоддю.

Тема 2. Принципи та методи фізичного виховання та спорту, їх особливості застосування у роботі зі спортсменами.

Поняття «принципів виховання». Загальні та дидактичні принципи виховання, їх характеристика. Функції принципів виховання. Особливості застосування принципів виховання у роботі зі спортсменами. Поняття про методи виховання. Класифікація методів виховання. Методи стимулювання і корекції поведінки (заохочення і покарання, змагання). Активні методи виховання у роботі зі спортсменами. Фактори, що визначають вибір методів виховання.

Тема 3. Формування особистості у процесі занять спортом і фізичною культурою.

Інтерес як мета виховання, як засіб формування особистості, як умова ефективності освітнього процесу. Залежність перспективної мети спортсмена від інтересу до занять спортом і фізичною культурою. Етапи розвитку у молоді інтересу до занять спортом і фізичною культурою та їх особливості. Методи та прийоми розвитку інтересу до занять спортом. Моральні орієнтири спортсмена як елемент розвитку інтересу до занять спортом та фізичною культурою.

Умови виникнення, розвитку та закріплення пізнавального інтересу до занять спортом і фізичною культурою у процесі поза навчальної діяльності.

Тема 4. Особливості самостійних занять молоді спортом і фізичною культурою, спрямованих на самовдосконалення

Розумова праця та активний руховий відпочинок як фактор здорового способу життя. Тижневий руховий режим для жінок і чоловіків. Режим дня та його значення для розумової працездатності. Ранкова гімнастика на службі здоров'я людини.

Колове тренування – найефективніша форма комплексного розвитку фізичних якостей – сили, швидкості, спритності, гнучкості та витривалості за допомогою фізичних вправ. Вибір фізичних вправ для самостійних занять у відповідності до типу будови тіла (ендоморфічний, мезоморфічний). Самостійні заняття спортом та фізичною культурою – один із важливих засобів зміцнення здоров'я.

Заняття учнівської молоді спортом і фізичною культурою за місцем проживання. Засоби фізичного загартування (подорожі, природні фактори тощо).

Тема 5. Проблема формування особистості у процесі фізичного виховання.

Виховання особистісних якостей тих, що займаються фізичними вправами. Роль і місце фізичної культури у формуванні особистісних якостей.

Тема 6. Методика взаємного спілкування у спортивному колективі.

Спілкування особистісне та спеціальне. Взаємозв'язок предметної діяльності та спілкування. Стимули спілкування у спортивному колективі: внутрішні та зовнішні збудники. Система засобів спілкування. Види взаємного спілкування у спортивному колективі. Стилї спілкування тренера зі спортсменами. Принципи спілкування. Формування доброзичливих стосунків молоді у спортивному колективі. Педагогічна етика, педагогічний такт. Роль мовлення в діяльності тренера, вчителя. Культура і техніка мовлення. Основні компоненти педагогічної культури тренера.

Засоби діагностики результатів навчання:

- 1) традиційні та тестові контрольні роботи;
- 2) усне опитування під час практичних занять;
- 3) самостійна робота.

Висновки з даного дослідження. З метою підготовки висококваліфікованих фахівців, пошуку нових підходів до організації освітнього процесу, формування, розширення й поглиблення теоретичних знань та практичних умінь, необхідних для організаторської, методичної та виховної роботи з питань фізичного та спортивного виховання розроблено для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 014 Середня освіта (Фізична культура) навчального курсу «Педагогіка фізкультурно-спортивної діяльності», який спрямовано на здобуття та розвиток достатнього для продуктивної професійної діяльності рівня компетентності у процесі навчання у закладі вищої освіти і практичній діяльності.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку полягають у впровадженні в освітній процес Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка навчального курсу «Педагогіка фізкультурно-спортивної діяльності» з метою формування, розширення й поглиблення змісту теоретичних знань та практичних умінь, необхідних для

організаторської, методичної та виховної роботи з питань фізичного та спортивного виховання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Афонін В., Сениця А. Теорія і практика професійної підготовки студентів інститутів фізичної культури (ІФК) як педагогічна проблема. *Молода спортивна наука України* : зб. наук. праць. Львів : НВФ «Українські технології», 2004. Т. 4. С. 710.
- Забора А. В. Формування знань і навичок майбутніх вчителів фізичної культури в процесі вивчення дисциплін «Теорія і методика фізичного виховання» і «Гімнастика з методикою викладання» : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. вих. і спорту : 24.00.02. Львів, 2004. 23 с.
- Карченкова М. В. Педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Переяслав-Хмельницький, 2006. 20 с.
- Момот О. О. Програмне забезпечення курсу «Технології створення здоров'язбережувального середовища у вищих навчальних закладах». *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2016. № 3 (57). С. 406–411.
- Наумчук В. І. *Професійна підготовка майбутніх вчителів фізичної культури в процесі самостійної роботи зі спортивних ігор* : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.14. Тернопіль, 2002. 19 с.
- Сліпецький В. П. Сучасні вимоги і шляхи удосконалення процесу підготовки майбутніх вчителів фізичної культури. URL: <http://dspace.luguniv.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3991/1/Slipetskii.pdf> (дата звернення 10.11.2022).
- Сущенко Л., Маліков М. Про педагогічні технології, спрямовані на особистісно орієнтований підхід до професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту. *Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету*. 2004. № 4. С. 121–124.
- Хома Т. В. Педагогіка фізичного виховання і спорту: теоретико-практичний супровід до самостійної роботи студентів: навчальний посібник. Ужгород : Говерла, 2020. 104 с.

REFERENCES

- Afonin, V., & Senytsia, A. (2004). Teoriia i praktyka profesiinoi pidhotovky studentiv instytutiv fizychnoi kultury (IFK) yak pedahohichna problema [Theory and practice of professional training of students of physical culture institutes (IFC) as a pedagogical problem]. In *Moloda sportyvna nauka Ukrainy [Young sports science of Ukraine]*: zb. nauk. prats (Vol. 4, pp. 710). Lviv: NVF «Ukrainski tekhnolohii» [in Ukrainian].
- Khoma, T. V. (2020). *Pedahohika fizychnoho vykhovannia i sportu: teoretykopraktychnyi suprovid do samostiinoi roboty studentiv [Pedagogy of physical education and sports: theoretical and practical support for independent work of students]*: navchalnyi posibnyk. Uzhhorod: Hoverla [in Ukrainian].
- Karchenkova, M. V. (2006). *Pedahohichni umovy formuvannia hotovnosti maibutnikh uchyteliv fizychnoi kultury do profesiinoi diialnosti [Pedagogical conditions for the formation of the readiness of future teachers of physical culture for professional activity]*. (Extended abstract of PhD diss.). Pereiaslav-Khmelnyskyi [in Ukrainian].
- Momot, O. O. (2016). Prohramne zabezpechennia kursu «Tekhnolohii stvorennia zdoroviazberezhualnoho seredovysycha u vyshchych navchalnykh zakladakh» [Software for the course "Technologies of creating a health-preserving environment in higher educational institutions"]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii [Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies]*, 3 (57), 406-411 [in Ukrainian].
- Naumchuk, V. I. (2002). *Profesiina pidhotovka maibutnikh vchyteliv fizychnoi kultury v protsesi samostiinoi roboty zi sportyvnykh ihor [Professional training of future physical culture teachers in the process of independent work on sports games]*. (Extended abstract of PhD diss.). Ternopil [in Ukrainian].
- Slipetskyi, V. P. *Suchasni vymohy i shliakhy udoskonalennia protsesu pidhotovky maibutnikh vchyteliv fizychnoi kultury [Modern requirements and ways to improve the process of training future physical education teachers]*. Retrieved from <http://dspace.luguniv.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3991/1/Slipetskii.pdf> [in Ukrainian].
- Sushchenko, L., & Malikov, M. (2004). Pro pedahohichni tekhnolohii, spriamovani na osobystisno oriientovanyi pidkhid do profesiinoi pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv fizychnoho vykhovannia ta sportu [About pedagogical technologies aimed at a personally oriented approach to the professional training of future specialists in physical education and sports]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu [Scientific notes of Ternopil State Pedagogical University]*, 4, 121-124 [in Ukrainian].
- Zabora, A. V. (2004). *Formuvannia znan i navychok maibutnikh vchyteliv fizychnoi kultury v protsesi vyvchennia dystsyplin «Teoriia i metodyka fizychnoho vykhovannia» i «Himnastyka z metodykoiu vykladannia» [Formation of knowledge and skills of future physical education teachers in the process of studying the disciplines "Theory and methods of physical education" and "Gymnastics with teaching methods"]*. (Extended abstract of PhD diss.). Lviv [in Ukrainian].

OLENA MOMOT

SERHII NOVIK

COURSE SOFTWARE «PEDAGOGY OF PHYSICAL AND SPORTS ACTIVITIES»

The article reveals the content and structure of the program of the educational discipline «Pedagogy of physical culture and sports activities», in accordance with the educational and professional training program for applicants of the second (master's) level of higher education in the specialty 014 Secondary education (Physical culture), which was introduced into the educational process of the Faculty of Physical Education of the Poltava Korolenko V.G. National Pedagogical University, the purpose of which is to form in students a system of knowledge and professional and pedagogical skills necessary for organizational, methodical and educational work on issues of physical and sports education.

The expected results of training in the discipline are: to name the theoretical foundations of the process of physical and sports education of children of different ages and sexes; theoretical and methodological foundations of physical education in educational institutions of various types; patterns of physical development of children of different ages and sexes; creatively apply the acquired knowledge from the theory of physical and sports education when solving pedagogical, educational, scientific and methodological tasks, taking into account the age and individual differences of children; evaluate and analyze the level of physical development and physical readiness of children of different ages for a certain type of sport; to plan, organize and carry out work on physical and sports education of children of different ages and genders; to form in children a system of knowledge, skills and a conscious need for systematic physical education and sports and a healthy way of life.

Scientific studies devoted to the problem of professional and pedagogical training of a physical education teacher have been analyzed.

Key words: *physical culture and sports activity, future teacher of physical culture, physical culture, high school, educational discipline.*

УДК 37.013.32:004

DOI <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2022.80.278213>

ЮРІЙ МАТВИЄНКО

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-9615-8619>

(Полтава)

Place of work: Poltava University of Economics and Trade

Country: Ukraine

Email: wasilews2009@gmail.com

ДИДАКТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СПОРТИВНОЇ ОСВІТНЬОЇ РОБОТОТЕХНІКИ

Анотація. У статті розглянуто дидактичний потенціал та особливості впливу на формування особистості учня засобами спортивної освітньої робототехніки. З'ясовано, що в сучасних умовах реформування освітньої галузі в напрямку впровадження STEAM-технологій освітня робототехніка є тим інструментом, який полегшує та робить більш ефективним процес формування компетенцій XXI століття в учнів вітчизняних закладів загальної середньої освіти.

У статті здійснено короткий аналіз вітчизняного та закордонного досвіду впровадження освітньої робототехніки у освітній процес та міру його впливу на формування особистості учнів та їх готовність до подальшого опанування STEM-професіями. З'ясовано, що в Україні бракує науково-педагогічних досліджень, які б описували дидактичний потенціал впровадження освітньої робототехніки в навчальний процес закладів загальної середньої освіти.

Ключові слова: освітня робототехніка, спортивна робототехніка, дидактика, STEAM, робототехнічні змагання.

Постановка проблеми в загальному вигляді. На думку Дессімоза, Голтея, Леуби та Дідьє (Dessimoz, Gauthey, Leuba, Didier, 2014) ми є свідками парадигматичних змін в освіті. І це помітно не лише в Україні, а й усьому світі. Ми живемо у час своєрідної суспільної кризи, за якої освіта не в змозі задовольнити потреби суспільства. Останнім часом у більшості сучасних передових країнах світу виникли проблеми адаптації, визначені в освіті – розвиток передових суспільств вимагає, щоб значна частина його населення, і зокрема його робоча сила, була певним чином обізнана в наукових і технічних галузях. Натомість, традиційні підходи до освіти не сприяють належним чином досягненню ідеального балансу між формуванням теоретичного світоглядного сприйняття та набуттям практичних навичок.

З іншого боку, науковці виявили, що ставлення школярів до сучасних технологій є вирішальним елементом в їх довгостроковому успіхові (Nykanen, Lindth, 2012), тому важливо, щоб школярі мали можливість знайомитися з ними, починаючи з молодшого шкільного віку. На думку Лін, Лю і Хуанга, останні тенденції в освіті полягають в інтеграції різних технологій, які можуть забезпечити досягнення мультидисциплінарності STEAM, особливу роль серед яких має освітня робототехніка (Lin, Liu, Huang, 2012).

Тож з огляду на окреслені проблеми зауважимо, що освітня робототехніка в цілому та її змагальна складова зокрема несуть у собі багатий дидактичний потенціал, який сприяє не лише впровадженню STEAM-технологій, але й вирішенню проблем популяризації серед учнівської молоді високотехнологічних галузей та професій.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Для дослідження даної проблематики окреслені певні теоретичні засади. З'ясовано, що використання освітньої робототехніки дає можливість на ранніх етапах виявити технічні нахили учнів і розвивати їх у цьому напрямку і напрямку формування STEM компетентностей в цілому (Н. Морзе, О. Струтинська, М. Умрик).

Ролі робототехніки в освітньому процесі в залежності від її спрямованості присвячено низку досліджень:

- як частини інформатики в контексті вивчення основ автоматизованого керування пристроями (Casey, Gill, Pennington, Mireles);
- як інструменту для вивчення програмування (Keane);
- як елементу STEAM-освіти (Clark-Wilson, Ioannou, Makridou, Н. Морзе, О. Струтинська);
- як спортивної, змагальної складової навчання (Keane, Kaloti-Hallak, Armoni, Ben-Ari);

– як інструменту для організації проєктної діяльності (Chandrasekaran, Stojcevski, Littlefair, Joordens, Alkhalidi, Pranata, Athauda);

– як засобу гейміфікації (Keane).

У дослідженні Keane (2019) висвітлено широкий спектр можливих сфер застосування робототехніки в освіті. Виділимо три основні з них:

1) Освітня робототехніка як інструмент впровадження STEM-освіти та засіб навчання програмуванню зокрема. Keane зазначає, що в цьому контексті широке поширення освітньої робототехніки в освітній практиці викликано насамперед зростанням інтересу до STEM-предметів (Keane, 2012, с. 7). У той же час використання даної технології сприяє формуванню в учнів інтересу до навчального процесу, розвитку в них критичного мислення, креативності, позитивної навчальної мотивації, зацікавленості у партнерському підході до навчання (Keane, 2012, с. 6).

2) Освітня робототехніка як спортивно/змагальний напрям. На даний час існує низка великих міжнародних організацій, які проводять регулярні міжнародні змагання з робототехніки, найвідомішими з яких є FIRST та VEX (Keane, 2012, с. 2).

3) Освітня робототехніка як ігрова (розважальна) робототехніка. Keane зазначає, що деякі роботи, використані в навчальному процесі – це щось середнє між іграшкою та дидактичним засобом (Keane, 2012, с. 6).

За нашими спостереженнями, потенціалу саме спортивного спрямування освітньої робототехніки науковці приділяють недостатню увагу.

Мета статті – шляхом аналізу теоретичних джерел із проблеми дослідження з'ясувати дидактичний потенціал спортивної освітньої робототехніки.

Завдання статті: здійснити короткий аналіз нормативної бази із зазначеної проблеми; з'ясувати сутність поняття «спортивна освітня робототехніка»; виявити та схарактеризувати дидактичний потенціал спортивної освітньої робототехніки у роботі з дітьми шкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. За даними Міжнародної федерації робототехніки, роботи належать до систем, які є багатофункціональними, реконфігурованими та перепрограмованими (Wilson, 2020). Проєктування, створення та подальша робота з роботами вимагає різноманітних навичок. Різноманітність аспектів застосування робототехніки дає підстави стати інструментом для експериментів з логічного мислення, програмування і вивчення засадничих принципів математики та фізики. Прикладами може служити:

1. Співвідношення між обертанням двигуна, діаметром колеса мобільного робота та загальною відстанню, яку подолав робот.

2. Кінематичний ланцюг, прості машини та крутний момент для силового зв'язку при підйомі вантажа рукою робота.

3. Навігація роботом, переміщення між точками, пошук найкоротшого шляху між двома точками та маніпулювання колесами робота для прямолінійного руху та повороту.

4. Розуміння принципу центру ваги, коли робот піднімається по схилу та спускається з нього.

5. Прискорення, уповільнення та переміщення для забезпечення проходження роботом між двома точками в точності і за мінімальний час.

У своєму дослідженні Ardito та Forsström (Ardito, Mosley, Scollins, 2014; Forsström, Afdal, 2020) демонструють ефективне використання роботів для опанування учнями складних понять з геометрії. У своїй статті Amico, Guastell і Chella (Guastella, D'Amico, 2020) припускають, що, використовуючи роботів для навчання, учні краще розуміють поняття у різних розділах зі шкільного курсу фізики.

Застосування роботів в освітній робототехніці поділяє їх на мобільних і немобільних (Alesi, Bianco, Lurrina, Palma, Peri, 2016; Bredenfled, Hofmann, Steinbauer, 2010). Кінематичне керування роботом далі класифікує їх як автономну або телекеровану систему. Однак у спортивній робототехніці більшість задач пов'язана саме з мобільними роботами.

На сьогоднішній день чіткого визначення поняття «спортивна освітня робототехніка» не існує. Будемо вважати під спортивною освітньою робототехнікою міждисциплінарний напрямок застосування робототехніки в освітньому процесі, який передбачає систематичну підготовку й участь учнівських команд у відповідних змаганнях через індивідуальне та командне вирішення регламентних завдань.

Зазвичай, на початку будь-якого змагання робот поміщається в так звану базу, з якої під час турніру робот переміщується в різні частини ігрового поля та виконує різноманітні завдання, окреслені в регламенті. Завдання можуть включати штовхання, тягнення, переміщення предметів, приведення в дію механізмів тощо. Їх виконання зазвичай прив'язане до часу. В багатьох інших змаганнях, таких як робо-футбол, сумо-роботи тощо, роботи змагаються як суперники, і результати визначаються не тільки безпосередньо досягненнями робота, але також за рахунок гальмування

суперника. Всупереч очікуванню, більшість змагань вимагають запуску робота в дистанційному режимі. Використання роботів в автономному режимі на змаганнях вкрай обмежена та може тривати близько 30 секунд.

Деякі робототехнічні змагання об'єднують не лише учнів, але й учителів, експертів, батьків та вмотивованих людей різноманітних професій, що дозволяє стверджувати суттєвий потенціал спортивної освітньої робототехніки у реалізації трикутника партнерства (Anwar, Bascou, Menekse, Kardgar, 2019; Alesi, Bianco, Luppina, Palma, Pepi, 2016; Bredenfeld, Hofmann, Steinbauer, 2010).

Доступність на сьогоднішній день багатьох робототехнічних наборів та державних і приватних ініціатив щодо їх поширення зробив освітню робототехніку дуже популярною серед сучасних школярів та їх батьків. Маючи серйозний дидактичний потенціал та пропонуючи багаті можливості навчання на практиці, спортивна освітня робототехніка отримала широке визнання серед педагогів-практиків. Існують різноманітні шляхи отримання учнями користі від всеохопного запровадження спортивної освітньої робототехніки у вітчизняних закладах загальної середньої освіти, включаючи: краще розуміння абстрактних концепцій, отримання прикладної платформи для вивчення STEM-предметів, налагодження співпраці та командної роботи з однолітками, можливості досліджувати та знаходити глибше розуміння проблем реального світу тощо.

Втім, освітня робототехніка все ще не має узгодженого підходу не лише до методики викладання, а й до процесу впровадження. Відсутність систематичного та загально прийнятого підходу до впровадження освітньої робототехніки дає змогу багатьом учасникам цього процесу досліджувати різні конкурентоспроможні робототехнічні конструктори, набори та пристрої як цілком прийнятні засоби вивчення робототехніки.

На даному етапі ентузіазм щодо участі в змаганнях з робототехніки є досить великим і це дає підстави стверджувати, що за певних зусиль з боку держави в цілому та окремих закладів зокрема користь є беззаперечною. Втім, на початковому етапі ми бачимо, що поєднання турнірних завдань, що ставляться перед непідготовленими учнями та тренерами обмежують можливості навчання і пригальмовують, а подекуди і зовсім зводять нанівець прагнення розвиватися у цьому напрямку.

Щоб зрозуміти унікальність поєднання спортивної освітньої робототехніки як високотехнологічного змагання та ефективного середовища для експериментування, генерації нових ідей у прикладних науках, математиці та інших STEM-напрямах недостатньо посилатися на наукові джерела, яких, до речі, катма. Успіх впровадження спортивної освітньої робототехніки в Україні залежить від ретельного вивчення різноманітних освітніх ініціатив з робототехніки у США та Європі (Guastella, D'Amico, 2020). Проведений ґрунтовний аналіз практичного зарубіжного досвіду виявив сильний розрив у різних конкурентних напрямках робототехніки.

Спортивна освітня робототехніка на відміну від звичайної освітньої робототехніки, так званої «творчої робототехніки», обмежена за обсягом специфічних продуктів та постачальників, таких як SICK і FESTO, технологій та продуктів у First Lego League, VEX та TETRIX, які обмежують учнівські команди у використанні лише власних стандартних брендів виробів. Крім того, різні конкурентоспроможні підходи, такі як Robocup тощо, забезпечують величезну творчість, але не мають послідовного підходу у навчанні і тому ускладнюють серйозну оцінку та кількісне порівняння результатів.

Марк та ін. (Calnon, Gifford, Agah, 2012; Browne, Conrad, 2017) підкреслюють освітні цілі спортивної робототехніки з метою їх узгодження із інтелектуальним рівнем учнів. Вони пропонують систематичний покроковий підхід до навчання з метою якомога кращого та результативного з точки зору особистісного розвитку, залучення учнів, стверджуючи, що надзвичайно важливо розбивати процес прототипування та конструювання робота на кілька етапів. Ієрархічний підхід до вирішення складної проблеми та її розбиття на підзадачі є наріжним каменем успішного впровадження спортивної освітньої робототехніки. Так, на їх думку, на початковому етапі необхідно надати учням можливість ознайомитися з кожним компонентом робототехнічного набору, який покладений в основу змагань. При цьому конструктивістський підхід до викладання та навчання у спортивній освітній робототехніці є фундаментальним для досягнення кращої ефективності (Frangou, Papanikolaou, Aravecchia, Montel, Ionita, Arlegui, Pina, Menegatti, Moro, Fava, 2008). Організована та багатоетапна участь у змаганнях, розв'язання запропонованих в значущому контексті завдань має при цьому вирішальне значення. Послідовна подача завдань дає можливість поступового розвитку мислення, навичок та знань на кожному етапі участі у змаганнях з робототехніки.

В одному широко відомому тексті з педагогічної психології (Brooks, Brooks, 1999) автори підкреслюють важливість у навчанні набуття досвіду саморегульованого процесу з можливостями вирішувати когнітивні конфлікти за допомогою конкретного досвіду, участі та самооцінки. Враховуючи природу спортивної освітньої робототехніки за подібністю до спорту, дуже важливо

брати до уваги психологічний вплив спорту та інтелектуального розвитку і спостерігати за певними аспектами спортивної робототехніки в контексті спорту. Для людини заняття спортом дає можливість отримати досить об'єктивну оцінку, самоспостереження та застосування навичок різними способами. Спорт також демонструє позитивний вплив на такі навички, як координація, швидкий самоаналіз та вдосконалення, увага та планування (Super, Wentink, Verkooyen, Koelen, 2017; Verkooyen, Wentink, Koelen, 2017). Спортивна робототехніка, коли заняття сприймаються як заняття спортом, можуть досить позитивно вплинути на інтелектуальний розвиток дитини. Так, у дослідженні дорослих (Verkooyen, Wentink, Koelen, 2017), які мали соціально вразливе дитинство, було виявлено, що:

- спорт відкрив цінну можливість відірватися від інших сфер повсякденного життя під час отримання підтримки, вдячності та відгуків соціуму;

- це дало місце для саморефлексії та пошуку уявлення про себе;

- спорт може стати цінним інструментом для досягнення цілей саморозвитку.

Здобуті під час підготовки до змагань навички, участь у турнірах та впевненість у собі перетворюється на загальний позитивний і плідний життєвий досвід. При цьому роль компетентного тренера є наріжним каменем загального впливу.

З власного досвіду викладання освітньої робототехніки, тренерської діяльності та за результатами аналізу роботи колег виокремили наступні вимоги до впровадження спортивної освітньої робототехніки з метою досягнення бажаної результативності у розвитку особистості учнів: системний, поетапний підхід; використання широких можливостей для експериментів; постійна рефлексія та спонукання учнів до самоаналізу; міждисциплінарність у вирішенні турнірних завдань та залученні експертів; проектне та проблемне навчання; фахово підготовлені тренери, готові узяти на себе роль фасилітатора.

З останньою вимогою в Україні виникає найбільша проблема, оскільки бракує курсів, майстер-класів та освітніх програм, які б сприяли її реалізації. Певні результати та систематична робота у цьому напрямку простежується в Полтавському університеті економіки і торгівлі, в якому діє освітня програма «Освітня робототехніка» та функціонує Тренінговий центр з мобільної робототехніки, створений спільно із компанією «2D3D» якраз з метою підготовки тренерів та команд до участі в змаганнях First Tech Challenge та WorldSkills.

Висновки. Отже, спортивна освітня робототехніка має беззаперечний дидактичний потенціал, успішно себе зарекомендувала як напрямок освітньої робототехніки в країнах із провідними освітніми системами та успішно впровадженими STEAM-технологіями та у поєднанні зі спортивною складовою має позитивний вплив на формування особистісних якостей учнів. Крім того, спортивна освітня робототехніка дозволяє: здійснювати інтеграцію соціально-комунікативного розвитку, пізнавального та художньо-естетичного розвитку, сприяє підвищенню мовленнєвої та фізичної активності; формувати у дітей прагнення до пізнавальної та творчої активності; поєднувати ігрову діяльність з експериментальною та дослідницькою.

REFERENCES

- Alesi, M., Bianco, A., Luppina, G., Palma, A. & Pepi, A. (2016). Improving Children's Coordinative Skills and Executive Functions. *The Effects of a Football Exercise Program. Percept. Mot. Skills*, 122, 27-46.
- Alkhaldi, T., Pranata, I., & Athauda, R. I. (2016). A review of contemporary virtual and remote laboratory implementations: observations and findings. *Computers & Education*, 3 (3), 329-351. DOI: <https://doi.org/10.1007/s40692-016-0068-z>
- Anwar, S., Bascou, N. A., Menekse, M., Kardgar, A. (2019). A Systematic Review of Studies on Educational Robotics. *J. Pre-Coll. Eng. Educ. Res. JPEER*, 9.
- Ardito, G. Mosley, P. & Scollins, L. (2014). We, robot: Using robotics to promote collaborative and mathematics learning in a middle school classroom. *Middle Grades Res. J*, 9, 73-88.
- Bredenfeld, A., Hofmann, A., & Steinbauer, G. (2010). Robotics in Education Initiatives in Europe—Status, Shortcomings and Open Questions. In *Proceedings of the SIMPAR 2010 Workshops International: conference on Simulation, Modeling and Programming for Autonomous Robots* (pp. 568-574). Darmstadt, Germany.
- Brooks, J. & Brooks, M. (1999). In *Search of Understanding: The Case for Constructivist Classrooms*. Association for Supervision and Curriculum Development: Alexandria, VA, USA.
- Browne, A. F. & Conrad, J. M. (2017). A versatile approach for teaching autonomous robot control to multi-disciplinary undergraduate and graduate students. *IEEE Access*, 6, 25060-25065.
- Calnon, M., Gifford, C. M., & Agah, A. (2012). Robotics competitions in the classroom: Enriching graduate-level education in computer science and engineering. *Glob. J. Eng. Educ*, 14, 6-13.

- Casey, J. E., Gill, P., Pennington, L., & Mireles, S. V. (2018). Lines, roamers, and squares: Oh my! using floor robots to enhance Hispanic students' understanding of programming. *Education and Information Technologies*, 23, 1531-1546.
- Chandrasekaran, S., Stojcevski, A., Littlefair, G., & Joordens, M. (2013). Project-oriented design-based learning: aligning students' views with industry needs. *International journal of engineering education*, 29 (5), 1109-1118.
- Clark-Wilson, A. (2019). Mathematics Education and Technology. In A. Tatnall (Ed.), *Encyclopedia of Education and Information Technologies* [eBook edition]. Springer, Cham. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-60013-0_96-1
- Forsström, S. E., & Afdal, G. (2020). Learning Mathematics through Activities with Robots. *Digit. Exp. Math. Educ*, 6, 30-50.
- Frangou, S., Papanikolaou, K., Aravecchia, L., Montel, L., Ionita, S., Arlegui, J., Pina, A., Menegatti, E., Moro, M., & Fava, N. et al. Representative examples of implementing educational robotics in school based on the constructivist approach. In *Proceedings of the SIMPAR Workshop on Teaching with Robotics: Didactic Approaches and Experiences* (pp. 54-55). Venice, Italy.
- Guastella, D., & D'Amico, A. (2020). Teaching Physics Concepts Using Educational Robotics. In International Conference EduRobotics 2016. *Advances in Intelligent Systems and Computing; Springer* (Vol. 946). Cham, Switzerland.
- Ioannou, A., & Makridou, E. (2018). Exploring the potentials of educational robotics in the development of computational thinking: A summary of current research and practical proposal for future work. *Education and Information Technologies*, 23, 2531-2544. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10639-018-9729-z>
- Dessimoz, J.-D., Gauthey, P.-F., Leuba, D., & Didier, J. (2014). *Robotics as an Attractive Application Domain for Teaching Creative Activities in Primary and Secondary Schools - a Case Study*.
- Kaloti-Hallak, Fatima, Armoni, Michal & Ben-Ari, Mordechai. (2015). The Effectiveness of Robotics Competitions on Students' Learning of Computer Science. *International Olympiad in Informatics*, 9, 89-112. DOI: <https://doi.org/10.15388/ioi.2015.08>
- Keane, T. (2019). Robotics in Education. In A. Tatnall (Ed.), *Encyclopedia of Education and Information Technologies* [eBook edition]. Springer, Cham. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-60013-0_169-1
- Lin, C. H., Liu, E. Z. F., & Huang, Y. Y. (2012). Exploring parents' perceptions towards educational robots: Gender and socio-economic differences. *British Journal of Educational Technology*, 43, 1, 31-34.
- Nykanen, J., & Lindth, M. (2012). Robotics and Automation in Primary Teacher Education - Changing Practices in the Faculty of Education at the University of Oulu, Finland. In *PATT Sessions at ITEEA Annual Conference 2012* (pp. 19-42).
- Super, S., Wentink, C. Q., Verkooijen, K. T., & Koelen, M. A. (2017). How young adults reflect on the role of sport in their socially vulnerable childhood. *Qual. Res. Sport Exerc. Health*, 11, 20-34.
- Verkooijen, K. T., Wentink, C. Q., Koelen, M. A., & Super, S. (2017). Exploring the Sports Experiences of Socially Vulnerable Youth. *Soc. Incl*, 5, 198-209.
- Wilson, H. J. *What Is a Robot, Anyway?* *Harvard Business Review*. Retrieved from <https://hbr.org/2015/04/what-is-a-robotanyway>.

YURII MATVIENKO

DIDACTIC POTENTIAL OF SPORTS EDUCATIONAL ROBOTICS

The article examines the didactic potential and features of the impact on the formation of the student's personality by means of sports and educational robotics. It has been found that in the modern conditions of reforming the educational sector in the direction of introducing STEAM technologies, educational robotics is the tool that facilitates and makes more effective the process of forming 21st century competencies in students of domestic general secondary education institutions.

The article provides a brief analysis of the domestic and foreign experience of introducing educational robotics into the educational process and the extent of its influence on the formation of students' personalities and their readiness for further mastery of STEM professions. It was found that there is a lack of scientific and pedagogical research in Ukraine that would describe the didactic potential of introducing educational robotics into the educational process of general secondary education institutions.

Keywords: *educational robotics, sports robotics, didactics, STEAM, robotics competitions.*

УДК 378.011.3-051:6]:746.688.721.2

DOI <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2022.80.278214>

НАТАЛІЯ СВИРИДЮК

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-0983-2116>

(Полтава)

Place of work: Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

E-mail: nata.motanka@gmail.com

НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ МИСТЕЦЬКИМ ОСОБЛИВОСТЯМ ПРОВЕДЕННЯ МАЙСТЕР-КЛАСУ З ВИГОТОВЛЕННЯ ВУЗЛОВОЇ ЛЯЛЬКИ

Розглядаються питання мистецьких особливостей, традицій виготовлення вузлової ляльки, потенціал національно-патріотичного та естетичного виховання учнівської молоді засобами народного мистецтва. Підкреслено важливість засвоєння техніки виготовлення народної ляльки для майбутніх учителів технологій, яка широко може використовуватися у практичній педагогічній діяльності як на заняттях з технологій, так і в позаурочній навчальній діяльності з учнями початкової та базової нової української школи, зокрема під час проведення майстер-класів. Зосереджено увагу на необхідності опанування знаннями про етнографічні дослідження створення народної ляльки з різних матеріалів та регіональні особливості формотворення та оздоблення іграшки для якісної та ефективного проведення майстер-класу з вузлової ляльки, досягнення виховної, розвиваючої мети та практично діяльнісного значення такого формату занять з технологій.

В дослідженні виділено структуру організації та підготовки до проведення майстер-класу з вузлової ляльки у закладах загальної середньої освіти. На етапі підготовки необхідно здійснити підбір та тематичне оформлення приміщення для майстер-класу, продумати структуру міні-лекції автора, підготувати мультимедійну презентацію, підібрати ілюстративний та наочний матеріал, організувати виставку творчих робіт автора майстер-класу, обрати та підготувати необхідні матеріали для виготовлення ляльки учасниками майстер-класу. Продумати особливості заключного етапу майстер-класу (афішування та рефлексію). В роботі детально описано технологічні етапи виготовлення ляльки: формування голови – вузлика, викладення хреста з ниток, формування антропоморфної фігури, оздоблення – «одягання» ляльки.

Обґрунтовано важливість вивчення традицій народного мистецтва у закладах вищої школи шляхом проведення майстер-класів з вузлової ляльки. Аналізуються мистецькі особливості вузлової ляльки та проведення майстер-класів. Підкреслено важливість упровадження інноваційних технологій під час проведення майстер-класів з вузлової ляльки в закладах вищої освіти.

Ключові слова: *народне мистецтво, вузлова лялька, мистецькі особливості виготовлення народної ляльки, майстер-клас, підготовка вчителя технологій до проведення майстер-класу з вузлової ляльки.*

Постановка проблеми в загальному вигляді. Гуманізація сучасного освітнього процесу включає збереження, поширення та засвоєння духовних набутоків нації молодим поколінням. У руслі оновлення змісту форм та методів навчання загальної середньої освіти особливого значення набуває патріотичне виховання через етнокультуру. Звернення до традицій народного мистецтва у новій українській школі є актуальним і сприяє національній самоідентифікації майбутнього покоління українців. Народне мистецтво має глибинні джерела національного виховання учнівської молоді. Гра, іграшка, народна лялька, зокрема, сприяють вияву сутнісних сил людини і допомагають формуванню творчого потенціалу, самореалізації особистості її духовного зростання та підготовки до суспільно корисної діяльності.

Мистецтво виготовлення народної ляльки досить багатогранне: в ньому поєднуються традиції, обряди, казки, колористика, орнаментика, символіка, родинне виховання через гру, а

також дитячі мрії, переважно ляльку для дитини виготовляли дорослі (мати чи бабуся), промовляючи, навчаючи, виховуючи. Так і нині навчаючи дітей особливостям створення народної ляльки учитель має розповідати про традиції та вірування українського народу. Крім того, мистецтво виготовлення народної ляльки поєднує декілька технологій: по перше, це традиції народного вбрання та декорування одягу, по друге, традиції народної вишивки, по третє – розмаїття технік виготовлення народної ляльки з різних матеріалів.

Для майбутніх учителів технологій оволодіння багатством народного мистецтва виготовлення вузлової ляльки дозволить розширити навчально-виховний потенціал освітнього процесу в позаурочній освітній діяльності. У підготовці майбутніх учителів технологій до використання традиційної народної ляльки в навчально-виховному процесі, значне місце посідає отримання практичних умінь та навичок виготовлення вузлової ляльки відповідно до її специфіки, уміння виявляти свою творчу особистість у роботі з різними матеріалами під час виготовлення вузлової ляльки.

Інновації, інноваційні технології на сьогодні стали невід'ємною складовою діяльності сучасного вчителя технологій. Одним з найбільш комфортних та не заформалізованих технологій популяризації народного мистецтва серед підростаючого покоління є майстер-класи.

Майстер-клас – це ефективна форма передачі знань і умінь, обмін досвідом, під час якого демонструються оригінальні методи засвоєння певних знань при активній ролі всіх учасників заняття (*Організація та проведення...*, 2022). Під час майстер-класу набувається не пасивне отримання нових знань. Фахівці з інноваційних педагогічних технологій вважають майстер-клас ефективною сучасною формою навчання. Перевага майстер-класу, як групової форми роботи в тому, що він забезпечує формування мотивації та пізнавальної потреби учнів у конкретній діяльності; стимулює пізнавальний інтерес; забезпечує відпрацювання вміння планувати свою діяльність, вміння самоорганізації і самоконтролю, здійснює індивідуальний підхід по відношенню до кожного учасника.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Мистецтво української народної ляльки є особливим типом художньої творчості, що інтегрує в собі різні види народного мистецтва, поєднує матеріальні і духовні здобутки української культури. Першими, описали технологічний процес виготовлення вузлової ляльки та її мистецькі особливості М. Грушевський, М. Русов, Н. Заграда, К. Матейко та інші. Епізодичні відомості, що характеризують технологію та естетику вузлової ляльки знаходимо в етнографічних записях В. Милорадовича, П. Мартиновича, Я. Риженка, С. Килимника та інших. Сучасні дослідники технології та художніх особливостей вузлової ляльки (О. Найден, Л. Герус, О. Скляренко, В. Титаренко та інші) зібрали вагомий матеріал від респондентів-носіїв традиційної культури, майстрів з лялькарства.

Питання національно-патріотичне виховання молоді засобами декоративно-ужиткового мистецтва детально висвітлено у працях О. Гевко, Т. Гавлітіної, О. Бабак, С. Тесленко, В. Титаренко, Ю. Срібної, Я. Яців та інші. Різним аспектам естетичного виховання учнів засобами народного мистецтва присвячені наукові розвідки Є. Антоновича, О. Алісійчук, М. Боришевського, Г. Ващенко, О. Ковальова, Л. Назарука, В. Проців, С. Сенда, М. Стельмаховича та інших. Передовим досвідом виховного впливу та розвиваючих технологій у процесі виготовлення народної ляльки на заняттях з трудного навчання діляться учителі технологій І. Бовкун, А. Брожек, Н. Дашковська, Л. Ксеніч, Л. Кобак, А. Ковальчук, О. Півнюк, О. Чала та багато інших учителів України. Майстер-класи з виготовлення народної ляльки нині широко практикують мистецькі осередки, дизайн-студії, арт-студії та народні майстрині. Однак, науковий підхід до організації та проведення майстер-класу з вузлової ляльки залишається слабо дослідженим та потребує ґрунтовних методичних розробок з метою поширення національно-патріотичного виховання молоді засобами народного мистецтва.

Мета дослідження: обґрунтування та розробка методики підготовки та проведення майстер-класу з виготовлення вузлової ляльки для більш якісної професійної підготовки майбутніх учителів технологій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні мало приділено уваги проведенню майстер-класів з вузлової ляльки на високому професійному рівні з урахуванням мистецьких особливостей цього виду народного мистецтва. Знання про народну ляльку, як елемент національної культури, етнографічні розвідки стають першоосновою для підготовки учителя

до проведення майстер-класу з виготовлення вузлової ляльки. За визначенням Л. Герус: «Народна лялька належить до унікальних явищ культури. Вона є предметом дитячої гри, засоби виховання та розвитку дитини, об'єктом творчості, реліктом культури, декоративною оздобою, сувеніром. Власне ці функціональні відмінності, тісно переплітаючись, зумовили її активну роль у процесі культурної спадкоємності поколінь та мистецьку своєрідність» (Герус, 2004, с. 6). З цього погляду народну ляльку можна розглядати у різних аспектах – культурологічному, філософському, педагогічному, етнографічному, мистецтвознавчому, виховному тощо.

О. Найден вважає, що сьогодні вузлова лялька «постає як певний образ, який корелюється з глибшими екзистенціальними основами життя, ніж просто іграшка. Жіночі зображення, класифіковані як образи господині вогнища зустрічаються в знахідках верхнього палеоліту. У процесі розвитку землеробства ці образи диференціювалися (в основному за принципом орнаментально-символічних зображень на них) і уособлюють різні явища природи. Їх образи узагальнені, компактні, схематизовано спрощені» (Найден, 2016, с. 25).

Мистецькими особливостями, що характеризують вузлову ляльку є: пластичне вирішення (просте і не вибагливе), декор, оригінальний орнамент оздоблення, природна колірна гамма. За висловом К. Матейко: «Народні ляльки є цінним матеріалом до пізнання окремих ділянок із матеріальної культури бо відрізняються яскравим реалізмом» (Матейко, 2011, с. 620). Українські народні ляльки відтворюють у своїй більшості побутові образи. В Україні як хліборобському краї, серед антропоморфної пластики закріпилися образи матері з дитиною, жіночі зображення «панна», «кума», «господиня». Ці образи, щодо декоративності та іконографії, є узагальненим типом, сформованим хліборобським буттям. О. Найден визначає, що у створенні ляльок пластично-інтуїтивною основою образності є прийом початкового роблення. Цей прийом у різних регіонах різний, до того ж в одних регіонах він традиційно закріплений і має масовий характер в інших радше спорадичний, формально-варіативний, у художньо образному плані більш індивідуалізований. Зовнішній вигляд ляльки, наявність деталей, кольорово-декоративний характер вбрання залежать від місцевості, де вона була виготовлена, від роду занять населення, від хисту, смаку і вміння виконавця.

Підготовка до проведення майстер-класу передбачає також вирішення ряду організаційних та методичних питань, зокрема: визначення приміщення для майстер-класу, підготовку міні-лекції автора, мультимедійну презентацію, підбір ілюстративного та наочних матеріалів, підготовка виставки творчих робіт автора майстер-класу, обрання та підготовку матеріалів для виготовлення ляльки.

Під час підготовки потрібно обрати приміщення з урахуванням мистецьких завдань, що планується вирішити під час майстер-класу. Бажано, щоб інтер'єр місця проведення налаштував на занурення в атмосферу народних традицій, підсилював вплив народного мистецтва на свідомість, створював середовище, в якому буде комфортно творчо працювати. Такою локацією може бути зал етнографічного відділу краєзнавчого музею, виставкова зала під час експонування виставки творів мистецтва, аудиторія-музей в навчальному закладі, приміщення бібліотеки з книжковою виставкою з тематики народного мистецтва, територія етнофестивалю чи культурно-мистецького заходу тощо. Таким чином, ще до початку майстер-класу учасники налаштуються на наступний творчий процес, заздалегідь мобілізуючи власні, вже наявні, знання та вміння з народного мистецтва.

Вступною частиною майстер-класу може стати розповідь чи лекція майстра народної ляльки. Лекцію майстра потрібно підготувати таким чином, щоб в ній характеризувати не лише загальні художні якості української народної ляльки, а подати регіональні мистецькі особливості вузлової ляльки. Важливою є авторська характеристика власних творчих, мистецьких задач та шляхи їх вирішення в процесі виготовлення ляльки. Професійних майстрів, членів Національної спілки майстрів народного мистецтва України (НСМНМУ), що проводять майстер-класи, можна, за визначенням О. Найдена, поділити на тих, хто точно копіює аутентичні зразки, і тих, хто не порушуючи іконографічної основи творчо збагачує та певною мірою, індивідуалізує образ народної ляльки (Найден, 2016). Діяльність кожного з цих майстрів цінна та має мистецьке значення, їх досвід та творчі надбання можна успішно використовувати під час майстер-класів у вищій школі.

Мультимедійна презентація про традицію, історію, технологічні та мистецькі особливості вузлової ляльки в поєднанні з бібліографічною виставкою мистецьких видань по темі

дозволить студентській молоді ознайомитися з різними джерелами інформації про вузлову ляльку та дотичні до неї сфери народного мистецтва. При підготовці мультимедійної презентації потрібно враховувати рівень обізнаності з питань народного мистецтва студентської аудиторії та їх майбутню професійну діяльність.

Важливою складовою проведення майстер-класів є демонстрація виготовлених автором вузлових ляльок. Виставка дозволить учасникам докладніше ознайомитися з творчою лабораторією автора, художніми особливостями його мистецьких творів, процесом роботи над лялькою, спонукатиме до власної творчості. Бажано доповнити таку виставку предметами традиційного ужиткового мистецтва, серед яких традиційно побутувала народна лялька. Наприклад, зразки ткацтва та вишивки: сувої полотна, рядна, сорочки, килими; гончарні вироби; різьблені та/чи мальовані прялки, скрині тощо. Це підсилить художній вплив на учасників майстер-класу та стимулює їх творчу уяву, що важливо в процесі роботи над виготовленням вузлової ляльки.

Відбір і підготовка матеріалів для майстер-класу потребує врахування мистецьких особливостей вузлової ляльки. В. Щербаківський писав: «Мистецтва селянське споконвічне, тисячолітнє воно виросло з матеріалу і зрослося із ним, тому й не сміє відриватися до матеріалу, з яким зв'язано, що б не втратити свого мистецького впливу на глядачів, своєї мистецької сили» (Щербаківський, 1995, с. 137). Ці слова особливо актуальні на етапі підбору матеріалів для виготовлення ляльки до майстер-класу. Бо матеріали, з яких буде виготовлена лялька, є визначальними для майбутнього результату, багато в чому від матеріалів залежать художні особливості ляльки та її мистецька цінність. Бажано використовувати матеріали з натуральної сировини: лляну, конопляну, бавовняну, вовняну тканину та нитки, сіно, лляне чи конопляне прядиво, джгут, кукурудзяні качани та листя – тобто все те, з чого традиційно століттями виготовляли вузлові ляльки. Оздоблення – це важливий елемент художнього образу ляльки. Бажано використовувати традиційні прийоми декорування: вишивка, мережки, фарбування рослинними барвниками, вибійка, розпис по тканині. Таким чином, буде збережена в непорушності традиційна технологія виготовлення та мистецькі особливості вузлової ляльки, що традиційно склалися. А учасники майстер-класу зможуть проявити та розвинути свої мистецькі здібності, та набути навичок технології з виготовлення вузлової ляльки.

Для виготовлення ляльки учасникам майстер-класу потрібно подати таку кількість матеріалів, що б створити якомога більшу кількість варіантів гармонійного поєднання кольорової гами та фактури тканини і ниток. Разом з тим, при підборі матеріалів не потрібно нав'язувати авторське бачення, не втручатися в сферу індивідуального художнього рішення учасників майстер-класу.

На всіх етапах підготовки до майстер-класу важливо демонструвати художні особливості, елементи та техніки оздоблення традиційного українського строю. За визначенням О. Найдена «Про загальний характер декоративних смаків тієї чи іншої місцевості свідчить одяг ляльок. Адже, він зроблений з ганчірок, що залишилися від того одягу, який колись носив сам автор, з того матеріалу, який подобався жителям даної місцевості. Добір кольорів, їх чергування, ритм, загальний колорит майже завжди відтворюють локальні ознаки різних місцевостей» (Найден, 2007, с. 68). Українським лялькам притаманні насиченість чистих кольорів, контрастність їх поєднання, багатшаровість лялькового одягу – все те, чим в значній мірі характеризується комплекс традиційного українського строю.

Під час майстер-класу учні отримують знання та навички з технології виготовлення вузлової ляльки та знайомляться з її мистецькими особливостями, створюючи власний самостійних твір народного мистецтва. Проведення майстер-класу включає такі технологічні етапи виготовлення ляльки: формування голови – вузлика, викладення хреста з ниток, формування антропоморфної фігури, оздоблення – «одягання» ляльки. Заключним етапом майстер-класу є афішування та рефлексія.

Голова ляльки – вузлик є основою внутрішньої будови ляльки і визначає подальший образ ляльки. На етапі виготовлення основи ляльки автор показує декілька технологічних варіантів, на основі яких можна виготовити різноманітні за художнім рішенням, але традиційні за внутрішньою будовою, вузлові ляльки. Наведемо приклади: голова ляльки виготовляється за описом М. Грушевського (1904, с. 85), О. Найдена (2007, с. 192), В. Титаренко (2014, с. 73): шматочок хліба загортаємо в тканину та міцно перев'язуємо ниткою; спосіб, описаний

О.Найденом за відомостями зібраними від респондентів в Черкаській області, районах історичної Полтавщини (с.Золотоношки, Драбівського району Черкаської області) та Полтавщини: спіраллю скручений прямокутний шматок полотна, що утворює циліндр обгорнути тканиною і перев'язати; спосіб, описаний респондентами з Зіньківського, Полтавського та Шишацького районів Полтавської області: з довільно зібганого шматка тканини, прядива чи пасма сіна утворити кульку, це може бути і жменя тирси та загорнути у тканину і міцно перев'язати, як у попередньо описаних способах. Завдяки технологічним особливостям кожного з наведених варіантів, ляльки виготовлені на їх основі будуть мати власні мистецькі особливості різне художнє враження, викликати у глядача різні емоції.

Наступний етап в проведенні майстер-класу виготовлення хреста на обличчі ляльки. Хрест іконографічно важлива, але оптично автономна деталь ляльки, яка робить її більш семіотичною та надає їй семантичної багатозначності (Найден, 2007). Завдяки хресту на обличчі лялька стає образно більш складною, загадковою. За дослідженнями провідних науковців ляльки з широким хрестом набраним з чорних ниток, як правило, яскраво оздоблені, мають різнобарвне вбрання, ляльки, вбранні в одяг стриманої кольорової гами мають широкі різнобарвні хрести. На акварелях Авдієва, де зображені ляльки з Кременчуцького і Пирятинського районів Полтавської області, бачимо яскраве світле вбрання та хрести ниток червоного, помаранчевого, рожевого кольору з мінімальним додаванням чорної нитки. Хрести в ляльок зі збірки Марка Грушевського, що зберігаються в музеї Михайла Грушевського (м. Київ) мають хрести набрані з ниток кольору подібного до кольорів лялькового вбрання, це гамма теплих відтінків: світло-коричневого, вохристого, помаранчевого, червоного, бордового, жовтого з додаванням чорного чи чорно-коричневого. Аналіз творів сучасних професійних майстрів народного мистецтва свідчить, що кольорова гамма хреста добирається кожним автором індивідуально, корелюючись лише з авторським художнім баченням реалізації творчого задуму та естетичним смаком майстра. Аналізуючи зібрані відомості, про колористичні особливості хрестів у ляльок, під час майстер-класу пропонуємо учасникам найбільш широку та вишукану кольорову палітру ниток. Як наявність так і відсутність хреста на обличчі ляльки є традиційним і являється мистецькою особливістю вузлової ляльки, яку учасники майстер-класу можуть творчо осмислити під час виготовлення ляльки. Це дасть змогу учням проявити свої художні здібності та навчитися працювати з тканиною та нитками різних кольорів та фактур.

Під час навчання технікам виготовлення ляльки автор майстер-класу контролює дотримання традиційних технологій, а в частині створення загального художнього образу, оздоблення, одягання ляльки керівник майстер-класу – виступає як консультант, колега-майстер, не нав'язуючи свого художнього бачення, дозволяючи дитині вільно, самостійно спроектувати і втілити задуманий образ ляльки, використовуючи при цьому всі можливості набутих знань та вмінь, реалізуючи власне бачення мистецьких особливостей традиційної вузлової ляльки.

На майстер-класі з вузлової ляльки шляхом використання сучасних педагогічних технологій можна створити умови для оволодіння учнями прийомами технологій виготовлення ляльки відповідно до традиційних мистецьких характеристик, розвинути їх творчі здібності. Особливістю майстер-класу з вузлової ляльки є акцентування на традиціях та естетиці народного мистецтва, опанування технологій та навичок у виготовленні вузлової ляльки.

На етапі афішування та рефлексії відбувається презентація творчих робіт учасників майстер-класу. Учні презентують свої роботи: дають назву виготовленій ляльці, як цілісному художньому твору, оповідають про авторський задум, технології та художні прийоми використані при його реалізації. Проводиться обговорення спільної роботи, учні разом з учителем характеризують найбільше емоційно-естетичне враження, отримане під час майстер-класу. Відбувається фотографування учнівських робіт та розміщення інформації в соціальних мережах.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Використання майстер-класів з вузлової ляльки у позаурочній роботі вчителя технологій сприяє формуванню творчо-активної особистості, здатної продовжити народні традиції. Являючись частиною світової культури українська лялька зберігає в своєму образі самотутність світосприйняття та характерні риси нашого народу. Під час проведення майстер-класу особлива увага має

приділятися не лише технології виготовлення народної ляльки, а й національним особливостям формотворення конструкції іграшки, оформлення та оздоблення одягу ляльки, колористичним та орнаментальними поєднанням, регіональним традиціям та відмінностям, мистецьким особливостям авторської ляльки. Для професійного розвитку майбутнім учителів технологій важливим залишається формування здатності до естетичного виховання учнівської молоді засобами народного мистецтва. Унікальний потенціал в цьому напрямку має народна лялька, тому популяризації традицій та технологій виготовлення вузлової ляльки є невід'ємним компонентом розвитку освітніх технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Герус Л. Народна іграшка у дослідженнях Катерини Матейко. *Народознавчі зошити*. 2011. № 4 (100). С. 615–617.
- Герус Л. М. Українська народна іграшка. Львів : Інститут народознавства НАН України, 2004. 263 с.
- Грушевський М. Дитячі забавки та гри усякі. *Киевская старина*. 1904. Июль-Август. С. 51–105.
- Матейко К. Народні іграшки західних областей УРСР (на основі етнографічного музею АН УРСР у Львові). *Народознавчі зошити*. 2011. № 4 (100). С. 618–631.
- Найден О. Парадокс української ляльки: Українська народна лялька у світлі кроскультурних паралелей та аналогій. Обрядові функції. Конструктивний дизайн. Київ : ВД «Стилос», 2016. 208 с.
- Найден О. С. Українська народна лялька. Київ : ВД «Стилос», 2007. 240 с.
- Організація та проведення майстер-класів: метод. рекомендації. URL: http://krasnokutsk-logoped.edu.kh.ua/atestaciya_samoosvita/majster-klas_organizaciya_ta_provedennya_majster-klasiv/ (дата звернення: 15.12.2022).
- Титаренко В. П. Святкова народна іграшка Українців. *Проблеми ревалоризації феномена української народної іграшки у сучасних культурно-освітніх умовах*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. Полтава, 2004. С. 73–75.
- Щербаківський В. Українське мистецтво. Вибрані неопубліковані праці / упоряд., вст. ст. В. Ульяновського. Київ : Либідь, 1995. 288 с.

REFERENCES

- Herus, L. (2011). Narodna ihrashka u doslidzhenniakh Kateryny Mateiko [A folk toy in the research of Kateryna Mateiko]. *Narodoznavchi zoshyty [Ethnological notebooks]*, 4 (100), 615-617 [in Ukrainian].
- Herus, L. M. (2004). *Ukrainska narodna ihrashka [Ukrainian folk toy]*. Institute of Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine. Lviv [in Ukrainian].
- Hrushevskiy, M. (1904). Dytiachi zabavky ta hry usiaki [All kinds of children's toys and games]. *Kyevskaia staryna [Old Kyiv]*, 7/8, 51-105 [in Ukrainian].
- Mateiko, K. (2011). Narodni ihrashky zakhidnykh oblastei URSR (na osnovi etnografichnoho muzeiu AN URSR u Lvovi) [Folk toys of the western regions of the Ukrainian SSR (on the basis of the ethnographic museum of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR in Lviv)]. *Narodoznavchi zoshyty [Ethnological notebooks]*, 4 (100), 618-631 [in Ukrainian].
- Naiden, O. M. (2016). *Paradoks ukrainskoi lialky: Ukrainska narodna lialka u svitli kroskulturnykh paralelei ta analogii. Obriadovi funktsii. Konstruktyvnyi dyzain [The Paradox of the Ukrainian Doll: The Ukrainian Folk Doll in the Light of Cross-Cultural Parallels and Analogies. Ritual functions. Constructive design]*. Kyiv: Publishing house "Stylos" [in Ukrainian].
- Naiden, O. M. (2007). *Ukrainska narodna lialka [Ukrainian folk doll]*. Kyiv: Publishing house "Stylos" [in Ukrainian].
- Orhanizatsiia ta provedennia maister-klasiv [Organization and conducting of master classes]: metodychni rekomendatsii*. Retrieved from http://krasnokutsk-logoped.edu.kh.ua/atestaciya_samoosvita/majster-klas_organizaciya_ta_provedennya_majster-klasiv
- Shcherbakivskiy, V. M. (1995). *Ukrainske mystetstvo: Vybrani neopublikovani pratsi [Ukrainian art: Selected unpublished works]*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
- Tytarenko, V. P. (2004). Sviatkova narodna ihrashka Ukraintsiv [Festive folk toy of Ukrainians]. In *Problemy revaloryzatsii fenomena ukrainskoi narodnoi ihrashky u suchasnykh kulturno-osvitnikh umovakh [Problems of revaluation of the phenomenon of Ukrainian folk toys in modern cultural and educational conditions]*: Proceeding of Scientific Conference (pp. 73-75). Poltava [in Ukrainian].

NATALIIA SVYRYDIUK

TRAINING FUTURE TEACHERS OF TECHNOLOGY IN THE ARTISTIC FIELD OF CONDUCTING A MASTER CLASS ON MAKING A KNOT DOLL

Main topic to consider are the issues of artistic features, traditions of making knotted dolls, the potential of national-patriotic and aesthetic education among student youth by means of folk art. Emphasizing on the importance of mastering the technique of making a folk doll among future technology teachers which can be

widely used later in their practical pedagogical activities both in technology classes and in extracurricular educational activities with students of primary and basic new Ukrainian schools, in particular during master classes. The main topic of discussion is the need to acquire knowledge about ethnographic research on the creation of a folk doll from various materials and regional features of shaping and decorating toy in order to conduct a high-quality and effective master class on a knotted doll, to achieve the educational, developmental goal and practical significance of such a format in technology classes.

The study highlights the structure of the organization and preparation for the master class on knotted dolls in general secondary education institutions. At the preparation stage, it is necessary to select and thematically decorate the room for the master class, think over the structure of the author's mini-lecture, prepare a multimedia presentation, select illustrative and visual material, organize an exhibition of the author's creative works of the master class, select and prepare the necessary materials for making a doll by the participants of this master class. It is important to think over the features of the final stage of the master class (posting and reflection). The work describes in detail the technological stages of making a doll: forming the head - a knot, laying out a cross from threads, forming an anthropomorphic figure, decorating the "dressing" of the doll. The research substantiates the importance of studying the traditions of folk art in institutions of higher education by conducting master classes on knotted dolls. The artistic features of the knotted doll and conducting master classes are analyzed. The importance of the introduction of innovative technologies during master classes on knotted dolls in institutions of higher education is emphasized.

Key words: *folk art, knotted doll, artistic features of making a folk doll, master class, preparation of a technology teacher to conduct a knotted doll master class.*

УДК 378:373.3:37.091.33

DOI <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2022.80.278217>

ЛАПШИНА ІРИНА

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7875-9485>

(Запоріжжя)

Place of work: Khortytsia National Educational and Rehabilitational Academy

Country: Ukraine

Email: ilanishpal@gmail.com

ЛУПІНОВИЧ СВІТЛАНА

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-6185-470X>

(Запоріжжя)

Place of work: Khortytsia National Educational and Rehabilitational Academy

Country: Ukraine

Email: svetlanalupinovykh@gmail.com

ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ У МАГІСТРІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 013 ПОЧАТКОВА ОСВІТА

Анотація. Стаття присвячена питанню організації послідовного системного формування навичок інформаційної безпеки у магістрів спеціальності 013 Початкова освіта в умовах інформаційно-психологічних диверсії глобальної соціальної нестабільності. Увага акцентується на виробленні у майбутніх вчителів початкових класів закладів загальної середньої освітиметодологічних підходів супроводу діяльності молодших школярів в мережі Інтернет.

Ключові слова: інформаційна компетентність, інформаційна безпека, інформаційна війна, протистояння інформаційно-психологічним операціям, інформатика, оцінка якості інформації, підготовка майбутніх вчителів початкової школи.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Стрімке поширення інформаційних технологій в усіх сферах сучасного суспільства потребує певного рівня інформаційної компетентності всіх його членів. Особлива увага при цьому має приділятися формуванню навичок безпечної роботи в молодших школярів як найуразливішої категорії користувачів світової інформаційної мережі. В сучасному технологічному світі учні починають набувати знання та навички необхідні для подальшого успішного життя під час навчання у початковій школі. Саме цей період є одним з найвідповідальніших і найважливіших етапів формування інформаційної культури людини. Отже, актуальною проблемою є підготовка адміністрації закладів початкової освіти та вчителів початкової школи до професійної діяльності з формування інформаційної компетентності у молодших школярів з акцентом на набуття ними навичок інформаційної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання підготовки педагогічних працівників до життя і роботи в умовах технологізації та інформатизації суспільства висвітлено у працях українських науковців і закордонних дослідників, зокрема, в працях Л. Білоусової (Білоусова, 2018), М. Жалдака (Жалдак, 2005; Жалдак, 2009; Жалдак, 2018), Б. Жебровського (Жебровський, 1998), Н. Морзе (Морзе, 2018), С. Ракова (Раков, 2005), Ю. Рамського (Рамський, 2005) та інших. Значна кількість сучасних педагогічних досліджень пов'язана з використанням Інтернет-технологій, які спрямовані на формування інформаційної компетентності вчителя початкової школи. Ці питання розглядали вчені В. Андрієвська (Андрієвська, 2010), Ю. Жук (Биков, Жук, 2005), Г. Ломаковська (Ривкінд, Колесніков, Ломаковська, 2002), О. Майборода (Майборода, Гаркуша, 2014), Й. Ривкінд (Ривкінд, Колесніков, Ломаковська, 2002).

Більшість із зазначених досліджень містить детально розроблені матеріали, які

стосуються безпосередньо опису інформаційних технологій і методик їх використання. Проте, в останні часи все більшої актуальності набувають питання безпеки особистості в інформаційному середовищі. А глобальна комп'ютеризація освіти і залучення в дистанційні форми навчання молодших школярів актуалізують напрям формування інформаційної компетентності саме у дітей зазначеної категорії. Це питання не може бути вирішеним без організації системної кваліфікованої і цілеспрямованої діяльності вчителів початкових класів.

Отже, актуальність питання формування навичок інформаційної безпеки здобувачів освіти під час навчання в магістратурі за спеціальністю 013 Початкова освіта і наявна потреба у системному підході до окресленого процесу зумовили тему даної статті.

Мета та завдання. Метою статті є визначення етапів послідовного формування навичок інформаційної безпеки у здобувачів освіти другого (магістерського) рівня за спеціальністю 013 Початкова освіта і підготовки їх до практичної професійної діяльності в умовах активізації дистанційних та змішаних форм навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інформаційне суспільство відкриває перед багатьма його членами великі можливості. Високотехнологічне виробництво створює для людства особливо комфортні умови для життя, творчого розвитку, самореалізації, вибору такого виду діяльності, який не просто забезпечує необхідним для виживання, а й до вподоби конкретній людині. Проте, підтримка відповідного рівня технологізації вимагає особливого рівня підготовки від працівників, залучених у сучасному виробництві.

Як зазначено в нормативних документах з організації освітньої діяльності, першочерговою освітньою потребою всіх членів інформаційного суспільства є освіта впродовж всього життя. Важливими при цьому є навички перманентного поповнення і оновлення знань, уміння пошуку інформації, здатність розв'язувати нестандартні задачі, що саме і складає рівень інформаційного розвитку людини, який має забезпечити сучасна українська школа. Сьогодні учні з першого класу зіткаються з принципово новою освітньою системою, яка потребує не тільки нових методів і підходів, а й принципово нового інформаційного забезпечення, що може бути реалізовано лише на сучасній технічній комп'ютерній базі. Від народження українські діти мають всі можливості для отримання якісної освіти. Електронні форми навчання активно застосовуються не тільки в умовах надзвичайного стану, а й стають важливою складовою класно-урочних форм роботи, переростають у створення інформаційних освітніх просторів, здійснюють не тільки інформаційну функцію, а й потужний виховний і мотиваційний вплив.

Таким чином, сучасна освіта відкриває уже перед молодшими школярами можливості необмеженого розвитку. Проте, під час роботи за комп'ютером ми не завжди можемо повністю ізолювати їх від зовнішнього негативного впливу. На жаль, інформаційний розвиток суспільства разом з підвищенням комфорту і суттєвим розширенням інформаційних можливостей супроводжується також появою нових загроз і небезпек інформаційного простору. Це є особливо небезпечним для дітей молодшого шкільного віку, які ще не мають особистісного досвіду самозахисту, не бачать наявних загроз і можуть бути легкою здобиччю для шахраїв та ворожих інформаційно-психологічних впливів.

Перед педагогічною спільнотою нашої країни стоїть важливе завдання в організації комп'ютеризованого освітнього процесу, а саме: створити безпечні умови для роботи кожного учня. Беззаперечним є факт, що лише жорсткими обмеженнями і заборонами цього досягти не можливо. Швидкість модифікації засобів інформаційного обміну збільшує також ризики швидкості модифікації інформаційних загроз. Надійно захистити дитину допоможе дотримання принципів здоров'я збереження, формування навичок безпечної роботи та уміння протистояти негативним інформаційним впливам у процесі навчання молодших школярів. Швидкі зміни в суспільному житті вимагають від педагогів навчити учнів початкових класів протистояти не тільки тим загрозам, які є сьогодні, а й можливим загрозам у майбутньому, про які ми ще нічого не знаємо.

Отже, формування у молодших школярів навичок інформаційної безпеки має бути системною частиною навчальної і виховної роботи кожного учителя початкових класів.

Аналізуючи інформацію з соціальних мереж за період пандемії і війни, ми можемо констатувати значну вразливість дорослого населення до негативних інформаційних впливів. Про це свідчить активне поширення емоційних фейків та іншої неперевіреної інформації, коментування інформаційних блоків не замаскованих ботів, панічні написи та інше. Серед цих людей, потенційно вразливих до інформаційно-психологічних впливів, є значна кількість

батьків молодших школярів, вчителів початкових класів і студентів педагогічних спеціальностей. Навряд чи вони готові ефективно і системно формувати навички інформаційної безпеки у власних дітей і учнів класу, в якому працюють педагоги.

На нашу думку, підготовка відповідних фахівців має починатися під час навчання у магістратурі на базі закладу вищої освіти. До курсу загальної інформаційної підготовки (інформаційні технології) буде доречною тема «Інформаційна безпека». Цю тему можна запровадити і під час проведення курсів підвищення кваліфікації в системі післядипломної педагогічної освіти. Вивчення основ інформаційної безпеки допоможе і здобувачам освіти (майбутнім вчителям початкових класів) бути захищеними від негативних інформаційних впливів і навчити своїх майбутніх учнів правилам поведінки в інформаційному середовищі.

Розглянемо важливі фактори, які забезпечують відповідний професійний рівень майбутнього учителя і виділимо етапи його формування.

Особлива роль учителя початкових класів полягає не стільки у передаванні навчальної інформації учням, скільки у створенні певного взірця, на який орієнтуються учні і намагаються йому наслідувати. Розгублений та інформаційно збентежений учитель не може навчити дітей захиститися від загроз, особливо, якщо він сам не може їх своєчасно розпізнавати. Отже, першим завданням при вивченні теми «Інформаційна безпека» є навчання студентів диференціації інформаційних повідомлень, формування уміння виділяти реальні небезпечні інформаційні елементи, аналізувати загрози, відрізнити об'єктивні факти від фейкових.

Особливістю інформаційних спеціальних операцій є обов'язкове створення для об'єктів впливу ситуацій психологічної нестабільності і стресу. В умовах нестабільного психологічного стану реакція на певну інформацію може особливо нашкодити людині через прийняття неправильних рішень або відсутності реагування. Уміння приймати правильне рішення має бути виробленим в процесі навчання, коли через ігрову та тренінгову діяльність моделюються найбільш вірогідні загрозові ситуації і знаходиться ефективна протидія загрозі. Підготовлений теоретично учитель зможе не просто захистити дітей в екстремальній ситуації, а й сформує в них навички приймати правильні рішення та сформує навички прийняття правильних рішень. Саме на це має бути спрямована діяльність викладача закладу вищої освіти на другому етапі підготовки магістрів за темою «Інформаційна безпека».

Проте тільки компетентності учителя початкової школи у питаннях інформаційної безпеки замало. Прискорені темпи поширення інформаційних технологій передбачають збільшення часу, коли учень початкової школи працює за комп'ютером сам на сам. Отже, учитель має не просто захищати дітей від небажаних впливів, а й навчити їх захищатися самостійно.

Третій етап у вивченні теми «Інформаційна безпека» має бути присвячений навчанням методам і технологіям формування навичок інформаційної безпеки у молодших школярів. Питання інформаційної безпеки є важливим і таким, що може бути складним для розуміння учнів молодших класів. Учитель повинен добирати саме такі методи, які не засновані на залякуванні і не знищують бажання дитини опанувати сучасні засоби обробки та обміну інформації та, одночасно, сформують розуміння реальних інформаційних загроз і методів захисту від них. А це означає що учитель має у рівній мірі добре розуміти психологічні особливості молодших школярів, специфіку сприйняття ними інформаційного простору, інформаційних впливів.

Четвертий етап вивчення зазначеної теми має бути практичним. Оптимально його проводити у вигляді тренінгів і навчальних ігор з учнями початкових класів. Проте, зважаючи на реалії сьогодення і переведення освітнього процесу закладів вищої освіти у дистанційну форму, засвоєні результати вивчення теми інформаційної безпеки студенти можуть апробувати під час тренінгової діяльності і під час роботи у віртуальних лабораторіях моделювання освітнього процесу початкової школи.

Висновки. Процеси технологізації та інформатизації сучасного світу створюють нові виклики та загрози сучасній системі освіти. Долати ці загрози через відмову від здобутків цивілізації або суттєвими обмеженнями не раціонально і може призвести до деградації суспільства. Безпеку учнів початкової школи у віртуальних інформаційних просторах може гарантувати лише сформований у них рівень інформаційної культури і навички протидії інформаційним загрозам.

Зважаючи на переважно невисокий рівень готовності дорослих членів суспільства до

протидії інформаційно-психологічним нападам і впливам, учителі початкових класів мають максимальні можливості для формування відповідних навичок в учнів початкової школи. Ефективність їх діяльності залежить від їх особистого рівня готовності до проведення даної роботи. Цей рівень може бути сформований під час підвищення кваліфікації педагогів в системі післядипломної педагогічної освіти, навчання здобувачів в закладі вищої освіти на педагогічних спеціальностях, зокрема в магістратурі за спеціальністю 013 Початкова освіта.

Результативність навчання забезпечить поетапне засвоєння теоретико-методологічних основ з питань інформаційної безпеки. Виходячи з вище зазначеного, можна виділити наступні етапи підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти до діяльності з формування навичок безпечної поведінки молодших школярів у віртуальних інформаційних просторах:

1. Формування розуміння у здобувачів вищої освіти реальних загроз інформаційного суспільства і навички аналізу їх впливу як на дорослих членів українського суспільства, так і на дітей молодшого шкільного віку.

2. Формування навичок протидії виявленим і потенційно прогнозованим інформаційним загрозам.

3. Формування загальних методичних підходів щодо викладання предметів інформативного освітнього циклу в початковій школі з акцентом на темі інформаційної безпеки.

4. Практичне відпрацювання під час тренінгів опанованих здобувачами методик формування навичок інформаційної безпеки в учнів початкової школи.

Перші три етапи навчання мають бути практико орієнтованими із залученням лекційно-семінарського супроводу, мультимедійних і друкованих ресурсів. Четвертий етап є суто практичним і має проходити в ігровій або тренінговій формі. Здобувачі вищої освіти на четвертому етапі мають бути поставлені у віртуальні навчальні ситуації, під час яких їм доведеться спілкуватися з віртуальними учнями початкової школи, переконувати їх, допомагати знаходити правильні рішення в складних ситуаціях, враховуючи психологічні, ментальні та гносеологічні особливості дітей. Для посилення ефективності даного етапу можна створити електронні тренажери на навчальному ресурсі викладача, що дозволить кожному студенту у зручний час відпрацьовувати складні ситуації з урахуванням віку дитини та наявності у неї особливих освітніх потреб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Андрієвська В. М. Вимоги до організації навчання молодших школярів з комп'ютером. *Вища освіта України: вища освіта України у контексті інтеграції до європейського простору* : зб. наук. праць. Київ, 2010. Дод. 4, т. VII (25). С. 6–11.
- Білоусова Л. І., Кшиштоф С. Д. Компоненти підготовки вчителя до використання Інтернет-підтримки у навчальному процесі. URL: http://www.rusnauka.com/1_NIO_2012/Pedagogica/2_98499.doc.htm (дата звернення: 22.03.2018).
- Вікіпедія. Фейкові новини. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D0%B5%D0%B9%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D1%96_%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8. (дата звернення: 22.03.2018).
- Жалдак М. І. Деякі методичні аспекти навчання інформатики в школі і педагогічному університеті. *Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання*. 2005. Вип. 9. С. 3–14.
- Жалдак М. І. Система підготовки вчителя до використання інформаційно-комунікаційних технологій в навчальному процесі. *Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання*. URL: http://www.ii.npu.edu.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=838%3A2009-11-27-12-10-09&catid=97%3A-18&Itemid=64&lang=uk (дата звернення: 22.03.2018).
- Жалдак М. І., Рамський Ю. С., Рафальська М. В. Формування системи інформативних компетентностей майбутніх учителів інформатики у процесі навчання в педагогічному університеті. *Вища школа*. 2009. № 10. С. 44–52.
- Жебровський Б. М., Ломаковська Г. В. Інформатизація навчального процесу столиці: крок в 21 століття. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 1998. № 3. С. 3–6.
- Інформаційні технології і засоби навчання* : [зб. наук. праць] / за ред.: В. Ю. Бикова, Ю. О. Жука. Київ : Атіка, 2005. 272 с.
- Майборода В. К, Горкуша Є. В. Розвиток інклюзивного навчання студентів із вадами зору в університетах України: бібліографія. *Біоресурси і природокористування*. 2014. Т. 6, № 3/4. С. 187–191.

- Морзе Н. В., Кочарян А. Б. Модель стандарту ІКТ-компетентності викладачів університету в контексті підвищення якості освіти. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2014. Т. 43, вип. 5. С. 27–39. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2014_43_5_5 (дата звернення: 22.03.2018).
- Нормативно-правова база / Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ministerstvo/poslugi/viznannya-inozemnih-dokumentiv/normativno-pravova-baza> (дата звернення: 22.03.2018).
- Раков С. А. Математична освіта: компетентнісний підхід з використанням ІКТ. Харків : Факт, 2005. 360 с.
- Рамський Ю. С., Цибко Г. Ю. Проектування і опрацювання баз даних : посібник для вчителів. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2005. 116 с.
- Ривкінд Ф. М., Колесніков С. Я., Ломаковська Г. В., Ривкінд Й. Я. Сходинки до інформатики : експериментальний підручник для 2 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Київ : АДЕФ-Україна, 2002. 64 с.

REFERENCES

- Andriievskaya, V. M. (2010). Vymohy do orhanizatsii navchannia molodshykh shkoliariv z komp'utерom [Requirements for the organization of education of junior high school students with a computer]. In *Vyshcha osvita Ukrainy: vyshcha osvita Ukrainy u konteksti intehratsii do yevropeiskoho prostoru [Higher education of Ukraine: higher education of Ukraine in the context of integration into the European space]*: zb. nauk. prats (Ad. 4, vol. VII (25), pp. 6-11). Kyiv [in Ukrainian].
- Bilousova, L. I., & Kshyshtof, S. D. *Komponenty pidhotovky vchytelia do vykorystannia Internet-pidtrymky u navchalnomu protsesi [Components of teacher training to use Internet support in the educational process]*. Retrieved from http://www.rusnauka.com/1_NIO_2012/Pedagogica/2_98499.doc.htm [in Ukrainian].
- Bykov, V. Yu., & Zhuk, Yu. O. (Eds.). (2005). *Informatsiini tekhnologii i zasoby navchannia [Information technologies and teaching aids]*: [zb. nauk. prats]. Kyiv: Atika [in Ukrainian].
- Maiboroda, V. K., & Horkusha, Ye. V. (2014). Rozvytok inkliuzyvnogo navchannia studentiv iz vadamy zoru v universytetakh Ukrainy: bibliohrafiia [Development of inclusive education of students with visual impairments in Ukrainian universities: bibliography]. *Bioresursy i pryrodokorystuvannia [Bioresources and nature management]*, 6, 3/4, 187-191 [in Ukrainian].
- Morze, N. V., & Kocharian, A. B. (2014). Model standartu ІКТ-компетентності викладачів університету в контексті підвищення якості освіти [Model of the standard of ICT competence of university teachers in the context of improving the quality of education]. *Informatsiini tekhnologii i zasoby navchannia [Information technologies and teaching aids]*, 43, 5, 27-39. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2014_43_5_5 [in Ukrainian].
- Normatyvno-pravova baza [Regulatory and legal framework]*. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ministerstvo/poslugi/viznannya-inozemnih-dokumentiv/normativno-pravova-baza> [in Ukrainian].
- Rakov, S. A. (2005). *Matematychna osvita: kompetentnisnyi pidkhid z vykorystanniam ІКТ [Mathematical education: a competency-based approach using ICT]*. Kharkiv: Fakt [in Ukrainian].
- Ramskyi, Yu. S., & Tsybko, H. Yu. (2005). *Proektuvannia i opratsiuvannia baz danykh [Design and development of databases]*: posibnyk dlia vchyteliv. Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan [in Ukrainian].
- Ryvkind, F. M., Kolesnikov, S. Ya., Lomakovska, H. V., & Ryvkind, Y. Ya. (2002). *Skhodynyky do informatyky [Steps to informatics]*: eksperymentalnyi pidruchnyk dlia 2 klasu zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv. Kyiv: ADEF-Ukraina [in Ukrainian].
- Vikipediia. Feikovi novyny [Wikipedia. Fake news]*. Retrieved from https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D0%B5%D0%B9%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D1%96_%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8. [in Ukrainian].
- Zhaldak, M. I. (2005). Deiaki metodychni aspekty navchannia informatyky v shkoli i pedahohichnomu universyteti [Some methodical aspects of teaching informatics at school and pedagogical university]. *Kompiuterno-orientovani systemy navchannia [Computer-oriented learning systems]*, 9, 3-14 [in Ukrainian].
- Zhaldak, M. I. Systema pidhotovky vchytelia do vykorystannia informatsiino-komunikatsiinykh tekhnologii v navchalnomu protsesi [The system of teacher training for the use of information and communication technologies in the educational process]. *Komp'uterno-orientovani systemy navchannia [Computer-oriented learning systems]*. Retrieved from [http://www.ii.npu.edu.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=838 % 3A2009-11-27-12-10-09&catid=97%3A-18&Itemid=64&lang=uk](http://www.ii.npu.edu.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=838%2009-11-27-12-10-09&catid=97%3A-18&Itemid=64&lang=uk) [in Ukrainian].
- Zhaldak, M. I., Ramskyi, Yu. S., & Rafalska, M. V. (2009). Formuvannia systemy informatyvnykh kompetentnostei maibutnikh uchyteliv informatyky u protsesi navchannia v pedahohichnomu universyteti [Formation of the system of informative competences of future informatics teachers in the process of studying at a

pedagogical university]. *Vyshcha shkola [High school]*, 10, 44-52 [in Ukrainian].
 Zhebrovskiy, B. M., & Lomakovska, H. V. (1998). Informatyzatsiia navchalnoho protsesu stolytsi: krok v 21 stolittia [Informatization of the capital's educational process: a step into the 21st century]. *Kompiuter u shkoli ta sim'I [Computer in school and family]*, 3, 3-6 [in Ukrainian].

LAPSHYNA IRYNA

LUPINOVYCH SVITLANA

STAGES OF FORMATION OF INFORMATION SECURITY SKILLS IN MASTERS OF SPECIALTY 013 PRIMARY EDUCATION

Summary. The processes of technology and informatization of the modern world create new challenges and threats to the modern education system. Overcoming these threats by rejecting the achievements of civilization or by imposing significant restrictions is not rational and may lead to the degradation of society. The safety of primary school students in virtual information spaces can only be guaranteed by the level of information culture and skills to counter information threats.

Given the mostly low level of readiness of adult members of society to counter informational and psychological attacks and influences, primary school teachers have maximum opportunities to form appropriate skills in primary school students. The effectiveness of their activities depends on their personal level of readiness to carry out this work. This level can be formed during course retraining within the framework of postgraduate education and during studies at universities in pedagogical specialties, in particular, in the master's degree under the educational program 013 Elementary education.

The effectiveness of training will ensure the gradual assimilation of theoretical and methodological foundations on the issue of information security. Based on the above, we can distinguish the following stages of preparation of master's students for the activity of forming the skills of safe behavior of younger schoolchildren in virtual information spaces:

1. Formation of master's students' understanding of the real threats of the information society and the ability to analyze their impact on both adult members of Ukrainian society and children of primary school age.
2. Formation of countermeasures against detected and potentially predicted information threats.
3. Formation of general methodological approaches to teaching subjects of the informative educational cycle in primary school with an emphasis on the topic of information security.
4. Practical training during trainings of acquired methods of formation of information security skills in primary school students.

The first three stages of training should be practically oriented with the involvement of lecture-seminar support, multimedia and printed resources. The fourth stage is purely practical and takes place in game and training form. Students at the fourth stage should be placed in virtual learning situations, during which they will have to convince and teach information security methods to virtual primary school students, identifying and taking into account their psychological, mental and epistemological features. To increase the effectiveness of this stage, you can create electronic simulators on the teacher's educational resource, which will allow each student to practice difficult situations at a convenient time, taking into account the age of the child and the presence of special educational needs.

Key words: *information competence, information security, information war, resistance to information-psychological operations, informatics, information quality assessment, training of future primary school teachers.*

УДК 378.011.3-051:51]:378.091.39:004

DOI <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2022.80.278220>

МОСКАЛЕНКО ОЛЕКСАНДР

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-2750-3295>

(Полтава)

Place of work: Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

УПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ЦИФРОВИХ ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПІДГОТОВКУ ВЧИТЕЛІВ-МАТЕМАТИКІВ

Анотація. У статті розглядаються сучасні новітні технології навчання при підготовці вчителів-математиків в умовах цифровізації освіти. Акцент робиться на моделях новітніх дидактичних технологій у поєднанні з цифровими під час підготовки вчителів-математиків у закладах вищої освіти: інструктивне дистанційне навчання, ресурсно-орієнтоване навчання, інноваційно-проектне навчання з використанням цифрових інструментів, онлайн-навчання у співробітництві, навчання за допомогою онлайн-тренінгів, контроль знань за допомогою цифрового портфоліо.

Ключові слова: цифровізація освіти, цифрові освітні технології, модель, дидактичні технології, вчителі математики.

Постановка проблеми. Сучасні стратегії України спрямовано на подальший розвиток національної системи освіти, адаптацію її до умов цифрової економіки, трансформацію та інтеграцію в європейське і світове освітнє співтовариство. У період модернізації освітньої діяльності у контексті європейських вимог, коли процес цифровізації дедалі помітніше впливає на математичну освіту, зокрема, підготовку вчителів математики, окрім удосконалення змісту навчання, форм і методів, важливо оптимізувати освітній процес, тобто організувати його на таких дидактичних засадах, щоб досягти найкращих результатів у підготовці сучасних учителів-математиків за найзручніших умов та найменших витрат часу і зусиль, що є неможливим без урахування та використання потенціалу сучасних цифрових освітніх технологій.

Разом із тим, в умовах упровадження концепції Нової української школи фахова підготовка майбутніх учителів математики потребує низки змін та трансформацій, серед яких, безперечно, чільне місце займають цифрові інновації та інтеграція інформаційно-освітнього середовища закладу вищої освіти (ЗВО) з цифровими технологіями і спеціальним програмним забезпеченням.

Аналіз останніх досліджень. Підготовка вчителя математики сьогодні проходить етап оновлення, спрямований на якісну підготовку педагогів для Нової української школи, здатних здійснювати цифровізований процес навчання. Головне завдання, яке стоїть сьогодні перед педагогічними вишами, а саме – забезпечення якості освіти і її розвитку, можуть вирішити новітні технології навчання у гармонійному поєднанні із сучасними цифровими освітніми технологіями, які забезпечують досягнення дидактичних цілей, боз їх використанням розширюються можливості організації процесу навчання та індивідуальної діяльності студентів в сучасних реаліях (Кононець, 2021).

Сучасні цифрові освітні технології досліджували у своїх працях В. Жамардїй (2021), К. Зикова (2021), О. Ільченко (2021), Н. Кононець (2021), Ю. Лавриш (2021), М. Лещенко (2021), О. Школа (2021), Г. Шишкін (2021) та інші науковці. Учені висловлюють узгоджену позицію щодо необхідності володіння вчителями-математиками навичками використання цифрових технологій та поєднання їх із сучасними дидактичними технологіями.

Метою статті є розглянути моделі новітніх дидактичних технологій у поєднанні з цифровими під час підготовки вчителів-математиків у ЗВО.

Основна частина. У педагогічний лексикон уже давно ввійшли поняття «педагогічної технології», «технології навчання», «новітніх технологій навчання», «інноваційних технологій навчання», «педагогічних інновацій». Відомі науковці Г. Селевко та О. Співаковський,

здійснюючи аналіз понять, які широко використовуються у дидактиці, зупиняється на тому, що педагогічна технологія є сукупністю психолого-педагогічних установок, що визначають спеціальний набір і компонування форм, методів, способів, прийомів навчання, виховних засобів і є організаційно-методичним інструментарієм педагогічного процесу, що забезпечує досягнення запланованого результату (Селевко, 2006; Співаковський, 2003).

Практика доводить, що якісна підготовка студентів-математиків не можлива без використання як відомих дидактичних технологій, так і цифрових. Сучасні новітні дидактичні технології – це модель оптимальної діяльності викладача та студента на засадах спільної роботи, спрямована на реалізацію освітнього процесу шляхом забезпечення комфортних умов викладання і навчання, орієнтації на особистість студента та **можливості останньому** працювати за індивідуальною траєкторією. Ці технології тісно взаємопов'язані з цифровими технологіями (засоби інформаційних і комунікаційних технологій, що використовуються разом із навчально-методичними, нормативно-технічними і організаційно-інструктивними матеріалами та забезпечують досягнення дидактичних цілей), оскільки проникнення цих технологій у сферу освіти дозволяє педагогам модернізувати цілі, зміст, методи, засоби й організаційні форми навчання. Використання сучасних цифрових освітніх технологій в процесі підготовки вчителів-математиків сприяє: 1) формуванню пізнавальних інтересів, прагненню до самовдосконалення та самореалізації; 2) розкриттю, збереженню і розвитку індивідуальних здібностей студентів; 3) забезпеченню комплексності вивчення змісту усіх дисциплін навчального плану у підготовці вчителя математики; 4) постійному динамічному оновленню дидактичного інструментарію – мети, змісту, засобів, форм і методів навчання (Співаковський, 2003).

Наша дослідницька увага до окремих привабливих сторони організації освітнього процесу в ЗВО при підготовці вчителів-математиків призвело до створення декількох *моделей новітніх дидактичних технологій у поєднанні з цифровими*, кожна з яких має ряд суттєвих переваг, візуалізованих на рисунку 1.

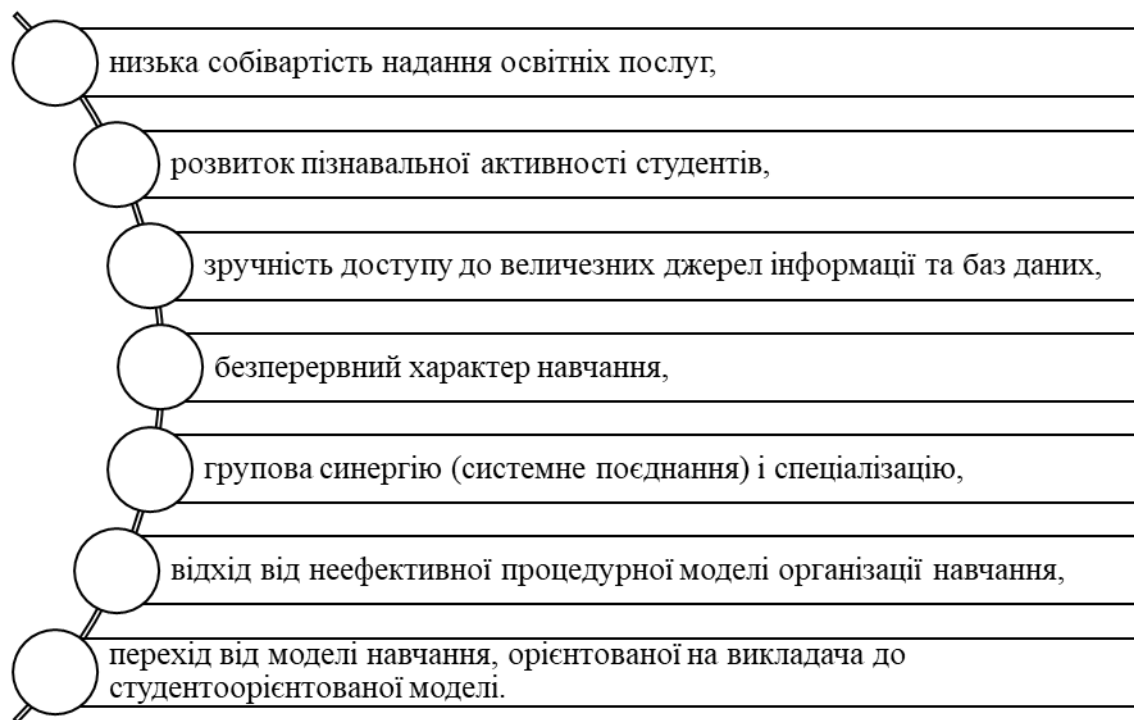

Рис. 1. Переваги моделей новітніх дидактичних технологій у поєднанні з цифровими

На практиці ми нині спостерігаємо тенденцію до об'єднання фрагментів різних новітніх дидактичних технологій з цифровими з метою впровадження всього найкращого в освітній процес в контексті суб'єктивного досвіду викладача і технічних можливостей ЗВО. Так, можна виділити такі моделі: інструктивне дистанційне навчання, ресурсно-орієнтоване навчання, інноваційно-проектне навчання з використанням цифрових інструментів, онлайн-навчання у

співробітництві, навчання за допомогою онлайн-тренінгів, контроль знань за допомогою цифрового портфоліо (рис. 2).

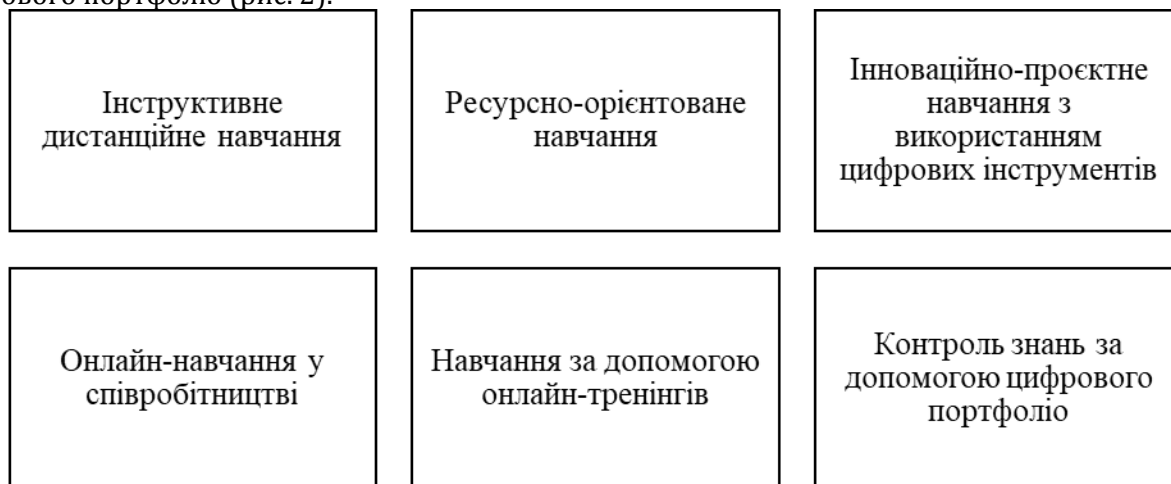

Рис. 2. Моделі новітніх дидактичних технологій у поєднанні з цифровими

Інструктивне дистанційне навчання. Ґрунтується на ідеї дистанційної освіти, до вільного доступу студентів-математиків до широкого спектру інструктивних навчальних матеріалів цифрового формату. Навчання забезпечується електронним навчально-методичним комплексом дисципліни (електронними підручниками, посібниками, конспектами лекцій), навчальними програмами, ілюстративним та довідковим матеріалом, контрольними завданнями і комп'ютерними тестами. Портфель інструктивних матеріалів може набиратися з різних дисциплін навчального плану підготовки вчителів математики, розроблених в різних ЗВО. Завдяки конкуренції таких матеріалів забезпечується, на нашу думку, необхідний рівень якості навчання. Підкреслимо, що процес дистанційного навчання супроводжується заздалегідь запланованими сеансами онлайн-консультацій. Важливою складовою такого навчання є дистанційний контроль знань студентів-випускників, який проводиться в режимі онлайн.

Ресурсно-орієнтоване навчання. Комплекс методів та засобів навчання, які забезпечують викладачів цілісним підходом до організації навчального процесу і направлені не тільки на засвоєння знань і придбання навичок, але і на тренінг здібностей самостійного і активного перетворення інформаційного середовища шляхом пошуку і практичного застосування інформаційних ресурсів, як зазначає у своїх працях Н. Кононець (Кононець, 2014). Наприклад, коли для вирішення проблемно-практичного завдання майбутнім вчителям математики пропонується широкий спектр спеціалізованих джерел електронної інформації.

Аналіз досліджень свідчить, що взаємодія студентів-математиків з безліччю ресурсів (книги, журнали, газети, мультимедіа, телебачення, Інтернет, суспільство, контакти з людьми) мотивує студентів навчатися, намагаючись знайти інформацію багатьма шляхами і у всіх місцях, де це тільки можливо. Ресурсно-орієнтоване навчання – студентоцентроване, слідує реальному життю, в якому студент націлюється на постійне полювання за інформацією, на її інтерпретацію і використання. Це навчання на основі міжпредметних зв'язків, навчально-пізнавальних, соціальних і практичних цілей, стимулювання самостійної роботи студентів-математиків, яке передбачає використання сил групової взаємодії, критичні обговорення, мозкові штурми та інші інноваційні методи навчання у поєднанні з цифровим інструментарієм ведення освітнього процесу. Особлива роль в реалізації моделі ресурсно-орієнтованого навчання як такого, що базується на використанні сучасних цифрових технологій, відводиться бібліотекарям, які разом з викладачами мотивують студентів до навчальної діяльності з цифровими документами, формують досвід роботи з інформаційними ресурсами, що дозволяє студенту сформуванню комплекс навичок і основ знань, які можуть бути використані у навчанні та у майбутній професійній діяльності вчителя математики (Kononets, Grynova, Zhamardiy, Mamon, Liulka, 2020).

Інноваційно-проектне навчання з використанням цифрових інструментів. До інноваційних методів навчання учені К. Годлевська, Т. Калюжна, Ю. Кобюк, Ю. Красильник, Л. Мільто, О. Огієнко, Ю. Радченко, відносять: дебати як різновид діалогового навчання, корпоративне навчання, навчання у співробітництві, креативне навчання, метод проектів,

ігрові методи, метод евристичних питань, кейс-технології, метод студентського портфоліо, технологія веб-квестів, тренінги тощо. Комп'ютер при цьому використовується як інструмент моделювання навчальної чи навчально-пізнавальної задачі або предметної області (Огієнко, Калюжна, Красильник, Мільто, Радченко, Годлевська, Кобюк, 2015).

Однією з ефективних форм роботи є проектна діяльність, яка передбачає розвиток самостійного мислення, вміння вести пошук інформації, прогнозувати, приймати нестандартні рішення. Як зазначає Н. Кононец, під «інноваційним освітнім проектом слід розуміти унікальну діяльність, регламентовану встановленими термінами, спрямовану на досягнення заздалегідь передбачуваного результату або створення певного, унікального навчального продукту чи послуги, відповідно наявних ресурсів та вимог до його якості» (Кононец, 2014, с.137). Освітньою продукцією для студентів-математиків можуть виступати їх власні способи розв'язування математичних задач, сконструйовані графічні образи, знайдена в мережі Інтернет і систематизована певним чином інформація, комп'ютерні презентації та ін. У зв'язку з розвитком цифрових технологій широке розповсюдження одержують спільні мережеві освітні проекти, в яких беруть участь студенти-математики із різних ЗВО.

Проекти, які пропонуються студентам, – це дослідницькі роботи та навчальні телекомунікаційні проекти, веб-квести, які потребують знань із різних математичних наук (алгебра, геометрія, математичний аналіз, теорія ймовірностей тощо), почерпнутих із спеціальної літератури, періодичних видань та Інтернету. Тематика і зміст цих проектів повинні бути такими, щоб їх виконання цілком природно вимагало використання можливостей цифрових технологій та програмного забезпечення для комп'ютерної математики. Обов'язковою умовою проектного дослідження є його професійна спрямованість – можливість застосувати у майбутній роботі вчителя математики в школі. Такий підхід дає можливість викладачам підвищити ефективність підготовки студентів.

Онлайн-навчання у співробітництві – це така модель поєднання сучасних дидактичних технологій з цифровими, під час якого застосовується метод використання малих груп студентів. Навчальні завдання у дистанційних курсах та віртуальних класах структуруються таким чином, щоб всі студенти-математики були взаємозв'язаними та взаємозалежними і водночас достатньо самостійними в оволодінні матеріалом і розв'язанні математичних задач. Викладач виявляється вільним і здатним до маневру на онлайн-занятті, що забезпечується функціоналом відеозалів та платформ дистанційного курсу. Він може більше уваги приділити окремим студентам або групі. Разом з тим, у потрібний момент, наприклад, завдяки віртуальній дошці чи чату він може об'єднати усіх студентів групи і дати, якщо необхідно, пояснення. Індивідуальна самостійна робота студента-математики при цьому стає вхідною, стартово-початковою частиною самостійної колективної роботи у віртуальному середовищі. А її результат, з одного боку, впливає на результат групової роботи, а з іншого – містить у собі результати роботи інших студентів. Використання можливостей цифрових технологій (відкриті системи управління навчанням типу Moodle, засоби відеоконференцій, віртуальні дошки та класи, месенджери тощо) для забезпечення повноцінних онлайн-занять, доступу до джерел інформації та моделювання навчальних, навчально-пізнавальних і творчих завдань суттєво розширює тематику проектів та допомагає вирішити проблему мотивації студентів-математиків до опанування цифровими інструментами.

У межах моделі «Онлайн-навчання у співробітництві» реалізується технологія креативного навчання, що передбачає вільний доступ кожного студента до ресурсів Всесвітньої мережі і ґрунтується на таких принципах:

- 1) принцип продуктивності – основою креативного навчання є передбачуваний освітній продукт, що буде створений студентом;
- 2) принцип індивідуальної освітньої траєкторії та генерації різних ідей щодо вирішення завдань;
- 3) принцип відповідності зовнішнього освітнього продукту студента його внутрішнім потребам (безперервна діагностика особистого освітнього зростання);
- 4) принцип інтерактивності занять, які здійснюються за допомогою телекомунікацій;
- 5) принцип відкритої комунікації по відношенню до створюваної студентом-математиком освітньої продукції (Савченко, Литвиненко, 2010).

Навчання за допомогою онлайн-тренінгів — модель інтеграції різних методів активного навчання, котрі спрямовані на розвиток знань, умінь, навичок, соціальних установок

та цифрової компетентності майбутніх учителів математики. Онлайн-тренінг доцільно використовувати, якщо бажаний результат — не тільки одержання нової інформації, але й застосування отриманих знань з використання цифрових освітніх технологій на практиці. Так, навичковий онлайн-тренінг спрямований на формування й вироблення певних навичок. Більшість онлайн-тренінгів під час підготовки вчителів-математиків – це навичкові тренінги, наприклад, тренінг використання дошки Jamboard, створення анімаційних відеороликів, техніки розв'язування математичних задач за допомогою спеціального програмного забезпечення і ін.

Контроль знань за допомогою цифрового портфоліо – модель організації контролю та оцінювання знань студентів-математиків в умовах цифровізації освітнього процесу. Портфоліо – це зібрання студентських робіт, які відібрані та упорядковані у такий спосіб, щоб показати прогрес студента у вивченні дисципліни (портфоліо розвитку) або показати зразки кращих робіт студента (демонстраційне портфоліо). Портфоліо дозволяє простежити індивідуальний прогрес студента-математика, досягнутий ним у процесі навчання, без порівняння з досягненнями інших студентів. Формат цифрового портфоліо – презентація, персональний сайт, блог, сторінка у соціальних мережах тощо.

Загалом, в у ЗВО використовуються багато методів та підходів застосування цифрових освітніх технологій, серед яких варто назвати:

- перетворення лекцій на інтерактивні з використанням цифрових інструментів та різноманітних інтерактивних технологій навчання;

- проведення на заняттях експрес-тестів за допомогою цифрових інструментів та комп'ютерних девайсів, що демонструвало б розуміння студентами викладеного матеріалу тощо;

- перетворення практичних занять та семінарів у так звані «цифрові педагогічні майстерні» – види онлайн-занять, де студенти в ході відеоконференції вирішують значущі проблеми під час вивчення дисциплін навчального плану;

- широке впровадження на заняттях комп'ютерних презентацій, самостійно підготовлених студентами за допомогою різних цифрових сервісів та комп'ютерних програм;

- впровадження рольових та ділових ігор на онлайн-заняттях;

- впровадження кейсів, зміст яких складає цифровий контент, розміщений у дистанційному курсі;

- включення до дистанційних курсів завдань на виконання студентами індивідуальних та групових мережових проєктів, які відображають практику роботи вчителя математики;

- проведення майстер-класів запрошених шкільних учителів-математиків на практичних/семінарських заняттях;

- використання мультимедійних засобів на лекціях та у системі дистанційних курсів;

- розробка та використання електронних підручників, посібників, методичних рекомендацій, конспектів лекцій, представлених у віртуальних класах та дистанційних курсах.

Слід відмітити, що активне використання таких дидактичних засобів навчання дає можливість кожному ЗВО створити потужну електронну бібліотеку майбутнього вчителя математики.

Висновки. Завданням ЗВО на сучасному етапі цифровізації освіти є надання майбутньому вчителю математики не тільки всіх необхідних знань, практичних навичок у предметній сфері, але й розвиток його здібностей як педагога та фахівця у галузі цифрових технологій. Упровадження розглянутих моделей новітніх дидактичних технологій у поєднанні з цифровими у навчальний процес підготовки вчителя математики переорієнтовує діяльність як викладача, так і студента. Як наслідок, викладачам доведеться точніше формулювати вимоги до знань з навчальної дисципліни, методично й технічно забезпечувати самостійну роботу студентів, здійснювати її постійний контроль, освоювати способи концентрованого викладу матеріалу, регулярно проводити індивідуальні консультації, розвивати цифрову компетентність, враховуючи вимоги сьогодення. Варто акцентувати увагу на тому, що на сьогодні важливіше навчити студента учитися, показати йому, як навчитися мислити, адаптовувати цифрові технології до професійної діяльності, для того щоб знайти власні шляхи для професійного становлення сучасного вчителя математики, який буде працювати в умовах цифровізації освітнього процесу. Такий підхід до підготовки вчителя математики є вже не педагогічним вибором, а необхідністю цифрового суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Інноваційні педагогічні технології : посібник / за ред. О. І. Огієнко. Київ, 2015. 314 с.
- Кононец Н. В. Цифровізація освітнього процесу у вищій школі : електронний посібник для самостійної роботи магістрів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» галузі знань 01 освіта/педагогіка спеціальності 011 освітні, педагогічні науки. Полтава : ПУЕТ, 2021. 77 с.
- Кононец Н. В. Технологія освітнього проекту як педагогічна технологія ресурсно-орієнтованого навчання. *Витоки педагогічної майстерності*. Полтава, 2014. Вип. 14. С. 136–144.
- Савченко М. І., Литвиненко Н. І. Інноваційні методи навчання в контексті завдань шкільної освіти. *Інформаційні технології в освіті*. 2010. № 8. С. 220–222.
- Селевко Г. К. Энциклопедия общеобразовательных технологий : в 2 т. Москва : НИИ школьных технологий, 2006. Т. 2. 816 с.
- Співаковський О. В. Теорія і практика використання інформаційних технологій у процесі підготовки студентів математичних спеціальностей : [монографія]. Херсон : Айлант, 2003. 229 с.
- Kononets N., Grynova M., Zhamardiy V., Mamon O., Liulka H. Problems of Implementation of The System of Resource-Based Learning of Future Teachers of Physical Culture. *International Journal of Applied Exercise Physiology (IJAEP)*. 2020. Vol. 9 (12). P. 50–60.
- Kononets N., Ilchenko O., Zhamardiy V., Shkola O., Broslavska H., Kolhan O., Padalka R., Kolgan T. Software tools for creating electronic educational resources in the resource-based learning process. *Journal for Educators, Teachers and Trainers JETT*. 2021. Vol. 12(3). P. 165–175.
- Leshchenko M., Lavrysh Yu., Kononets N. Framework for Assessment the Quality of Digital Learning Resources for Personalized Learning Intensification. *The New Educational Review*. 2021. Vol. 64, No. 2. P. 148–160.

REFERENCES

- Kononets, N. V. (2021). *Tsyfrovizatsiia osvithnoho protsesu u vyshchii shkoli [Digitization of the educational process in higher education]: elektronnyi posibnyk dlia samostiinoi roboty mahistriv osvithnoi prohramy «Pedahohika vyshchoi shkoly» haluzi znan 01 osvita/pedahohika spetsialnosti 011 osvithni, pedahohichni nauky*. Poltava: PUET [in Ukrainian].
- Kononets, N. V. (2014). *Tekhnolohiia osvithnoho proektu yak pedahohichna tekhnolohiia resursno-orientovanoho navchannia [Educational project technology as a pedagogical technology of resource-oriented learning]*. *Vytoky pedahohichnoi maisternosti [Origins of pedagogical skills]*, 14, 136-144 [in Ukrainian].
- Kononets, N., Grynova, M., Zhamardiy, V., Mamon, O., & Liulka, H. (2020). Problems of Implementation of The System of Resource-Based Learning of Future Teachers of Physical Culture. *International Journal of Applied Exercise Physiology (IJAEP)*, 9 (12), 50-60.
- Kononets, N., Ilchenko, O., Zhamardiy, V., Shkola, O., Broslavska, H., Kolhan, O., Padalka, R., & Kolgan T. (2021). Software tools for creating electronic educational resources in the resource-based learning process. *Journal for Educators, Teachers and Trainers JETT*, 12 (3), 165-175.
- Leshchenko, M., Lavrysh, Yu., & Kononets, N. (2021). Framework for Assessment the Quality of Digital Learning Resources for Personalized Learning Intensification. *The New Educational Review*, 64, 2, 148-160.
- Ohiienko, O. I. (Ed.). (2015). *Innovatsiini pedahohichni tekhnolohii [Innovative pedagogical technologies]: posibnyk*. Kyiv [in Ukrainian].
- Savchenko, M. I., & Lytvynenko, N. I. (2010). *Innovatsiini metody navchannia v konteksti zavdan shkilnoi osvity [Innovative teaching methods in the context of school education tasks]*. *Informatsiini tekhnolohii v osviti [Information technologies in education]*, 8, 220-222 [in Ukrainian].
- Selevko, H. K. (2006). *Entsyklopedyia obshcheobrazovatelnykh tekhnolohiy [Encyclopedia of educational technologies] (Vol. 2)* Moskva: NYY shkolnykh tekhnolohiy [in Russian].
- Spivakovskiy, O. V. (2003). *Teoriia i praktyka vykorystannia informatsiinykh tekhnolohii u protsesi pidhotovky studentiv matematychnykh spetsialnostei [Theory and practice of using information technologies in the process of training students of mathematical specialties]: [monohrafiia]*. Kherson: Ailant [in Ukrainian].

ALEXANDER MOSKALENKO

IMPLEMENTATION OF MODERN DIGITAL EDUCATIONAL TECHNOLOGIES IN THE TRAINING OF MATHEMATICS TEACHERS

The article examines the latest modern learning technologies for the training of mathematics teachers in the conditions of digitalization of education. Emphasis is placed on models of the latest didactic technologies in combination with digital ones during the training of mathematics teachers in institutions of higher education: instructional distance learning, resource-oriented learning, innovative project-based learning using digital tools, online learning in collaboration, learning with the help of online - trainings, knowledge control using a digital portfolio.

Key words: digitization of education, digital educational technologies, model, didactic technologies, mathematics teachers.

УДК 378.011.3-051:793.3

DOI <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2022.80.278221>

ОЛЕНА ТАРАНЦЕВА

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-0657-2432>

(Полтава)

Place of work: Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

E-mail: elenatarantseva.millenium@gmail.ua

ДИДАКТИЧНА МОДЕЛЬ ВИКЛАДАННЯ КЛАСИЧНОГО ТАНЦЮ У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ХОРЕОГРАФІЇ

У статті авторка розкриває актуальність проблеми викладання класичного танцю у фаховій підготовці майбутніх учителів хореографії. Визначено сукупність дидактичних умов викладання класичного танцю у системі фахової підготовки майбутніх учителів хореографії: посилення пізнавального інтересу студентів-хореографів до класичного танцю; візуалізація методик викладання класичного танцю у системі фахової підготовки майбутніх учителів хореографії; створення сучасного навчально-методичного забезпечення для самостійної роботи майбутніх учителів хореографії. Розроблено дидактичну модель викладання класичного танцю у фаховій підготовці майбутніх учителів хореографії, котра презентована сукупністю трьох блоків (методологічно-цільовий, змістово-технологічний та контрольньо-оцінювальний).

Ключові слова: дидактична модель, дидактичні умови, хореографія, методика викладання, класичний танець, методологічні підходи, майбутній учитель хореографії, фахова підготовка.

Постановка проблеми. Дидактико-методичні засади викладання класичного танцю є актуальною проблемою у науково-педагогічних дослідженнях, оскільки в освітніх програмах цей вид танцю та методика його викладання є важливим освітнім компонентом фахової підготовки майбутніх учителів-хореографів. Відтак, пошуки шляхів удосконалення викладання класичного танцю для майбутніх учителів хореографії у вищій школі лежать у площині віднайдення ефективної системи дидактичних, організаційно-методичних умов та відповідних моделей, імплементація яких в освітній процес призведе до набуття студентами відповідних компетентностей та програмних результатів навчання, а також підвищить його якість.

Аналіз досліджень. Методику викладання класичного танцю як важливого складника фахової підготовки майбутніх учителів-хореографів, базису для оволодіння студентами іншими видами хореографічного мистецтва досліджували та вдосконалювали Т. Ахекян, Ю. Безпаленко, С. Васірук, Г. Горбачук, О. Енська, А. Максименко, Т. Путіліна, Н. Семенова, Н. Тарасова, І. Ткаченко, Л. Цветкова, Г. Чеккетті, Л. Шилова та інші науковці й педагоги-хореографи. Ґрунтовний аналіз наукових праць дає можливість відзначити, що удосконалення цієї методики дослідники вбачають у пошуку інноваційних форм організації навчання класичного танцю, нових прийомів, способів, методів принципів на основі синтезу традиційних підходів та інновацій, котрі привносять елементи сучасності в освітній процес та стимулюють творчість тих, хто опановує мистецтво танцю.

Мета статті – розробити дидактичну модель викладання класичного танцю у фаховій підготовці майбутніх учителів хореографії.

Виклад основного матеріалу. Сучасна система фахової підготовки майбутніх учителів-хореографів базується на використанні методик викладання класичного танцю, котрі спрямовані на виховання у студентів, насамперед, культури танцювального руху. Як зазначають Н. Семенова та Л. Шилова, це «...допомагає опанувати матеріал будь-якого характеру, стилю та манери, сприяє розвитку в студентів лексичної бази, котра дає змогу створювати хореографічні твори різноманітного змісту та форми. Ступінь опанування класичного танцю детермінує рівень професійної майстерності як в галузі виконавчої практики, так і у педагогіці» (Шилова, Семенова, 2020, с. 3).

Цілком погоджуючись із дослідницями, вважаємо, що ефективним механізмом удосконалення методики викладання класичного танцю у педагогічних вишах є віднайдення нових підходів, дидактичних умов та моделей викладання у системі фахової підготовки

майбутніх учителів-хореографів. Водночас, дидактична модель викладання класичного танцю у фаховій підготовці майбутніх учителів хореографії має передбачати підготовку студентів до самостійного проведення уроків класичного танцю у різних хореографічних колективах (дитячих, юнацьких, дорослих), до дидактично доцільної постановки завдань та врахування контингенту цих колективів, різних видів мистецтва хореографії (наприклад, студії класичного, народного, спортивного, дуетно-сценічного, естрадного танцю тощо), а також підготовку викладачів до реалізації інноваційних методик викладання.

На підставі всебічного аналізу науково-педагогічної літератури було встановлено складники універсальної системи викладання класичного танцю: 1) постановка уроку, котрий спрямовано на розвиток інтересу до класичного танцю; 2) ілюстрація (принцип наочності навчання), адекватне пояснення рухів, "па" і комбінацій класичного танцю (принцип доступності навчання); 3) навчання способами оволодіння власним тілом і м'язами; 4) виховання у студентів-хореографів самоконтролю і здатності до самонавчання (Путіліна, 2017).

Аналітичне осмислення наукового доробку учених (Т. Ахеян, Ю. Безпаленко, С. Васірук, Г. Горбачук, О. Енська, А. Максименко, Т. Путіліна, Н. Семенова, І. Ткаченко, Л. Цветкова, Л. Шилова та ін.) уможливило виокремити низку *дидактичних умов* викладання класичного танцю у системі фахової підготовки майбутніх учителів хореографії:

- 1) посилення пізнавального інтересу студентів-хореографів до класичного танцю;
- 2) візуалізація методик викладання класичного танцю у системі фахової підготовки майбутніх учителів хореографії;
- 3) створення сучасного навчально-методичного забезпечення для самостійної роботи майбутніх учителів хореографії.

У ході наукового пошуку для вирішення поставленого завдання (розробити дидактичну модель викладання класичного танцю у фаховій підготовці майбутніх учителів хореографії) ми враховували позицію науковців, згідно якої така модель повинна віддзеркалювати процес навчання студентів-хореографів у системі його зв'язків з інформаційним, культурно-освітнім і соціальним середовищем та імітувати спосіб її поведінки у загальній системі фахової підготовки у виші (Kononets et al., 2020, Kononets et al., 2021).

Під час розробки дидактичної моделі викладання класичного танцю у фаховій підготовці майбутніх учителів хореографії ми орієнтувалися на такі *методологічні підходи*, використання яких дало б можливість реалізувати кожен з визначених дидактичних умов:

– *компетентнісний підхід*, котрий забезпечує під час реалізації визначених дидактичних умов набуття студентами загальних та спеціальних компетентностей (здатність забезпечувати високий рівень володіння техніками класичного танцю, виконавськими прийомами, застосовувати набуті виконавські навички в концертно-сценічній діяльності, використовувати інноваційні технології в процесі викладання класичного танцю, створення мистецького проєкту, його реалізації та презентації тощо);

– *культурологічний підхід*, котрий забезпечує під час реалізації визначених дидактичних умов викладання класичного танцю у фаховій підготовці майбутніх учителів хореографії виховання у студентів-хореографів культури танцювального руху (Герц, 2007);

– *технологічний підхід*, котрий забезпечує під час реалізації визначених дидактичних умов застосування інноваційних технологій викладання класичного танцю, цифрових технологій візуалізації методик викладання класичного танцю у системі фахової підготовки майбутніх учителів хореографії та створення сучасного навчально-методичного забезпечення для самостійної роботи майбутніх учителів хореографії;

– *ресурсно-орієнтований підхід*, котрий зорієнтовує під час реалізації визначених дидактичних умов на застосування педагогічних технологій ресурсно-орієнтованого навчання майбутніх хореографів в умовах дистанційного та змішаного процесу навчання: хмарні технології, інтернет-технології, мережеві проєкти, майндмеппінг як технологію візуалізації знань, кайдзен-технологію як технологію постійного вдосконалення методик викладання класичного танцю (Kononets et al., 2020);

– *аксіологічний підхід*, котрий полягає у залученні майбутніх учителів хореографії до теоретичних і прикладних знань про ціннісну значущість класичного танцю для опанування усіма видами хореографічного мистецтва, про професійно-педагогічні цінності успішного вчителя хореографії, що характеризують його професійне становлення під час фахової підготовки у педагогічному виші, і самовдосконалення його особистості, становлення ієрархії цінностей особистості майбутнього вчителя хореографії на пріоритетах культурно-мистецької й професійно-пізнавальної спрямованості;

– *творчий підхід*, котрий зорієнтовує під час реалізації визначених дидактичних умов на розвиток творчих здібностей студентів-хореографів, на посилення пізнавального інтересу студентів-хореографів до класичного танцю через роботу над творчими хореографічними проєктами (Андрощук, 2014);

– *інформаційний підхід*, котрий зорієнтовує під час реалізації визначених дидактичних умов на формування здатності у студентів-хореографів досліджувати новітню інформацію, котра стосується методик викладання класичного танцю, та адаптувати її до навчальних та професійних потреб;

– *системно-діяльнісний підхід*, котрий забезпечує під час реалізації визначених дидактичних умов викладання класичного танцю у фаховій підготовці майбутніх учителів хореографії максимальну самостійність студентів під час опанування основами класичного танцю, стимуляцію навчально-пізнавальної творчої діяльності, самоосвіти й процесу створення авторських стилів і методик, спільної творчої діяльності під час роботи над хореографічним проектом; цей підхід дозволяє розглядати дидактичну модель викладання класичного танцю у фаховій підготовці майбутніх учителів хореографії як відкриту педагогічну систему роботи зі студентами та створити практико-орієнтовану модель фахової підготовки у виші, що сприятиме підвищенню інтересу до класичного танцю (Гнатюк, 2013).

Таким чином, на підставі аналізу праць учених (Л. Андрощук, Т. Ахеян, Ю. Безпаленко, С. Васірук, Д. Гнатюк, І. Герц, Г. Горбачук, О. Еньська, А. Максименко, Т. Путіліна, Н. Семенова, І. Ткаченко, Л. Цветкова, Л. Шилова та ін.) та власної практики викладання класичного танцю, розроблено дидактичну модель викладання класичного танцю у фаховій підготовці майбутніх учителів хореографії, котра презентована сукупністю таких блоків: *методологічно-цільовий*, *змістово-технологічний* та *контрольно-оцінювальний* (рис. 1).

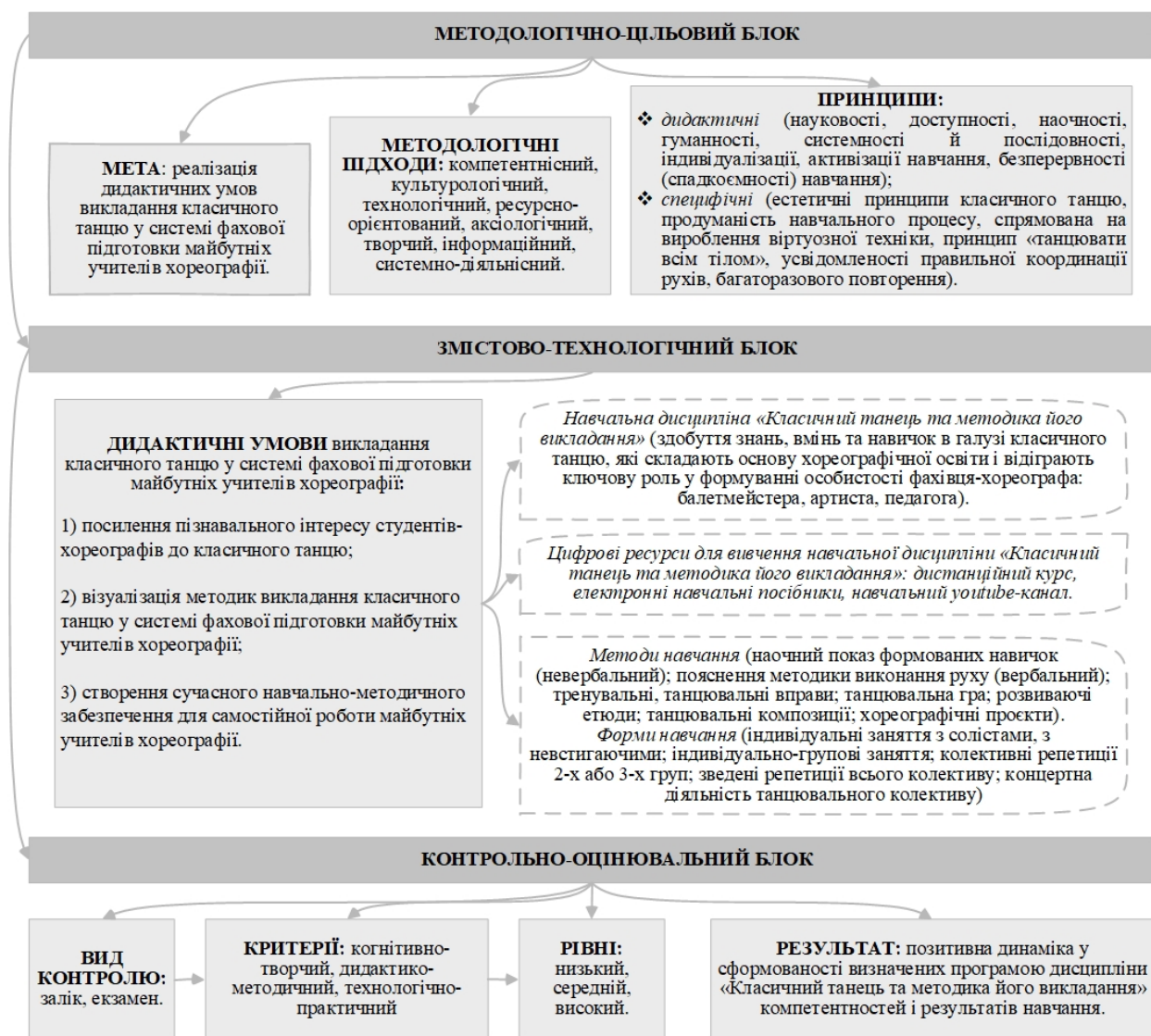

Рис. 1. Дидактична модель викладання класичного танцю у фаховій підготовці майбутніх учителів хореографії

Зі змісту рисунку 1 бачимо, що *методологічно-цільовий блок* дидактичної моделі віддзеркалює: мету (реалізація дидактичних умов викладання класичного танцю у системі фахової підготовки майбутніх учителів хореографії); *методологічні підходи* (компетентнісний, культурологічний, технологічний, ресурсно-орієнтований, аксіологічний, творчий, інформаційний, системно-діяльнісний); *дидактичні принципи* (науковості, доступності, наочності, гуманності, системності й послідовності, індивідуалізації, активізації навчання,

безперервності (спадкоємності) навчання); *специфічні принципи викладання класичного танцю* (естетичні принципи класичного танцю, продуманість навчального процесу, спрямована на вироблення віртуозної техніки, принцип «танцювати всім тілом», усвідомленості правильної координації рухів, багаторазового повторення), реалізація яких забезпечує успішність викладання класичного танцю (Енська, Максименко, Ткаченко, 2020; Цветкова, 2005).

Змістово-технологічний блок містить дидактичні умови (1) посилення пізнавального інтересу студентів-хореографів до класичного танцю; 2) візуалізація методик викладання класичного танцю у системі фахової підготовки майбутніх учителів хореографії; 3) створення сучасного навчально-методичного забезпечення для самостійної роботи майбутніх учителів хореографії, задля реалізації яких побудовано цю модель. Разом із тим, дидактичними складниками цього блоку є навчальна дисципліна «Класичний танець та методика його викладання» (мета, завдання, зміст, методи контролю за сформованістю компетентностей і програмними результатами навчання), методи навчання (наочний показ формованих навичок (невербальний); пояснення методики виконання руху (вербальний); тренувальні, танцювальні вправи; танцювальна гра; розвиваючі етюди; танцювальні композиції; хореографічні проекти), форми навчання (індивідуальні заняття з солістами, з невстигаючими; індивідуально-групові заняття; колективні репетиції 2-х або 3-х груп; зведені репетиції всього колективу; концертна діяльність танцювального колективу), а також засоби навчання – цифрові ресурси для її вивчення (дистанційний курс, електронні навчальні посібники, навчальний youtube-канал).

Контрольно-оцінювальний блок дидактичної моделі віддзеркалює визначені критерії оцінювання набутих студентами знань, практичних навичок з виконання класичного танцю та окреслених компетентностей (когнітивно-творчий, дидактико-методичний, технологічно-практичний); рівні сформованості визначених програмою дисципліни «Класичний танець та методика його викладання» компетентностей, результатів навчання, а також запланований результат від реалізації дидактичної моделі. Варто відзначити, що в запропонованій моделі критерії визначаються наступним чином: *когнітивно-творчий критерій* характеризує ступінь сформованості системи знань з методики викладання класичного танцю у фаховій підготовці майбутніх учителів хореографії, якими має володіти майбутній фахівець; *дидактико-методичний критерій* віддзеркалює ступінь сформованості у майбутніх учителів-хореографів здатності викладати класичний танець, готовність до самостійного проведення уроків класичного танцю у різних хореографічних колективах (дитячих, юнацьких, дорослих), здатності до дидактично доцільної постановки завдань та врахування контингенту цих колективів, різних видів мистецтва хореографії (наприклад, студії класичного, народного, спортивного, дуетно-сценічного, естрадного танцю тощо); *технологічно-практичний критерій* відбиває ступінь сформованості готовності студентів-хореографів застосовувати інноваційні технології з метою вдосконалення методики викладання класичного танцю.

Висновки. У підсумку зазначимо, що розроблена нами дидактична модель викладання класичного танцю у фаховій підготовці майбутніх учителів хореографії має цілісний характер, оскільки її блоки (методологічно-цільовий, змістово-технологічний та контрольно-оцінювальний) тісно взаємопов'язані і функціонують для досягнення результату – позитивної динаміки у сформованості визначених програмою дисципліни «Класичний танець та методика його викладання» компетентностей і результатів навчання, а також підвищення якості фахової підготовки загалом. Імплементация дидактичної моделі здійснюється шляхом ціле-змістового вдосконалення процесу навчання студентів-хореографів на етапі фахової підготовки у педагогічному закладі вищої освіти. Разом із тим, ключову роль під час реалізації авторської моделі відіграє викладач та застосовуваний ним дидактичний інструментарій, віддзеркалений у кожному блоці моделі. Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо у розширенні переліку дидактичних умов викладання класичного танцю у системі фахової підготовки майбутніх учителів хореографії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Андрощук Л. М. Розвиток творчого потенціалу майбутнього вчителя хореографії у процесі постановки творчого проекту. *Мистецтво та освіта*. 2014. № 4 (74). С. 55–59.
- Герц І. І. Класичний танець. Методика професійного розвитку танцівника: навчальний посібник. Київ: НАКККіМ, 2007. 154 с.
- Гнатюк Д. О. Системно-діяльнісний підхід як основа організації ефективного навчання. *Педагогічний пошук*. 2013. № 4. С. 33–37.

- Енська О. Ю., Максименко А. І., Ткаченко І. О. Композиція танцю та мистецтво балетмейстера. Суми : ФОП Цьома С.П., 2020. 157 с.
- Класичний танець та методика його викладання: конспект лекцій навчальної дисципліни першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 02 Культура і мистецтво спеціальності 024 Хореографія освітньої програми Сучасна хореографія / уклад.: Л. М. Шилова, Н. М. Семенова. Харків : ХДАК, 2020. 75 с.
- Путіліна Т. М. Сучасні методи в методиці викладання класичного танцю. *Педагогічні науки*. 2017. Вип. 133. С. 190–194.
- Цветкова Л. Ю. Методика викладання класичного танцю : підручник. Київ, 2007. 324 с.
- Kononets N., Baliuk V., Zhamardiy V., Petrenko L., Pomaz Yu., Kravtsova N., Shkola O. Didactic model of information and communication competence formation of future specialists of economic. *Journal for Educators, Teachers and Trainers*. 2021. Vol. 12 (4). P. 170–181.
- Kononets N., Grynova M., Zhamardiy V., Mamon O., Liulka H. Problems of Implementation of The System of Resource-Based Learning of Future Teachers of Physical Culture. *International Journal of Applied Exercise Physiology (IJAEP)*. 2020. Vol. 9 (12). P. 50–60.
- Kononets N., Ilchenko O., Mokliak V. Future teachers resource-based learning system: experience of higher education institutions in Poltava city, Ukraine. *Turkish Online Journal of Distance Education-TOJDE*. 2020. Vol. 21, no. 3, article 14. P. 199–220.

REFERENCES

- Androshchuk, L. M. (2014). Rozvytok tvorchoho potentsialu maibutnoho vchytelia khoreohrafiu u protsesi postanovky tvorchoho proektu [Development of the creative potential of the future choreography teacher in the process of staging a creative project]. *Mystetstvo ta osvita [Art and education]*, 4 (74), 55–59 [in Ukrainian].
- Enska, O. Yu., Maksymenko, A. I., & Tkachenko, I. O. (2020). *Kompozytsiia tantsiu ta mystetstvo baletmeistera [Dance composition and choreographer's art]*. Sumy: FOP Tsoma S.P. [in Ukrainian].
- Herts, I. I. (2007). *Klasychnyi tanets. Metodyka profesiinoho rozvytku tantsivnyka [Classical dance. Methodology of professional development of a dancer]: navchalnyi posibnyk*. Kyiv: NAKKKiM [in Ukrainian].
- Hnatiuk, D. O. (2013). Systemno-diialnisnyi pidkhd yak osnova orhanizatsii efektyvnoho navchannia [The system-activity approach as the basis of the organization of effective training]. *Pedahohichnyi poshuk [Pedagogical search]*, 4, 33–37 [in Ukrainian].
- Kononets, N., Baliuk, V., Zhamardiy, V., Petrenko, L., Pomaz, Yu., Kravtsova, N., & Shkola, O. (2021). Didactic model of information and communication competence formation of future specialists of economic. *Journal for Educators, Teachers and Trainers*, 12 (4), 170–181 [in English].
- Kononets, N., Grynova, M., Zhamardiy, V., Mamon, O., & Liulka, H. (2020). Problems of Implementation of The System of Resource-Based Learning of Future Teachers of Physical Culture. *International Journal of Applied Exercise Physiology (IJAEP)*, 9 (12), 50–60 [in English].
- Kononets, N., Ilchenko, O., & Mokliak, V. (2020). Future teachers resource-based learning system: experience of higher education institutions in Poltava city, Ukraine. *Turkish Online Journal of Distance Education-TOJDE*, 21, 3, 14, 199–220 [in English].
- Putilina, T. M. (2017). Suchasni metody v metodytsi vykladannia klasychnoho tantsiu [Modern methods of teaching classical dance]. *Pedahohichni nauky [Pedagogical sciences]*, 133, 190–194 [in Ukrainian].
- Shylova, L. M., & Semenova, N. M. (Comps.). (2020). *Klasychnyi tanets ta metodyka yoho vykladannia: konspekt lektsii navchalnoi dystsypliny pershoho (bakalavrskoho) rivnia vyshchoi osvity haluzi znan 02 Kultura i mystetstvo spetsialnosti 024 Khoreohrafiia osvitnoi prohramy Suchasna khoreohrafiia [Classical dance and its teaching methods: synopsis of lectures of the first (bachelor) level of higher education in the field of knowledge 02 Culture and art of the specialty 024 Choreography of the educational program Modern choreography]*. Kharkiv: KhDAK [in Ukrainian].
- Tsvetkova, L. Iu. (2007). *Metodyka vykladannia klasychnoho tantsiu [Methods of teaching classical dance]: pidruchnyk*. Kyiv [in Ukrainian].

OLENA TARANTSEVA

DIDACTIC MODEL OF TEACHING CLASSICAL DANCE IN PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS OF CHOREOGRAPHY

In the article, the author reveals the relevance of the problem of teaching classical dance in the professional training of future choreography teachers. A set of didactic conditions for teaching classical dance in the system of professional training of future teachers of choreography was determined: strengthening the cognitive interest of choreographer students in classical dance; visualization of methods of teaching classical dance in the system of professional training of future teachers of choreography; creation of modern educational and methodological support for the independent work of future teachers of choreography. A didactic model of classical dance teaching in the professional training of future choreography teachers was developed, which is presented as a set of three blocks (methodological-target, content-technological and control-evaluative).

Key words: didactic model, didactic conditions, choreography, teaching method, classical dance, methodological approaches, future teacher of choreography, professional training.

УДК: 378.04:796:37.015.31:613:304

DOI <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2022.80.278222>

ОЛЕНА СОГОКОНЬ

ORCID:

<https://orcid.org/0000-0001-9442-6616>

(Полтава)

Place of work: Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

E-mail: elena.sogokon@gmail.com

ОЛЕКСАНДР ДОНЕЦЬ

ORCID:

<https://orcid.org/.0000-0002-6265-8508>

(Полтава)

Place of work: Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

E-mail: donec84@ukr.net

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

У статті проаналізовано професійну підготовку майбутніх фахівців фізичної культури, яким необхідно засвоїти педагогічні, здоров'яформувальні, здоров'язбережувальні технології для науково обґрунтованого та оздоровчого забезпечення навчально-виховного процесу. В умовах сучасної антропоцентричної парадигми освіти здобувачі вищої освіти повинні зробити навчальний процес здоров'язбережувальним, оволодіти професійною здоров'язбережувальною компетентністю, що проявляється в усвідомленні важливості здоров'я, сприянні збереженню та зміцненню здоров'я учнів, в уміннях фахівця фізичної культури використовувати здоров'язбережувальні технології в освітній системі, здатності організувати й регулювати здоров'язбережувальну діяльність в навчальному закладі.

В данному дослідженні розроблені критерії оцінювання здоров'язбережувальної компетентності фахівця фізичної культури. Ми запропонували визначення здоров'язбережувальної компетентності, яка розглядається, як інтегральна, динамічна риса особистості, що має складну системну організацію та характеризується здатністю організувати свою здоров'язбережувальну діяльність, таким чином, щоб протидіяти впливам, поглядам і переконанням, що суперечать внутрішнім установкам, вміти адекватно оцінювати свою професійну діяльність та поведінку учнів, реалізувати власні здоров'язбережувальні позиції, виходячи з особисто усвідомлених моральних норм і принципів. У статті нами визначені та проаналізовані взаємопов'язані компоненти здоров'язбережувальної компетентності: мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, інформаційний, технологічний та рефлексивний, які забезпечать готовність майбутнього фахівця фізичної культури до збереження і зміцнення здоров'я учнів, а головне визначать оптимальні прийоми, форми та методи здоров'язбережувальної діяльності.

Досвід спостереження за навчальною діяльністю студентів Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка свідчить, що найкращими методами отримання педагогічних даних за цими компонентами виступають: а) результати вирішення спеціально поставлених валеологічних завдань; б) вміння аналізувати та давати самооцінку процесу і результатам діяльності; в) відсутність напруженості при виконанні типових для майбутнього учителя фізичної культури завдань: манера, стиль, що пов'язані з потребою в підвищеній зосередженості, напрузі, затраті енергії та часу.

Ми рекомендуємо використовувати різні підходи до здоров'язбереження: дидактичний, подієвий, проблемний та індивідуальний, які допоможуть створити здоров'язбережувальне середовище в навчальних закладах; сформують навички

здорового способу життя; покращать фізкультурно-оздоровчу роботу; здійснять моніторинг і динамічне спостереження за станом здоров'я дітей тощо. Нами визначені показники здоров'язбережувальної компетентності майбутнього фахівця, що являють собою процес становлення здоров'язбережувальної особистості, формування професійних компетенцій, які є передумовою успішної майбутньої професійної діяльності у сучасних умовах.

Її змістовою основою має стати особистісно-зорієнтоване навчання та компетентнісна освітня парадигма розвитку майбутніх професіоналів. Цей процес вимагає модернізації української професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до європейської системи підготовки зазначених фахівців.

Ключові слова: інтеграційна система, здоров'я, здоров'язбережувальна компетентність, фахівець, фізична культура.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Докорінні зміни в соціально-економічному, духовному розвитку держави, формування інформаційно-технологічного суспільства потребують підготовки вчителя нової генерації. Реалізація цього стратегічного завдання зумовлена також глибинними змінами в системі й структурі загальної середньої освіти та необхідністю входження національної освіти в європейський освітній простір.

Професійна підготовка майбутніх учителів є цілісною багатокомпонентною системою, що спрямована на формування всебічно розвиненого фахівця, який повинен володіти педагогічними, здоров'яформувальними, здоров'язберігальними технологіями для науково обґрунтованого та оздоровчого забезпечення навчально-виховного процесу.

Сучасна антропоцентрична парадигма освіти передбачає набуття обов'язкових для здобувачів вищої освіти компетентностей, детермінованих вимогами суспільства, зокрема уміння застосовувати новітні досягнення науки, розвивати потребу й здатність навчатися впродовж життя, вдосконалювати комунікативну компетентність тощо. Необхідною умовою досягнення вищезазначених компетентностей є високий чи достатній валеологічний стан майбутнього фахівця. На нашу думку, система професійної підготовки фахівців у галузі фізичної культури і спорту педагогічних ЗВО повинна передбачати досконале вивчення комплексу медико-біологічних дисциплін, серед яких вагоме місце займають дисципліни, що формують високий рівень здоров'я, навички здорового способу життя, здійснюють моніторинг показників індивідуального здоров'я і проводять відповідні психолого-педагогічні, корегувальні, реабілітаційні заходи з метою забезпечення успішності навчальної діяльності та поліпшення якості життя суб'єктів освітнього середовища.

Необхідність формування професійної здоров'язбережувальної компетентності фахівця фізичної культури набуває великого значення в умовах модернізації освіти. Здоров'язбережувальна компетентність – є складовою частиною культури здоров'я, а отже, і загальної культури особистості, що передбачає не тільки медично-валеологічну інформативність, але й застосування набутих знань на практиці, володіння методиками зміцнення здоров'я і запобігання захворюванням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні трактування аспектів здоров'язбережувальної підготовки висвітлювали такі науковці:

Т. Андрющенко, А. Бабенко, В. Бабич, В. Бобрицька, Д. Воронін, М. Гриньова, В. Горащук, Т. Денисовець, О. Дубогай, О. Іванова, О. Кучай, Л. Кравченко, О. Момот; розробці моделей фахівців фізичної культури зі здоров'язбережувальним компонентом присвятили свої роботи: І. Анохіна, В. Бабич, В. Білокур, Н. Бишевець, В. Бобрицька, О. Ващенко, Е. Вільчковський, В. Зданюк, О. Іщук, О. Кучай, А. Міненко, О. Овчарук, В. Омеляненко, О. Пометун, Л. Рибалко, О. Солтис, Л. Сущенко, П. Хоменко та інші.

В умовах сьогодення здоров'язбережувальна складова частина навчання безпосередньо пов'язана з формуванням відповідних компетенцій майбутнього фахівця. Ми підтримуємо думку М. Гриньової (Гриньова, Кононец, Дяченко-Богун, Рибалко, 2019, с. 183), яка вважає, що здоров'язбережувальна компетентність полягає у збереженні всіх складників власного здоров'я та здоров'я оточення й уключає відповідні життєві навички, що сприяють фізичному, соціальному, духовному та психічному здоров'ю. Л. Сущенко (Сущенко, Криштанович, 2021, с. 83) визначає здоров'язбережувальну компетентність, як готовність майбутнього вчителя до збереження та зміцнення фізичного, психічного та духовного здоров'я учнів; досліджує та визначає завдання, пов'язані з підтримкою, зміцненням та збереженням здоров'я, не тільки свого, але й оточуючих.

Мета статті: теоретично обґрунтувати проблему формування здоров'язбережувальної компетентності майбутнього фахівця фізичної культури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ми підтримуємо думку сучасних учених (Андрющенко, 2012, с. 24; Сущенко, Криштанович, 2021, с. 84; Хоменко, 2012, с. 238), що здоров'язбережувальна компетентність, передбачає не тільки медико-валеологічну інформованість, але й застосування здобутих знань на практиці, володіння методиками зміцнення здоров'я і запобігання захворюванням.

Невід'ємним компонентом здоров'язбережувальної компетентності є формування у студентів спрямованості мислення на збереження й зміцнення здоров'я, вона проявляється в усвідомленні важливості здоров'я, сприянні збереженню та зміцненню здоров'я студентів в навчальній і в позанавчальній діяльності, в уміннях фахівця використовувати здоров'язбережувальні технології в освітній системі, здатності організувати й регулювати свою здоров'язбережувальну діяльність та реалізовувати власні здоров'язбережувальні позиції, виходячи з особисто усвідомлених моральних норм і принципів.

Ми пропонуємо розглядати здоров'язбережувальну компетентність, як інтегральну, динамічну рису особистості, що має складну системну організацію та характеризується здатністю організувати свою здоров'язбережувальну діяльність, таким чином, щоб протидіяти впливам, поглядам і переконанням, що суперечать внутрішнім установкам, вміти адекватно оцінювати свою поведінку та поведінку учнів, реалізовувати власні здоров'язберігальні позиції, виходячи з особисто усвідомлених моральних норм і принципів. Здоров'язбережувальна компетентність уключає надання учням ґрунтовних знань про здоров'я й способи його збереження та зміцнення, готовність до фізкультурно-оздоровчої роботи, сприяє формуванню потреби та мотивації школярів у здоровому способі життя, що є небезпідставною ознакою професійної компетентності вчителів фізичної культури.

На нашу думку, здоров'язбережувальна компетентність уключає безліч взаємопов'язаних складників, серед яких:

- мотиваційний компонент, який передбачає позитивне ставлення майбутнього вчителя до здоров'язбережувальної діяльності;
- когнітивний та діяльнісний компоненти, що відображають готовність майбутнього вчителя до збереження та зміцнення здоров'я учнів;
- інформаційний, який вказує на сформовані знання про здоров'я та вплив на нього негативних факторів;
- технологічний, що забезпечує практичне застосування здоров'язберігальних знань і вмінь, накопичення власного досвіду, а також упровадження здоров'язбережувальних технологій;
- рефлексивний компонент, що полягає в умінні виконувати здоров'язбережувальну діяльність, визначати її оптимальні прийоми, форми та методи застосування.

Нами запропоновано змістові характеристики здоров'язбережувальної компетентності майбутніх педагогів, вивчення яких, за нашим переконанням, сприяє більш глибокому розумінню здоров'язбережувальних знань, умінь і навичок майбутніх учителів фізичної культури. На нашу думку, формування у студентів спрямованості мислення на збереження й зміцнення здоров'я – невід'ємний компонент здоров'язбережувальної компетентності майбутніх фахівців.

Здоров'язбережувальна діяльність студента педагогічного ЗВО, з одного боку, є такою, що пронизує усі аспекти освітнього процесу і полягає в постійному моніторингові й тактичному коригуванні поведінки, діяльності та варіативності умов, з іншого, – вона є конкретною, технологічною за своєю природою, тому може виявлятися, діагностуватися й оцінюватися за конкретними критеріями й показниками.

Ми проаналізували праці вітчизняних та зарубіжних науковців, стосовно питань валеологічної та здоров'язбережувальної компетентності особистості, дослідили шляхи їх діагностики, вивчили методи застосування для підготовки майбутнього фахівця педагогічної галузі та виокремили такі критерії оцінювання набутої здоров'язбережувальної компетентності:

- аксіологічний (виявляється в усвідомленні здоров'я, як вищої цінності людини, формує конкретну мотивацію на забезпечення рухового режиму дня та чіткі переконання в

необхідності вести здоровий спосіб життя, який дозволить досягти намічених цілей, використовувати розумові здібності і фізичні можливості в повній мірі);

- гносеологічний (пов'язаний з вивчення різних методик з оздоровлення і зміцнення організму, озброєння необхідними для процесу здоров'язбереження знаннями і уміннями);

- технологічний (наявність знань, навичок, прийомів і технік вирішення валеологічних задач щодо себе та учнів);

- креативний (формування творчої активності, здатності приймати нестандартні рішення у загрозовій для здоров'я ситуації);

- рефлексивний (здатність самомоніторингу і препарування валеологічних технологій під особистісні потреби);

- інтегративний (готовність комплексно й нерозривно застосовувати професійні компетентності, представлені у вище перелічених критеріях). Таким чином, отримані показники здоров'язбережувальної компетентності під час діагностування показали результати, що мають бути вербалізовані в кількісних даних після опрацювання вихідних результатів на різних стадіях формувального експерименту, повинні корелювати з критеріями і порівнюватися з ідеальними очікуваними результатами.

В рамках предмету нашого дослідження, під час педагогічного експерименту доцільніше застосовувати критерії, які характерні для абітурієнтів – контингенту, що ще не увійшов свідомо у самостійну освітньо-професійну діяльність і перебуває на проміжному рівні соціалізації. У цьому плані цінними видаються критерії, які стосуються фізичних та психологічних особливостей учнів, діагностика яких може дати початковий матеріал для дослідження.

Так чином, аксіологічний критерій визначається ступенем інтеріоризації гігієнічних, санітарних та валеокультурних знань, принципів та цінностей. Прогностично студенти педагогічних ЗВО факультетів фізичного виховання у більшості проявляють незацікавленість до гуманітарних предметів, що містять валеологічні знання; проте такі студенти виявляють високий рівень зацікавленості в заняттях ігровими видами спорту, приділяють достатню увагу власному фізичному розвитку.

Показники гносеологічного компоненту – це рівень комунікації в рамках теоретичної валеологічної діяльності, міжсуб'єктної інтерактивності та відповідальне, безпечне ставлення до себе й інших, при роботі зі спортивними снарядами, виконані вправ, нормативів з фізичного виховання. Моніторинг викладачем такої діяльності та вербального вияву валеологічних тем свідчить про рівень засвоєння валеокультурних цінностей (від уявлень і знань – до переконань і потреб).

Технологічний критерій – це володіння практичним інструментарієм на базі знань. З одного боку, це вміння діагностувати, рефлексувати, прогнозувати й оцінювати валеологічні проблеми й завдання, що виникають у навчальній, побутовій та виробничій діяльності, а з іншого, – коригувати, регулювати, видозмінювати власну діяльність з метою покращення здоров'я або уникнення деструктивних факторів, а також вміння застосовувати спеціальні вміння, навички, техніки та технології задля здоров'язбереження та покращення або попередження негативних факторів.

Отже, ми позитивно оцінюємо допустимий, високий та оптимальний рівні сформованості здоров'язбережувальної компетентності. При цьому показниками сформованості виступають швидкість і рефлексивність прийняття валеологічно правильних рішень, які можуть фіксуватися педагогом й бути оціненими. Це здійснення саморегуляції, взаємодопомоги, енергозберігаюча поведінка тощо на заняттях практичної спрямованості (фізичне виховання, усі види виробничих практик, спортивно-масова участь тощо).

Рефлексивний критерій полягає в наявності особливого валеологічного практично орієнтованого мислення, в здатності студента приймати рішення і виконувати ментальні дії в режимі набутих навичок й дефіциту часу. Показники достатнього і високого рівня здоров'язбережувальної компетентності за цим критерієм – невіддільність власне здоров'язбережувальної, професійної виробничої й повсякденної діяльності й чіткого операціонального арсеналу. На нашу думку, вимірювання й оцінювання за цим критерієм найдоцільніше на констатувальному етапі експерименту, а також за результатами теоретико-практичної проблемно-пошукової роботи.

Креативний критерій – характеризується цілісністю вияву усіх компонентів компетентності, які одноаспектно діагностуються за іншими критеріями. Це відносно самостійний, але найбільш резюмувальний критерій, в якому засотосовується найкращий метод реєстрації результатів – педагогічне спостереження та самоспостереження (відстежування рівня напруги й власних енергозатрат). Діагностика рівня готовності інтегровано включає показники, застосовні при оцінюванні здоров'язберігальної компетентності за іншими критеріями.

Показник рівня сформованості здоров'язбережувальної компетентності повинен оцінюватися після закінчення ЗВО при роботі з учнями в загальноосвітніх закладах. У рамках навчання доцільно за п'ятибальною шкалою оцінювати здатність студента мобілізуватися, самоорганізовуватися, оптимально витратити фізичні та психічні ресурси, дотримуватися часових регламентів та нормативів під час навантажень, дотримуватися техніки безпеки. Швидкість, правильність і доцільність прийнятих рішень чи дій свідчать про глибину засвоєння здоров'язбережувальної компетентності. Задля оцінювання цього критерію виступають оригінальні професійні рішення при умові збереження особистих ресурсів, раціоналізація ключових етапів вирішуваного професійного завдання, наявність імпровізації і творчої інтуїції, які дозволяють підвищити продуктивність праці і максимально зберегти енергетичні, фізичні, психічні ресурси.

Досвід спостереження за навчальною діяльністю студентів факультету фізичного виховання ПНПУ імені В. Г. Короленка показав, що найкращими методами отримання педагогічних даних за цим критерієм виступають: а) самооцінка процесу і результатів діяльності; б) результати вирішення спеціально поставлених валеологічних завдань; в) манера, стиль, відсутність напруженості при виконанні типових для майбутнього учителя фізичної культури завдань, які пов'язані з потребою в підвищеній зосередженості, напрузі, затраті енергії та часу.

На експериментальному етапі в рамках даного дослідження нами було розроблено прогностичну схему рівнів набуття здоров'язбережувальної компетентності. На основі проведення власних спостережень ми пропонуємо розглядати здоров'язбережувальну компетентність, як інтегративну якість особистості майбутнього фахівця фізичної культури, що має складну системну організацію і становить взаємодію дидактичного, подієвого, проблемного та індивідуального підходів, про сформованість яких свідчить здатність майбутнього вчителя фізичної культури до збереження фізичного, психічного, соціального та духовного здоров'я учнів.

Ми рекомендуємо використовувати різні підходи до здоров'язбереження:

- дидактичний, коли більше уваги приділяється робочим програмам, направлених на формування та збереження здоров'я, навчальній дисциплін – фізичній культурі, заняттям у спортивних секціях;

- подієвий, коли велика увага приділяється виховним заходам на тему здоров'я і мотивації на здоровий спосіб життя;

- проблемний, коли всі зусилля направлені на вирішення конкретних завдань по здоров'язбереженню: достатній руховий режим, раціональне харчування, профілактика перевтоми;

- індивідуальний, коли враховуються потреби кожного студента, концентрація уваги на індивідуальних особливостях студентів.

При підготовці фахівців фізичної культури до здоров'язбережувальної діяльності у загальноосвітніх навчальних закладах ми пропонуємо зробити орієнтації:

- створення освітнього здоров'язбережувального середовища, що стимулює фізичну активність особистості;

- вироблення якісно нової особистості, що усвідомлює значення збереження фізично здорової та інтелектуальної індивідуальності на всіх етапах навчання;

- інтенсивне включення механізмів фізичного виховання до занять різної спрямованості за вподобаннями дітей;

- організація навчально-виховного процесу з урахуванням його психологічного та фізіологічного впливу на організм учня;

- корекція порушень соматичного здоров'я з використанням комплексу оздоровчих і медичних заходів;

- медико-педагогічний моніторинг стану здоров'я, фізичного та психічного розвитку дітей;

- контроль за дотриманням санітарно-гігієнічних норм організації навчально-виховного процесу, нормування навчального навантаження і профілактика стомлюваності учнів;

- розробка та реалізація оздоровчих програм з формування культури здоров'я та профілактики шкідливих звичок;

- організація збалансованості харчування учнів в навчально-виховних закладах;

- формування стійкості до асоціальних впливів щодо виникнення шкідливих звичок.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок.

Ми дійшли висновку, що сутність здоров'язбережувальної діяльності в навчальному закладі полягає в комплексній оцінці умов навчання і виховання, які дозволять зберегти та покращити стан здоров'я учнів, допоможуть сформувати більш високий рівень їхнього здоров'я, змотивують до здорового способу життя, будуть здійснювати моніторинг показників індивідуального здоров'я, прогнозувати можливі зміни здоров'я і проводити відповідні

психолого-педагогічні, корегувальні, реабілітаційні заходи з метою забезпечення успішної навчальної діяльності, підвищення ресурсів здоров'я та гарного фізичного та психологічного самопочуття.

Нами визначені показники здоров'язбережувальної компетентності майбутнього фахівця:

- розуміти значення «здоров'я», як загальнолюдської цінності;
- уявлення про здоровий спосіб життя та чинники, що впливають на здоров'я;
- уміння відстежувати позитивні і негативні зміни в стані власного здоров'я та здоров'я учнів;
- складати ефективну і дієву програму збереження та відновлення здоров'я учнів;
- створювати здоров'язбережувальне середовище в системі навчально-виховного процесу;
- володіння способами організації і реалізації програми з профілактики і здоров'язбереження;
- засвоїти соціальні і особисті здоров'язбережувальні технології.

На нашу думку, майбутній учитель фізичної культури – це особистість, яка вмотивовано здобуває кваліфікацію відповідно до певного освітньо-кваліфікаційного рівня в процесі спеціально організованої навчально-виховної діяльності в умовах впровадження сучасних здоров'язбережувальних технологій у вищих навчальних закладах для забезпечення в подальшій професійній діяльності здорового способу життя вихованців.

Здоров'язбережувальна компетентність передбачає не тільки медично-валеологічну інформативність, але й застосування набутих знань на практиці, володіння методиками зміцнення здоров'я і запобігання захворюванням. На нашу думку, формування у студентів спрямованості мислення на збереження й зміцнення здоров'я – невід'ємний компонент здоров'язбережувальної компетентності майбутніх фахівців.

Отже, значну роль у формуванні здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів фізичної культури відіграє набуття та вміння організовувати здоров'язбережувальне середовище, вміти побудувати здоров'язберережувальну діяльність таким чином, щоб сформувати навички здорового способу життя; оновити фізкультурно-оздоровчу роботу інноваційними здоров'язбережувальними технологіями; постійно здійснювати моніторинг і динамічне спостереження за станом здоров'я дітей, знаходити методи зацікавлення і заохочення учнів до постійних занять фізичними вправами тощо.

Ми дійшли висновку, що професійна підготовка майбутнього вчителя фізичної культури у закладах вищої освіти фізкультурного профілю являє собою процес становлення здоров'язбережувальної особистості зі сформованою здоров'язбережувальною компетентністю, володіння професійними компетенціями, що виступають передумовою успішної майбутньої професійної діяльності у сучасних умовах. Її змістовою основою має стати особистісно-зорієнтована та компетентнісна освітні парадигми розвитку майбутніх професіоналів. Цей процес вимагає модернізації української професійно-педагогічної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури до європейської системи підготовки зазначених фахівців.

Подальше наше дослідження буде спрямоване на визначення структури здоров'язбережувальної підготовки фахівця фізичної культури, обґрунтування організаційно-педагогічних умов та розробки методико-технологічного аспекту її формування в процесі природничонаукової підготовки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Андрющенко Т. К. Формування здоров'язбережувальної компетентності як соціально-педагогічна проблема. *Науковий вісник Волинського нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Педагогічні науки*. 2012. № 7. С. 123–127.
- Бабенко А. Л. Проблема інтеграції в теорії та практиці підготовки майбутніх учителів фізичної культури. *Імідж сучасного педагога*. 2007. № 1/2. С. 104–106.
- Білокур В. Є. Теоретико-методичне забезпечення фізичного виховання у вищих закладах освіти : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. вих. і спорту : 24.00.02. Рівне, 2002. 18 с.
- Бобрицька В. І. Теоретичні і методичні основи формування здорового способу життя у майбутніх учителів у процесі вивчення природничих наук : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2006. 462 с.

- Ващенко О. Здоров'язберігальні технології в загальноосвітніх навчальних закладах. *Директор школи*. 2006. № 20. С. 12–15.
- Вільчковський Є. С. Професійна спрямованість підготовки фахівців з фізичного виховання. *Розвиток педагогічної і психологічної науки в Україні 1992-2002 рр.* : зб. наук. пр. Харків : ОВС, 2002. Ч. 1. С. 301–310.
- Гриньова М. В., Кононец Н. В., Дяченко-Богун М. М., Рибалко Л. М. Ресурсно-орієнтоване навчання студентів в умовах здоров'язбережувального освітнього середовища. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2019. Т. 72, № 4. С. 182–190.
- Данилко М. Т. Формування готовності до професійної діяльності майбутніх учителів фізичної культури : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання та спорту : 24.00.02. Луцьк, 2000. 19 с.
- Зданюк В. В. Підготовка вчителів фізичної культури до реалізації здоров'язбережувальних технологій у професійній діяльності : монографія. Кам'янець-Подільський : ТОВ НВП «Інтерсервіс», 2013. 218 с.
- Інтеграція в європейський освітній простір: здобутки, проблеми, перспективи : монографія / за заг. ред. Ф. Г. Вазука. Ужгород : ЗакДУ, 2011. 560 с.
- Сущенко Л., Криштанович С. Д. Модель формування професійної компетентності як результат педагогічного моделювання розвитку майбутнього фахівця. *Освітні обрії*. 2021. № 53 (2). С. 83–85.
- Хоменко П. В. Природничонаукова підготовка фахівця фізичної культури : монографія. Полтава, 2012. 379 с.
- Хоменко П. В. Теоретичні і методичні основи природничо-наукової підготовки майбутніх фахівців фізичної культури у вищому педагогічному навчальному закладі : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Полтава, 2014. 587 с.
- Byshevets N. Express estimation of the user's working posture in learning process. *Journal of Education, Health and Sport*. 2017. № 7 (8). P. 1628–1641.

REFERENCES

- Andriushchenko, T. K. (2012). Formuvannia zdorov'iazberezhualnoi kompetentnosti yak sotsialno-pedahohichna problema [Formation of healthy and saving competence as a social and pedagogical problem]. *Naukovyi visnyk Volynskoho nats. un-tu im. Lesi Ukrainky. Pedagogichni nauky [Volyn National Scientific Bulletin. University named after Lesya Ukrainka. Pedagogical sciences]*, 7, 123-127 [in Ukrainian].
- Babenko, A. L. (2007). Problema intehratsii v teorii ta praktytsi pidhotovky maibutnikh uchyteliv fizychnoi kultury [The problem of integration in the theory and practice of training future teachers of physical culture]. *Imidzh suchasnoho pedahoha [Image of a modern teacher]*, 1/2, 104-106 [in Ukrainian].
- Bilokur, V. Ye. (2002). *Teoretyko-metodychne zabezpechennia fizychnoho vykhovannia u vyshchikh zakladakh osvity [Theoretical-methodical security of physical development in the greater foundations of education]*. (Extended abstract of PhD diss.). Rivne [in Ukrainian].
- Bobrytska, V. I. (2006). *Teoretychni i metodychni osnovy formuvannia zdorovoho sposobu zhyttia u maibutnikh uchyteliv u protsesi vyvchennia pryrodnychkh nauk [Theoretical and methodical foundations for the formation of a healthy way of life by future teachers in the process of development of natural sciences]*. (D diss.). Kyiv [in Ukrainian].
- Byshevets, N. (2017). Express estimation of the user's working posture in learning process. *Journal of Education, Health and Sport*, 7 (8), 1628-1641.
- Danylo, M. T. (2000). *Formuvannia hotovnosti do profesiinoi dialnosti maibutnikh uchyteliv fizychnoi kultury [Formation of readiness for professional activity of future teachers of physical culture]*. (Extended abstract of PhD diss.). Lutsk [in Ukrainian].
- Hrynova, M. V., Kononets, N. V., Diachenko-Bohun, M. M., & Rybalko, L. M. (2019). Resursno-orientovane navchannia studentiv v umovakh zdorov'iazberezhualnoho osvitnoho seredovyshcha [Resource-oriented education of students in the minds of a healthy lighting environment]. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia [Information technology and education]*, 72, 4, 182-190 [in Ukrainian].
- Khomenko, P. V. (2012). *Pryrodnychonaukova pidhotovka fakhivtsia fizychnoi kultury [Prirodnychonaukova training of fakhivtsya physical culture]*: monohrafiia. Poltava [in Ukrainian].
- Khomenko, P. V. (2014). *Teoretychni i metodychni osnovy pryrodnycho-naukovoї pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv fizychnoi kultury u vyshchomu pedahohichnomu navchalnomu zakladi [Theoretical and methodical foundations of natural and scientific training of future facsimiles in physical culture in the highest pedagogical background]*. (D diss.). Poltava [in Ukrainian].
- Sushchenko, L., & Kryshchanovych, S. D. (2021). Model formuvannia profesiinoi kompetentnosti yak rezultat pedahohichnoho modeliuвання rozvytku maibutnoho fakhivtsia [Model of the formation of professional competence as a result of pedagogical modeling of the development of a future profession]. *Osvitni obrii [Educational horizons]*, 53 (2), 83-85 [in Ukrainian].

- Vashchenko, O. (2006). Zdorov'iazberihalni tekhnologii v zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh [Healthy yazberigalni tekhnologii in zagalnosvitnih navchalnyh mortgages]. *Dyrektor shkoly [Director of the school]*, 20, 12-15 [in Ukrainian].
- Vashchuka, F. H. (Ed.). (2011). *Intehratsiia v yevropeyskyi osvittii prostir: zdotuky, problemy, perspektyvy [Integration into the European illuminating space: benefits, problems, prospects]: monohrafiia*. Uzhhorod: ZakDU [in Ukrainian].
- Vilchkovskiy, Ye. S. (2002). Profesiina spriamovanist pidhotovky fakhivtsiv z fizychnoho vykhovannia [Professional directing of the preparation of faculty for physical training]. In *Rozvytok pedahohichnoi i psykhohichnoi nauky v Ukraini 1992-2002 rr. [Development of pedagogical and psychological science in Ukraine 1992-2002 pp.]*: zb. nauk. pr. (P. 1, pp. 301-310). Kharkiv: OVS [in Ukrainian].
- Zdaniuk, V. V. (2013). *Pidhotovka vchyteliv fizychnoi kultury do realizatsii zdorov'iazberezhvalnykh tekhnologii u profesiinii diialnosti [Training of teachers of physical culture before the implementation of health and safety technologies in professional activity]: monohrafiia*. Kam'ianets-Podilskyi: TOV NVP «Interservis» [in Ukrainian].

OLENA SOHOKON
OLEKSANDR DONETS

CRITERIA FOR HEALTH CARE COMPETENCE ASSESSING FOR THE SPECIALIST IN PHYSICAL EDUCATION

The author in the article analyzes the professional training of future physical culture specialists who need to learn pedagogical, health-forming, health-preserving technologies in order to support educational process scientifically and sustainably. In the conditions of the modern anthropocentric paradigm of education, students of higher education should make the educational process health preserving, and they should master their professional health-preserving competence, which is manifested in the awareness of the importance of health. Moreover, it is essential to maintain the constant promotion of the keeping and strengthening the students. Furthermore, it is important to use health health-saving technologies in the educational system while developing the skills of a physical culture specialist, their ability to organize and regulate health-saving activities in the educational institution.

In this study, criteria for evaluating the health-preserving competence of a physical culture specialist were developed. We determined the definition of health-preserving competence, which is considered as an integral, dynamic feature of the personality, which has a complex systemic organization and is characterized by the ability to organize one's health-preserving activities in such a way as to counteract influences, views and beliefs that contradict internal attitudes, to be able to adequately assess one's own behavior and the behavior of students, implement one's own health-preserving positions, based on personally perceived moral norms and principles.

In the article, we defined and analyzed the interrelated components of health-preserving competence: motivational, cognitive, activity, informational, technological and reflexive, which will ensure the readiness of the future physical culture specialist to preserve and strengthen the health of students, and most importantly, determine the optimal techniques, forms and methods of health care activities.

The experience of observing the educational activities of students of the Poltava National Pedagogical University named after V. G. Korolenko shows that the best methods of obtaining pedagogical knowledge for these components are: a) the results of solving specially set valeological tasks; b) the ability to analyze and self-assess the process and results of activity; c) lack of tension when performing tasks typical for a future physical culture teacher: manner, style, which are associated with the need for increased concentration, tension, expenditure of energy and time.

We recommend using different approaches to health care: didactic, event-based, problem-based, and individual, which will help create a health-care environment in educational institutions; will form healthy lifestyle skills; will improve physical culture and health work; will carry out monitoring and dynamic monitoring of children's health, etc. We have determined indicators of the health-preserving competence of the future specialist, which represent the process of becoming a health-preserving personality, the formation of professional competencies, which are a prerequisite for successful future professional activity in modern conditions. Its substantive basis should be person-oriented training and a competency-based educational paradigm for the development of future professionals.

This process requires the modernization of the Ukrainian professional and pedagogical training of future teachers of physical culture to the European system of training these specialists.

Key words: *integration system, health, health care competence, specialist, physical culture, physical education.*

УДК 796-056.2/.3

DOI <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2022.80.278223>

ЯНА ДЕМУС

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2100-695X>

(Полтава)

Place of work: Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

Email: yanadobrosol1992@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ЗАКОРДОННОГО ДОСВІДУ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО СПОРТУ ДЛЯ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Анотація. У статті розглянуто еволюцію ціннісних орієнтацій соціуму та організація реабілітаційної роботи щодо людей з інвалідністю. Розкрито специфіку організації інклюзивного спорту у різних країнах світу, обґрунтовано пріоритетні напрямки та схарактерезовано особливості інклюзивного спорту.

Ключові слова. *Інклюзія; люди з інвалідністю, інклюзивний спорт, реабілітаційна робота.*

Постановка проблеми. Інтеграційні процеси в європейську спільноту зумовлюють актуальність проблеми інклюзивної освіти. Вона пов'язана насамперед, з тим що чисельність дітей, які потребують корекційного навчання, неухильно зростає. Більшість дітей з інвалідністю навчаються в умовах спеціальних навчальних закладів, або не отримують освіти взагалі. Тому пошук підходів до активізації розвитку інклюзивної освіти є важливим державним питанням.

Аналіз досліджень. Вагомий внесок у становлення і розвиток інклюзивної освіти здійснили сучасні науковці. Історико-педагогічне узагальнення науково-теоретичних підходів до процесу залучення осіб з обмеженими можливостями здоров'я у загальноосвітній простір, аналіз міжнародного та українського законодавства стосовно навчання осіб з обмеженими можливостями здоров'я описала А. Колупаєва. Практичний досвід щодо організації інклюзивного навчання в загальноосвітній школі розкриває В. Ночовка. З. Удич вивчає підготовку майбутніх педагогів до роботи в середовищі інклюзивного класу.

Мета статті полягає у розкритті закордонного досвіду організації інклюзивного спорту для людей з інвалідністю.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нині в Україні та в більшості зарубіжних країн більшою мірою усвідомлюється рівність людей. Вона визначається в незалежності від стану здоров'я чи наявності особливостей розвитку, а й через їх право на самовизначення, інтеграцію в суспільство, в тому числі й через заняття фізичною культурою та спортом. Але рівноправ'я в соціумі до людей, які мають проблеми в стані здоров'я, було не завжди. Аналіз зарубіжної літератури дає можливість прослідкувати еволюційні відносини між суспільством та людьми з особливими освітніми потребами. Дослідження в цьому напрямку дозволяє виділити кілька етапів становлення інклюзивної фізичної культури для осіб, які мають інвалідність.

Еволюція ціннісних орієнтацій соціуму та організація реабілітаційної роботи щодо людей з інвалідністю є основою поділу на етапи.

Перший етап – «неприйняття та відторгнення людей, які мають проблеми зі здоров'ям» (VII ст. до н.е. – XVIII ст. н.е.). У період формування суспільства спостерігалась негативна тенденція до людей, які «відрізнялись». Так, у Стародавній Спарті, де багато століть створювався культ здорового тіла, людей, що мали яскраво виражені відхилення від норми, знищували. Історія свідчить, що до IV ст. н.е. новонароджених топили, залишали в ущелинах, спалювали в угоду богам під час релігійних церемоній.

Середньовічна Європа також не відрізнялась гуманністю до людей з інвалідністю. Інквізитори розправлялися з душевно хворими, вважаючи їх «дітьми диявола». У цей час починає формуватися культурна традиція дискримінації осіб з фізичними і психічними

порушеннями в розвитку; філософи-богослови теоретично обґрунтовують неповноцінність людей з природженими фізичними, розумовими і психічними недоліками.

Середньовічне законодавство, слідуючи традиціям Римського права, не визнає інвалідів дієздатними. Світський і церковний закони, народні традиції єдині в погляді про інваліда як неповноцінну людину, від якої слід захищатися, виключенням були військові, які зазнали каліцтва.

Другий етап характеризувався визнанням та пізнанням людей з інвалідністю (XVIII н.е. - поч. XX ст.). У даний період були зроблені перші спроби гуманного ставлення до людей з обмеженими функціональними можливостями. Прийняття людей з інвалідністю було зроблено французьким лікарем-психіатром Філіпом Пінелем та його учнем Жан-Етьєн-Домініком Ексірольєм.

Жан Ітар (французький психіатр) впродовж своєї кар'єри зробив спробу навчання та виховання дитини з глибокою розумовою відсталістю. Його сили були покладені на розвиток хлопчика, який був знайдений в лісі. Досвід вченого був основою системи навчання, яка утворилася в першій половині XIX століття для дітей з розумовою відсталістю. На думку Ітара, під час навчання таких дітей потрібно використовувати тренувальні вправи для органів чуття та моторики. На основі вчення Жана Ітара великого поширення набула система фізіологічного навчання. Вона була розроблена Е. Сегеном, а популярність отримала за допомогою французького психіатра Буренвіля і системи Монтесорі, що отримала назву сенсорна культура.

Становлення та розвиток сенсорного навчання людей з інвалідністю є основним відображенням домінуючого філософського світогляду (сенсуалізму), яким характеризується даний історичний період. Яскравими представниками цього світосприйняття були Тегопсс, Н. Гассепді, Д. Локк, Дж. Берклі, Д. Хьюм, Н. Гольбах, К. Гельвецький. Їхні погляди полягали в тому, що чуттєве пізнання – основа та запас уявлень про зовнішній світ, що накопичується органами чуття і визначає інтелектуальний розвиток та моральні якості дитини.

Вперше розмежування причин розумової відсталості було здійснено бельгійським психіатром Жаном Демором. Він запропонував відрізнити соціально-педагогічні та органічні причини відставання. А те, що діти з інвалідністю потребують особливих форм навчання та виховання, висловив швейцарський педагог Песталоцці. Ним були обґрунтовані принципи роботи з такими дітьми: посиленість у навчанні, використання дидактичних матеріалів, поєднання навчання з продуктивною працею.

Порівнюючи перший і другий період, можна сказати, що відношення до осіб з інвалідністю змінювалося на краще, але це відбувалося повільно. У цей час з'являються перші державні спеціальні освітні установи, яка були розраховані на осіб із порушенням зору, слуху, інтелекту. Найперші спеціальні школи були відкриті в Парижі (1770).

Отже, другий етап у країнах Західної Європи показав, що відношення соціуму до людей з інвалідністю перейшло від ненависті та агресії до терпимості та партнерства. Цей період характеризувався не просто визнанням людини, незалежно від стану її здоров'я, а й правом на самовизначення. Організація навчання та виховання базувалася на медико-біологічному підході. Він ґрунтувався на вивченні етіології порушень, розгляді анатомо-фізіологічних та генетичних відхилень, підборі засобів та методів навчання та виховання.

Фізична культура, як важливий засіб реабілітації та соціальної адаптації, на той час не мала визнання. Це пояснюється тим, що було недостатньо вивченим стан рухових можливостей дітей з інвалідністю, їх фізичні якості. Пізніше з'явилися дослідження, які були спрямовані на розгляд рухових навичок цієї категорії дітей. Цей факт став початком нового етапу в еволюції ціннісних орієнтацій зарубіжного соціуму по відношенню до осіб з інвалідністю.

Третій етап характеризується активним вивченням рухових можливостей та фізичних якостей дітей, які мають особливі освітні потреби (1950-1970).

У цей період зарубіжними фахівцями було розглянуто питання вивчення окремих моторних функцій людей з інвалідністю та їх рухових умінь та навичок. Було виділено ряд відмінностей, які проявляються у відставанні цих показників у дітей з особливими освітніми потребами (Sloan, 1951; Turnquist and Marsoef, 1954; Francis and Rarick, 1959; Caffrey, Jones, Hinkle, 1971). Затримка у фізичних навичках проявляється в ускладненні рухових задач та підвищенні вимог до точності рухів. Але результати досліджень показали, що успіхи у фізичному розвитку допомагають покращити академічну успішність цієї категорії дітей (Oliver, 1965; Rarick and Broadhead, 1968).

При дослідженні фізичної підготовки дітей з інвалідністю вчені зазначали, що за правильної її організації створюються найбільш сприятливі умови для всебічного розвитку та

формування особистості такої дитини. Тобто, значно активізується їхня розумова діяльність, формуються волеволі якості, вміння працювати в команді, підлаштовуватись до загальних інтересів. Спостерігається культура побуту, розвиваються та закріплюються навички самообслуговування. Все це, у свою чергу, дає можливість адаптуватися до повсякденного життя.

Hayden (1974) у своїх дослідженнях припустив, що діти з особливими освітніми потребами мають змогу показати успіхи у спортивних змаганнях на рівні нормотипових дітей.

Це стало початком четвертого етапу, який характеризувався розвитком спорту для дітей з інвалідністю (1970–1990).

У цей час за кордоном інклюзивний спорт отримав своє становлення у контексті розвитку громадянських прав та свобод, які були закріплені в конституціях. Скасування існуючої нерівності людей в свідомості європейців відбулося за допомогою міжнародних актів ("Декларація про права розумово відсталих осіб" (1971), "Про права інвалідів" (1975)). Цей етап характеризувався початком шляху «від ізоляції до інтеграції», бо число країн, які переглянули свою політику до осіб з особливими освітніми потребами, невпинно зростало.

Перші дослідження впровадження інклюзивного спорту показали, що цей вид діяльності позитивно впливає на різні аспекти життя дітей. Він сприяє не тільки фізичному розвитку, а й дозволяє набувати цінного соціального досвіду.

Останній етап, який спостерігається до нашого часу, це інтеграція інклюзивної фізичної культури та спорту для людей з інвалідністю. Сьогодні існує дві найбільші міжнародні організації, які проводять тренування та змагання для осіб з порушенням зору, слуху, інтелекту: Special Olympics International (SOI) та International Sports Federation for Persons with Intellectual Disability (INAS-FID), (USABA), (AAD), (NWAA).

Special Olympics International - міжнародна організація, яка займається питаннями організації спортивних заходів для осіб із розумовими відхиленнями. Її основним організатором Всесвітньої Спеціальної Олімпіади (Special Olympics World Games), що проводиться кожні 4 роки. Організацію було засновано в 1968 році в Чикаго вчителем фізкультури Анною Макглоун Бюрке. (https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BF%D0%B5%D1%86%D0%B8%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0%D1%8F_%D0%9E%D0%BB%D0%B8%D0%BC%D0%BF%D0%B8%D0%B0%D0%B4%D0%B)

Спеціальні олімпіади проводяться виключно для адаптації людей з порушеннями інтелектуального розвитку. На змаганнях немає мети виявити найсильнішого та зафіксувати спортивні рекорди.

Усі учасники поділяються на дивізіони залежно від їхньої спортивної підготовки. Таким чином, для участі у змаганнях Спеціальних олімпіад не потрібно показувати жодних спортивних досягнень. Різниця результатів між спортсменами одного дивізіону має становити більше 10 % (допускається 15 % при невеликій кількості спортсменів). У кожному дивізіоні змагається трохи більше 8 учасників. При цьому на п'єдесталі також 8 місць, тобто тих, хто програв, у принципі не буває.

На змагання вищого рівня відбираються троє спортсменів, які посіли найвищі три місця у кожному дивізіоні, а також частково інші учасники шляхом жеребкування. В результаті на Всесвітню Спеціальну олімпіаду має шанс потрапити кожен незалежно від спортивних досягнень.

На спеціальних олімпіадах немає фіксації національної приналежності учасників та відсутні «командні заліки» між різними країнами.

NAS (Міжнародна спортивна федерація для осіб з обмеженими інтелектуальними можливостями; спочатку називалася INAS-FMH, пізніше INAS-FID, INAS і тепер як Virtus Sport) була створена в 1986 році професіоналами з Нідерландів, які займалися спортом і хотіли сприяти спортсменам у спорті найвищих досягнень. Фірмовим знаком організації є Міжнародна федерація спорту для людей з розумовими вадами, що просуває у всьому світі спорт для спортсменів з розумовою відсталістю, аутизмом та синдромом Дауна. (https://en.wikipedia.org/wiki/International_Sports_Federation_for_Persons_with_Intellectual_Disability)

Сьогоднішня спортивна програма включає близько 15 щорічних заходів, понад 4000 спортсменів зареєстровані для участі у змаганнях на міжнародному рівні, а багато сотень тисяч людей з розумовою відсталістю мають можливість займатися спортом завдяки роботі членських організацій.

Після партнерства між INAS та Міжнародним паралімпійським комітетом з перегляду процесу визначення відповідності спортсменів вимогам, змагання для спортсменів із розумовою відсталістю були знову включені до Паралімпійської програми Генеральною Асамблеєю МПК у листопаді 2009 р. у рамках підготовки до Паралімпійських ігор 2012 р.

Структура та соціально-правові аспекти розвитку інклюзивного спорту у різних країнах відрізняється. Це пов'язано з соціально-економічним рівнем кожної країни.

Незважаючи на високий рівень розвитку, у США робота з людьми з інвалідністю проводиться на добровільних засадах, і, як правило, не оплачується. Стимулом до цього є звільнення від прибуткового податку людей, які займаються внесками в благодійні організації. Приватні внески та пожертвування дають можливість для розвитку фізкультурно-оздоровчих програм для людей з інвалідністю. Федеральний уряд надає певну фінансову підтримку, але лише для того, щоб почати програму. Для розвитку цих коштів недостатньо.

Канада проводить ефективну роботу із залучення людей з інвалідністю до занять фізичною культурою. Ця діяльність дає змогу Канаді зайняти одне з провідних місць у світі. У цій країні було прийнято програму, метою якої є фізична активність осіб з особливими освітніми потребами. Дана програма включає залучення цієї категорії людей до занять фізичною культурою, виходячи з їх інтересів, бажань, потреб, здібностей та навичок. Спорт вищих досягнень в Канаді організовує спеціальні змагання для людей з інвалідністю. Також існує тенденція до злиття цієї категорії людей з основними спортсменами.

На відміну від США, де розвиток масового спорту та спорту вищих досягнень відбувається переважно за рахунок вкладів благодійних організацій і лише частково за рахунок федеральної держави, у Канаді уряд мало не повністю відповідає за забезпечення спортивно-оздоровчих програм та послуг.

Фінансування оздоровчих програм та заходів у Франції здійснюється за рахунок коштів Міністерства молоді та спорту та Національного фонду спорту, а також урядові організації. На відміну від попередніх країн, Франція орієнтується на підготовку кадрів для роботи з інвалідами, яких готують у загальній системі фізкультурних навчальних закладів. Тренери - викладачі мають три рівні підготовки:

I. Проводять заняття з групами оздоровчої спрямованості;

II. Навчально-тренувальні заняття за видами спорту;

III. Проведення занять не тільки з навчально-тренувальними групами, а також з групами фахівців, що підвищують свою кваліфікацію.

Розвиток інклюзивного спорту в Німеччині займає провідне місце у спорті в цілому як важливого елемента адаптації та соціалізації осіб з інвалідністю. Батьки дітей з особливими освітніми потребами не ізолюють своїх дітей від ровесників, розуміючи, що спілкування дає можливість розвиватися. Головну роль для батьків дітей з порушенням інтелекту відіграє фізична активність. Залучення дітей до спортивних змагань дає можливість мотивації до дії, спортсмени помічають свої успіхи та радіють їм.

У Китаї, на відміну від країн Європи, велике значення для розвитку інклюзивного спорту відіграють реабілітаційні центри. У цих закладах діти з інвалідністю отримують професійну реабілітацію і можливість займатися різними видами спорту.

У Китаї на сьогоднішній день існує 30 тисяч підприємств соціального забезпечення, 30-50% штату таких підприємств становлять люди з інвалідністю (з порушенням інтелекту). Спорту приділяється велика увага ще й тому, що він розвиває рухову активність, покращує загальні фізичні показники, які необхідні під час виконання некваліфікованих робіт. Отже, китайці розглядають людей з інвалідністю не як тягар суспільству, а як потенційне джерело робочої сили.

Висновки. Інклюзія є провідною тенденцією сучасного етапу розвитку системи освіти в Україні. Це нове соціальне замовлення, яке вимагає задоволення і цілеспрямованого вивчення в теорії і практиці педагогіки. Реалізація інклюзивної освіти повинна сприяти задоволенню законного права дитини з інвалідністю на спільне навчання з однолітками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Авер'янова Н. М. Соціалізація студентів з особливими потребами в умовах трансформацій українського суспільства. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами* : тези доповідей. Київ : ВМУРоЛ «Україна», 2007.
- Всесвітня програма дій стосовно інвалідів: прийнята Генеральною Асамблеєю 3 грудня 1982 р. : Резолюція ООН 37/52.

- Даниленко В., Дмитренко Л. Матеріали та пропозиції щодо становища інвалідів в Україні і шляхів його поліпшення. *Основи здоров'я та фізичної культури*. 2006. № 1. С. 5–6.
- Дікова-Фаворська О. М. Актуальні проблеми соціальної інтеграції осіб з особливими потребами. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами*: тези доповідей. Київ: ВМУРоЛ «Україна», 2007. С. 151–153.
- Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 48/96.

REFERENCES

- Aver'ianova, N. M. (2007). Sotsializatsiia studentiv z osoblyvymy potrebamy v umovakh transformatsii ukrainskoho suspilstva [Socialization of students with special needs in the conditions of transformations of Ukrainian society]. In *Aktualni problemy navchannia ta vykhovannia liudei z osoblyvymy potrebamy* [Actual problems of education and upbringing of people with special needs]: tezy dopovidei. Kyiv: VMURoL «Ukraina» [in Ukrainian].
- Danylenko, V., & Dmytrenko, L. (2006). Materialy ta propozytsii shchodo stanovyscha invalidiv v Ukraini i shliakhiv yoho polipshennia [Materials and proposals regarding the situation of disabled people in Ukraine and ways to improve it]. *Osnovy zdorov'ia ta fizychnoi kultury* [Basics of health and physical culture], 1, 5-6 [in Ukrainian].
- Dikova-Favorska, O. M. (2007). Aktualni problemy sotsialnoi intehtratsii osib z osoblyvymy potrebamy [Actual problems of social integration of persons with special needs]. In *Aktualni problemy navchannia ta vykhovannia liudei z osoblyvymy potrebamy* [Actual problems of education and upbringing of people with special needs]: tezy dopovidei (pp. 151-153). Kyiv: VMURoL «Ukraina» [in Ukrainian].
- Standartni pravyla zabezpechennia rivnykh mozhlyvostei dlia invalidiv* [Standard rules for ensuring equal opportunities for the disabled]: Rezoliutsiia Heneralnoi Asamblei ООН № 48/96 [in Ukrainian].
- Vsesvitnia prohrama dii stosovno invalidiv* [World Program of Action on Persons with Disabilities]: pryiniata Heneralnoiu Asambleieiu 3 hrudnia 1982 r.: Rezoliutsiia ООН 37/52 [in Ukrainian].

DEMUS YANA

FEATURES OF THE FOREIGN EXPERIENCE OF THE ORGANIZATION OF INCLUSIVE SPORTS FOR PEOPLE WITH DISABILITIES

Nowadays, in Ukraine and in most foreign countries, the equality of people is more widely recognized. It is determined regardless of the state of health or the presence of developmental characteristics, but also due to their right to self-determination, integration into society, including through physical education and sports. But there was not always equality in society for people with health problems. The analysis of foreign literature makes it possible to follow the evolutionary relationship between society and people with special educational needs. Research in this direction allows us to distinguish several stages of the formation of inclusive physical culture for persons with disabilities.

Key words: *inclusion; people with disabilities, inclusive sports, rehabilitation work.*

УДК 373.5.016:811]:37.091.3-056

DOI <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2022.80.278224>

ОЛЕНА ПАВЛЕНКО

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6509-9406>

(Полтава)

Work place: Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

E-mail: helena.zakora@gmail.com

ВОЛОДИМИР МОКЛЯК

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9922-7667>

(Полтава)

Work place: Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

E-mail: vovchik01071981@gmail.com

СПЕЦИФІКА ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИМ МОВАМ

Висвітлено теоретичні засади використання особистісно-орієнтованого підходу в навчанні. Виділено ряд показників, що характеризують навчання за таким підходом: настанова щодо учня; мета; контакт при взаємодії; засоби; процес; результат. Проаналізовано джерела формування цього підходу, схарактеризовано концепцію, виокремлено ключові принципи застосування особистісно-орієнтованого підходу.

Ключові слова: особистісно-орієнтоване навчання іноземним мовам, особистість, особистісно орієнтований підхід, результат навчання, парадигма.

Постановка проблеми. Становлення нової системи освіти спирається на результати, які буде в майбутньому використовувати учень. Зміна підходів, методів та векторів, спричинена технічним прогресом та формуванням оновленого педагогічного менталітету, сприяє широкому використанню особистісно-орієнтованої освіти, яка зорієнтована на свободу навчання учня. В основі такого методу покладено визначення індивідуальності, самооцінка кожної людини як особистості.

Особистісно-орієнтована освіта ґрунтується на розвитку в учнів стійкого інтересу до пізнання нового, бажання вивчення нової інформації та використання її в життєвих ситуаціях. Такий підхід розвиває не тільки компетентності, але і сприяє творчому розвитку, заохочуючи учнів до самонавчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історично концепція особистісно-орієнтованого навчання набрало публічності та широкого розвитку в 90-ті роки ХХ ст. Предметами вивчення було обрано декілька напрямків:

- питання підготовки педагогічних кадрів (О. М. Пехота, А. М. Старєва та інші);
- підготовка студентів у вишах України (В. О. Білоусов, О. М. Куцевол та інші);
- особистісно-орієнтовне виховання (Н. С. Тимошук, Н. О. Фролова та інші).

Питання самовдосконалення та підходи, що використовуються, є актуальними і на сьогодні в період навчання онлайн, при чому не тільки в загальноосвітніх школах, але й у неформальній освіті.

В умовах гуманізації освіти доцільно використовувати особистісно-орієнтований підхід до навчання учнів. Таким чином виконується зміна мети навчання і в процесі зникає орієнтованість на сукупність знань, вмінь та навичок, а першочергово звертається увага на розвиток особистості людини.

Розглядаючи такий підхід у навчанні іноземним мовам, за основу покладено комунікативну компетенцію, яка включає такі складові: соціокультурна, мовленнєва та мовна.

Існує кілька визначень і концепцій особистісно-орієнтованого підходу в навчанні.

Перші згадки датуються 60-ми роками минулого століття. Так, відомі науковці К. Роджерс, А. Маслоу та В. Франкл стверджували, що повноцінне навчання може бути організоване лише в результаті забезпечення умов для розкриття дитиною своєї унікальності та становлення самосвідомості, що своєю чергою сприятиме самовизначенню, самореалізації та самоствердженню.

Мета статті – дослідити походження особистісно-орієнтованого підходу та проаналізувати специфіку його використання в навчанні іноземним мовам.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж описувати складові характеристики підходу, слід зазначити, що з роками термін набував багато різних значень.

Розглянемо значення поняття. Відповідно до педагогічного словника в його основі лежить визнання самотності та індивідуальності особистості з власним і унікальним досвідом. Головною ціллю застосування такого навчання є максимальний розвиток кожної особи з урахуванням її можливостей і нахилів (Бацефич, 2008).

О. Березюк окреслює особистісно-орієнтовану парадигму навчання як своєрідний методологічний імператив, який повністю задовольняє вимоги щодо становлення індивіда в сучасному суспільстві (Березюк, 2012).

М. Гриньова називає особистісним підходом до навчання певний принцип, який полягає у (Гриньова, 2015): 1) врахуванні неповторності та унікальності кожної особистості у навчанні учнів; 2) побудові вчителем таких взаємин, за яких кожен з учнів відчуватиме повагу та рівність; 3) розумінні дитиною, що вона на одному рівні з учителем за набором відчуттів і переживань, нічим не відрізняється від світу вчителя.

Ідеї гуманізації освіти, а саме: тези про необхідність усвідомлення учнем діапазону власних можливостей, розкриття особистості, формування самостійності в діях, прагнення до творчості, постійного саморозвитку та самовдосконалення – основа підходу (Безкоровайна, 2014).

О. Березюк вважає, що системною основою зазначеного підходу до навчання є сприяння самостійній та творчій поведінці учнів, формування умов для розвитку їх пізнавальних потреб, а також формування потреб пізнавальної незалежності (Березюк, 2012).

Досліджуваний підхід визначає характер об'єктів і змін у процесі навчання, а також основну схему взаємодії вчителя та учнів. Замість схеми взаємодії вчитель-учень, за якої вчителі – суб'єкти впливу та управління, а учні його об'єкти, запроваджується схема суб'єкт-суб'єктних рівноправних відносин, де між ними панує атмосфера співпраці та партнерства (Гриньова, 2015).

Л. Малько узагальнює характерні ознаки особистісно-орієнтованого підходу до навчання за наступними показниками: настанова щодо учня; мета; контакт при взаємодії; засоби; процес; результат.

Настановою щодо учня є теза, що необхідно вбачати в учневі суб'єкт педагогічної взаємодії, стимулювати його інтерес до пізнання, розуміти та удосконалювати унікальні особливості, схильності та інтереси дитини, сприяти самореалізації її можливостей. Окрім того, варто вбачати в кожному учневі особистість, шанувати його думки та почуття, права, відзначати неповторність та рівність.

Взаємодія учителя з учнем повинна бути двобічною та емоційною, базуватися на довірі та відвертості. Будь-які конфлікти повинні розв'язуватися творчо, на культурному рівні. Серед засобів виділяють: діалог; проблемне навчання; моделювання ситуації успіху; заохочення; авансування; схвалення.

Результатом такого підходу є сприятливий психологічний клімат, самостійність, творчість, позитивні внутрішні мотиви навчання, прагнення до саморозвитку.

Основою зазначеного виду навчання є 4 взаємопов'язані компоненти, переконує М. Гриньова: біологічний; психологічний; педагогічний; соціальний.

Доповнює та узагальнює подані особливості О. Чернякова, виділяючи такі ознаки: організація взаємодії «суб'єкт-суб'єкт»; забезпечення формування умов для самореалізації особистості, її активізації; забезпечення учням зовнішньої та внутрішньої мотивації; формування ситуації з отримання учнями задоволення від розв'язання навчальних завдань самостійно та у співпраці; сприяння та забезпечення умови для самооцінки, саморегуляції та самореалізації; переміщення фокуса функції вчителя на позицію фасилітатора (Чернякова, 2013).

Виділимо ключові принципи застосування підходу:

1) принцип самоактуалізації. Кожен потребує становлення та розвитку власних здібностей (інтелектуальних, комунікативних, художніх, фізичних тощо). Завдання вчителя – підтримувати учня у спробах їх прояву та сприяти їх розвитку;

2) принцип індивідуальності. Принцип полягає в тому, що вчитель при побудові траєкторії розвитку учня повинен враховувати його індивідуальні й особистісні особливості;

3) принцип суб'єктності. В основу покладено індивідуальність особистості та її прояв. Так, вона характеризується наявністю суб'єктних якостей та використання їх при організації діяльності, спілкування та іншій взаємодії. З цього випливає, що вчитель повинен підтримувати учня у його становленні як справжнього суб'єкта життєдіяльності, сприяючи формуванню і збагаченню його суб'єктного досвіду;

4) принцип вибору. Однією з головних засад особистісно-орієнтованого навчання є надання учневі права вибору (мети, змісту і засобів, поведінки, мотивів);

5) принцип творчості та успіху. Успіх у тому чи іншому виді діяльності сприяє формуванню позитивного «Я» – особистісного образу, що надихає на процес самовдосконалення та самопобудови власного «Я»;

6) принцип довіри та підтримки. Вчитель повинен вірити у творчий потенціал кожного учня, проявляти довіру до нього, підтримувати його намагання до самореалізації та самоствердження, не використовуючи при цьому надмірну вимогливість та контроль.

Важливим аспектом є усвідомлення того, що особистісний досвід не може формуватися шляхом простого виконання програмових завдань з підручників. Він формується шляхом упровадження в навчальний процес завдяки педагогічній майстерності вчителя спеціальних технологій, якими повинен володіти вчитель. Педагогічні технології включають спільну діяльність учасників освітнього процесу, діалогічний підхід у навчанні при здійсненні спільного пошуку сенсу проблеми, що вивчається, ігровий підхід, коли якась конфліктна ситуація моделюється і вимагає самостійних рішень, виконання певної соціальної ролі, комплексний підхід, коли вивчений матеріал подається як життєво важлива задача (проблема), значуща і розв'язувана з практичного погляду.

Успіх у трансформації традиційного навчання в особистісно-орієнтоване перш за все залежить від учителя, а саме від його мотивації, педагогічної культури й такту та особистих рис. Так, для запровадження особистісно-орієнтованого навчання педагог повинен виявляти та створювати: гуманну педагогічну позицію; культурно-емоційне та предметно-розвивальне освітнє середовище; удосконалення та індивідуалізацію змісту навчання; вміння використовувати різноманітні педагогічні технології з наданням їм розвивальної спрямованості.

Таким чином, учні мають право здійснювати самостійну розумову діяльність на різних планових рівнях, що створює можливість для переходу з однієї групи в іншу вищого рівня. Добровільне сходження до вищого рівня фактично може забезпечити учню постійне перебування в зоні «ближнього розвитку» – навчання на індивідуальному максимальному рівні можливостей.

Характерною особливістю такого виду навчання є гуманізм та його психологічна спрямованість. Навчання на таких засадах передбачає не лише інтелектуальний розвиток, а й формування бажання до саморозвитку й самореалізації. Для легкої інтеграції подібних завдань в освітній процес необхідно: змінити підхід учителя до процесу навчання, власного ставлення до учнів – усвідомлення учня як центру освітнього процесу; змінити пріоритет із простого сприйняття знань учнями до самостійного їх набуття й обов'язкового їх застосування; здійснити перехід від повчання та авторитаризму до наставництва та поваги.

Особистісно-орієнтоване навчання не займається формуванням особистості із заданими властивостями, а створює умови для повноцінного прояву та, відповідно, розвитку особистісних функцій освітнього процесу. Особистісні функції та суб'єктивність – це в такому випадку не характерологічні якості людини (останні, крім деяких, так званих загальнолюдських, у кожного можуть і повинні бути різними), а ті прояви персони, які, власне, сприяють становленню особистості.

Виділяють такі функції: мотивації (прийняття та обґрунтування діяльності); опосередкованості (стосовно зовнішніх впливів та внутрішніх імпульсів поведінки); критичності (щодо пропонованих ззовні цінностей та норм); рефлексії (конструювання та

утримання певного образу Я); смислотворчості (визначення системи життєвих смислів аж до найважливішого – сенсу життя); орієнтації на власний світогляд; забезпечення автономності внутрішнього світу; творчості; самореалізації; запобігання зведенню життєдіяльності до утилітарних цілей.

Перевагами використання особистісно-орієнтованого підходу є:

1. Підвищена впевненість. Коли діти відчувають труднощі в школі, однією з перших від цього страждає їхня самооцінка. Невпевненість дитини може потім поширюватися за межі класної кімнати, впливаючи на інші аспекти її життя. Коли справа доходить до навчання, співпраця та партнерство, які учні мають із учителем, допомагають їм набутися впевненості. Діти іноді занадто нервують, коли піднімають руку на уроці та визнають, що вони чогось не знають перед однокласниками. Дуже важливо створити безпечне середовище, в якому учні не відчувають дискомфорту, ставлячи запитання та зізнаючись.

2. Удосконалення навичок спілкування. Застосування особистісно-орієнтованого підходу, як зазначалося раніше, передбачає відкритий діалог між учителем та учнем. Здатність розуміти й усвідомлювати важливість свого навчання є «метапізнанням», критичним компонентом навчання. Дати учням можливість відкрито говорити про себе як учнів є чудовою стратегією для підвищення їхньої свободи та впевненості. Крім того, це ефективно навчає дітей, як самостійно долати труднощі в майбутньому.

3. Особистісно орієнтоване навчання дозволяє амбітним учням увійти в предмет і вийти за межі того, на що здатні їхні однокласники. Як наслідок їх інтелектуальна цікавість збуджується і вони ставляться до навчання з більшим ентузіазмом і здатністю до глибоких роздумів.

4. Отримання задоволення від навчання. Не секрет, що коли дітям цікаво, вони вчаться успішніше. Особистісно орієнтоване навчання передбачає організацію такого змісту навчання, щоб кожному учневі було цікаво навчатися.

5. Учні можуть ставити особисті цілі, і, як наслідок, вони стають набагато більш мотивованими. Коли діти прагнуть до основних цілей, а не до довільних стандартів, встановлених іншими, вони стають активними учасниками власного навчання.

6. Дослідницькі можливості навчання.

7. Особистісно орієнтоване навчання надає можливості для зворотного зв'язку один на один з учителем, який визначає труднощі або перешкоди й може допомогти дитині розвинути свої інтереси та сильні сторони.

Таким чином, особистісно-орієнтований підхід до навчання формує можливості навчатися відповідно до власних здібностей і потреб учня, позиціонує свої досягнення не лише на досягнутому рівні, але й орієнтуючи на майбутній вищий ступінь. Ядром особистісно-орієнтованих методик навчання є індивідуальність учня та створення комфортного, безконфліктного середовища навчання.

Суб'єкт-суб'єктні відносини передбачають створення в класі атмосфери довіри та розуміння. У системі персоналізованого навчання діалогові взаємодії учасників освітнього процесу покликані підтримувати та заохочувати природне бажання учнів навчатися, створювати власні алгоритми та вибирати методи, прийоми та зміст навчання, які відповідають їхнім потребам. Ця взаємодія передбачає спосіб прийняття рішень щодо всіх аспектів навчання із залученням учнів, учителів та батьків (Яценко, 2015).

Беручи до уваги окреслені особливості контексту ідеї, виокремлюють головні умови реалізації такого навчання – психолого-педагогічні та методичні.

Психолого-педагогічні умови забезпечуються психологічними засадами організації освітнього процесу. Вони полягають у спеціальній підготовці вчителя із застосування технологій особистісно орієнтованого навчання, які спрямовані на розвиток в учнів рефлексії в процесі переходу від самоактуалізації до самореалізації.

Методичні умови мають на меті гармонізацію освітніх запитів, цілей, прагнень учнів. Вони здійснюються в результаті створення методології особистісно-орієнтованого навчання: навчально-методичного забезпечення та змісту освіти, що орієнтовані на формування комплексу цінностей (загальнолюдських, національних, регіональних, групових, етнічних, індивідуальних) (Яценко, 2015).

Отже, основними поняттями, що характеризують особистісно орієнтоване навчання є: індивідуальність, особистість – самоактуалізована особистість, самовираження, суб'єкт, суб'єктність, «Я – концепція», вибір, педагогічна підтримка.

Особистісно-орієнтований підхід поступово входить у практику навчання іноземних мов. Він приваблює вчителя можливістю творчого підходу до навчання, використання інтерактивних, проблемних та проектних завдань. Цікавий він і для учня, тому що він отримує реальну можливість співпрацювати з учителем, спільно творити урок, використовувати вибрані ним самим навчальні матеріали та теми для обговорення, брати на себе відповідальність за форму засвоєння, а головне, за кінцевий результат – чому він безпосередньо навчився за цей урок чи серію уроків; де і як він може застосувати нові знання та вміння в житті, реально використовуючи іноземну мову, що вивчається.

Основою особистісно орієнтованого підходу в навчанні іноземних мов є когнітивно-комунікативна, проблемна та аутолінгводидактична парадигми.

Когнітивно-комунікативний компонент акцентує пізнавальний аспект та орієнтований на розвиток особистості учнів, їх емоційної сфери та асоціативного мислення. Одна з його цілей – підвищення мотивації до вивчення іноземної мови.

Як другий компонент може служити концепт проблемності. Проблемний концепт створює умови для творчого засвоєння іноземних мов, оскільки сприяє розвитку інтелектуальних можливостей учнів; є творчим засвоєнням мови шляхом розв'язання проблемних ситуацій.

Аутолінгводидактичний компонент допомагає учню вибудувати власну освітню траєкторію, брати на себе відповідальність за свою лінгвістичну освіту.

Н. Ромашева розглядає навчання іноземній мові на особистісних засадах як врахування індивідуальних рис та зацікавленостей учнів і сприяння подальшому їх розвитку. А його організація передбачає забезпечення умов, за яких відбуватиметься формування комунікативної компетенції учнів, а також формування їх суб'єктного досвіду (Ромашева, 2009).

Перейдемо до окреслення шляхів реалізації особистісного навчання іноземній мові (Ромашева, 2009): підбір навчальних матеріалів, адаптованих до віку та інтересів учнів; навчання на основі використання оригінальних підручників і посібників; індивідуалізація навчального матеріалу; наближення процесу навчання до реальних умов спілкування іноземною мовою; управління спілкуванням через рольові ігри; забезпечення позитивної емоційної атмосфери на уроці; врахування прав учнів обирати власний шлях для виконання своїх освітніх обов'язків; стимулювання позитивних змін у вивченні іноземної мови; використання пошуково-дослідницьких методів навчально-пізнавальної діяльності учнів; порівняння реалій рідної та іноземної мов.

Ця модель вимагає від учителя: враховувати індивідуальні особливості учнів і на цій основі розробити правильну стратегію навчання та правильну тактику підготовки викладача; становлення особистісних якостей та здібностей у процесі навчання іноземної мови; залучення сучасних цифрових технологій; адаптацію моделі до специфічних професійно-педагогічних особливостей учителя, а також до творчих якостей учителя.

Необхідність врахування відмінностей між учнями визначає ті проблеми, які змушений розв'язувати шкільний учитель у навчальному процесі. Ці проблеми різнопланові й можуть стосуватися змісту навчання; методів та прийомів роботи; організації управління роботою школярів.

Плани уроків, зорієнтовані на конкретних учнів, ґрунтуються на аналізі потреб школярів. Можливості та потреби конкретних учнів класу визначають те, як формуються цілі уроків, як відбираються та градуються зміст, методи та прийоми роботи, включаючи текст та вправи, а також прийоми та форми контролю, що дозволяють ефективно оцінювати успішність та ступінь просування учнів, а також те, як організується взаємодія учнів на уроці.

Для успішної реалізації тієї чи іншої мети навчального заняття викладачеві необхідно створити комплекс вправ. І хоча питання про те, що слід розглядати як структурну одиницю уроку, продовжує залишатися дискусійним, ми дотримуємося точки зору, що саме вправі притаманні всі основні ознаки навчального процесу. Вправа – найменший відрізок уроку, що має самостійне значення. При цьому різні учні потребують різних за якістю та обсягом комплексів вправ, які мають бути вибудовані відповідно до логіки розвитку навичок умінь та

врахування особистісних особливостей школярів. Британські дослідники Д. Нанан та Дж. Бріндлей відзначають, що, відбираючи та грабуючи вправи, важливо враховувати чинники двох видів: чинники, пов'язані з учнями, та чинники, пов'язані з характером завдань.

Чинники, пов'язані з учнями:

- наскільки вправа створює, підтримує мотивацію учнів. Одні й самі завдання викликають інтерес із боку одних і повне неприйняття із боку інших школярів;
- чи дозволяють навчальні вміння учня виконати завдання;
- скільки навчальних матеріалів учень може засвоїти за одиницю часу;
- якою мірою учень володіє тими чи іншими мовними вміннями;
- чи потрібні учню специфічні культурні знання;
- наскільки глибокі лінгвістичні знання школяра;
- якою мірою учень повинен вірити у себе, щоб упоратися із завданням.

Варто врахувати, що серед учнів можуть бути учні з різними типами особистості. Зокрема є ті, кого важко викликати на розмову серед великої кількості людей – інтроверти. Але є й інші – екстраверти, які постійно хочуть говорити, ображаються, якщо їх не питають і вигукують з місця. Почати вивчення іноземної мови з першим типом слід з письмових завдань, щоб така особистість змогла реалізувати себе поза стресовою ситуацією, поступово розширюючи можливості. Другому типу слід надати можливість спільної активної діяльності. У групах повинні бути люди обох типів, щоб залучити до мовної діяльності всіх учнів. Проте реалізувати таку діяльність у великих групах дуже складно. Зрештою, це призведе до того, що брати участь у навчанні буде певна частина групи, іншій же залишиться пасивно відвідувати заняття, отримувати оцінки, але, швидше за все, знань з іноземної мови після курсу практично не залишиться.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, в рамках досліджуваного підходу спрямованість педагогічного процесу визначається особистісними особливостями та пізнавальними здібностями, інтересами та уподобаннями, потребами та досвідом учнів. Завданням особистісно орієнтованого підходу стає створення навчального середовища, сприятливого для навчання і заохочення високого рівня мотивації навчання та успішності всіх учнів. Навчальний процес має бути особистісно-значущим, тільки в такому разі він стимулює особистісний та інтелектуальний розвиток учня.

Такий підхід дозволяє впровадити в навчальний процес активні форми навчання, що сприяють розвитку творчих здібностей учнів, мисленню, вмінню перебудовуватися в сучасному суспільстві. Робиться акцент на групові та парні способи взаємодії, що «витісняють» фронтальні форми роботи. Як найбільш влучні технології навчання виступають технології навчання у співпраці, метод проєктів тощо.

Особистісно-орієнтований підхід у поєднанні з комунікативною спрямованістю може давати відмінні результати у процесі навчання іноземних мов. Він є найбільш ефективним у групах з неоднорідною підготовкою.

Здійснене дослідження не вичерпує усіх аспектів визначеної проблеми і потребує подальшого дослідження застосування інноваційних технологій у процесі навчання іноземним мовам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Бацевич Ф. С. Філософія мови: Історія лінгвофілософських учень : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2008. 240 с.
- Безкоровайна О. В. Пріоритетні тенденції розвитку методики викладання іноземних мов та культур в контексті особистісно орієнтованого підходу. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти*. 2014. Вип. 9. С. 17–21.
- Березюк О. С. Методи організації особистісно орієнтованого навчання в освітньому середовищі. *Професійна педагогічна освіта: особистісно орієнтований підхід* : монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. С. 346–360.
- Гриньова М. Особистісно-орієнтована технологія навчання та виховання. URL: <http://acup.poltava.ua/wp-content/uploads/2015/03/GrinovaM.pdf> (дата звернення: 23.12.2022).
- Ромашева Н. В. Використання особистісно орієнтованих технологій у навчанні іноземних мов. *Педагогічні науки*. Херсон, 2009. Вип. 52. С. 351–356.
- Чернякова О. І. Особистісно-орієнтований підхід у навчанні школярів англійської мови. *Психолінгвістика*. 2013. Вип. 13. С. 93–117.
- Яценко С. Л. Особистісно орієнтоване навчання: теоретичний та прикладний аспекти. *Проблеми освіти : наук-метод. зб.* / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. Київ, 2015. Вип. 85. С. 231–237.

REFERENCES

- Batsevych, F. S. (2008). *Filosofia movy: Istoriia linhvofilosofskykh uchen [Philosophy of language: History of linguistic-philosophical students]: textbook*. Kyiv: VTs «Akademiia» [in Ukrainian].
- Bezkorovaina, O. V. (2014). Priorytetni tendentsii rozvytku metodyky vykladannia inozemnykh mov ta kultur v konteksti osobystisno oriietovanoho pidkhdou [Priority trends in the development of methods of teaching foreign languages and cultures in the context of a person-oriented approach]. *Onovlennia zmistu, form ta metodiv navchannia i vykhovannia v zakladakh osvity [Updating the content, forms and methods of education and upbringing in educational institutions]*, 9, 17-21 [in Ukrainian].
- Bereziuk, O. S. (2012). Metody organizatsii osobystisno oriietovanoho navchannia v osobystisnomu seredovyschi [Methods of organization of personally oriented learning in the educational environment]. In O. A. Dubasiuk (Ed.), *Profesiina pedahohichna osvita: osobystisno oriietovanyi pidkhdid [Professional pedagogical education: a person-oriented approach]* : monograph (pp.346-360). Zhytomyr [in Ukrainian].
- Cherniakova, O. I. (2013). Osobystisno-oriietovanyi pidkhdid u navchanni shkoliariv anhliiskoi movy [A personal-oriented approach in teaching English to schoolchildren]. *Psykholinhvistyka [Psycholinguistics]*, 13, 93-117 [in Ukrainian].
- Hrunova, M. (2015). *Osobystisno-oriietovana tekhnolohiia navchannia ta vykhovannia [Personal-oriented technology of learning and education]*. Retrieved from <http://acup.poltava.ua/wp-content/uploads/2015/03/GrinovaM.pdf> [in Ukrainian].
- Romasheva, N. V. (2009). Vykorystannia osobystisno oriietovanykh tekhnolohii u navchanni inozemnykh mov [The use of personally oriented technologies in teaching foreign languages]. *Pedahohichni nauky [Pedagogical sciences]*, 52, 351-356 [in Ukrainian].
- Yatsenko, S. L. (2015) Osobystisno oriietovane navchannia: teoretychi ta prykladnyi aspekty [Personally oriented training: theoretical and applied aspects]. In *Problemy osvity [Problems of education]: scientific and methodical collection* (Vol. 85, pp. 231-237). Kyiv [in Ukrainian].

OLENA PAVLENKO

VOLODYMYR MOKLIAK

SPECIFICITY OF PERSONALLY ORIENTED FOREIGN LANGUAGE LEARNING

The formation of a new education system based on the results that will be used by the student in the future. The change in approaches, methods and vectors caused by technical progress and the formation of a renewed pedagogical mentality allows for the wide use of person-oriented education, paying attention to the student's freedom of learning. This method is based on the definition of individuality, self-evaluation of each person as an individual. The theoretical scientific method was used for the research.

Within the framework of the researched approach, the orientation of the pedagogical process is determined by personal characteristics and cognitive abilities, interests and preferences, needs and experiences of students. The task of this approach is to create a learning environment that is conducive to learning and promotes a high level of learning motivation and success of all students. The educational process should be personally meaningful, only in this case it stimulates the student's personal and intellectual development.

This approach makes it possible to introduce active forms of learning into the educational process, which contribute to the development of students' creative abilities, thinking, and the ability to adapt in a rapidly changing modern society. Emphasis is placed on group and pair work, which "displace" frontal forms of work. Collaborative learning technologies, the project method, etc. are the most appropriate learning technologies. The personally-oriented approach is gradually entering the practice of teaching foreign languages. It attracts the teacher with the possibility of a creative approach to learning, the use of interactive, problem and project tasks. It is also interesting for a student, because he gets a real opportunity to cooperate with the teacher, jointly create a lesson, use educational materials and topics for discussion chosen by him, take responsibility for the form of learning, and most importantly, for the final result – what he directly learned for this lesson or series of lessons; where and how he can apply new knowledge and skills in life, actually using the foreign language being studied.

It should be taken into account that among students there may be students with different personality types. In particular, there are those who are difficult to call to a conversation among a large number of people – Introverts. But there are others – extroverts who constantly want to talk, are offended if they are not asked and shouted from their place. Learning a foreign language with the first type should be started with written tasks, so that such a person can realize himself outside of a stressful situation, gradually expanding his opportunities. The second type should be given the opportunity for joint active activities. There should be people of both types in the groups in order to involve all students in the language activity. However, it is very difficult to implement such activities in large groups. In the end, this will lead to the fact that a certain part of the group will participate in training, while the rest will remain passively attending classes, receiving grades, but, most likely, there will be practically no foreign language knowledge left after the course. A personal-oriented approach in combination with a communicative orientation can give excellent results in the process of learning foreign languages. It is most effective in groups with heterogeneous training.

Key words: *personality-oriented approach, personality, approach, learning result.*

УДК 378.04:796.332.071.4](091)

DOI <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2022.80.278226>

OLEKSANDR SVIERTNIEV

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9175-091X>

(Полтава)

Place of work: Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

E-mail: svertneva@gmail.com

OLEG SHERSTYUK

(Полтава)

Place of work: Poltava Vocational College of the National University of Food Technologies

Country: Ukraine

E-mail:

THE TRAINING SYSTEM OF A FOOTBALL COACH-LECTURER (HISTORICAL ASPECT)

The article focuses on historical background of the origin and development of a football coach-lecturer training system. It was logically ascertained that the system reveals to have durable timeline up from the end of the XIX c. until nowadays. All the crucial stages of the successful implementation of football into the educational system of Ukraine were deeply clarified.

Actually, the profound interest in football as powerful means of physical education has been exposed in Western Ukraine since 1890. He was Oleksii Butovskyi, a head of training courses for physical education specialists in Cadet corps, who explored British football content and game instructions firstly in the domestic practice of physical education. The football training programme for pupils of 5–8 grades was initiated by Uzhhorod gymnasium gymnastics teacher I. Medretskyi, while E. Tsenar and H. Yordan as professors at Lviv teacher's gymnasium presented the first programme of the football implementation in gymnasiums.

The fact that training courses, produced and adopted in 1896 by Petr Lesgaft (Lesgaft Courses), became higher educational institution to master leaders and organizers in physical education was under in-depth analysis. It was also pointed out that foundation of the physical education faculties (PEF) within pedagogical institutions of higher education manifested a significant stage to solve the problem of training scientific-pedagogical staff. They actually started a regular training of physical education teachers as well as coaches-lecturers for educational institutions. The role of public organizations in training football coaches-lecturers under the up-to-date terms was thoroughly examined.

Key words: *football; coach (coach-lecturer); training of specialists in physical education; educational institutions.*

Setting the problem point. Analysis of relevant research and publications. Actually, the formation and evolution of the training system of a football coach-lecturer tends to be a complicated multidimensional process interrelated for a considerable historical period with a successful solution for a whole set of problems of social, scientific, pedagogical, and organizing nature. The football, alongside with the gymnastics, has been drawing close attention since the end of the XIX c., the period, which can be interpreted as a beginning of regular teaching of physical education in the domestic system of general secondary education as well as taking advantage of using football elements in physical training of the population.

The spectrum of the physical culture issues, particularly medical-biological, psychological, pedagogical aspects likewise teaching mass football [Vatseba, O. M., 2003; Vatseba, O. M., 1997], was under the thorough research of pedagogues Valentin Gorinevskiy, Leon Orbeli, Aleksey Krestovnikov, Petr Rudik, Mikhail Ivanitskiy et al. The foundation of educational institutions to train specialists in

physical culture appeared to be due to Petr Lesgaft (1837–1909), an author of the singular system of the physical education [Filia, S. (eds.), 2003]. Basics of the army physical training exercises have been ascertained by General Mykhailo Drahomyrov (1830–1905) and Oleksii Butovskyi (1838–1917) (Zubalii, M. D., Zubalii, V. M., 2005). A singular system of body education was an object of deep study and a creation of Hryhorii Vashchenko, the prominent Ukrainian researcher and creator of a modern time home pedagogy, who highly estimated a play with a kick ball to be a powerful means of the physical, spiritual, moral, and intellectual means of youth education (Vashchenko. H., 2001).

The previous analysis of specialized periodicals assures the great need in qualified staff, able to train youth in physical education. The articles highlighted the fact that teachers of physical education had to get higher pedagogical education themselves; it was also pointed out that the necessity to found physical education departments within pedagogical institutes tended to be extremely high (Filia, S. (eds.), 2003).

Thus, the training system of a football coach-lecturer represents a durable period up from the end of the XIX c. until now. Today it urgently requires renovation on the base of self-education and self-creation of each person just like ensurance of optimal conditions for harmonic all-embracing evolution of specialists. There are few core historical-pedagogical aspects of the football implementation into the education practice and the training process of coaches; they are, primarily, constant interest of pedagogues (scientists, teachers, lecturers of physical culture, and coaches) in the game of football as a mighty pedagogical means of forming the mass physical culture likewise future professional becoming of each person. Secondly, it is about ascertaining of the domestic training system of the football coaches as specialists in physical culture and sport within European integration.

The **aim** of the given research reveals to present a historical aspects analysis of the football coach-lecturer training in a professional education practice on the timeline from the mid XIX c. to the day.

The investigation of periodicals and archive materials in the physical culture history were among the core methods within the presented work with the help of comparative-historical analysis of diverse studies in pedagogy and psychology, detailed probes in football as a kind of sport.

Main body of the research. It is our point that fundamentals of the content, organizing forms' and methods' search of training of the domestic specialist in physical culture and sport go back to the mid of the XIX c. The Russian Empire, the part of which was the main territory of Ukraine at that time, faced public movement targeting significant transformations of the state, especially in the sphere of education. Therefore, that happened in 60s of the XIX c. that tsarism was forced to provide school reform under the pressure of progressive public. Namely, in 1864 gymnastics and sport games managed to be settled as optional subjects due to "Regulations on primary public schools" and "Charter of gymnasiums" for the next 25 years. Joined persistent efforts of the pedagogical publicity led to the "Teaching instructions and programmes in gymnastics for men's educational institutions" ratification in April 25, 1889, where the courses were declared compulsory subjects, the fact we consider the very beginning of regular teaching physical culture in the domestic system of education (Filia, S. (eds.), 2003).

Oleksii Butovskyi was among the pioneers of the sport branch of youth education development, so all the nuances of physical education and physical training of the future officers and youth, getting prepared to military service, formed the base of his pedagogical and scientific search. In 1892, he headed courses in the physical education specialists training for a Cadet corps, meanwhile making profound disquisition in content and rules of the British football firstly in the domestic practice of the physical education. In addition, Oleksii Dmytrovych has got himself acquainted with the state of training gymnastic and athletic disciplines in educational institutions of England (Zubalii, M. D., Zubalii, V. M., 2005). Merely at the time, such in-depth attention to football as an instrument of the physical education was paid throughout Western Ukraine. To be specific, in 1890 the professor of Lviv teachers' gymnasium E. Tsenar visited Great Britain to examine the content and gamed instructions of the British football and brought the first football balls into Lviv with his colleague H. Jordan. Right the next year he managed to explore the very first football evolution programme for gymnasiums, published in Polish in the monograph "Gymnastic games of the school youth", where he ascertained the content and instructions of the football game. In 1891 the English football instructions have been manifested in Russian in the book "English outdoor games" by E. Demytyev; the volume was published in Moscow and spread all over Ukraine. June 5, 1892, the group of teachers made a release of some football elements during the break between demonstration gymnastic exercises, being a part

of the first Halychyna all-regional achievements exhibition programme (Zarozhdeniye zapadnoukrainskogo futbola (1890–1918); Mykhaliuk, Yu., Melekh, R., Nazarkevych, Yu., 1999; Futbolnyi atlas Ukrainy, 2001).

Yet in 1893 the first football balls arrived to Transcarpathia from Budapest brought by teachers of gymnastics of Uzhhorod, Mukachevo and Berehove gymnasiums who participated in All-Hungary seminar for gymnastics lecturers. In 1893 the programme for training football pupils of 5–8 grades was developed by Uzhhorod gymnasium gymnastics teacher I. Medretskyi. Guided by I. Medretskyi and F. Shyrher, pupils played “English leather ball”, as it was mentioned in gymnasium directory for 1893–1894 academic year (Zarozhdeniye zapadnoukrainskogo futbola (1890–1918); Futbolnyi atlas Ukrainy, 2001). The same year I. Medretskyi with the help of his colleagues designed the football field to conduct football training sessions with 5–8 grade pupils of Uzhhorod gymnasium. The main play set was held in summer, when students, obtaining their education in Budapest, came on vacation. Professor Ivan Boberskyi (1873–1947) got himself deeply acquainted with content and football instructions during his study at Universities of Vienne and Graz (Austria) in 1898–1900. In fact, the term “kick-ball” he introduced as a Ukrainian equivalent for “football” in the brochure “Entertainments and motor games” (Zarozhdeniye zapadnoukrainskogo futbola (1890–1918)). Game instructions for kick-ball and the brochure were popular among football fans of Halychyna region; they contributed to a significant spread of the game all over the school and student youth as well as formation of new football clubs and teams in Halychyna. The newest football game instructions were primarily published in Lviv, 1900, in Ukrainian by V. Lavrivskyi (1850–1934), one of the founders of “Falcon” Lviv gymnastic society, by his own expense. They had a title of “The kick game” – Association football after Osyp Klenka”. In 1902, Ivan Boberskyi introduced games and entertainments with ball to the curriculum of junior grades of Lviv First academic gymnasium; he also provided theoretical education and trainings with kick ball in 5a and 5b grades (Zarozhdeniye zapadnoukrainskogo futbola (1890–1918); Mykhaliuk, Yu., Melekh, R., Nazarkevych, Yu., 1999).

According to the results of the study, the first football match in Poltava took place in July 1909, when a group of boys played at Pavlenky Square (today there is Poltava community secondary school “Taras Korolenko School-gymnasium № 9” situated here). They had dug pillars with ropes stretched on top on each side of the Square, playing with a “rag” ball. The participants were teams of scholars from Realschule and Zemstvo colleges. The match organizer was Ferdinand Steiner, the lecturer in gymnastics from St. Petersburg. According to the “Poltava Voice” newspaper № 968, in October 1, 1910 there started “...exercises how to play football in the Poltava Second (noble) gymnasium”. Actually, it is considered the first football team in Poltava, managed by F. Steiner. The next year such football teams were organized in the First men’s gymnasium, Realschule college, and Cadet corps. They held their first tournament that year; the winner was the team of Second gymnasium (Lomov, A. H., 1999; U istokov ukrainskogo futbola v Rossiyskoy imperii (1878–1918)).

As for St. Petersburg, the Society for promotion of physical development (SPPD) was logically held in 1893, where Petr Lesgaft became its scientific secretary. In March 1895, he suggested to manage specialized training courses for those, who were able to provide physical exercises lessons to children, on one of the sessions. As a result, the special commission elaborated a charter and a programme of these courses to come. The SPPD sessions of January 1896 adopted “The charter on temporary courses for physical exercises and games trainers” and headed Petr Lesgaft as its master (Filia, S. (eds.), 2003). Up from 1896 the courses turned into merely higher educational institution for training physical education leaders and organizers (Lesgaft Coursers, as they were called in Russia). That period also represented some instances of youth physical education ideas’ implementation in the form of specialized sport educational institutions. For instance, in 1902 the trustee of Petersburg’s educational district awarded the lecturer of the military college K. Alekseev with the certificate of entitlement to establish gymnastic schools in St. Petersburg, where scholars from the military and civilian educational institutions could get their training sessions.

The issue of training pedagogues-specialists in physical culture and sport has been drawn much more thorough attention after the October Revolution of 1917 in Russia. Thus, in April 1919 the First All-Russian Congress of Physical Culture and Pre-Service Training Instructors claimed the beginning of regular children’s training in physical education as well as foundation of sport, especially, football, clubs, and network expansion of educational institutions for instructors’ training as dominant up-to-date goals. There were nine-month courses in St. Petersburg, later – sport instructors’ courses, opened in Kyiv, Kharkiv, Poltava, Moscow, etc.; the programmes and manuals, based on research results of the

prominent scientists Petr Lesgaft, Valentin Gorinevskiy et al., were ascertained in succession (Filia, S. (eds.), 2003).

Rather peculiar form of the physical culture evolution was presented by supporters of Proletariancult, denying “the bourgeois exercise system” up to the absurd. For instance, in 1925 the article on the pedagogical nature of football was published, proclaiming the game to be an invention of English bourgeoisie and therefore harmful, because it teaches the soviet youth to deceive. They said, feint is a deception, so going in for this kind of sport makes a negative influence on human character. Instead of such “the bourgeois exercises” people were recommended to do “labour gymnastics”, scilicet imitative forms of labour movements (raking coal, sewing, planning, etc.).

In June 1918, there were half-year courses produced for school instructors in physical education, re-organized in December 1920 into higher educational institution – State central institute of the physical culture (SCIPC). In Petrograd it was Petrograd Petr Lesgaft Institute of the physical education (now – an academy), founded in October 1919 on the base of Petr Lesgaft higher courses. These establishments provided thorough scientific research in the field of the physical education and sport at the beginning of 20s of the XX c. Later, Petr Lesgaft’s apprentice and adherent Valentin Gorinevskiy, as well as Leon Orbeli, Aleksey Krestovnikov, Petr Rudik, Nikolay Bernshteyn, Mikhail Ivanitskiy, etc. made a great merit in working up medical-biological, psychological, and pedagogical issues of physical culture and sport.

Implementing physical education as compulsory discipline into curriculum of the majority of schools caused the great need for qualified teachers in this field of science. First attempts of systematical general pedagogical training of teacher (lecturer) staff in physical education have been taken at higher pedagogical institutions of Ukraine in 1925.

In 1927, the newest programmes in physical culture were adopted in 2nd degree schools, whilst in 1930 the higher educational institutions of the state involved the course of “physical education” with 2 obligatory trainings in physical culture a week. As for our country, in 1930 the State Institute of Physical Culture of Ukraine (SIPCU) was founded, been located up to 1941 in Kharkiv. After returning from the evacuation, the institute was replaced in Kyiv. Nowadays it is a National University of Physical Culture and Sport. In 1933, it was Central Research Institute of Physical Culture (CRIPC) founded as core scientific institution on issues of physical culture and sport in the USSR. Nevertheless, there were neither specialists with higher physical culture education nor coaches-lecturers prepared for secondary schools in the USSR up to the 1946, meanwhile before the World War II there functioned only 6 institutes of the physical culture throughout the state (Filia, S. (eds.), 2003).

The postwar years revealed the staffing problem as one of the most acute ones, that’s why many higher and secondary educational institutions of physical education were established. Thus, in 1945 such foundations started in Armenia (Yerevan Institute of physical culture), Kazakhstan, Lithuania, and Latvia. The year 1946 the second biggest in Ukraine (after State Institute of Physical Culture of Ukraine) Lviv Institute of Physical Culture was opened, later it was about Omsk, Smolensk, Volgograd, Krasnodar, Chelyabinsk, Khabarovsk, Moscow Regional (Malakhovka), and Dnipropetrovsk (third in Ukraine) (Derzhavnyi arkhiv Kharkivskoi oblasti F-P-203). At the time of 80s of the XX c. there functioned 23 institutes of physical culture in the USSR, training over 50% of specialists with higher specialized education. The issue of training scientific-pedagogical staff resulted in the creation of physical education faculties (PEF) within pedagogical institutions of higher education, where the process of training started for physical culture teachers of secondary schools, and for coaches-lectures. The two first PEF appeared to mention at Moscow N. Krupskaya Regional Pedagogical University and Leningrad O. Gertsen State Pedagogical Institute. Since 1947, they gradually appeared in Kharkiv, Luhansk, Zaporizhzhia, Simferopol, Odesa, Mykolaiv, Kamianets-Podilskyi, Drohobych, later – in Kremenets, Ternopil, Lutsk, Vinnytsia, Chernihiv, Kirovohrad, and other cities of Ukraine. Technical schools of physical culture continued their activity in Kharkiv, Dniprodzerzhynsk, Ivano-Frankivsk, Donetsk, etc., the same – as for pedagogical colleges. Their merit lies in the fact that they became a leading link in developing the training methodology for educational institutions of Ukraine in producing teachers and coaches-lecturers of physical culture with higher pedagogical education. Those PEF provide the training of highly qualified staff for pedagogical institutions of the country by means of post-graduate education (Filia, S. (eds.), 2003; Kravchuk, T. M., 2002).

Up-to-date Ukraine operates educational institutions’ powerful network to solve the problem of staff and scientific-methodological support of the branch of physical culture and sport. In fact, 72 higher educational institutions provide the training of a coach-lecturer (specialist in “Physical

culture and sport”), among them are two, located in Poltava Region – Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University and National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”. All these establishments qualify football as crucial aspect in physical training of the future coach in football.

In 1997 there was Scientific-Methodological Department (Technical Committee), founded subordinate to the public organization of the Football Federation of Ukraine (FFU), aiming at training specialists under coaching license programmes and diplomas for professional, youth and women’s football, improvement of educational programmes for children and youth sports schools as well as schools of Olympic reserve, publishing of specialized literature, etc. Starting from 2002, Ukraine supports its own coaching education system of Ukrainian Football Association (UAF). The Licensing Centre of the latter together with regional football associations likewise Institute of Football (on the base of National University of Physical Education and Sport of Ukraine) support programmes of training specialists and obtaining coaching licenses and diplomas of all levels (“D” and “C” for initial, “B” for basic, “A” for higher, and “Pro” stands for professional).

Conclusions. The implementation of football into the educational system of Ukraine goes back to the end of the XIX c., which is usually interpreted as the beginning of football coach training system. Especially, the training of teachers-coaches to manage football as sports school game was initiated almost synchronous with training lecturers of physical culture and establishing the proper educational institutions to support this activity. Due to merits of many prominent pedagogues in Western Ukraine and Russian Empire, the constituent of which was the main part of our country, football became component of physical education process among children and youth. As for now, the basic training of coaches-lecturers in football (specialists in “Physical culture and sport”) is being provided by 72 higher educational institutions in Ukraine. The training process of a coach-lecturer in football also requires an active participation of public organizations from the regional to international level.

REFERENCES

- Derzhavnyi arkhiv Kharkivskoi oblasti F-P-203 [State archive of Kharkiv Region F-P-203]. 1 (2325). 420 p.; (2326). 324 p. [in Ukrainian].*
- Filia, S. (Ed.) (2003). *Istoriia fizychnoi kultury: navchalnyi posibnyk [The history of physical culture: manual].* Kharkiv: OVS [in Ukrainian].
- Futbolnyi atlas Ukrainy (2001). Dovidkovo-statystychnye vydannia za pidsumkamy desiaty chempionativ Ukrainy z futbolu (1992–2001) [Football atlas of Ukraine: reference-statistical edition on the base of results of ten football championships in Ukraine (1992–2001)].* Lviv [in Ukrainian].
- Kravchuk, T. M. (2002). Stanovlennia ta rozvytok zahalnopedahohichnoi pidhotovky maibutnix uchyteliv fizychnoho vykhovannia u vyshchikh pedahohichnykh zakladakh Ukrainy v 20–50 rr. XX st. [The foundation and development of general pedagogical training of the future teachers of physical education in higher pedagogical institutions]. *Pedagogy, psychology and medical-biological issues of physical education and sport*, 7, 20-26 [in Ukrainian].
- Lomov, A. H. (1999). *Storinky istorii poltavskoho futbolu (1909–1999) [Pages of Poltava football history].* Poltava: Hrotesk [in Ukrainian].
- Mykhaliuk, Yu., Melekh, R., & Nazarkevych, Yu. (1999). *Istoriia lvivskoho futbolu [History of Lviv football].* Lviv [in Ukrainian].
- U istokov ukrainskogo futbolu v Rossiyskoy imperii (1878–1918) [The origins of Ukrainian football in the Russian Empire].* Retrieved from <http://www.ukrsoccerhistory.com/index.aspx?page=history1> [in Ukrainian].
- Vatseba, O. M. (2003). Diialnist ukrainskoho naukovo-doslidnoho instytutu fizychnoi kultury (1931–1939) yak naukovo-orhanizatsiina osnova formuvannia ta rozvytku derzhavnoho naukovo-doslidnoho instytutu fizychnoi kultury i sportu v suchasni Ukraini [The activity of Ukrainian research institute of physical culture (1931–1939) as scientific-organizational base of the formation and development of state research institute of physical culture and sport in modern Ukraine]. *Topical Issues of Physical Culture and Sport*, 1, 39-45 [in Ukrainian].
- Vatseba, O. M. (1997). *Narysy z istorii sportyvnoho ruhu v Zakhidni Ukraini [Essays on the history of sports movement in Western Ukraine].* Ivano-Frankivsk: Lileia-NV [in Ukrainian].
- Vashchenko, H. (2001). *Tilovykhovannia yak zasib vykhovannia voli i kharakteru [Physical education as means of will and character education].* Lviv: Ukrainski tekhnolohii [in Ukrainian].
- Zarozhdeniye zapadnoukrainskogo futbolu (1890–1918) [The birth of Western Ukrainian football].* Retrieved from <http://www.ukrsoccerhistory.com/index.aspx?page=history2> [in Russian].
- Zubalii, M. D., & Zubalii, V. M. (2005). O. D. Butovskiy – pershyi ukrainets u Mizhnarodnomu olimpiiskomu komiteti [Oleksii Butovskiy as first Ukrainian in the International Olympic Committee]. *Physical Education at School*, 4, 47-50 [in Ukrainian].

УДК 378.046-021.66:81

DOI <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2022.80.278229>

РЕНАТА ВИННИЧУК

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1508-7984>

(Полтава)

Place of work: Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

E-mail:

КОНСТАТУВАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ АКСІОЛОГІЧНИХ ЗАСАД ПІДГОТОВКИ МАГІСТРІВ ГУМАНІТАРНОЇ ГАЛУЗІ В УНІВЕРСИТЕТАХ

У статті з урахуванням результатів методолого-теоретичного обґрунтування наукових основ фахової підготовки проведено системний аналіз даних констатувальної експериментальної роботи з дослідження аксіологічних засад освітнього процесу для розроблення цільового й технологічного блоків контекстно-професійної моделі підготовки майбутніх магістрів (культурологів, істориків, релігієзнавців, філологів, філософів).

До завдань констатувального дослідження віднесено: 1) з'ясувати, як респонденти розуміють сутність системи підготовки магістрів на аксіологічних засадах; 2) виявити та систематизувати провідні, на думку магістрантів, групи цінностей і ціннісних установок; 3) визначити можливі варіанти перспективного вдосконалення змісту, технологій і методів підготовки фахівців на аксіологічних засадах.

Методи констатувального дослідження: анкетування (частотний аналіз відповідей); контент-аналіз ЕСЕ; експертні оцінки; комп'ютерне квантифікування; спостереження; кількісне та якісне відображення даних; ранжування; поетапна статистична обробка.

На підставі теоретичного пошуку, експериментального обстеження та узагальнення матеріалів у перспективі дослідження визначено розроблення аксіологічних засад контекстно-професійної моделі підготовки майбутніх магістрів гуманітарної галузі; проаналізовано, що освітнє середовище підготовки має бути засноване на принципах аксіології та відкритого навчання: опори на інформаційні технології; проектування сучасного змісту освіти; розроблення інноваційних методик формування й розвитку ціннісного компоненту професійних компетентностей; вирішення завдань вимірювання якості освіти; зміни традиційної ролі викладача як транслятора знань і освоєння ним ролі наставника, старшого колеги, консультанта, наукового керівника.

Ключові слова: аксіологічні засади, університетська освіта, гуманітарна галузь, підготовка магістрів, професійна аксіосфера, констатувальний експеримент, методи діагностики.

Постановка проблеми в загальному вигляді та вказівка на її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Педагогічною наукою напрацьовано фундаментальні шляхи обґрунтування і впровадження технологій, які мають назву педагогічних, освітніх, тобто тих, що забезпечують формування окремих значущих компетентностей і виявлення аспектів якості професійної підготовки, що уможливило узагальнення технологічно-аксіологічних аспектів професійної підготовки магістрів гуманітарної галузі. До гуманітарних технологій підготовки нині переважно відносять універсальні моделі (способи) реалізації позитивних міжособистісних відносин, які забезпечують збереження і зміцнення особистісної цілісності фахівця, відповідності його ціннісних орієнтацій запитам суспільства загалом та ринкові праці зокрема. Така педагогічна модель відповідає освітній ситуації, за якої цілі ставляться однозначно, зберігається можливість об'єктивних поетапних вимірювань та підсумкової оцінки досягнутих результатів у єдності значущих аспектів: проектування (інваріантний, ідеальний, чітко структурований, позаособистісний компонент) і реалізації (варіативний, ситуативний, особистісний компонент).

Аналіз найвагоміших публікацій, у яких започатковано розв'язання досліджуваної проблеми. Проблема аксіологічних засад професійної підготовки фахівців вищої кваліфікації у нашому суспільстві сьогодні постає досить гостро, в підсумку формування їхнього професіоналізму, заснованого на відповідних цінностях, вагомо впливає на людський потенціал нації загалом та на індивідуальну долю кожного здобувача зокрема. У контексті зазначеного питання цінностей здавна було предметом зацікавлення вчених у різних наукових сферах: філософії, педагогіці, психології, соціології, культурології, етнології, етиці й естетиці тощо; у філософії структуру цінностей вивчали В. Баришков, А. Здравомислов, М. Каган, О. Титаренко, В. Ядов; класифікацію й аспекти взаємозалежності – С. Бубнова, І. Дубов, М. Лапін; механізми формування – Л. Архангельський, В. Водзинська, В. Панпурін та ін.; етико-естетичний аналіз цінностей проводили В. Тугаринов, О. Дробницький, А. Гусейнов, А. Коршунов, Л. Столович. У своїх наукових розвідках розуміння цінностей як соціокультурних феноменів розвивали М. Яницький, М. Розов, Г. Вижлецов та ін.; М. Каганом досліджувався логічний зміст поняття «цінність». Значної уваги проблемі цінностей сучасного суспільства надавали соціологи В. Бех, Л. Бляхман, А. Вардомацький, Є. Головаха, А. Ручка, О. Шкаратан та ін.; свій внесок у розвиток методології цінностей особистості зробили психологи Д. Леонт'єв, В. Занков, О. Капцов, В. Карандашев, Т. Корнілова, О. Старовойтенко та ін.

Системний аналіз наукової літератури уможливив висновок, що питання організації процесу підготовки фахівців вищої кваліфікації на аксіологічних засадах належить до актуальних проблем сучасних наук про освіту і теорії професійної освіти зокрема.

Метою статті є системний аналіз даних констатувальної експериментальної роботи з дослідження аксіологічних засад освітнього процесу для розроблення цільового й технологічного блоків контекстно-професійної моделі підготовки майбутніх магістрів (культурологів, істориків, релігієзнавців, філологів, філософів).

Виклад основного матеріалу з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Оскільки в діагностуванні розвитку особистості важливим вважають «оцінку потенціалу особистої культури у єдності поглядів, цінностей та інтересів, способів професійної комунікації, креативних здібностей» (Туник, 2002, с.13), то визначені нами у процесі методолого-теоретичного аналізу групи цінностей фахівців гуманітарної галузі розглядаємо в контексті спрямованості на оволодіння магістрантами аксіологічними основами обраної сфери діяльності та професії, що зумовлює необхідність пропедевтичного з'ясування низки детермінант подальшого формування аксіосфери здобувачів вищої освіти в університетах.

З метою виявлення реальної потреби реалізації розроблених аксіологічних засад в освітньому процесі підготовки магістрів гуманітарної галузі було проведено анкетування, яким охоплено 96 респондентів (26 викладачів та 70 магістрантів) гуманітарних спеціальностей у Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка та Мелітопольському державному педагогічному університеті імені Богдана Хмельницького.

Методика констатувального дослідження передбачала застосування профільної авторської анкети, розробленої у вигляді запитань закритого типу та кількох альтернативних варіантів відповідей, причому окремі питання потребували вибору однієї відповіді, інші – не більше двох позицій. Попереднє опитування базової групи (32 магістранти, 5 викладачів) уможливило уточнення формулювання окремих питань. Методом обробки результатів анкетування став частотний аналіз відповідей; узагальнення оброблених результатів засвідчило необхідність розроблення аксіологічних засад підготовки з опорою на думку магістрантів стосовно потреби інноваційних змін цієї підготовки (зазначили відповідно 62% культурологів, 60% філософів, 59% філологів, 57% істориків та 55% релігієзнавців; загалом по групі респондентів – 59,5% магістрантів і 62% викладачів) (Винничук, 2019).

Систематизовані матеріали пропедевтичного обстеження надали підстави визнати, що професійна підготовка магістрантів гуманітарної галузі потребує істотного оновлення своїх аксіологічних засад, зумовлених специфікою сучасних пізнавальних та комунікаційних процесів та її потенціалом щодо розвитку аксіосфери майбутніх магістрів. Таке завдання відповідає законодавчим документам з розвитку вищої освіти України та прогресивним світовим гуманістичним тенденціям з орієнтуванням на особистість магістранта як суб'єкта самореалізації і самотворення.

Зіставлення даних і матеріалів пілотного експерименту із теоретичними даними та результатами аналізу реального навчального процесу підготовки фахівців доводить, що існує

значний розрив між сучасним науково-педагогічним знанням і чинною практикою професійного розвитку магістрів гуманітарної галузі, де виявлено методологічну непослідовність, невизначеність змісту окремих блоків дисциплін та певну конфліктність методичних засобів.

Зважаючи на з'ясоване вище, констатувальну експериментальну роботу було спрямовано на розв'язання таких завдань:

- з'ясування стану сформованості основних понять професійної діяльності, які визначають особистісне ставлення магістрантів і усвідомлення ними сутності системи загальнолюдських, професійних та індивідуальних цінностей;
- відстеження у межах існуючої практики університетської освіти ефективних методів розвитку аксіосфери майбутніх магістрів гуманітарної галузі;
- апробацію діагностувального інструментарію дослідження сформованості цінностей професійної діяльності магістрантів, обробку, аналіз та узагальнення отриманих даних;
- виявлення специфіки застосування методів контролю за вдосконаленням якості освітнього процесу підготовки магістрів на аксіологічних засадах та конструювання технології моніторингу її дослідження.

Відповідно до зазначених завдань констатувального дослідження, під час роботи використовували низку емпіричних методів та діагностувальних методик (Игненькамп, 1991; Кравченко, 1998; Кыверялг, 1980; Професійна діагностика, 2004; Туник, 2002; Hogenraad, 2003; Weber, 1990), які давали змогу дослідити й зафіксувати стан сформованості аксіосфери майбутніх магістрів на практиці. Шляхом спостереження, опитування, інтерв'ювання магістрантів та викладачів було ретельно вивчено такий стан у системі гуманітарної освіти, основними методами кількісних оцінок було обрано анкетування, тестування, експертні оцінки, самооцінку і самооцінку контрольних завдань, математичну обробку даних, комплексний аналіз зведених результатів.

Пропедевтичну діагностику аксіосфери магістрантів було проведено методом контент-аналізу (Дмитриев, 2014; Кравченко, 1996; 2004; Weber, 1990) текстів написаних ними есе на тему «Цінності моєї професії», в якому потрібно було відобразити власну думку щодо зазначеної проблеми. При розгляді робіт стало зрозуміло, що досліджуване питання стосовно прагнення опанувати «вищі» та професійні цінності позитивно корелювало зі ступенем фахової компетентності, здобутої на попередніх рівнях вищої освіти, відображувало, зокрема, у філологів, культурологів та істориків «налаштованість на відповідне сприйняття дійсності, емоційну чутливість до аксіологічних аспектів діалогічного спілкування, потребу в філософських, мистецьких, художніх знаннях, здатність обґрунтувати індивідуальну естетичну оцінку» (*Мистецька освіта у вимірах сучасності...*, 2014, с. 45). За результатами аналізу та експертних оцінок змісту есе було здійснено їхній розподіл на чотири групи відповідно рівнів особистісного ставлення магістрантів до аксіологічної проблематики (табл. 1). Також враховували нестандартність розкриття теми, системність та логіку побудови, складність висновків, правильність, доцільність застосування та узагальненість термінів і понять. Роботи класифікувати відповідно до визначених для дослідження рівнів: низький – спрощені роботи; середній – оглядові роботи; достатній – професійні роботи; високий – творчі роботи.

Результати проведеного узагальнення засвідчили, що значна кількість магістрантів надають значення аксіологічним аспектам обраної професійної галузі, недостатньо вільно формулюють власні думки та мають певні утруднення при застосуванні термінів і понять, що відобразилося в розподілі даних: низький, спрощений рівень усвідомлення аксіологічних проблем виявлено в роботах КГ-9,9%, ЕГ-10,5%, середній, оглядовий – КГ (контрольна група) – 25,4%, ЕГ (експериментальна група) – 25,6%, достатній, професійний – КГ-30,1%, ЕГ-29,1% та високий, творчий – КГ-34,9%, ЕГ-34,4%.

Таблиця 1

Зведені дані аналізу аксіологічних аспектів есе магістрантів у рамках констатувального експерименту (за рівнями робіт)

Спеціальність	Одержано відповідей, %								
	спрощені роботи		оглядові роботи		професійні роботи		творчі роботи		
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	

Історики, релігієзнавців	11,2	11,6	32,6	33,1	35,8	34,3	19,9	19,9
Філософи, культурологи	10,1	10,2	19,2	19,1	33,0	32,2	38,4	37,8
Філологи	8,5	9,5	24,5	24,7	21,6	21,2	44,7	45,2
Середнє значення	9,9	10,5	25,4	25,6	30,1	29,1	34,8	34,4

Наступним аспектом констатувального експерименту став контент-аналіз змісту робіт для визначення аксіологічної грамотності майбутніх магістрів, відображеної повнотою та категорійною відповідністю фахового тезаурусу.

Смисловими одиницями текстів есе (за методикою О. Кайдановської) було обрано узагальнені аксіологічні поняття трьох ступенів складності, (Кайдановська, 2015) виражені в наукових термінах та наближених до них висловах (термінологічних конструктах):

I група – оцінка; значення; вартість; цінність; культура;

II група – особистість; аксіосфера; предметні цінності; загальнолюдські цінності;

III група – цінності професії; гуманітарні цінності; персональні цінності; національні цінності; аксіологічна освіта.

Для більш детальної експертної оцінки пропонованих текстів есе враховували не лише частоту повторення попередньо заданих термінів, а й обставини їхнього контекстуального застосування. Це завдання реалізували під час пілотажного аналізу незначної кількості вибірки, конкретизованої з усього загалу (25 есе), де було виявлено всі пропоновані ключові терміни і словосполучення та найбільш повторювану логіку вживання основних понять аксіологічного тезаурусу. Кожному такому випадкові надавали конкретний числовий індекс, що дало змогу отримати узагальнений кількісний показник вживання кожного поняття чи поняттєвого конструкту.

Для статистичної обробки даних було застосовано комп'ютерні методи квантифікування: 1) визначення умовних частот, що дало змогу порівнювати між собою есе різного обсягу; 2) оцінка процентного змісту категорій (утворена множенням попереднього числа на 100), яка уможливила визначення ваги окремого поняття в загальному обсязі тексту; 3) оцінка контекстної множини значень категорії, яка дала можливість отримати більш повну інформацію про ступінь усвідомлення того чи іншого поняття; 4) остаточний підрахунок (квантифікування) даних шляхом оцінки сумарної ваги смислових категорій у загальному обсязі тексту (Кайдановська, 2015).

Охарактеризована методика опосередковано відображала аксіологічну зорієнтованість майбутніх магістрів гуманітарної галузі стосовно професійної діяльності, але значущими результатами проведеної роботи можна вважати також те, що магістранти як експериментальної, так і контрольної груп виявили позитивне ставлення до формування аксіологічних основ професії, продемонстрували загалом надійний рівень (98,8% вірогідних висловлювань у текстах) розуміння актуальності проблеми.

Опрацювання отриманих даних дало змогу стверджувати, що хоча пропоновані смислові одиниці зустрічалися в більшості відібраних текстів есе (КГ-76,2%, ЕГ-77,4%) у прямому чи опосередкованому застосуванні, проте іноді вони були вжиті недоречно; здобувачі вищої освіти переважно усвідомлювали зміст запропонованих понять, намагалися виразити його вербально, однак подеколи не могли сформулювати їх або в загальногуманітарному контексті, або стосовно обраної спеціальності. Переважно використовували поняття I рівня (КГ-36,7%, ЕГ-37,6%), що відображено в значній кількості спрощених та оглядових робіт – (КГ-11,5% та 14,4%, ЕГ-12,3% та 14,6%). Найбільші показники контекстної множини значень мали поняття III рівня складності, однак незначна інтенсивність їхнього повторення вплинула на сумарну оцінку їхньої ваги – (КГ-12,3%, ЕГ-11,4%).

У ході констатувального дослідження майбутні магістри продемонстрували загалом достатні вербальні вміння вільного оперування основними аксіологічними поняттями, що вказує на глибокий, систематизований, цілісний характер їхніх загальногуманітарних знань та налаштованість на саморозвиток у сфері обраної професії. Терміни I групи складності загалом були застосовані доречно та чітко; водночас стосовно понять II групи складності, то поняття «особистість» зустрічалось у правильному тлумаченні лише у 5,0% текстів КГ і 5,2% ЕГ,

«загальнолюдські цінності» – у 5,7% роботах КГ і 5,6% ЕГ. Найчастіше застосували елементарні поняття – «культура», «вартість», які мали найбільше визначених синонімічних паралелей; майже зовсім не розкритими залишилися поняття III ступеня складності (КГ-12,3%; ЕГ-11,4%), зокрема «цінності професії» (КГ-2,5%; ЕГ-2,4%), «персональні цінності» (КГ-2,4%; ЕГ-2,9%), вживання яких не завжди супроводжувалося доречним розкриттям їхніх значень, що свідчить про потребу розвитку й удосконалення аксіологічних основ професійної підготовки магістрів гуманітарної галузі.

Оскільки найбільше труднощів виникло при оперуванні магістрантів поняттями II та III ступенів складності, які майбутні фахівці розкривалися лише через приклади їхнього застосування, тому можна зробити висновок, що респонденти мають недостатній аксіологічний тезаурус та посередні вміння його застосовувати. Наприклад, недостатньо чітким було розмежування понять «персональні цінності» та «професійні цінності», співвідношення конструктів «професійні цінності» і «загальнолюдські цінності», що заважало здобувачам порівнювати факти, висловлювати власні судження, здійснювати узагальнення, зацікавлено та емоційно висловлюватись про історичну спадщину та гуманітарну ситуацію сьогодення. Це, своєю чергою, впливає на творче ставлення до проблем професії, умотивованість власних зусиль щодо здобуття досвіду професійного спілкування, освіти впродовж життя, ефективної дослідницької діяльності в обраній галузі на аксіологічних засадах.

Повна відсутність або обмежене вживання визначених аксіологічних понять у значній кількості текстів (ЕГ-23,9%; КГ-22,6%) засвідчило недостатню спрямованість системи професійної підготовки на розробку аксіологічних засад розвитку магістрів гуманітарної галузі, що зумовило низький рівень їхньої професійної культури. З'ясовано, що значна кількість майбутніх магістрів обмежується формальним підходом до професії, не співвідносить свої можливості з існуванням та самовдосконаленням у професійному просторі.

Середньостатистичні дані констатувальної фази експерименту засвідчили переважання середнього рівня аксіологічної грамотності у 32,5% учасників контрольної та 32,3% експериментальної груп, низький рівень мали; в КГ-13,7%, в ЕГ-14,2% учасників, достатній – КГ-30,3%, ЕГ-29,7%, високий рівень продемонстрували – КГ-23,1%, ЕГ-24,9% від загальної кількості респондентів, що пояснює суперечність між задекларованою метою професійної підготовки щодо забезпечення аксіологічних основ готовності випускників магістратури з гуманітарних галузей до професійної діяльності та реальним її станом.

Причинами такого становища можна назвати узвичаєну орієнтацію освітнього процесу підготовки бакалаврів гуманітарної галузі на репродуктивне засвоєння знань студентами; усталену розмежованість основних навчальних дисциплін, домінування академічного характеру їх викладання, невідповідність усіх компонентів процесу професійної підготовки завданням творчого розвитку особистості фахівця.

У констатувальній експериментальній роботі, зокрема, в Рівненському гуманітарному та Класичному приватному університетах, також було застосовано методику вивчення структури гуманістичних ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти на когнітивному, емоційному та поведінковому рівнях їх прояву з урахуванням динаміки тих змін, які відбуваються в освітньому процесі (Костева, 2014). Позитивом цієї методики стало те, що вивчення ціннісно-мотиваційних утворень тісно пов'язане з розкриттям змісту цінностей майбутньої професії, особливо – його суб'єктивно-аксіологічного аспекту. При цьому з'ясовували наявність кореляційних зв'язків між цінностями, ціннісними орієнтаціями та структурою й соціальною наповненістю процесу фахової підготовки, а навчально-професійну діяльність розглядали разом із науково-дослідницькою як головні умови розвитку аксіосфери кожного майбутнього фахівця.

Методика передбачала ранжування термінальних та інструментальних загальнолюдських (гуманістичних) цінностей магістрантів за п'ятьма рангами, у яких відображено ступені зростання значущості кожної з цінностей від найнижчого (1) до найвищого (5) (табл. 2). Досліджуваним надавалися списки цінностей (по 9 назв в кожному), розташованих у довільному порядку. Кожний опитуваний мав розмістити вимірювані цінності в послідовності зростання ступеня важливості їх для успішної професійної діяльності; таким чином, відповіді кожного респондента отримували форму впорядкованої множини цінностей. У процесі об'єднання даних анкет та поетапної статистичної обробки із з'ясуванням середнього

значення було отримано середні арифметичні показники для кожної з цінностей як параметру оцінки; в узагальненій таблиці цінності й ціннісні орієнтації постали у вигляді ієрархізованої змістової структури. Як бачимо з таблиці 2, стосовно термінальних цінностей верхні позиції в структурі відповідних ціннісних орієнтацій посідають любов до людей, повага та розуміння особистості іншого; професійність, компетентність; самоосвіта; доброта та справедливість; позитивним є те, що магістранти виділяють провідні загальнолюдські цінності – любов, добро, справедливість, що характеризує гуманістичну спрямованість особистості, яка є основою аксіологічної готовності до самореалізації у професійній діяльності.

Таблиця 2

Змістова структура ціннісних орієнтацій магістрантів як результат констатувального експерименту (методика Ю. Костевої)

Цінності	Ранг за значенням					Середнє значення
	1	2	3	4	5	
<i>Термінальні цінності</i>						
Пріоритет особистості людини	1	2	2	1	2	1
Професіоналізм, компетентність	3	2	1	2	1	2
Доброта, справедливість	2	3	4	3	3	3
Самоосвіта	4	4	5	4	4	4
Творчість	5	6	6	5	5	5
Самовдосконалення	6	6	4	6	6	6
Самореалізація	7	7	7	8	7	7
Суспільне визнання, авторитет	8	8	8	6	8	8
Матеріальний достаток	9	9	9	9	9	9
<i>Інструментальні цінності</i>						
Освіченість	2	1	1	3	1	1
Гуманізм	1	2	3	1	3	2
Терпимість до поглядів інших	4	4	4	2	2	3
Уміння зрозуміти іншого	5	3	5	4	4	4
Відповідальність, почуття обов'язку	6	8	2	6	6	6
Вихованість, інтелігентність	8	6	7	8	7	6
Високі досягнення	8	7	8	9	5	7
Життєрадісність	8	8	6	7	9	8
Самоконтроль	9	9	9	5	8	9

Стабільне місце у підсумковій таблиці займає творчість, що свідчить про розуміння сутності обраної галузі і професії; водночас недостатньо високо оцінюються такі важливі цінності і ціннісні орієнтації, як самовдосконалення та самореалізація. Магістранти визнають духовний розвиток і працю над собою достатньо важливими; очевидно, що накопичення знань із філософії, теорії та історії культури, предметів психолого-педагогічного циклу актуалізувало їхні особистісно-професійні цінності, що привело до загалом адекватної самооцінки себе і своїх можливостей. Показники оцінки інструментальних цінностей загалом корелюють із оцінками за перший блок: високо оцінили магістранти освіченість, гуманізм, терпимість; посередню позицію у загальному обсязі інструментальних цінностей як засобів професійної життєдіяльності мають такі важливі ціннісні орієнтації як широта поглядів (уміння зрозуміти іншого), відповідальність (почуття обов'язку, вміння дотримуватися слова), вихованість та інтелігентність (способи ставлення до світу і діяльність, які є значущими в процесі професійної самореалізації). Високо оцінили магістранти вимогливість до себе й навколишніх як одну з провідних професійних цінностей, відзначивши, що вона характеризує рівень громадянської та особистісної зрілості фахівця.

Висновки. Отже, аналіз отриманих даних дозволив виокремити групи магістрантів, які відповідають високому, достатньому, середньому та низькому рівням розвитку загальнолюдських і професійних цінностей і ціннісних орієнтацій. З'ясовано, що кожна з таких груп має потребу в розвитку: знань про цінності і ціннісні орієнтації, усвідомлення їх повноти, глибини й осмисленості; вдосконалення емоційного компонента, вираженого у

здатності до емпатії, співчуття та співпереживання; виховання ціннісного ставлення до іншої людини та до її життя; мотивації гуманних вчинків, побудові альтруїстичної, соціально спрямованої, відповідальної взаємодії. Тому освітній процес професійної підготовки майбутніх магістрів гуманітарної галузі в обраних для дослідження університетах необхідно більш чітко зорієнтувати на кріосферу професійної діяльності, на визнання таких орієнтацій провідною ознакою компетентності й основою особистості майбутнього фахівця, на цілеспрямований розвиток у процесі підготовки індивідуальних технологій самоосвіти, самоконтролю, самореалізації.

Отримані пропедевтичні дані констатувального експерименту уможливили розуміння того, що:

– майбутні магістри гуманітарної галузі мають певне володіння аксіологічною проблематикою, але не завжди вміють у повному обсязі застосовувати відповідні знання в професійній діяльності;

– у здобувачів вищої освіти спостережено недостатнє усвідомлення значущості аксіологічних аспектів професії з кожної з гуманітарних галузей відповідно;

– процес традиційного формування професійних ціннісних аспектів має поверховий та несистемний характер, потребує свого істотного вдосконалення на аксіологічних засадах.

На підставі теоретичного пошуку, експериментального обстеження та узагальнення матеріалів у перспективі дослідження визначено розроблення аксіологічних засад контекстно-професійної моделі підготовки майбутніх магістрів гуманітарної галузі, до яких відносимо: мету (формування аксіологічної професійної готовності на основі системи компетентностей, відповідна практична спрямованість процесу навчання), ціннісні основи (прагматичність, зв'язок із роботодавцями, система термінальних та інструментальних цінностей), принципи (самостійність у навчанні; формування змісту навчання через проблеми пізнавального, професійного, комунікативного, організаційного, аксіологічного характеру; цілісне включення здобувачів у навчально-пізнавальну і науково-дослідницьку діяльність; відкритість і свобода вибору магістрантами власних дій; формування рефлексивної позиції у ставленні до себе як до суб'єкта фахової діяльності), відбір змісту (міждисциплінарність, контекстність), кредитно-модульну організацію навчального процесу, технологічність (традиційні та інноваційні освітні технології підготовки), систему оцінювання (рейтингова), роль викладача (тьютор, консультант, колега), суб'єкт-суб'єктні відносини викладач-магістрант, специфіку підготовки (практико й дослідницько зорієнтована). Освітнє середовище підготовки має бути засноване на принципах аксіології та відкритого навчання: опори на інформаційні технології; проектування сучасного змісту освіти; розроблення інноваційних методик формування й розвитку ціннісного компоненту професійних компетентностей; вирішення завдань вимірювання якості освіти; зміни традиційної ролі викладача як транслятора знань і освоєння ним ролі наставника, старшого колеги, консультанта, наукового керівника.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Винничук Р. Аксіологічний вимір професійної підготовки магістрів гуманітарної галузі: методологія, теорія, практика : монографія. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2019. 328 с.
- Дмитриев И. Контент-анализ: сущность, задачи, процедуры. URL: <http://www.webcitation.org/65Qfguz0C> (дата звернення 23.09.2014).
- Игненькамп К. Педагогическая диагностика : пер. с нем. Москва : Педагогика, 1991. 240 с.
- Кайдановська О. Теоретико-методичні основи образотворчої підготовки архітекторів у вищих навчальних закладах : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2015. 42 с.
- Кравченко Л. М. Професійна діагностика у системі післядипломного підвищення кваліфікації вчителя : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 1996. 224 с.
- Костева Ю. І. Розвиток гуманістичних цінностей студентів природничих спеціальностей у вищих педагогічних навчальних закладах (друга половина ХХ – початок ХХІ століття) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Республік. вищий навч. заклад «Кримський гуманітарний університет. Ялта, 2014. 20 с.
- Кыверялг А. А. Методы исследования в профессиональной педагогике. Таллин : Валгус, 1980. 334 с.
- Мистецька освіта у вимірах сучасності: проблеми теорії та практики : колективна монографія / під ред. О. М. Полатайко. Дніпропетровськ, 2014. 305 с.
- Професійна діагностика. Київ : Редакції загальнопедагогічних газет, 2004. 120 с.
- Тунік Е. Е. Психодиагностика творческого мышления. Креативные тесты. Санкт-Петербург : Дидактика Плюс, 2002. 48 с.
- Hogenraad R. Force and Influence in Content Analysis: The Production of New Social Knowledge. *Quality and*

Quantity. 2003. № 37 (3). P. 221–238. Retrieved from http://www.academia.edu/5251490/Force_and_Influence_in_Content_Analysis_The_Production_of_New_Social_Knowledge.

Weber R. P. *Basic Content Analysis*. Newbury Park, CA : SAGE Publications, 1990. 96 p.

REFERENCES

- Dmytryev, Y. *Kontent-analyz: sushchnost, zadachy, protsedury [Content analysis: essence, tasks, procedures]*. Retrieved from <http://www.webcitation.org/65Qfguz0C> [in Russian].
- Hogenraad, R. (2003). Force and Influence in Content Analysis: The Production of New Social Knowledge. *Quality and Quantity*, 37 (3), 221-238. Retrieved from http://www.academia.edu/5251490/Force_and_Influence_in_Content_Analysis_The_Production_of_New_Social_Knowledge.
- Kaidanovska, O. (2015). *Teoretyko-metodychni osnovy obrazotvorchoi pidhotovky arkhitektoriv u vyshchykh navchalnykh zakladakh [Theoretical and methodological foundations of visual training of architects in higher educational institutions]*. (Extended abstract of PhD diss.). Kyiv [in Ukrainian].
- Kravchenko, L. M. (1996). *Profesiina diahnozyka u systemi pislidyplomnoho pidvyshchennia kvalifikatsii vchytelia [Professional diagnostics in the system of postgraduate teacher training]*. (PhD diss.). Kyiv [in Ukrainian].
- Kostieva, Yu. I. (2014). *Rozvytok humanistychnykh tsinnosti studentiv pryrodnych spetsialnosti u vyshchykh pedahohichnykh navchalnykh zakladakh (druha polovyna XX – pochatok XXI stolittia) [Development of humanistic values of students of natural sciences in higher pedagogical educational institutions (second half of the 20th - beginning of the 21st century)]*. (Extended abstract of PhD diss.). Yalta [in Ukrainian].
- Kyiverialh, A. A. (1980). *Metody yssledovanyia v professyonalnoi pedahohyke [Research methods in professional pedagogy]*. Tallynn: Valhus [in Russian].
- Polataiko, O. M. (Ed.). (2014). *Mystetska osvita u vymirakh suchasnosti: problemy teorii ta praktyky [Art education in modern dimensions: problems of theory and practice]: kolektyvna monohrafiia*. Dnipropetrovsk [in Ukrainian].
- Profesiina diahnozyka [Professional diagnostics]*. (2004). Kyiv: Redaktsii zahalnopedahohichnykh hazet [in Ukrainian].
- Tunyk, E. E. (2002). *Psychodyahnozyka tvorcheskoho myshlennia Kreatyvnyie testy [Psychodiagnostics of creative thinking. Creative Tests]*. Sankt-Peterburg: Dydaktyka Plus [in Russian].
- Vynnychuk, R. (2019). *Aksiologichnyi vymir profesiinoi pidhotovky mahistriv humanitarnoi haluzi: metodolohiia, teorii, praktyka [Axiological dimension of professional training of masters in humanitarian field: methodology, theory, practice]: monohrafiia*. Poltava: PNP imeni V. H. Korolenka [in Ukrainian].
- Weber, R. P. (1990). *Basic Content Analysis*. Newbury Park, CA : SAGE Publications.
- Yhnenkamp, K. (1991). *Pedahohycheskaia diahnozyka [Pedagogical diagnostics]*. Moskva: Pedahohyka [in Russian].

RENATA VINNYCHUK

CONSTITUTIONAL RESEARCH OF THE AXIOLOGICAL BASIS OF THE TRAINING OF MASTERS OF HUMANITIES IN UNIVERSITIES

In the article, taking into account the results of the methodological and theoretical substantiation of the scientific foundations of professional training, a systematic analysis of the data of the ascertainment experimental work on the study of the axiological foundations of the educational process was carried out in order to develop the target and technological blocks of the context-professional model of the training of future masters (culturalists, historians, religious studies, philologists, philosophers).

The tasks of ascertaining research include: 1) to find out how the respondents understand the essence of the master's training system on axiological grounds; 2) identify and systematize the leading groups of values and value attitudes, according to the master's students; 3) to determine possible options for prospective improvement of the content, technologies and methods of training specialists on axiological grounds.

Methods of ascertaining research: questionnaire (frequency analysis of answers); ESE content analysis; expert assessments; computer quantification; observation; quantitative and qualitative display of data; ranking; stepwise statistical processing.

On the basis of theoretical research, experimental examination and generalization of materials, the development of the axiological foundations of the context-professional model of training future masters in the humanitarian field is determined in the perspective of the research; it was analyzed that the educational training environment should be based on the principles of axiology and open learning: reliance on information technologies; design of modern content of education; development of innovative methods of formation and development of the valuable component of professional competences; solving the problems of measuring the quality of education; changes in the traditional role of the teacher as a translator of knowledge and mastering the role of a mentor, senior colleague, consultant, scientific supervisor.

Keywords: *axiological principles, university education, humanitarian field, master's training, professional axiosphere, ascertaining experiment, diagnostic methods.*

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕОРІЇ ТА ОСВІТНЬОЇ ПРАКТИКИ

УДК 379.821-053.2:793.3(477)"192"

DOI <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2022.80.278231>

ТЕТЯНА БЛАГОВА

ORCID: [org/0000-0001-5446-3412](https://orcid.org/0000-0001-5446-3412)

(Полтава)

Work place: *Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University*

Country: *Ukraine*

E-mail: tatablagova@gmail.com

ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОПРОФЕСІЙНОЇ ХОРЕОГРАФІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ В УКРАЇНІ У ПЕРІОД 20-х рр. ХХ СТОЛІТТЯ

У статті розкрито особливості розвитку хореографічної освіти в Україні у допрофесійних формах організації в період 20-х рр. ХХ століття. В аспекті суспільно-політичних і культурних детермінант проаналізовано організаційно-педагогічні засади хореографічної підготовки підростаючого покоління у структурі загальної та позашкільної освіти. Уточнено просвітницьке значення феномену допрофесійної танцювальної творчості. Спостережено, що в досліджуваний період дитяче хореографічне аматорство формувалося в освітній та культурно-мистецькій галузях у закладах різного функційного призначення: в загальноосвітніх установах, хореографічних профшколах, мистецьких студіях, дитячих та юнацьких клубах. Поширення елементарних хореографічних знань відбувалося також у масових формах організації дозволя естетико-виховної спрямованості: концертах, літературно-музичних ранках, вечорах, масових народних святах.

На основі аналізу тогочасної звітної документації освітньої галузі виявлено, що офіційна підтримка шкільної та позашкільної дитячої аматорської хореографії була централізованою, нормативно та методично врегульованою і підпорядковувалася ідеологічним наративам тогочасного суспільства. В упорядкуванні змісту шкільної рухової підготовки домінував фізкультурний ухил. Пріоритетним напрямом дозволевої хореографічної активності школярів у закладах масової культури визначаємо тяжіння до новостворених масових танцювальних форм радянського походження. Основними принципами масового дитячого хореографічного виконавства були доступність танцювальної лексики, поєднання елементарних природних рухів, стрибків, бігу, простота й художність музичного супроводу.

Доведено, що впродовж досліджуваного періоду формування змісту допрофесійної хореографічної підготовки дітей та учнівської молоді передбачало кореляцію ідеологічних і просвітницьких завдань. Масові хореографічні форми інтерпретувалися передовсім як дієвий складник загальної системи класового виховання. Водночас зауважено про невисокий якісний рівень дитячої аматорської хореографії в системі культурно-масової роботи, незважаючи на її популярність у соціумі. Відповідно, актуальною залишалася потреба в удосконаленні допрофесійної танцювальної творчості в різних формах організації.

Ключові слова: *хореографічна освіта, допрофесійна хореографічна підготовка, дитяче хореографічне аматорство, мистецтво руху, заклади масової культури, дитячі клуби, танцювальні гуртки.*

Постановка проблеми в загальному вигляді. Хореографічну освіту в Україні, як складник освіти мистецького профілю, вважаємо динамічною системою, яка потребує перманентного оновлення стратегій, модернізації науково-методичного забезпечення, розширення професійного тезаурусу. Зазначені процеси продиктовані сучасними суспільно-політичними викликами, соціокультурними умовами і, загалом, концепціями розвитку

зазначеної освітньої галузі. Актуальним в умовах сьогодення видається студювання феномену неперервної хореографічної освіти в історичному контексті, у структурі формальних, неформальних та інформальних організаційних форм. Зокрема, невід'ємним її складником визначаємо аматорську дитячу хореографію (допрофесійний складник неперервної хореографічної освіти), що потверджує важливість дослідження особливостей її історичного поступу та педагогічних ресурсів.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Особливості розвитку неформальної хореографічної освіти, загальнотеоретичні та методичні засади її генези й розвитку досліджено у наукових працях теоретиків та практиків хореографічної педагогіки. Доцільно виокремити наукові роботи О. Бурлі, Ю. Гончаренко, Л. Дорогих, О. Касьянкової, Б. Кокуленка, В. Похиленка, Т. Пуртової, О. Сокольської, В. Уральської, Т. Цвірової, де висвітлено різноаспектна проблематика хореографічної підготовки у допрофесійних чи неформальних формах організації. Змістовий компонент початкової хореографічної освіти в Україні на різних історико-педагогічних етапах розкрито у працях І. Антипової, Г. Березової, Л. Богаткової, **Л. Бондаренко**, К. Василенка, В. Верховинця, **С. Забрєдовського**, **А. Тараканової**, **Л. Цветкової та ін.** Розвиток дитячого хореографічного аматорства в умовах сьогодення досліджують Л. Андрусенко, В. Богута, О. Вільхова, **Т. Луговенко**, **О. Мартиненко**, **Ю. Ростовська**, П. Фриз та ін. Однак, у сучасному науковому дискурсі залишається актуальним дослідження особливостей організації та розвитку хореографічної підготовки в Україні в різних форматах в історико-педагогічному аспекті, що зумовлює актуальність обраної теми.

Мета публікації – дослідити розвиток допрофесійної хореографічної підготовки в Україні у структурі загальноосвітніх та позашкільних форм організації в період 20-х рр. ХХ ст.; схарактеризувати тенденції формування змісту дитячого хореографічного аматорства в аспекті суспільно-політичних та культурних детермінант.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження розвитку допрофесійної хореографічної підготовки на теренах України у виокремлений історичний період 20-х рр. ХХ ст. дозволяє зазначити, що танцювальне виконавство підростаючого покоління було характерною ознакою різних організаційних форм загальної та позашкільної освіти, диференційованих за рівнями навчання, віковим поділом та, відповідно, за цільовими настановами й обсягом змісту. Незважаючи на складні суспільно-політичні умови періоду національно-визвольних змагань 1917–1920 рр. (зміни політичного устрою і, як наслідок, масштабні перетворення в освітній парадигмі), він виявився сприятливим для розвитку дитячої аматорської творчості, значно розширивши перспективи практичного впровадження початкової хореографічної підготовки в різних формах організації. Провідна роль у справі художньо-естетичного виховання молодого покоління надавалася позашкільним клубним установам, які мали долучити різні соціальні прошарки «до справжніх цінностей науки й мистецтва» і визначали своєю провідною стратегією сприяння фізичному, інтелектуальному та естетичному розвитку дорослих та підлітків (*Порадник діячам позашкільної освіти*, 1918, с. 4). З метою координації їхньої культурно-просвітницької діяльності та піднесення виховної ролі мистецтва в розвитку освіти Наркомосом УСРР було затверджено низку законодавчих ініціатив, дотичних до впровадження елементів хореографічного навчання в аматорське середовище.

Зокрема, стратегія організації художньо-естетичного виховання учнівської молоді ґрунтувалася на активному залученні дитячої та юнацької аудиторії до художньої творчості в різних формах. Розробку й затвердження навчальних планів і програм для забезпечення розвитку самодіяльної творчості «найбільш вразливих ланок дитячого населення» спрямовував сектор соціального виховання, сприяючи їхній активній участі у громадсько-політичному житті республіки (*Структура Наркомосу УСРР*, 1931-1932). Деталізацію практичного ознайомлення з різновидами мистецької діяльності регламентували нормативи кожного з типів позашкільного закладу – у «навчально-виховному плані гурткової роботи», яку запроваджували за ініціативою педагогічного колективу вихователів.

Первинну хореографічну підготовку забезпечували дитячі та підліткові клуби – самодіяльні організації, проголошені «об'єднаннями для організованого спілкування, духовного розвитку і проведення вільного часу підростаючого покоління» (*Порадник діячам позашкільної освіти*, 1918, с. 144). Головною метою їхнього функціонування педагоги визначали «<...> надати дітям розумне, цікаве заняття й розвагу, вивести негарні звички, натомість

сприяти розвиткові кращих інстинктів і настроїв душі за допомогою мудро впорядкованих вправ, ігор та розваг» (там само, с. 145). У нормативних документах клубів до складу «розваг» відносили, зокрема, гімнастичні вправи та національні танці. Розгорнуті в усіх великих промислових центрах дитячі клуби було визначено «найбільш досконалими типами організації освітньо-виховного процесу, що охоплювали вікові категорії дітей від 8 до 15 років, задовольняли цілям і завданням соціального виховання, забезпечуючи всебічний та комплексний розвиток розумових, фізичних, духовних сил вихованців» (*Кодекс законів о народном просвещении*, 1922, с. 3, 24). Дієвою формою організації, яка мала забезпечити всебічний розвиток підростаючого покоління, було визнано «школу-клуб», перехідну модель від школи до системи позашкілля, яка нагадувала денний дитячий будинок. Поєднуючи характеристики шкільних і клубних закладів, «школа-клуб» уможлилювала опанування вихованцями різновидів гурткової мистецької діяльності з урахуванням їхніх природних нахилів, здібностей, інтересів. Відомо, що в УСРР працювало 22254 школи такого типу (Порадник по соціальному вихованню, 1921). Оперуючи статистикою архівних джерел, сучасна дослідниця Т. Цвірова доводить, що вже на початку 20-х рр. заклади клубного типу стають основним типом організації позашкілля в УСРР, своєрідними провідниками педагогічного впливу на дітей та молодь, вирізняючись різноманітністю й рухомістю форм (Цвірова, 2004, с. 47-48).

Головним принципом функціонування клубів було проголошено залучення кожної особистості до захопливої справи в системі налагодженої гурткової роботи. Вивчення основ танцювального мистецтва учасниками дитячих чи підліткових мистецьких осередків насамперед мало на меті реалізацію естетико-виховних завдань, що фактично було єдиною цільовою настановою позашкільного хореографічного виховання (Благова, 2012, с. 184-185). Актуальною виявилася ідея впровадження елементів танцювального виконавства в організації масових клубних свят синкретичного характеру (концертів, літературно-музичних ранків, вечорів). Дитячий досвід створення театральної продукції зі співом, декламацією, музично-пластичними й танцювальними номерами, танцювальною імпровізацією («*танцями під слово*», «*танцями зі словом*») стає характерною ознакою діяльності осередків соціального виховання дітей та підлітків. Важливим аспектом їхнього просвітництва вважаємо домінування національного контенту в організації мистецької активності вихованців, адже загальною метою освітньої галузі було визначено «<...> дбати про відновлення українства не тільки в школах, а й поза шкільними стінами, <...> влаштовуючи концерти, свята, музичні ранки й вечори, гуртки для дітей <...>» (Березівська, 1999, с. 92).

Важливо, що українські педагоги наполягали на необхідності розроблення власних гімнастичних і музично-ритмічних систем виховання, багатих на національні форми. З початку 20-х рр. у практику шкільної та позашкільної освіти активно впроваджували ідеї музично-хореографічного виховання В. Верховинця, теоретично обґрунтовані в репертуарно-методичному посібнику «Весняночка» (1925 р.) та практично реалізовані ним у власній педагогічній діяльності в 1920–1933 рр., зокрема у трудовій школі імені І. Котляревського в Полтаві. Спираючись на природу дитячого фольклору і специфіку української ментальності, вчений розробив ефективну методику комплексного використання елементів музичного, драматичного та хореографічного мистецтв в організації рухової підготовки. У пошуках створення нової системи гімнастичного виховання, наближеної до потреб дитячої аудиторії, В. Верховинець наголошував: «Дітям потрібна гімнастика, але така, яка не розстроювала б їх нервів, а заспокоювала, приносила все нові враження і непомітно, без відома дітей, розвивала б у них не тільки силу фізичну, але єднала б у собі виховання тіла й розуму» (Верховинець, 1925, с. 3). Доводячи доцільність упровадження своєї методики в систему тілесного виховання дітей, учений наголошував, що вона має забезпечити виховання фізично здорового, етично стійкого, інтелектуально розвинутого майбутнього члена суспільства. Засобами синтетичної жанрової форми – рухливої музичної гри – В. Верховинець суттєво збагачує зміст початкового етапу навчання хореографії, органічно поєднує вивчення елементів українських народних танців із музично-ігровим матеріалом. Водночас маємо зазначити, що формування музично-ігрового репертуару на основі українського етнографічного матеріалу з використанням практичного доробку В. Верховинця не стало поширеною тенденцією в умовах ідеологічно заангажованої радянської освітньої галузі. Відповідно, офіційне ставлення до будь-яких проявів художньо-естетичного виховання на національному ґрунті було доволі стриманим. Контекстним щодо

цього вважаємо твердження сучасної вченої, дослідниці реформаційних процесів в українській шкільній освіті Л. Березівської: «<...> будь-які прояви боротьби за створення національної системи освіти вважалися буржуазно-націоналістичними, тому й було вилучено з науково-освітнього простору національно спрямовані демократичні проекти реформування шкільної освіти <...>» (Березівська, 2008, с. 11).

Утвердження нових естетичних і етичних норм у галузі масового мистецтва впродовж 20-х рр. зумовило певні зміни у змісті аматорської хореографічної активності дітей та учнівської молоді. У законодавчих ініціативах Наркомосу УСРР «*мистецтво руху*» було проголошене передовсім провідним засобом тілесного виховання, що в урочних та позаурочних формах безпосередньо реалізовуватиме основні функції фізкультури – оздоровчу, лікувальну, ідеологічну й почасти художньо-естетичну. Ритмопластичні студійні напрямки, втрачаючи популярність, поступаються так званому спортивно-гімнастичному чи фізкультурному танцю, проголошеному дієвим засобом масового естетичного виховання учнівської молоді (Сокольская, 2000, с. 369). Ідеологічною основою посилення уваги педагогічної громадськості до фізичного виховання стає активна пропаганда спорту. Принагідно зазначимо, що на цьому етапі формуються засадничі принципи теорії радянської фізичної культури. Зокрема, у працях М. Бурцевої, Ю. Жаворонкова, О. Ларіонова, М. Познякова, М. Філітіса свою концептуальну визначеність отримує категорія «*мистецтво руху*», що об'єднує окремі форми фізичного виховання (гімнастику, рухові ігри), ритмопластичні рухи, хореографічні вправи й танці. У цьому розумінні зазначена категорія не лише механічно акумулювала різновиди руху, а й гнучко з'єднувала їх, акцентуючи саме на естетичному ресурсі.

Відповідно, у хореографічній підготовці дітей та учнівської молоді відбувається поступова трансформація ритмічних та ритмопластичних занять на фізкультурні, що мали інші смисли й реалізовували інші освітні завдання. Танець інтерпретували як невід'ємний складник гармонійного фізичного розвитку школярів, що мав також ідеологічне підґрунтя. Описи авторських методик вивчення елементарних колективних танцювальних вправ, масових композицій періодично з'являлися в методичних записках, резолюціях, доповідях організаторів позашкільного фізвиховання, представлених під час освітянських зібрань різних рівнів. Загальною практикою початкового хореографічного навчання залишалася екстраполяція елементів «*далькросівської*» методики музично-ритмічного розвитку школярів, яка враховувала образність дитячого мислення, схильність до творчості, імпровізації, гри. Вправи було побудовано на ритмопластиці наслідувальних рухів (природних рухах і ритміці тварин) та рухах виробничої тематики (характерних для різних професій) (Благова, 2021, с. 220-221).

Пріоритет фізкультурних занять в організації рухової роботи з гуртківцями, недостатній рівень вузькопрофільної підготовки вчителів цілком природно зумовлював процес подальшого спрощення змісту хореографічного навчання. «Спортивна» тематика, органічно співіснуючи з «*індустріальною*», передбачала запозичення ідей «*механізованого руху*», «*танців машин*», активно вживаних у цей період у галузі професійної хореографії. На практиці така тенденція виявлялася у виконанні вихованцями чітких, ритмічних, лексично нескладних завдань, елементарних рухів, спрямованих на формування як фізичних, так і моральних якостей – дисциплінованості, почуття колективізму, витривалості, відповідальності. Аналізуючи змістовий компонент типового тогочасного методичного керівництва з «Фізичної культури», можемо констатувати, що більшість із програмних танцювальних «*рас*» механічно було перенесено до розряду спортивних рухів. У профільних навчально-методичних виданнях для проведення рухових занять шкільним і клубним працівникам було рекомендовано описувати методику танцювальних рухів через призму виконавських прийомів фізкультури, а також поєднувати вивчення лексики дитячих народних танців із ритмопластичними чи гімнастичними прийомами (Малая, Костюк, 1929). Доцільність такої кореляції з позиції професійної хореографії, на наш погляд, була сумнівною, тому що вона значно примітивізувала лексику навчально-хореографічного матеріалу. Натомість педагогічну значущість методики було аргументовано можливістю долучення до опанування основ танцювального виконавства всіх, без винятку, учнів.

Водночас домінування саме фізкультурного ухилу в упорядкуванні змісту шкільної та позашкільної рухової підготовки мало, на наше переконання, певний конструктив для формування методик хореографічної педагогіки. У цьому аспекті погоджуємося з твердженням О. Касьянкової щодо чинників розвитку громадського танцювання в період 20-х рр., яка, зокрема, позитивно оцінює «факт використання в бальній хореографії методів урахування фізіологічних і психологічних особливостей різних вікових груп, властивих галузі фізичної культури» (Касьянова, 1987, с. 10-11), визначає їх дієвими чинниками диференціації танцювального репертуару згідно з віковими особливостями виконавців та ступенем їхньої хореографічної підготовленості. Орієнтовний поділ навчального матеріалу за віковими ознаками мав оптимізувати процес

хореографічної підготовки, адже для кожної із визначених груп було рекомендовано різні за характером, стилем, темпом та технічними особливостями танцювальні зразки (там само).

Характерною ознакою дитячої та юнацької хореографічної творчості цього періоду вважаємо також актуалізацію масових форми танцю. Їхнє стрімке поширення в дитячому та підлітковому середовищі мало передусім ідеологічний контекст, що яскраво проілюстровано у формуванні змісту тогочасних методичних збірок М. Бурцевої, В. Івінга, А. Зеленко, К. Конорової, К. Львова, М. Румер, Н. Олександрової, М. Шишмарєвої. Теоретики танцювального мистецтва закликали розуміти масові хореографічні форми передовсім як дієвий складник загальної системи класового виховання. Тяжіння до масових виконавських форм пояснювалося також необхідністю реалізації виховних завдань: виховання колективізму, взаємоповаги, товариських взаємин у дитячому середовищі. Аргументацію на користь використання їх у навчально-виховному процесі гуртків знаходимо у відомій методистки, авторки репертуарних танцювальних збірок Г. Зеленко: «З усієї маси зібраних і записаних танців різних національностей я намагалася дібрати для збірки лише ті форми, які мають масовий характер і рух яких має в собі здоровий гімнастичний початок, ігровий характер» (Зеленко, 1929, с. 11).

Прагнення до максимального охоплення учнівської аудиторії засобами мистецтва руху певною мірою забезпечувала колективна *пляска*, впровадження якої в систему освіти передбачало також реалізацію оздоровчих цілей загальної рухової підготовки. В інтерпретації провідного ідеолога радянського танцю М. Бурцевої основні принципи масового хореографічного виконавства такі: бадьорий, радісний характер; доступність лексики для кожного учасника; поєднання елементарних природних рухів, стрибків, бігу; простий порядок їхньої побудови; простота й художність музичного супроводу. Керівництвом для організації хореографічного виховання в культурно-дозвілловому середовищі стали концепти розвитку колективно-масових форм танцю, окреслені у резолюціях доповіді М. Бурцевої «Про методику проведення масової пляски» (1929 р.) (Бурцева, 1929). Важливо, що пропагандисти масового танцю проголошували його універсальним виховним засобом організації дозвілля для різних вікових груп, ураховуючи, що головним призначенням клубної діяльності було влаштування масових народних гулянь як «вищої форми колективної культмасової роботи» (Бурцева, 1929, с. 4).

Наприкінці 20-х рр. у змісті загальнохореографічної підготовки дітей та учнівської молоді поглиблюються диверсифікаційні процеси. Провідними її напрямками залишаються ритмопластика, гімнастика, рухові ігри та нескладні масові танці. Така різноманітність напрямів хореографічного виховання була зумовлена активними пошуками найбільш досконалої системи «мистецтва руху», яка б відповідавала завданням формування нової радянської людини – життєрадісної, активної, фізично витривалої, естетично вихованої та культурної. Інструкторам фізкультури було рекомендовано зосереджувати увагу не на зовнішній красивості рухів, а насамперед на розвиткові мускулатури, зв'язок, рухливих і гнучких суглобів, зміцненні тілесного здоров'я шляхом активного використання різноманітних колективних танцювальних композицій. Не потребуючи спеціальної тривалої підготовки, масові танці стали невід'ємним атрибутом дитячих ранків, молодіжних вечірок, шкільних свят, екскурсій (Зеленко, 1927). Відсутність єдиної уніфікованої концепції хореографічного навчання спричинювала створення комбінованих методик («*танець у зв'язку з ритмічною гімнастикою*», «*ритмічні ігри і пляски*», «*художньо-гімнастичні композиції*» тощо), які часто не мали серйозного методологічного підґрунтя, формувалися стихійно, відповідно до професійного досвіду кожного вчителя та репрезентували штучне поєднання різних хореографічних напрямків. На наше переконання, саме така невизначеність у формуванні змісту навчання азів танцювального мистецтва ставила під сумнів якісну первинну підготовку в галузі «*мистецтва руху*».

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Узагальнюючи, можемо констатувати, що в період 20-х рр. хореографічна підготовка дітей та учнівської молоді була визначена цілісною педагогічною концепцією, сутність якої полягала в максимальному залученні до рухової діяльності різновікової аудиторії з метою виховання засобами «*мистецтва руху*» гідного члена нового радянського суспільства. Як окремий напрям художньої самодіяльності дитяче хореографічне аматорство функціювало у формах державних та приватних гуртків, студій, курсів, де втілювалися як новаторські експерименти популярних західноєвропейських хореографічних шкіл, так і радянські методики «*художнього*», «*виразного*» чи «*спортивного*» руху. У цей період спостерігаємо динамічну трансформацію розуміння педагогічної сутності танцювального мистецтва, його просвітницьких завдань, надання пріоритетної переваги масовим хореографічним формам передовсім з ідеологічних міркувань. Водночас зауважимо, що порівняно з іншими напрямками аматорства хореографічний жанр у системі загальної та позашкільної освіти розвивався досить уповільнено у зв'язку з майже повною відсутністю його нормативного

забезпечення, недостатністю кваліфікованих педагогічних кадрів, а також політичною заангажованістю у формуванні його змісту. Перспективами подальших наукових розвідок визначаємо студіювання тенденцій розвитку хореографічної освіти в Україні в історико-педагогічному контексті з метою об'єктивного аналізу, виокремлення прогресивних надбань та творчого їх використання в сучасному освітньому просторі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Березівська Л. Д. Освітньо-виховна діяльність київських просвітницьких товариств (друга половина XIX – поч. XX ст.). Київ : Молодь, 1999. 191 с.
- Березівська Л. Д. Реформування шкільної освіти в Україні у XX столітті : монографія. Київ : Богданова А. М., 2008. 406 с.
- Благова Т. О. Історико-педагогічний аспект хореографічного виховання школярів. *Естетичне виховання дітей та молоді: теорія, практика, перспективи розвитку*: зб. наук. пр. / за ред.: О. А. Дубасенюк, Н. Г. Сидорчук. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. С. 180–188.
- Благова Т. О. Розвиток хореографічної освіти в Україні (XX – початок XXI ст.): дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Полтава, 2021. 595 с.
- Бурцева М. Массовые пляски хороводные для клубных вечеров, экскурсий, прогулок. Харьков : Вестник физической культуры, 1929. 64 с.
- Верховинець В. М. Весняночка. Харків : ДВУ, 1925. 316 с.
- Зеленко А. Массовые народные танцы. 2-е изд. Москва, 1929. 43 с.
- Зеленко А. Массовые народные танцы : руководство для проведения коллектив. танцев в кружках, клубах, на вечеринках, на экскурсиях и в школах. С предисл. Агитпропа ЦК ВЛКСМ. Москва : Работник Просвещения, 1927. 46 с.
- Касьянова Е. В. Пути развития советской бальной хореографии (исторический анализ периода 1917–1941 гг.) : автореф. дис. ... канд. искусствоведения : 17.00.01. Москва, 1987. 19 с.
- Кодекс законов о народном просвещении в УССР. Харьков : Изд-во Народного комиссариата просвещения УССР, 1922. 75 с.
- Малая Е., Костюк В. Танцевальные шаги и гимнастические танцы : метод. рук-во для работников школы и клуба. Харьков, 1929. 54 с.
- Порадник дячам позашкільної освіти і дошкільного виховання / за ред. І. Крижановського. Київ, 1918. Вип. 1. 148 с.
- Порадник по соціальному вихованню дітей. Харків : ХДВ, 1921. Вип. 1. 143 с.
- Сокольская А. Пластика и танец в самодеятельном творчестве. *Самодеятельное художественное творчество в СССР* / под ред. Л. Солнцева. Санкт-Петербург : Дмитрий Буланин, 2000. Т. 1, кн. 2 : Очерки истории, 1917–1932 гг. С. 356–399.
- Структура Наркомосу УРСР та Положення про його сектори. Листування з театральними об'єднаннями, державними театрами, Укрдержвидавом про організацію гастролей, видання музичної літератури, організацію і прийом учнів до драм студій і гуртків, посилення культосвітньої роботи в селах суцільної колективізації, виробничу практику студентів. Список зарахованих в драм студію держдрамтеатру «Березіль», 1931-1932 р р. *ЦДАВО України*. Ф. 166. Оп. 10. Спр. 344. 234 арк.
- Цвірова Т. Д. Розвиток позашкільних закладів різних типів в Україні (1920–1941 р р.) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Київ, 2004. 256 с.

REFERENCES

- Berezivska, L. D. (1999). *Osvitno-vykhovna diialnist kyivskykh prosvitnytskykh tovarystv (druha polovyna XIX – poch. XX st.)* [Educational activities of Kyiv educational societies (second half of the 19th – beginning of the 20th centuries)]. Kyiv: Molod [in Ukrainian].
- Berezivska, L. D. (2008). *Reformuvannia shkilnoi osvity v Ukraini u XX stolitti* [Reforming school education in Ukraine in the 20th century]. Kyiv: Bohdanova A. M. [in Ukrainian].
- Blahova, T. O. (2021). *Rozvytok khoreografichnoi osvity v Ukraini (XX – pochatok XXI st.)* [Development of choreographic education in Ukraine (XX – beginning of XXI century)]. (PhD diss.). Poltava [in Ukrainian].
- Blahova, T. O. (2012). *Istoryko-pedahohichni aspekt khoreografichnoho vykhovannia shkoliariv* [Historical and pedagogical aspect of choreographic education of schoolchildren]. In: O. A. Dubaseniuk, N. H. Sydorчук (Eds.), *Estetychne vykhovannia ditei ta molodi: teoriia, praktyka, perspektyvy rozvytku* [Aesthetic education of children and youth: theory, practice, development prospects] (pp.180-188). Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka [in Ukrainian].
- Burtseva, M. (1929). *Massovyye plyaski khorovodnyye dlya klubnykh vecherov. ekskursiy. progulok* [Mass round dances for club evenings, excursions, walks]. Kharkov: Vestnik fizicheskoy kultury [in Russian].
- Kasianova, E. V. (1987). *Puti razvitiya sovetskoy balnoy khoreografii (istoricheskiy analiz perioda 1917–1941 gg.)* [Ways of development of Soviet ballroom choreography (historical analysis of the period 1917–1941)]. (Extended abstract of PhD diss.). Moskva [in Russian].

- Kodeks zakonov o narodnom prosveshchenii v USSR [Code of Laws on Public Education in the Ukrainian SSR].* (1922). Kharkov: Izd-vo Narodnogo komissariata prosveshcheniya USSR [in Russian].
- Kryzhanovskiy, I. (Ed.). (1918). *Poradnyk diiacham pozashkilnoi osvity i doshkilnoho vykhovannia [Advisor to activists of out-of-school education and preschool education]* (Vol. 1). Kyiv [in Ukrainian].
- Malaya. E.. & Kostyuk. V. (129). *Tantsevalnyye shagi i gimnasticheskiye tantsy [Dance steps and gymnastic dances]: metod. ruk-vo dlya robotnikov shkoly i kluba.* Kharkov [in Russian].
- Poradnyk po sotsiialnomu vykhovanniui ditei [Counselor on social upbringing of children].* (1921). (Vol. 1). Kharkiv: KhDV [in Ukrainian].
- Sokolskaya. A. (2000). *Plastika i tanets v samodeyatelnom tvorchestve [Plastic and dance in amateur art].* In L. Solntsev (Ed.), *Samodeyatelnoye khudozhestvennoye tvorchestvo v SSSR [Amateur artistic creativity in the USSR]* (Vol. 1(2), pp. 356-399). Sankt-Peterburg: Dmitriy Bulanin [in Russian].
- Struktura Narkomosu URSS ta Polozhennia pro yoho sektory. Lystuvannia z teatralnymi obiednanniamy, derzhavnymy teatramy, Ukrderzhvydavom pro orhanizatsiiu hastrolei, vydannia muzychnoi literatury, orhanizatsiiu i pryiom uchniv do dram studii i hurtkiv, posylennia kultosvitnoi roboty v selakh sutsilnoi kolektyvizatsii, vyrobnychu praktyku studentiv. Spysok zarahovanykh v dram studiiu derzhdramteatru «Berezil» [The structure of the People's Commissariat of the Ukrainian SSR and Regulations on its sectors. Correspondence with theater associations, state theaters, Ukrderzhvydav about the organization of tours, the publication of musical literature, the organization and admission of students to drama studios and groups, the strengthening of cultural work in the villages of complete collectivization, the production practice of students. The list of those enrolled in the drama studio of the State Drama Theater «Berezil»], 1931-1932 rr.* CDIAK Ukrainy [Central State Historical Archive of Ukraine, Kyiv, Ukraine]. F. 166. Op. 10. Spr. 344. [in Ukrainian].
- Tsvirova, T. D. (2004). *Rozvytok pozashkilnykh zakladiv riznykh typiv v Ukraini (1920–1941 rr.) [Development of various types of after-school institutions in Ukraine (1920–1941)].* (PhD diss.). Kyiv [in Ukrainian].
- Verkhovynets, V. M. (1925). *Vesnianochka [Collection of dancing, musical and rhythmic games «Vesnianochka»].* Kharkiv: DVU [in Ukrainian].
- Zelenko, A. (1927). *Massovyie narodnyie tantsy: rukovodstvo dlya provedeniya kollektiv. tantsev v kruzhkakh. klubakh. na vecherinkakh. na ekskursiyakh i v shkolakh [Mass folk dances: a guide for conducting a collective. dancing in circles, clubs, at parties, on excursions and in schools].* Moskva: Rabotnik Prosveshcheniya [in Russian].
- Zelenko, A. (1929). *Massovyie narodne tantsy [Mass folk dances].* Moskva [in Russian].

TETIANA BLAHOVA

FORMS OF ORGANIZATION OF THE PRE-PROFESSIONAL CHOREOGRAPHIC TRAINING IN UKRAINE IN THE 20S OF THE XX CENTURY

The article reveals the peculiarities of the development of choreographic education in Ukraine in pre-professional forms of organization in the 20s of the XX century. In the aspect of socio-political and cultural determinants, the organizational and pedagogical foundations of choreographic training of the younger generation in the structure of general and out-of-school education are analyzed. The educational value of the phenomenon of pre-professional dance creativity is clarified. It has been observed that during the study period children's dance amateurism was formed in the educational, cultural and artistic spheres in institutions of various functional purposes: in general education institutions, dance vocational schools, art studios, children's and youth clubs. The dissemination of elementary choreographic knowledge also took place in various mass forms of aesthetic and educational leisure: concerts, literary and musical matinees, evenings, and mass folk festivals.

Based on the analysis of the educational sector's reporting documentation of the time, it was found that official support for school and out-of-school amateur children's choreography was centralized, regulated by norms and methods, and subordinated to the ideological narratives of the society of the time. Physical education bias dominated the arrangement of the content of school motor training. The priority direction of leisure time choreographic activities of schoolchildren in institutions of mass culture is the attraction to newly created mass dance forms of Soviet origin, lexically simple and accessible for assimilation. The main principles of mass children's choreographic performance were the availability of dance vocabulary, a combination of elementary natural movements, jumps, running, simplicity and artistry of musical accompaniment.

It is proved that in the period under study, the formation of the content of pre-professional choreographic training of children and students involved the correlation of ideological and educational tasks. Mass choreographic forms were interpreted primarily as an effective component of the overall system of class education. At the same time, it was noted that the quality level of children's amateur choreography in the system of cultural and mass work remained generally low, despite its popularity in society. The need to improve pre-professional dance creativity in various forms of organization remained relevant.

Keywords: *choreographic education, pre-professional dance training, children's amateur choreography, movement art, mass culture institutions, children's clubs, dance circles.*

УДК 02(091)(477)«19»

DOI <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2022.80.278235>

ЛЕСЯ ПЕТРЕНКО

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7602-8005>

(Полтава)

Work place: Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

E-mail: petrenko13333@gmail.com

ВОЛОДИМИР МОКЛЯК

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9922-7667>

(Полтава)

Work place: Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

E-mail: vovchik01071981@gmail.com

ГЕНЕЗИС РОЗВИТКУ БІБЛІОТЕК В УКРАЇНІ В ХХ СТ.: ІСТОРИЧНІ ТА СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ЧИННИКИ ЇХ ДІЯЛЬНОСТІ

Досліджено історичні чинники розвитку бібліотек у ХХ столітті. Проаналізовано політичний вплив на організацію роботи бібліотек в існуючих соціально-політичних умовах. Висвітлено суспільне значення впливу роботи бібліотек на виховання молоді. Схарактеризовано роль бібліотек у поширенні грамотності населення, виробленні навиків читання, підвищенні рівня свідомості та політичної культури активних громадян, особливо нижчих прошарків населення. Представлено роль бібліотек у культурно-освітній роботі в Україні в ХХ столітті. Проаналізовано зміну форм і методів роботи бібліотек у роки незалежності України.

Ключові слова: бібліотека, генезис, виховання молоді, форми, методи роботи.

Постановка проблеми. Бібліотеки України в ХХ столітті були важливою ланкою в ланцюгу розвитку української держави. Короткий період існування Української Народної Республіки (1917–1921 рр.) засвідчив, що бібліотеки були націлені на вирішення надзвичайно важливих і невідкладних завдань національного виховання молоді. В українських бібліотеках поширювались ідеї національного виховання, розроблені відомими педагогами Г. Ващенком, Б. Грінченком, В. Дурдуківським, І. Огієнком, С. Русовою, І. Франком. Проте, в 20-х роках ХХ століття відбуваються докорінні зміни в усіх сферах економічного, політичного і культурного життя суспільства, спрямованого на побудову соціалістичного ладу.

Ідеологічні зміни відбулися в характері, меті, змісті, організації роботи бібліотек у проведенні ними культурно-освітньої роботи. Бібліотеки були осередком виховання і формування у населення комуністичних ідей та світоглядних поглядів як важливого інструменту для досягнення поставлених комуністичною партією перед державними і громадськими організаціями завдань щодо підвищення рівня освіченості, обізнаності, спрямованості населення на активну діяльність по перетворенню суспільства, їх мобілізацію на побудову соціалізму і комунізму. Вони відігравали важливу роль в культурно-освітній роботі на різних етапах розвитку радянського суспільства, змінюючи засоби, форми, методи роботи з метою посилення ідейно-виховного впливу на населення країни.

Початок ХХ століття ознаменувався бурхливими політичними подіями: падінням самодержавства в Російській імперії, утворенням Української Народної Республіки, приходом до влади більшовиків. Тому важливо простежити генезис розвитку бібліотек в Україні в ХХ столітті, вплив історичних та соціально-політичних чинників на їх діяльність. На сучасному етапі розвитку української держави ретроспективний аналіз генезис бібліотек обумовлений

необхідністю аналізу досвіду їх створення, впливу соціально-політичних чинників на їх функціонування, осмислення й розкриття особливостей їх еволюції в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових публікацій засвідчив, що питанню становлення та розвитку бібліотечної справи присвячені праці К. Абрамова, С. Бондаренка, Г. Бородіної, Б. Володіна, О. Григоренка, О. Завальнюка.

Підходи щодо культурно-просвітницької діяльності бібліотек знайшли своє відображення у публікаціях Л. Белякової, А. Жаркова, Т. Кім, С. Кирій, В. Малиновської. Проблематика культурно-масової роботи бібліотек вивчалася такими науковцями, як О. Авраменко, О. Безручко, О. Кулаковською, О. Ліней, Т. Манжула, О. Сірою, В. Соколовим.

Метою статті є дослідження генезису розвитку бібліотек в Україні в ХХ столітті, визначення впливу історичних та соціально-політичних чинників на їх діяльність. Наукова новизна запропонованої роботи полягає у зміні підходів щодо оцінки діяльності бібліотек як інструменту ідеологічного впливу на виховання молоді та населення України в ХХ столітті в цілому.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ретроспективний аналіз історії розвитку бібліотек в Україні в ХХ столітті зумовлений необхідністю проведення аналізу досвіду їх створення, впливу соціально-політичних чинників на їх розвиток у контексті історичних подій та особливостей політичного та культурно-освітнього життя суспільства, з метою осмислення їх діяльності як інструменту засобу ідейно-виховного впливу на маси.

Бібліотека, як заклад культури, пройшла складний шлях, в якому змінювались форми, методи, напрями, функції її діяльності, обумовлені відповідною суспільною потребою. Як важлива складова соціальної системи, бібліотека відображала прагнення суспільства до реалізації його запитів, ціннісних орієнтирів. На історію розвитку бібліотеки як закладу виховання широких народних мас, великий вплив мають суспільно-політичні події, які відбулися в Україні на початку ХХ століття. Зокрема, утворення Центральної Ради та проголошення самостійності України у 1917 році, корінним чином змінили суспільно-політичну та соціально-економічну ситуацію в державі. Бібліотеки розглядалися новим урядом як важливий чинник впливу на суспільну свідомість, діючі бібліотечні заклади реорганізовувались, запроваджувалась нова система їхньої організації, яка базувалася на новому баченні суспільної ролі бібліотеки, її соціальних функцій, що формувало базову концепцію бібліотеки як інструменту для забезпечення розвитку нового соціального устрою (Сіра, 2012).

Як зазначає науковець Л. Дубровіна, у 1920-х роках бібліотеки поділялися на масові та спеціальні і вважалися державними культурно-освітніми закладами (Дубровіна, Онищенко, 2009, с. 116).

Результати проведеного дослідження свідчать, що діяльність бібліотек спрямовувалась: по-перше, на ознайомлення з працями українських письменників, вчених; по-друге, на вивчення історії рідного краю, села, міста; по-третє, на розвиток творчих здібностей молоді.

Однак, після встановлення радянської влади в Україні (1920–1991 рр.) бібліотечна справа зазнала реорганізації на нових соціалістичних основах. До кінця 1920 року радянська держава завершила громадянську війну і визначила історичні завдання по відбудові народного господарства, закріплені в матеріалах Х з'їзду РКП(б) (березень 1921 року).

Нова економічна політика комуністичної партії розраховувала на повну перемогу соціалізму, вимагала поглиблення просвітницько-агітаційної роботи серед народних мас. Особливе місце в цьому завданні відводилося бібліотекам. В листопаді 1922 року відбувся I Всеросійський з'їзд по ліквідації неписьменності, 14 серпня 1923 року був прийнятий декрет «Про ліквідацію неграмотності», прийняті рішення XII – XV з'їздів комуністичної партії були визначальними в роботі бібліотек різних рівнів і типів. Їх діяльність була спрямована на надання допомоги у подоланні неписьменності населення. Для цього при бібліотеках працювали школи грамоти як для дорослих, так і для підлітків, організовувались консультаційні пункти, політичні гуртки.

В кожній волості передбачалась посада волосного бібліотекаря. Особливий вплив на розвиток бібліотечної справи та розширення мережі бібліотек мала постанова ЦК ВКП(б) від 30 жовтня 1929 року «Про покращення бібліотечної роботи», яка пропонувала рішення перебудувати роботу бібліотек, перетворивши їх в культурні центри та розширити їх мережу.

Аналізуючи гасла, під якими працювали бібліотеки, як «Бібліотека на допомогу виконання п'ятирічного плану», «Бібліотека на допомогу соціалістичному змагання» приходимо до висновку, що вони відігравали важливу роль в політичному вихованні людей, пропаганді соціалістичних методів ведення господарства, мобілізації селян на проведення колективізації та інше. Для розширення охоплення населення культурно-масовою роботою створювались відповідні умови: до 1937 року кількість масових бібліотек в СРСР зростає з 32,9 тисяч до 69,9 тисяч, а книжковий фонд, відповідно, з 91,3 млн. до 126,6 млн. екземплярів. На VIII надзвичайному з'їзді рад СРСР 5 грудня 1936 року юридично була закріплена теза про побудову соціалістичного суспільства, що знайшло своє відображення в роботі бібліотек. Вони все більше уваги приділяли піднесенню культурного рівня і професійної кваліфікації громадян. Організовувались гуртки технічної освіти, проводились технічні виставки літератури, технічні конференції, семінари, вікторини.

Особливо велику роботу проводили бібліотеки в організації самоосвіти населення, шляхом проведення консультацій, облаштування книжкових виставок, забезпечення підручниками і посібниками. Отже, в центрі уваги бібліотек, знаходилося питання політичної освіти, політичної спрямованості думки населення та пошуку нових форм, методів, видів роботи з населенням у цьому напрямі.

Оскільки комуністична партія приділяла велику увагу антирелігійній пропаганді як складової частини комуністичного виховання населення, то бібліотеки проводили поглиблену, систематичну роботу по антирелігійній агітації і пропаганді шкідливості церкви та релігії. З цією метою організовувались гуртки безбожників, антирелігійні книжкові виставки, читалися лекції, проводилися бесіди.

Як відомо, робота бібліотек, була суворо регламентована, координувана партійними організаціями, підпорядкована загальнодержавним інтересам тогочасного суспільства, спрямована на вирішення завдань побудови соціалізму, комунізму згідно з пануючою ідеологією марксизму-ленінізму.

Важливим показником великої уваги партії та уряду СРСР до питань культурно-освітньої роботи в країні під час Другої світової війни було виділення державних коштів. В 1942 році ці витрати становили 30 млрд. рублів, в 1945 році 66,1 млрд. Другим показником цієї уваги в роки війни було продовження підготовки спеціалістів бібліотечної справи. Так, після звільнення Харкова від німецької окупації в 1943 році в педагогічному інституті імені Г.С. Сковороди, був також відкритий бібліотечний факультет, який у 1947 році став діяти як самостійний заклад вищої освіти (Піналов, Чернявський, Виноградов, 1983, с. 175).

Вважаємо за доцільне зазначити, що після закінчення Другої світової війни одним із головних завдань стало: по-перше, аналіз стану наявних фондів, по-друге, визначення власницької приналежності бібліотек, по-третє, організація надання оцінки втрат, по-четверте, облік зруйнованих, пошкоджених приміщень бібліотек.

Проведена велика робота по опису, в першу чергу, будівель, стану їх пошкоджень у наслідок бомбардувань, пожеж; потреби в ремонті; по обліку бібліотечних фондів, відновленню та розстановці наявних фондів; реконструкції бібліотечної мережі. Вживалися заходи на державному рівні. Зокрема, 16 травня 1965 року виданий наказ Комітету у справах культурно-просвітницьких установ при Раднаркомі УРСР, який торкався питань упорядкування та зберігання фондів масових бібліотек шляхом проведення інвентаризації бібліотечних фондів з відповідним оформленням інвентарних книг.

Важливим кроком у 1946 році було завдання проведення обов'язкової реєстрації бібліотек УРСР з облікуванню загальних витрат бібліотечного фонду та оцінок матеріального і кадрового забезпечення. У наслідок проведеної роботи, виявилось, що у 1943 році в Україні діяло 2539 масових бібліотек з фондом 7,61 млн. одиниць замість 31,324 млн. книг до початку війни, тобто обсяг книжкового фонду зменшився в чотири рази (Дубровіна, Онищенко, 2009, с. 325-327).

Постановою Ради Міністрів УРСР від 3 березня 1947 року засвідчено наміри держави щодо зміцнення матеріальної бази районної та сільських бібліотек. Перш за все, ставилося завдання забезпечення бібліотек приміщенням, необхідним обладнанням, виокремлення відділів дитячої літератури та наголошувалося на необхідності активізації культурно-масової та політико-виховної роботи серед молоді та населення.

Зміцнення матеріальної бази бібліотек, реконструкція бібліотечної мережі масових бібліотек відбувалася послідовно протягом 10 років. І, як результат, в кінці 50-х рр. ХХ століття було зареєстровано 9921 бібліотеку з фондом у 34757756 книг, з них 17 млн. книг зберігалося у 275 наукових бібліотеках (Дубровіна, Онищенко, 2009, с. 327).

Аналіз діяльності бібліотек у 50–60-ті роки ХХ століття показує, що особлива увага приділялась масово-політичній роботі бібліотек. Надмірна увага, на нашу думку, приділялась створенню тематичного бібліографічного апарату, який сприяв широкому охопленню читачів по ознайомленню з марксистсько-ленінською літературою. Так, читачеві пропонувалися як систематичні каталоги, так і спеціальні картотеки на допомогу вивченню марксизму-ленізму. Бібліотекарі проводили лекції, організовували книжкові виставки, куточки пропагандиста з означеної тематики. Робота бібліотек підпорядковувалась основному завданню культурно-масової роботи, формуванню марксистсько-ленінського розуміння дійсності, діалектико-матеріалістичного світогляду, які не відповідали життєвим проблемам, інтересам українського народу. Була ще одна важлива ділянка роботи бібліотек як складової культурно-освітньої роботи – естетичне виховання трудящих, яке регламентувалося постановами ЦК ВКП(б) по ідеологічних питаннях 1946–1948 рр. Зокрема, бібліотеки проводили бесіди і лекції про видатних письменників, композиторів, художників, читацькі конференції, літературні диспути і читання. Здебільшого на першому місці це були пушкінські, горьківські, некрасівські читання, значно менше уваги приділялось ознайомленню молоді з представниками української чи іноземної культури.

У роботі бібліотек 70–80-х років ХХ століття відбуваються кардинальні зміни, пов'язані з проведенням централізації бібліотечної справи Постановою ЦК КПРС «Про підвищення ролі бібліотек в комуністичному вихованні трудящих і науково-технічному прогресі» (1974 р.) поклала початок процесу об'єднання всіх державних бібліотек району (міста) в єдиний комплекс з підпорядкування філіалів центральній бібліотеці, передбачала практику єдиного комплектування, обробки і обліку книг, більш ефективного використання книжкових фондів.

На початку 1979 року більше 70% державних масових бібліотек було охоплено централізованими системами. У 1980 році в країні 90% державних і 70% профспілкових бібліотек працювали на принципах централізації (Піналов, Чернявський, Виноградов, 1983, с. 225).

Бібліотеки зосередили свої зусилля на формування у народу комуністичного світогляду, виховання їх на ідеях марксизму-ленізму, закріпленні почуття радянського патріотизму і соціалістичного інтернаціоналізму, відданості справі партії.

Бібліотеки брали активну участь у святкуванні ювілейних дат, таких як 50-ти річчя утворення СРСР (1972 рік), Перемоги радянського народу у Великій Вітчизняній війні (1975, 1985 рр.), що з одного боку, сприяло посиленню ідейно-політичної і культурно-освітньої роботи по військово-патріотичному вихованню населення, особливо молоді, з іншого – демонстрували домінуючу роль російського народу і замовчувались, применшувались досягнення українського народу. Успіхи у післявоєнній відбудові народного господарства, розвитку науки, техніки свідчили про невідповідність роботи бібліотек запиту суспільства, що й обумовило кардинальні зміни в їх діяльності. Трансформація в роботі бібліотек пов'язана із зміною функції діяльності традиційної бібліотеки на інноваційний багатоплановий заклад. Змінюються засадничі основи діяльності бібліотек, з'являються нові напрями, форми та методи роботи. Більше уваги приділяється організації бібліотечного обслуговування, зокрема інформування читачів про наповненість фондів, їх зміст, складанню картотек найновіших надходжень, проведенню виставок цікавих книжкових пам'яток.

Аналіз наукових публікацій засвідчує, що в цей період у розвитку бібліотек відбуваються важливі зміни – з'являються нові моделі бібліотечної справи: бібліотека-музей, бібліотека-клуб, будинки народної творчості, українські світлиці, українські вітальні. Характерною відмінністю таких моделей бібліотек була поява нових напрямків, форм роботи, яка включала окрім бібліотечних видів діяльності організацію концертів, проведення шоу, фестивалів, творчих майстерень, літературних кафе та ін.

Кінець ХХ століття – 1990-ті роки – виступають як реформаторський період у розвитку бібліотек, який супроводжується появою нових моделей бібліотеки. Після проголошення незалежності Української держави у 1991 році, перебудови соціально-економічних відносин в країні, демократизації суспільного життя, відмови від радянських методологічних основ

виховання молоді, ідеологічних догм, політичного впливу змінюються культурні пріоритети, які відповідають запиту суспільства.

Як зазначає О. Сіра, «вдосконалюється структура бібліотек, створюються нові умови для розвитку їх соціальних функцій з метою популяризації книжкових фондів та активної участі у суспільно-політичній, економічній, культурній сфері незалежної суверенної держави» (Сіра, 2012).

Особлива увага була приділена формуванню нового законодавчого поля для роботи бібліотек. У 1992 році зібрався I Всеукраїнський конгрес бібліотекарів, який визначив завдання бібліотек з урахуванням вимог нового суспільства, потреб розвитку української державності, національної освіти, науки, культури. Невдовзі ухвалюється Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» (1995 рік), який розкриває глибокі можливості для творчої роботи бібліотек, розвитку їх стратегічних напрямів (Дубровіна, Онищенко, 2009, с. 7).

У роки розбудови Української держави працівники бібліотек зробили вагомий внесок у відродження української культури, історії, традицій, урізноманітнилися форми роботи з відвідувачами по популяризації культурних цінностей.

Удосконалилися форми надання інформаційних послуг бібліотеками: від зручної в самостійному користуванні веб-сторінками, надання індивідуальної інформації щодо наявної літератури до проведення більш кваліфікованої інформаційно-консультаційної роботи з питань міжнародного та національного права, діяльності міжнародних організацій, молодіжних установ і т.д.

Зупинимось окремо на реорганізації дитячих та юнацьких бібліотек України в роки проголошення незалежності України. Важливо наголосити, що духовна криза суспільства потребує невідкладних заходів у справі виховання та формування у підростаючого покоління високої духовної культури і моральних якостей. Вважаємо за доцільне зазначити, що науково-організаційним, методологічним центром для різних видів дитячих бібліотек виступає Національна бібліотека для дітей у Києві. Вона діє як найбільше національне книгосховище дитячої книги та науковий довідково-бібліографічний, інформаційний і консультаційний центр для спеціалізованих дитячих, шкільних і сільських бібліотек, які обслуговують дітей. Такий статус нею отримано згідно постанови Ради міністрів УРСР «Про створення Державної республіканської бібліотеки для дітей» (1967 рік), яка зобов'язує її виконувати функцію єдиного методично-організаційного центру по керівництву бібліотеками, що обслуговують дітей. З 1993 року вона називається Державна Бібліотека для дітей (ДБУ), а у 2003 році – присвоєно статус Національної. Її сукупний фонд налічує більше 500 тис. екземплярів книг, журналів, дитячих газет, грамзаписів, компакт-дисків, діафільмів та кінофільмів. Примітно, що їй надано право фонду обов'язкового примірника, що дає можливість зібрати і закласти у фонд, зберегти для наступних поколінь весь спектр книг для дітей виданих в Україні, а також за межами України. Тут зберігається унікальна колекція, більше 15 тисяч примірників рідкісних видань для дітей XIX – першої половини XX століття. Послугами бібліотеки щорічно користується більше 20 тисяч дітей.

Бібліотека виступає ініціатором проведення всеукраїнських заходів, зокрема таких як Всеукраїнський тиждень дитячого читання «Найкращий читач України», «Ми з України» та інші. На базі бібліотеки проводяться зустрічі із письменниками, художниками та іншими діячами культури, на яких проходять презентації їхньої творчості, організовуються театралізовані вистави, літературні ранки, вечори, читацькі тематичні диспути, книжкові виставки.

Бібліотека не тільки залучає дітей до читання книг, ознайомлення з книжковим фондом, а й видозмінює форми своєї роботи, зокрема організовує дозвілля дітей міста Київ шляхом залучення їх до читацьких об'єднань за інтересами та клубів різного спрямування: музично-драматичний театр-студія, драматична студія, майстерня цікавих знайомств, майстер-класи по виготовленню різноманітних виробів власними руками, гурток з програмування, залучення дітей до екскурсійної та виставкової роботи. НБУ для дітей у м. Києві є зразком і методичним центром який надає допомогу обласним бібліотекам для дітей.

Бібліотеки для дітей обласного підпорядкування перетворилися в центри інформаційної освіти, організованого дозвілля та розвитку творчих здібностей дітей. Значно зросли фонди бібліотек, започатковано введення електронних каталогів та власних електронних баз, веб-сайтів, створення віртуальних виставок, буктрейлерів, які поширюються в сервісі YouTube,

блогам на соціальних сторінках та сайтах обласних бібліотек. Використання нових інформаційних технологій дозволяє проводити Всеукраїнський конкурс обласних бібліотек в номінації «Електронні ресурси», модернізувати форми проведення різних заходів бібліотекам, використовуючи Zoom-конференції, скайп-конференції, мультимедійні презентації, відеоподорожі, віртуальні екскурсії тощо.

Для популяризації дитячого читання важливими є проекти, програми з проведення творчих акцій та конкурсів для читачів. Зокрема, проведення обласних конкурсів «Найкращий читач Київщини», «Найкращий читач Полтавщини» і т. д. Бібліотека сприяє підвищенню інтелектуального, культурно-виховного, наукового рівня компетентності дітей шляхом залучення їх до читання, заохочення до навичок самостійної аналітичної роботи з книгою, популяризації відомих українських і світових видань.

Проведення обласних літературних акцій «Прочитай книгу про війну» сприяє залученню дітей до ознайомлення з героїчними сторінками історичних подій в Україні, популяризації книг про героїв рідного краю, художньої, історичної літератури.

Популярними серед працівників та читачів обласних дитячих бібліотек є відеопроєкти «Пізнай свій край з бібліотекою», метою якого є сприяння національно-патріотичному вихованню дітей і підлітків, спонукання до вивчення історії рідного краю, популяризації читання краєзнавчої літератури, поширенню інформації про природу рідного краю, архітектурні, культурні, літературні пам'ятки.

Заходи, які організуються на базі обласних бібліотек для дітей та юнацтва розраховані на різні групи користувачів – це і дошкільні і молодші школярі, підлітки та їх батьки, що свідчить про всебічне охоплення культурно-просвітницькою роботою цими установами.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, проведене дослідження генезису розвитку бібліотек в Україні в ХХ столітті на різних етапах культурно-історичного розвитку суспільства доводить, що на їх діяльність великий вплив мали історичні та соціально-політичні чинники, під впливом яких змінювалася їх соціальна роль та суспільне призначення. Аналіз історичних процесів, що відбувалися в Україні показує, що вони мали безпосередній вплив на характер, напрями, форми і методи роботи бібліотек. Проголошення незалежності України в 1991 році, демократизація суспільного життя кардинально змінили соціальну роль бібліотек як закладів культури, сприяли перебудові форм і методів їх діяльності, переходу на нові умови надання послуг населенню.

На всіх етапах своєї діяльності бібліотека є важливим органом, який акумулює різні види та форми поширення знань, забезпечує об'єднану функцію інформації про освіту, культуру, виховання, мистецтво, забезпечуючи взаємодію педагогічної, освітньої, культурної та самоосвітньої діяльності кожної особистості.

Отже, феномен бібліотеки як інституції полягає в тому, що впродовж ХХ століття в залежності від історичних та соціально-політичних чинників вона пройшла декілька періодів свого розвитку, видозмінюючи свій статус, напрями, форми, методи роботи, зміст та принципи діяльності, соціальну роль і виконує важливу місію у відродженні української культури, розвитку освіти і науки.

Здійснене дослідження не вичерпує усіх аспектів визначеної проблеми і потребує подальшого дослідження генезису розвитку бібліотек та їх просвітницько-виховної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Дубровіна Л. А., Онищенко О. С. Бібліотечна справа в Україні в ХХ столітті. Київ : Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського, 2009. 530 с.
- Піналов С., Чернявський Г., Виноградов О. Історія культурно-просвітницької роботи в СРСР. Київ : Вища школа, 1983. 263 с.
- Сіра О. А. Історична ретроспекція бібліотеки як закладу культури в Україні. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*. 2012. Вип. 18 (2). С. 258–263.

REFERENCES

- Dubrovina, L. A., & Onyshchenko, O. S. (2009). *Bibliotekna sprava v Ukraini v XX stolitti [Library business in Ukraine in the twentieth century]*. Kyiv: Natsionalna biblioteka Ukrainy im. V. I. Vernadskoho [in Ukrainian].
- Pinalov, S., Cherniavskiy, H., & Vynogradov, O. (1983). *Istoriia kulturno-prosvitnytskoi roboty v SRSR [History of cultural and educational work in the USSR]*. Kyiv: Vyshcha shkola [in Ukrainian].

Sira, O. A. (2012). Istorychna retrospektsiia biblioteky yak zakladu kultury v Ukraini [Historical retrospection of the library as a cultural institution in Ukraine]. *Ukrainska kultura: mynule, suchasne, shliakhy rozvytku [Ukrainian culture: past, present, ways of development]*, 18 (2), 258-263 [in Ukrainian].

LESYA PETRENKO

VOLODYMYR MOKLIAK

GENESIS OF THE DEVELOPMENT OF LIBRARIES IN UKRAINE IN THE TWENTIETH CENTURY: HISTORICAL AND SOCIO-POLITICAL FACTORS OF THEIR ACTIVITY

In the twentieth century Ukrainian libraries were an important link in the chain of development of the Ukrainian state. The short period of the Ukrainian National Republic's existence (1917–1921) showed that libraries were aimed at solving extremely important and urgent tasks of national youth education.

Ideological changes took place in the nature, purpose, content, and organization of libraries' cultural and educational work.

The purpose of the article is to study the genesis of the development of libraries in Ukraine in the 20th century, to determine the influence of historical and socio-political factors on their activities. The scientific novelty of the proposed work is changing of approaches to the assessment of library activity as a tool of ideological influence on the education of youth and the population of Ukraine in the 20th century as a whole.

The library, as a cultural institution, has gone through a difficult path, in which the forms, methods, directions, and functions of its activity have changed due to the relevant social need. As an important component of the social system, the library reflected society's desire to realize its requests and value orientations.

The activities of the libraries were aimed at: first, to get acquainted with Ukrainian writers and scientists; secondly, to study the history of the native region, village, city; thirdly, on the development of creative abilities of young people.

As you know, the work of libraries was strictly regulated, coordinated by party organizations, subordinated to the national interests of the contemporary society, aimed at solving the tasks of building socialism, communism according to the prevailing ideology of Marxism-Leninism.

After the end of the Second World War, one of the main tasks was: first, to analyze the condition of existing collections; second, to determine the ownership of libraries; third, to organize the assessment of losses; and fourth, to record destroyed or damaged library premises.

An analysis of the activities of libraries in the 50s and 60s of the twentieth century shows that special attention was paid to the mass-political work of libraries. Excessive attention, in our opinion, was paid to the creation of the thematic bibliographic apparatus, which contributed to the wide coverage of readers in getting acquainted with Marxist-Leninist literature.

During the years of development of the Ukrainian state, library workers made a significant contribution to the revival of Ukrainian culture, history, and traditions, the forms of work with visitors to popularize cultural values diversified.

Therefore, the study of the genesis of the development of libraries in Ukraine in the 20th century at various stages of the cultural and historical development of society proves that their activity was greatly influenced by historical and socio-political factors, under the influence of which their social role and social purpose changed. The analysis of historical processes taking place in Ukraine shows that they had a direct impact on the nature, directions, forms and methods of library work. The declaration of Ukraine's independence in 1991, the democratization of public life dramatically changed the social role of libraries as cultural institutions, contributed to the restructuring of the forms and methods of their activity, the transition to new conditions for providing services to the population.

At all stages of its activity, the library is an important body that accumulates various types and forms of knowledge dissemination, provides a unifying function of information about education, culture, upbringing, art, ensuring the interaction of pedagogical, educational, cultural and self-educational activities of each individual.

Thus, the phenomenon of the library as an institution is that during the twentieth century, depending on historical and socio-political factors, it went through several periods of development, changing its status, directions, forms, methods of work, content and principles of activity, social role, and performs an important mission in the revival of Ukrainian culture, development of education and science.

This study does not cover all aspects of the identified problem and requires further research into the genesis of the development of libraries and their educational activities.

УДК 37.091.4УШИН:37.018.1

DOI <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2022.80.278239>

ІВАН КРАВЧЕНКО

ORCID <http://orcid.org/0000-0001-6114-4591>

(Полтава)

Place of work: Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

Email: ivanvitalievishkravchenko@gmail.com

ОКСАНА ЗВЯГІНЦЕВА

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-6849-4735>

(Полтава)

Place of work: Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

Email: kshiushaz27@gmail.com

ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ К. Д. УШИНЬСЬКОГО НА РОЛЬ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ

У статті розкриваються педагогічні погляди К. Д. Ушинського на роль і значення сімейного виховання на формування особистості. З'ясовано, що у формуванні майбутньої особистості сімейне виховання посідає одне з найважливіших місць. Підтверджено, що головним завданням сімейного виховання є підготовка дітей до життя в сучасних умовах, формування повноцінного громадянина суспільства. Проаналізовано основні педагогічні праці К. Д. Ушинського в питаннях сімейного виховання дитини. Зазначено, що, основи виховання закладаються сім'єю у ранньому дитинстві, досвід благополучного дитинства неодмінно добре впливає на подальше життя людини. Сімейне виховання педагог вважав громадянським обов'язком кожного члена суспільства. К. Д. Ушинський наголошував, що поняття вихованої людини складається з головних напрямів виховної взаємодії, а саме: національного виховання, розумового виховання, естетичного виховання, морального, трудового, фізичного та ін. Розкрито основні напрями виховання як єдину нероздільну цілісність, у гармонії родинно-шкільного впливу на вихованця.

Ключові слова: К. Д. Ушинський, сім'я, гармонійно розвинена особистість, виховна система, сімейне виховання.

Постановка проблеми. Сім'я є первинним і основним осередком суспільства, важливим фактором навчання та виховання гармонійно розвиненої особистості. Зрозумілим є той факт, що у формуванні майбутньої особистості сімейне виховання посідає одне з найважливіших місць. Практичний досвід засвідчує, що сьогодні усе помітнішими стають риси кризи сім'ї, не тільки занепаду подружніх стосунків, а й дитячо-батьківських відносин, що спричиняє за собою зниження головної функції батьків – виховання дітей. За статистикою, в умовах сьогодення, основними причинами кризи сім'ї є: погіршення економічної ситуації в країні, соціальна напруженість, високий відсоток розлучень, загострення конфліктів між поколіннями, питання взаємовідносин між сім'єю і школою. Однією з умов успішного вирішення цієї проблеми є вивчення науково-педагогічного досвіду, накопиченого у сфері сімейного виховання. Багато педагогів-класиків висловлювали думку, що від рівня педагогічної культури батьків залежить успішність і результативність виховання дітей. Сьогодні, в часи динамічності та недостатньої стабільності у світі, реформування освітньої галузі, загострення загальних проблем виховання є нагальна потреба в дослідженнях історико-педагогічного спрямування, тобто у вивченні педагогічної спадщини видатних педагогів минулого стосовно сімейного виховання. Провідне місце серед видатних педагогів, які приділяли значну увагу сімейному вихованню, належить К. Д. Ушинському, що також наголошував на вирішальній ролі соціального середовища у формуванні майбутньої особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До проблем взаємовідносин у сім'ї та значення виховання дитини звертались видатні педагоги: Я. А. Коменський, К. Д. Ушинський, Г.

С. Сковорода, О. В. Духнович, С. Ф. Русова, В. О. Сухомлинський, А. С. Макаренко, О. А. Захаренко, О. Є. Матвійчук та ін. Питання сімейного виховання досліджували та описували у своїх працях С. Геник, О. Савченко, Г. Кошонько, М. Арапова, Н. Берестова, І. Марущак, С. Корнієнко, О. Шукалова, К. Фатєєва, Н. Кривошея та ін. Погляди К. Д. Ушинського на родинне виховання у своїх працях окреслюють О. Нич, В. Федяєва, Н. Стрельнікова, Н. Калита та ін.

Мета статті: проаналізувати педагогічну спадщину К. Д. Ушинського та роль сімейного виховання у формуванні майбутньої всебічно розвиненої особистості.

Виклад основного матеріалу дослідження. В Сімейному кодексі України зазначається: регулювання сімейних відносин здійснюється цим Кодексом з метою:

- зміцнення сім'ї як соціального інституту і як союзу конкретних осіб;
- утвердження почуття обов'язку перед батьками, дітьми та іншими членами сім'ї;
- побудови сімейних відносин на паритетних засадах, на почуттях взаємної любові та поваги, взаємодопомоги і підтримки;
- забезпечення кожної дитини сімейним вихованням, можливістю духовного та фізичного розвитку. (*Сімейний кодекс України, 2002*)

Сімейне виховання – одна з форм виховання дітей, що поєднує цілеспрямовані педагогічні дії батьків із повсякденним впливом сімейного побуту. (Гончаренко, 1997). Головним завданням сімейного виховання є підготовка дітей до життя в сучасних умовах, формування повноцінного громадянина суспільства. Варто також зауважити, що в процесі виховання відбувається суб'єкт-суб'єктна взаємодія вихователя та вихованця, де вони взаємно впливають один на одного: і той, хто виховує, і той, кого виховують. Виховання передбачає здійснення батьками не лише цілеспрямованих і усвідомлених дій, метою яких є досягнення виховного результату, а й несвідомого впливу, що виникатиме в процесі спілкування з дитиною.

В українській педагогіці значне місце посідали погляди К. Д. Ушинського на сімейне виховання. Він писав: «Сім'я - джерело матеріальної та емоційної підтримки, яка необхідна для розвитку її членів, особливо дітей...» (Ушинський, 1974). Родинне виховання педагог вважав громадянським обов'язком кожного члена суспільства.

Чинним Законом України «Про освіту» виховання у сім'ї проголошено першоосновою розвитку дитини як особистості. Батьки здобувачів освіти зобов'язані: виховувати у дітей повагу до гідності, прав, свобод і законних інтересів людини, законів та етичних норм, дбати про фізичне і психічне здоров'я дитини, сприяти розвитку її здібностей, формувати навички здорового способу життя, настановленням і особистим прикладом утверджувати повагу до суспільної моралі та суспільних цінностей, зокрема правди, справедливості, патріотизму, гуманізму, толерантності, працелюбства, виховувати у дитини повагу до державної мови та державних символів України, національних, історичних, культурних цінностей України, дбайливе ставлення до історико-культурного надбання України. (*Про освіту, 2017*)

Ми погоджуємось з думкою К. Д. Ушинського, що основи виховання закладаються сім'єю у ранньому дитинстві. Досвід благополучного дитинства неодмінно добре впливає на подальше життя людини. Сімейні негаразди викликають у дитини невпевненість, сором'язливість, почуття неповноцінності, що відбивається на її успішності і поведінці в школі. Позитивне середовище добре впливає на дитину: вона активна, ініціативна, вчиться з інтересом, дружелюбна, чесна, з радістю виконує бажання дітей і вихователів. К. Д. Ушинський вважає, що ніякий суспільний заклад не зможе замінити благополуччя сімейної атмосфери та елемент сімейного виховання в ранньому житті дитини. Особливість українського сімейного виховання за Ушинським – щирість родинних стосунків.

Виховна система К.Д. Ушинського основана на принципі народності виховання, Ушинський вважав, що дитина повинна рости на мудрості народної тисячолітньої педагогіки. Вихованням він називає певний цілеспрямований і систематичний вплив на тіло, душу й розум дитини з метою прищеплення їй якостей здорової, розумної, творчо ініціативної, культурної, моральної, релігійної, національно свідомої, освіченої людини. (Стельмахович, 1996) К. Д. Ушинський писав: «Поняття вихованої людини - дуже широке поняття». (Ушинський, 1983) Тому і його виховна система, складається з головних складових всебічно розвиненої особистості: національне виховання, розумове виховання, естетичне виховання, моральне, трудове, та фізичне.

Розумове виховання за К. Д. Ушинським це цілеспрямована діяльність батьків, націлена на розвиток розумових сил і мислення дитини та прищеплення культури розумової праці. Прищеплена культура розумової праці передбачає прищеплення інтересу і стійкої потреби в набутті знань, розвитку пізнавальних і творчих здібностей, самоосвіті впродовж всього життя. Як вже зазначалося, К. Д. Ушинський переконаний, що вагомий фактор розумового виховання молоді є наслідування і вивчення мудрості рідного народу, постійне звертання до традицій, звичаїв, джерел фольклору. Звичайно, головну роль в розумовому розвитку дитини перед початком її систематичного навчання у школі вчений відводить батькам. Він висловив думку, що під керівництвом матері найкраще буде почати шлях до наук, тим самим засудив тогочасні французькі і німецькі погляди на навчання і виховання дітей, за якої батьки віддавали своїх трьохрічних малюків в інтернати та притулки.

Фізичне сімейне виховання має розвивати бажання зміцнювати здоров'я, збільшувати силу, досягати правильного тілесного розвитку й утверджувати важливість здорового способу життя, а також виробляти навички санітарно-гігієнічної культури дитини. Інколи основними завданнями батьків в фізичному вихованні - не заважати розвиватися дитині: не забороняти фізичну активність, стимулювати до активного життя і постійного руху. Цьому сприяє відвідування, за вибором дитини, спортивних секцій та гуртків. В той же час, батьками може допускатися і інша помилка, навпаки, перевантаження дитини. В наші дні, на жаль, ми нерідко помічаємо таке необачне ставлення до психічного, фізичного і нервового благополуччя дітей, коли батьки перевантажують їх нервову систему, примушуючи з самого раннього дитинства відвідувати безмежну кількість гуртків.

Задачею морально-духовного виховання, як складової сімейного виховання на є на прикладі батьків, донести і розвинути в дитині гуманність, емпатію, почуття гідності та самоповаги у поєднанні зі скромністю, працьовитість, чесність, патріотизм, дисциплінованість, тактовність та повагу. Звичайно, К. Д. Ушинський черпав ці засади з вселюдських цінностей, норм релігійної моралі та народних чеснот, що завжди цінувалися та заохочувалися в суспільстві. Педагог зазначав: «Духовний розвиток, духовне виховання людини зокрема і народу взагалі здійснюється не лише школою, а кількома великими вихователями: природою, життям, наукою і релігією». (Бойко, 2004) Він по-новому виносить питання виховання моральності в сім'ї. На його думку, головна мета морального виховання в родині виражається не в беззаперечному дотриманні кодексу правил поведінки, а в створенні внутрішньої спрямованості людини до морального і духовного збагачення. Таким чином, першим і основним завданням сімейного виховання К. Д. Ушинський вважає підготовку дитини до життя в суспільстві. На нашу думку, це завдання є складним, адже воно залежить, як правило, від духовно-морального життя сім'ї, загального суспільного ладу та прикладу батьків. Батькам необхідно зрозуміти свою роль і запам'ятати, що духовність можна виховати лише духовністю.

Трудове виховання в виховній і педагогічній системі К. Д. Ушинського виступає як база всіх напрямів виховання. К. Д. Ушинський приділяв велику увагу ролі праці в житті людини, особливо в своїх навчальних книжках «Рідне слово», «Дитячий світ», в статті «Праця в її психічному і виховному значенні» і інших. Однією із центральних проблем в його творах є з'ясування ролі праці для виховання. Правильне виховання неможливо собі уявити без трудового виховання. Праця людини завжди була підставою для створення благополуччя й головною умовою повноцінного розвитку особистості. Трудові якості не даються людині від природи, вони виховуються в ній протягом її життя, й особливо у дитинстві і юності. Праця розглядається як необхідна умова, засіб, а готовність до вільної суспільно-корисної праці - як головна мета виховання. Основне покликання господарсько-трудоного виховання в сім'ї полягає в розвитку звички й любові до праці.

Етичне й естетичне виховання К. Д. Ушинський трактував як цілеспрямований, організований процес формування у дітей розвиненої естетичної свідомості, художньо-естетичного смаку, здатності сприймати, творити й цінувати прекрасне, поводитися культурно й достойно. Цінним є і таке спостереження педагога: «Я гадаю, що естетично впливати безпосередньо на дітей – важко, і що треба дорослим давати естетичну освіту. Статуї, картини, природа впливають скоріше на дорослих, а вони вже вносять цей вплив у життя, в слова, в рухи тіла, в домашнє середовище, в одяг, у поведженні з дітьми, – і вже в цій формі діти сприймуть прекрасне». (Ушинський, 1955) Важливе для фізичного й естетичного розвитку дитини є її спілкування з природою. Батьки мають забезпечити прогулянки, активності та пізнавальну

діяльність на природі. Важливо із раннього дитинства і впродовж всього становлення особистості пробуджувати в дітях любов до прекрасного – читати їм книжки, організовувати екскурсії, проводити вилазки на природі, вчити вірші, показувати й обговорювати твори мистецтва, влаштовувати походи в театри, музеї. навчати різноманітних пісень.

Всі напрями виховання К. Д. Ушинський розглядав як єдину нероздільну цілісність, у гармонії родинно-шкільного впливу на вихованця.

К. Д. Ушинський у своїх працях наголошував на важливості поширення педагогічних ідей серед батьків. Також у статті «Про користь педагогічної літератури» стверджував, що «Всякий міцний успіх суспільства в справі виховання неминуче спирається на педагогічну літературу... Педагогічна література знайомить нас із психологічними спостереженнями багатьох розумних і досвідчених педагогів і, головне, спрямовує нашу власну думку на такі предмети, що легко могли б випасти з нашої уваги». (Ушинський, 1983)

Педагог доводив, що головною вихователькою своїх дітей є мати. На ній лежить обов'язок виховати майбутніх членів суспільства такими, щоб вони впливали на подальший прогрес людства. Вчений пропонував опікуватися проблемами формування жінки-матері, дати їй можливість навчатися основам педагогіки для подальшої реалізації в сфері сімейного виховання і громадського життя.

З деякими тезами К. Д. Ушинського можна не погодитись, враховуючи світоглядну різницю між його епохою та нашою сучасною. Сьогодні дитина не перебуває під педагогічним впливом лише матері. У виховному процесі беруть участь уся родина, разом впливаючи на формування майбутньої особистості. На відміну Хотілось би підкреслити, що роль батька у виховному процесі надважлива. Батько є прикладом поведінки, джерелом упевненості і авторитету. Це уособлення дисципліни і порядку. Він формує соціально корисні цілі і ідеали. Батько може сформулювати в дитини здібність до ініціативи і протистояння груповому тиску. Проте виконати свої виховні функції повною мірою батьки можуть лише за умови, що вони є авторитетом для власної дитини. Справжнім авторитетом користуються батьки, які уважні до дітей, цікавляться їхніми шкільними та позанавчальними справами, поважають їх людську гідність, сумлінно ставляться до праці, до сімейних обов'язків, активні в громадському житті, показують позитивний приклад взаємостосунків між чоловіком і дружиною, батьками і дітьми.

Висновки з даного дослідження: Проаналізувавши педагогічну спадщину К. Д. Ушинського, ми з'ясували, що педагог не заперечував, а підтверджував вплив соціального середовища на формуванні майбутньої особистості. Таким середовищем для дитини з перших днів життя є сім'я. Саме в сім'ї беруть початок світогляд, ідейні й моральні переконання, етичні й естетичні ідеали і смаки, норми поведінки, трудові навички, ціннісні орієнтації, дитина вперше прилучається до рідної мови, історії та культури свого народу, його традицій, звичаїв, обрядів, усього укладу життя (Підгук, 1989). Обов'язком кожного члена сім'ї є усвідомити свою важливість у формуванні майбутньої всебічно розвиненої особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Бойко А. М. Персоналії в історії національної педагогіки. 22 видатних українських педагоги. Київ : Професіонал, 2004. 576 с.
- Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
- Підгук В. Г. Педагогічні задачі і завдання для батьків. Київ : Радянська школа, 1989. 187с.
- Про освіту : Закон України від 5.09.2017 р. № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 38-39. Ст. 380.
- Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 р. № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21-22. Ст. 135.
- Стельмахович М. Теорія і практика українського національного виховання: посіб. для вчителів початкових класів та студентів педагогічних факультетів. Івано-Франківськ, 1996. 179 с.
- Ушинський К. Д. Теоретичні проблеми педагогіки. Вибрані педагогічні твори : в 2-х т. / ред. А. І. Пискунова. Київ : Радянська школа, 1983. Т. 1. 496 с.
- Ушинський К. Д. Про народність у громадському вихованні. Вибрані педагогічні твори : в 2-х т. / ред. О. І. Пискунов. Київ : Радянська школа, 1983. Т. 2. 359 с.
- Ушинський К. Д. Про сімейне виховання / упоряд. О. Т. Губко. Київ : Радянська школа, 1974. 152 с.
- Ушинський К. Д. Твори : в 6 т. Київ : Радянська школа, 1955. Т. 6. 618 с.

REFERENCES

- Boiko, A. M. (2004). *Personalii v istorii natsionalnoi pedahohiky. 22 vydatnykh ukrainskykh pedahohy [Personalities in the history of national pedagogy. 22 key Ukrainian educators]*. Kyiv: Profesional [in Ukrainian].
- Honcharenko, S. (1997). *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk [Ukrainian pedagogical dictionary]*. Kyiv : Lybid [in Ukrainian].
- Pidhok, V. H. (1989). *Pedahohichni zadachi i zavdannya dlia batkiv [Pedagogical tasks and assignments for parents]*. Kyiv: Radianska shkola [in Ukrainian].
- Pro osvitu [About lighting]*. № 2145-VIII., art. 380. (2017) [in Ukrainian].
- Simeinyi kodeks Ukrainy [Family Code of Ukraine]*. № 2947-III, art. 135. (2002). [in Ukrainian].
- Stelmakhovych, M. (1996). *Teoriia i praktyka ukrainskoho natsionalnoho vykhovannia: posibnyk dlia vchyteliv pochatkovykh klasiv ta studentiv pedahohichnykh fakultetiv [Theory and practice of Ukrainian national education: manual for primary school teachers and students of pedagogical departments]*. Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].
- Ushynskiy, K. D. (1955). *Tvory [Works]* (Vol. 6). Kyiv: Radianska shkola [in Ukrainian].
- Ushynskiy, K. D., & Hubko, O. T. (Ed.). (1974). *Pro simeine vykhovannia [On family education]*. Kyiv: Radianska shkola [in Ukrainian].
- Ushynskiy, K. D., & Pyskunov, O. I. (Ed.). (1983). *Vybrani pedahohichni tvory [Selected pedagogical works in two volumes]* (Vol. 1). Kyiv: Radianska shkola [in Ukrainian].
- Ushynskiy, K. D., & Pyskunov, O. I. (Ed.). (1983). *Vybrani pedahohichni tvory [Selected pedagogical works in two volumes]* (Vol. 2). Kyiv: Radianska shkola [in Ukrainian].

IVAN KRAVCHENKO

OKSANA ZVIAHINTSEVA

K.D. USHYNKYI'S IDEAS ON THE ROLE OF FAMILY EDUCATION IN DEVELOPING A PERSONALITY

The article describes K. D. Ushynskiy's pedagogical ideas on the role and importance of family upbringing and its influence on personality development. Family upbringing and personality development play an important role in modern society. The main task of the family education is to prepare children to live in the modern world, and to develop true citizens of a society. The article also analyses K.D. Ushynskiy's key pedagogical works on family education. It is important to lay the foundation for development and learning in early childhood, and happy childhood definitely has a positive effect on a person's future life. K.D. Ushynskiy considered family education to be the civic duty of every member of society. He claimed that the concept of an educated person consisted of several interacted components, namely: national education, mental education, as well as aesthetic, moral, labor, physical education. The education has to be seen as a single inseparable integrity, in the harmonious interrelation between family and school and their influence on a child.

Key words: *K.D. Ushynskiy, harmoniously developed personality, system of education, family education*

УДК 78:001.32(477):930.25

DOI <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2022.80.278241>

ЦЕБРІЙ ІРИНА

ORCID.org/0000-0003-0844-4004

State institution "Luhansk National University named after Taras Shevchenko"

E-mail: irynaz1958@gmail.com

ГОЛОВАШИЧ ЕДУАРД

ORCID.org/0000-0001-6343-594X

State institution "Luhansk National University named after Taras Shevchenko"

E-mail: trombon68@ukr.net

ПЕДАГОГІЧНА ШКОЛА О.К. НАТАЛЕВИЧ У СПОГАДАХ ЇЇ УЧНІВ ТА АРХІВНИХ СПРАВАХ

Матеріали статті знайомлять із визначною особистістю в мистецькій педагогіці Полтавщини середини ХХ століття – Оленою Костянтинівною Наталевич, чия викладацька школа була відома далеко за межами України. Автори статті ставлять перед собою мету відтворити портрет О.К. Наталевич – педагога, наставника, музиканта, концертмейстера – за спогадами її учнів та архівними справами, показати спадковість поколінь школи Олени Костянтинівни в Україні та на європейських теренах, зробити акцент на її моральних і людських якостях, на згуртованості класу її студентів, їхньої любові до свого викладача. Матеріали статті містять архівні справи Полтавського коледжу мистецтв, а також матеріали двох Міжнародних мистецьких читань, присвячених пам'яті О.К. Наталевич, її 95-літньому та 100-літньому ювілеям.

Ключові слова: мистецька школа, мистецтво, моральність, педагогічні заповіді, семінар, спогади, спадковість поколінь.

Постановка проблеми в загальному вигляді. О.К. Наталевич – це ціла епоха в розвитку не лише педагогічної фортепіанної школи, а й професійного музичного мистецтва Полтавщини середини ХХ століття, її моральні, людські та педагогічні заповіді будуть жити в багатьох поколіннях учнів як настанови до глибинного розуміння фортепіанної спадщини, ціннісного та поважного до неї ставлення. Мабуть немає жодного міста в Україні, де б не працювали її учні, або учні її учнів. І окрім любові до мистецтва вони, успадкованої від своєї викладачки, ще прививають юному поколінню вміння й навички до наполегливої праці, доцільні шляхи вирішення професійних робочих проблем.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Пам'яті Олени Костянтинівни Наталевич були присвячені наукові видання – Міжнародний науково-практичний семінар фортепіанного мистецтва «Олена Костянтинівна Наталевич: портрет музиканта і педагога на тлі епохи» (2013 р.), «Міжнародні науково-мистецькі читання: збірник матеріалів Міжнародних науково-мистецьких читань пам'яті Олени Костянтинівни Наталевич» (2018 р.), де особливу увагу привертають статті і тези її учнів, які викладають за кордоном у закладах освіти різних рівнів (Артеменкова, 2013; Прагер, 2013; Клименко, 2018), а також її колег (Трусова, 2013; Юрченко, 2013)

Мета статті – проаналізувати педагогічну школу О.К. Наталевич у спогадах її учнів, колег та архівних справах.

Виклад основного матеріалу дослідження. О.К. Наталевич була в найвищому розумінні цього слова моральною людиною, беззареферчним авторитетом для всіх, хто був у її оточенні. Вона не дозволяла ні собі, ні учням найменших «послаблень» у сфері міжособистісних стосунків. Для неї зразком моральної чистоти й сили духу стали її батьки яким беззаперечно віддала більшу частину свого життя і яких вона обожнювала. Незважаючи на те, що О.К. Наталевич, мала прекрасну консерваторську освіту й могла стати виклонавицею, вона пішла шляхом учительства й наставництва, який не завжди буває вдячним.

Окрім того, хочеться відзначити, наскільки вона була вимоглива до своїх студентів: проте вона ніколи не жаліла себе, вимагала тривалої і розумової роботи та повної емоційної віддачі від учня на кожному занятті. Це були незабутні чудові дні.

У більшості студентів, які приходили до неї навчатися на перший курс Полтавського музичного училища, не було того необхідного багажу випускника музичної школи і Олена Костянтинівна починала їх «будувати», як би, «з третього поверху», а потім уже розпочинала професійну роботу. За чотири роки навчання в її класі звідти виходили готові професіонали, готові гк викладати, так і продовжувати навчання в закладах вищої освіти.

Сьогодні після багатьох років, що пройшли від тих часів, багато вбачається ясніше, ніж тоді, поступово виступає на перший план. Були *два принципи*, що показово відрізняли Олену Костянтинівну від багатьох інших викладачів, теж справжніх професіоналів своєї справи, і тим більше ці принципи вирізняють її зараз. Перший із них – це відсутність часових меж її заняття зі студентом. Вона ставила перед ним завдання і доки вона не домагалася якихось відчутних зрушень на занятті, вона його не припиняла. Тому заняття могло тривати й годину, і півтори, і дві, і дві з половиною години. Це, безперечно, говорить про те, що вона дуже любила фортепіанну музику, була віддана своїй спеціальності і своїм учням.

Другий принцип полягав, на наш погляд, в тому, що Олена Костянтинівна завжди намагалася «дотягнути» найслабкішого студента (а в її класі були найрізноманітніші особистості) до достатнього рівня виконання. І це їй завжди вдавалося, бо вона ніколи не шкодувала часу на заняття. Це іноді навіть викликало протести й здивування талановитих студентів (а часом навіть ревності), що вона присвячувала себе слабким навіть більше, ніж талановитим. Це теж свідчить про її відданість учням, музиці, і відданість своїй педагогічній (Артеменкова, 2013, с. 25).

Зараз у музичному середовищі професіоналів більше поширена думка, що нехай слабкий студент отримає свою заслужену трійку, а краще себе присвятити й віддати свій час обдарованій молоді. Тому лише після того, як минули десятиліття стає зрозумілим, яку святу справу робила Олена Костянтинівна, величезний їй уклін і вічна пам'ять за це.

Дитинство й юність із свого довгого життя О.К. Наталевич прожила в теплих причорноморських степах, на берегах Чорного та Азовського моря: Миколаїв, Одеса. Степовий і морський вітер удихнув у її душу бунтарський дух і негасимий романтизм. Руїни стародавніх морських грецьких колоній надихнули вже її батьків дати їй ім'я – «Олена»; що було доповнено по батькові – «Костянтинівна» (від грецьк. – стабільність, надійність). У ній переплелось багато етносів – південних і західних слов'ян, а також, певною мірою, й стародавніх греків (достатньо поглянути на її шляхетне обличчя). Невичерпний романтизм її натури проявлявся й у тому, що О.К. Наталевич до останніх днів свого віку жила високими духовними ідеалами: грала на фортепіано, постійно читала, насолоджувалася художніми фільмами та спектаклями.

Сьогодні можна, безумовно, багато говорити про твердість характеру О.К. Наталевич, навіть певну авторитарність. Проте варто згадати, яким був той нелегкий, майже трагічний час, коли вона формувалася як особистість. О.К. Наталевич була безпосередньою сучасницею двох страшних воєн, колективізації, Голодомору й важких років відновлення – проте вона все це витримала і сягнула величезних висот в духовності й мистецтві (Цебрій, 2018, с. 139).

Неможливо пройти 1 повз її особливого ставлення і до своїх студентів. Ці відносини сьогодні можна класифікувати, як «вимогливе партнерство». Її помешкання – а це була трикімнатна квартира поруч із попередньою спорудою Полтавського музичного училища – завжди було переповнене молоддю. Це були і студенти, і не лише піаністи з її класу, а й майбутні композитори, скрипалі, віолончелісти, вокалісти. Завжди хтось із них грав на роялі – прекрасному інструменті, колишнім центрі загального мистецького простору.

Ми вже вели мову про те, що О.К. Наталевич працювала дуже самовіддано й далеко за межами звичайного розкладу. Її студентам після чергового заняття часто доводилося проводити О.К. Наталевич із приміщення вже нового училища до її дому майже опівночі. На заняттях вона ставила найвищі професійні завдання й усе робила для їхнього обов'язкового досягнення. Коли вона раділа успіхам учня, то не приховувала цього й говорила, чого він досяг.

Одна з колишніх студенток Олени Костянтинівни, Наталія Шаповалова (Артеменкова), так згадувала заняття зі своєю викладачкою: «Мені запам'яталося, як професійно працювала Олена Костянтинівна над творами І.С. Баха. Вона не шкодувала ні часу, ні сил для

відпрацювання кожної деталі, особливо це була робота над артикуляцією, а згодом вона вибудовувала «лінійність» голосів» бахівської поліфонії» (Артеменкова, 2013, с. 25)..

Своє невдоволення недостатнім рівнем самостійної підготовки свого студента до заняття могла висловити влучним гострим слівцем, або кинути ноти на рояль, або замкнути студента на цілий день у класі, щоб він почав працювати (студенту іноді доводилося втікати через вікно). Проте під час виступів своїх «підопічних» вона завжди знаходилася не в залі, а поруч із кожним за кулісами сцени, психологічно готуючи їх до виступу.

Її колишня студентка, зараз директорка приватної музичної школи в Мбнхені (Німеччина) Людмила Прагер під час свого виступу на Міжнародних науково-мистецьких читань пам'яті Олени Костянтинівни Наталевич» (2018 р.) сказала: «Ви могли закрити мене на дві години у сусідньому класі наодинці з фортепіано або взагалі, не підбираючи слів, розповісти, що Ви про мене і мою гру на фортепіано думаєте. Але Ви ніколи не полишали мене. Ви завжди були поряд і завжди твердо знали, як це має звучати. Той багаж знань, умінь і навичок, що Ви з потом і кров'ю так самовіддано віддавали і виліплювали з мене музиканта (я маю на увазі піаністичний апарат, відчуття дотику до інструменту та емоційні почуття) – це є на обличчя, а точніше, це ваша школа. Дякую Вам, дорога Олено Костянтинівно. Завдяки Вам я відбулася. Що я зараз роблю? Я займаюся тим, що робили Ви тоді. Я навчаю людей розуміти цю мову, складну мову музики. І, напевно, я не завжди встигаю думати, як це роблю. Просто я роблю це так, як мене колись навчили ви» (Прагер, 2013, с. 37-38).

Незважаючи на свою строгість, О.К. Наталевич дуже поважала особистість кожного свого учня як майбутнього колеги по фортепіанному мистецтву і мистецтву взагалі. Тому й не дивно, що навколо неї завжди був клас студентів– незламний колектив однодумців, які всі були згуртовані єдиним бажанням опанувати мистецтво. Це було почуття рідкісного братерства тих, хто навчався у , О.К. Наталевич, бо всі її учні пронесли це братерство через усе своє життя. Свідченням тому стали організовані її студентами Міжнародний науково-практичний семінар фортепіанного мистецтва «Олена Костянтинівна Наталевич: портрет музиканта і педагога на тлі епохи» (2013 р.), «Міжнародні науково-мистецькі читання пам'яті Олени Костянтинівни Наталевич» (2018 р.).

Вдячно про Олену Костянтинівну згадували і її колеги по фортепіанному відділу Полтавського музичного училища імені М.В. Лисенка. Зокрема, Е.В. Трусова зазначала: Сьогодні всі згадують, що вона була дуже строгою , але коли бувало до неї прийдеш і запитаєш: - «Олено Костянтинівно, як цю частину твору виконати?». Ви не уявляєте собі цю доброзичливість, і вона ще і соромиться: – «Ой, ти знаєш, це можна спробувати зіграти ось так ... || вона ніколи не говорила з апломбом, як часто роблять інші: «Це треба виконувати лише так, а не інакше!» Вона соромилася того, що давала колегам якісь поради. Ось таке поєднання професіонала та людини. Правильно Герман Юрійович зазначив: "Це велика особистість!" Ми звикли, що все має бути або чорним, або білим і ніколи особливих життєвих обставин не враховуємо. У своїй практиці мене раз говорили так: "Ну, ти працюєш, як Олена Костянтинівна!", або ж: "Якщо ти не працюєш так, як Олена Костянтинівна, тобто ти взагалі не працюєш". Бо вона була і вдень і вночі була в роботі.

Ми спілкувалися з Оленою Костянтинівною до останнього часу. Ми приходили до неї на дні народження. Вона робила дивовижні речі: людина пішла на пенсію та ніколи не розлучалася з музикою взагалі. Вона грала С.Рахманінова, вокальні твори, вона співала арії, вона вивчала фортепіанну літературу. Олена Костянтинівна до кінця свого життя залишалася музикантом із великої літери» (Трусова, 2013, с. 20).

Інший колега Олени Костянтинівни Наталевич, зараз народний артист України, Герман Юрійович Юрченко, так оцінив ті міжнародні заходи, що були організовані її колишніми учнями: «Перший раз у Полтаві відбувається семінар такого рівня, присвячений пам'яті талановитого педагога, і я думаю – це виняткове шанування Олени Костянтинівни як особи, яку ми завжди пам'ятаємо, а сьогодні бачимо на афіші, бачимо на портреті, на слайдах. Сьогодні було сказано, що саме випадок врятував її життя. Я згадав, що хтось з великих діячів минулих епох сказав: «Випадок - синонім долі». Напевно, так воно і є, бо ми відновлюємо біографії інших людей, то щось можемо змінити щось можемо закреслити, щось можемо викинути в залежності від нашого ставлення до особистості, а от коли ти розповідаєш про себе, то тут нічого не змінеш. Все, що з нами відбувається в житті, це нові й нові сторінки і нічого не можна повторити, нічого не можна закреслити – воно залишається з нами. Ми сьогодні прослухали її розповідь про себе.

Це була та особистість (ми ще в молоді роки вже це відчували), яка навряд чи може повторитися. Сьогодні це можуть зрозуміти лише люди, одержимі у професії, бо вона була саме одержимою, у неї був сталевий стрижень щодо своєї професії, і щодо мистецтва, і до учнів. Я це відчував, бо завжди була і величезна любов учня до неї і страх йти на урок непідготовленим, з недоученим текстом, виступити на академічному концерті погано, бо це означало підвести її. І в цьому, мабуть, й полягала її велика гідність. І звичайно, коли відбувалися системно такі

відповідальні уроки, тоді вони перетворюються на те прекрасне, що ми мали у її учнях. Ми їх практично всіх пам'ятаємо, вони пройшли і через наші руки теж. Ми зустрічалися, влаштовували концерти, капусники. І Олена Костянтинівна завжди була на них присутньою. І спробував би тоді хоча б один із її учнів не бути на концерті, Олена Костянтинівна не вибачала таких речей. І про що можна було говорити з учнем, якщо не про концерт, з'ясувати всі позитивні, а можливо й негативні моменти, які були. Це було справжнє навчання» (Трусова, Юрченко, 2013, с. 15).

Вона народилася в родині церковного регента та вчительки географії. Пережила поки страшної німецької окупації, блискуче закінчила Одеську консерваторію і добровільно вирішила їхати викладати до Полтави. Проте за її родинною завжди був певний нагляд, бо батько в дореволюційні часи був церковним музикантом. І їй час від часу доводилося писати фрагменти власної біографії чи «пояснювальні записки». Такі були часи. Деякі фрагменти із цих записок і біографій хочеться процитувати, бо вони й сьогодні зберігаються в Полтавському коледжі мистецтв (колишньому Музичному училищі імені М.В. Лисенка):

«Мій батько за порадою близьких йому людей, прийняв рішення вступити на роботу до Духовного відомства, використовуючи свою освіту (Він закінчив у молодості духовну семінарію). Ми переїхали до Миколаївської області, де й перебували до її визволення. Коли я навчалася в Одеській консерваторії, то березні 1948 року вийшла заміж за студента 2-го курсу Одеського технікуму культури В.Г. Філатова, з яким розійшлася 1949 року.

Після закінчення Одеської консерваторії 1949 року вирішила приїхати викладати в Полтавське музичне училище, де й працюю до сьогодні. Батьки мої прослужили вчителями понад 25 років. Мій брат – науковець, доцент кафедри математики, родичів за кордоном немає, засуджених також нема. Справжня автобіографія складена на підставі документальних даних, що знаходяться у моєму розпорядженні. Серпень, 1949 року».

Отже її життя знаходилося під постійним «прицілом» і спостереженнями, проте це ніяким чином не впливало на якість роботи.

О.К. Наталевич довго вмовляли сісти мемуари, проте цього на жаль вона так і не зробила. Олена Костянтинівна була грамотним оцінювачем справжньої літератури, і тому вважала себе негідною претендувати на такі лаври. Хоча писати вона любила й часто виступала з доповідями на теоретичних семінарах. О.К. Наталевич впливала читацький смак своїх студентів. Вона була справжнім ерудитом і вміла формувати літературні уподобання молоді.

О.К. Наталевич була не лише чудовим викладачем, а й одним з кращих концертмейстерів у нашому місті. Вона працювала концертмейстером в Полтавському педагогічному інституті (хорова академічна капела під проводом відомого хормейстера Арефи Римського). Далі послідували роки співпраці з Миколою Ключником. Ця творча співпраця та виконані ними хоріві твори були відомі всій Полтаві (Клименко, 2018, с. 85).

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Таким чином, відновивши постать О.К. Наталевич за офіційними документами та приватними спогадами її колишніх студентів і колег, ми віддали честь професіоналу, викладачеві, концертмейстеру та ерудиту, внесок якої в музичну освіту України не має поглинути час. На її долю прийшлися важкі часи, проте це ніяк не відобразилося на її любові до музики, викладанні, самовіддачі у спілкуванні. Можна багато говорити про її педагогічну методику, але нашим завданням було відтворити портрет видатної особистості, педагога й вихователя, музиканта, просто високоморальної людини. В музичних колах України і за її межами постійно жива пам'ять про О.К. Наталевич, музиканти зв'язують з її педагогічними принципами, з її внутрішніми морально-естетичними та музичними орієнтирами.

Перспектива подальших досліджень полягає у дослідженні авторської методики Олени Костянтинівни Наталевич.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Артеменкова Н.Є. Дві особливості в педагогічній діяльності Олени Костянтинівни Наталевич. *Олена Костянтинівна Наталевич: портрет музиканта і педагога на тлі епохи: матеріали міжнар. наук.-практ. семінару фортепіанного мистецтва* / уклад. І. В. Цебрій (м. Полтава, 2013 р.). Полтава : ПМУ : ПНПУ, 2013. С. 24–26.
- Клименко І. Робота О. К. Наталевич над технічними складностями в етюдах К. Черні. *Міжнародні науково-мистецькі читання пам'яті Олени Костянтинівни Наталевич: до 100-ліття з Дня народження* : зб. матеріалів, доповідей і повідомлень / за ред. Б. В. Год та ін. (м. Полтава, 3 жовт. 2018 р.). Полтава : Формат+, 2018. С. 85–90.
- Міжнародні науково-мистецькі читання пам'яті Олени Костянтинівни Наталевич: до 100-ліття з Дня народження : зб. матеріалів, доповідей і повідомлень / за ред. Б. В. Год та ін. (м. Полтава, 3 жовт. 2018 р.). Полтава : Формат+, 2018. 92 с.

- Олена Костянтинівна Наталевич: портрет музиканта і педагога на тлі епохи : матеріали міжнар. наук.-практ. семінару фортепіанного мистецтва / уклад. І. В. Цебрій. (м. Полтава, 2013 р.). Полтава : ПМУ : ПНПУ, 2013. 86 с.
- Прагер Л. В. Запізнілі слова любові. *Олена Костянтинівна Наталевич: портрет музиканта і педагога на тлі епохи* : матеріали міжнар. наук.-практ. семінару фортепіанного мистецтва / уклад. І. В. Цебрій (м. Полтава, 2013 р.). Полтава : ПМУ : ПНПУ, 2013. С. 37–40.
- Трусова Е. В., Юрченко Г. Ю. Коллегіальні відносини родин Юрченків і Наталевич. *Олена Костянтинівна Наталевич: портрет музиканта і педагога на тлі епохи* : матеріали міжнар. наук.-практ. семінару фортепіанного мистецтва / уклад. І. В. Цебрій (м. Полтава, 2013 р.). Полтава : ПМУ : ПНПУ, 2013. С. 15–21.
- Цебрій І. В. Міжнародні науково-мистецькі читання пам'яті Олени Костянтинівни Наталевич (до 100-ліття з дня народження). *Історична пам'ять*. 2018. № 1 (38). С. 139–141.

REFERENCES

- Artemenkova, N. Ye. (2013). Dvi osoblyvosti v pedahohichnii diialnosti Oleny Kostyantynivny Natalevych [Two peculiarities in the pedagogical activity of Olena Kostyantynivna Natalevich]. In I. V. Tsebrii (Ed.), *Olena Kostyantynivna Natalevych: portret muzykanta i pedahoha na tli epokhy [Olena Kostyantynivna Natalevich: a portrait of a musician and teacher against the background of the era]*: Proceedings of the International Scientific Seminar (pp. 24-26). Poltava: PMU: PNP [in Ukrainian].
- Hod, B. V. (Ed.). (2018). *Mizhnarodni naukovo-mystetski chytannia pam'iaty Oleny Kostyantynivny Natalevych: do 100-littia z Dnia narodzhennia [International scientific and artistic readings in memory of Olena Kostyantynivna Natalevich: to the 100th anniversary of her birthday]*. Poltava: Format+ [in Ukrainian].
- Klymenko, I. (2018). Robota O. K. Natalevych nad tekhnichnymy skladnostiamy v etiudakh K. Cherni [The work of O. K. Natalevych on the technical difficulties in K. Cherny's sketches]. In B. V. Hod (Ed.), *Mizhnarodni naukovo-mystetski chytannia pam'iaty Oleny Kostyantynivny Natalevych: do 100-littia z Dnia narodzhennia [International scientific and artistic readings in memory of Olena Kostyantynivna Natalevich: to the 100th anniversary of her birthday]* (pp. 85-90). Poltava: Format+ [in Ukrainian].
- Praher, L. V. (2013). Zapiznili slova liubovi [Belated words of love]. In I. V. Tsebrii, *Olena Kostyantynivna Natalevych: portret muzykanta i pedahoha na tli epokhy [Olena Kostyantynivna Natalevich: a portrait of a musician and teacher against the background of the era]*: Proceedings of the International Scientific Seminar (pp. 37-40). Poltava: PMU: PNP [in Ukrainian].
- Trusova, E. V., & Yurchenko, H. Yu. (2013). Kollehiialni vidnosyny rodyn Yurchenkiv i Natalevych [Collegial relations of the Yurchenko and Natalevich families]. In I. V. Tsebrii, *Olena Kostyantynivna Natalevych: portret muzykanta i pedahoha na tli epokhy [Olena Kostyantynivna Natalevich: a portrait of a musician and teacher against the background of the era]*: Proceedings of the International Scientific Seminar (pp. 15-21). Poltava: PMU: PNP [in Ukrainian].
- Tsebrii, I. V. (2013). *Olena Kostyantynivna Natalevych: portret muzykanta i pedahoha na tli epokhy : materialy mizhnar. nauk.-prakt. seminaru fortepiannoho mystetstva [Olena Kostyantynivna Natalevich: a portrait of a musician and teacher against the background of the era]*: Proceedings of the International Scientific Seminar. Poltava: PMU: PNP [in Ukrainian].
- Tsebrii, I. V. (2018). Mizhnarodni naukovo-mystetski chytannia pam'iaty Oleny Kostyantynivny Natalevych (do 100-littia z dnia narodzhennia) [International scientific and artistic readings in memory of Olena Kostyantynivna Natalevich (to the 100th anniversary of her birth)]. *Istorychna pam'iat [Historical Memory]*, 1(38), 139-141 [in Ukrainian].

TSEBRIY I.V.

GOLOVASHYCH E.A

O. K. NATALEVYCH TEACHING SCHOOL IN MEMORIES OF ITS STUDENTS AND ARCHIVE MATTERS

The materials of the article introduce a prominent personality in the art pedagogy of Poltava Oblast in the middle of the 20th century – Olena Kostyantynivna Natalevich, whose teaching school was known far beyond the borders of Ukraine. The authors of the article set themselves the goal of recreating the portrait of O.K. Natalevich – a teacher, mentor, musician, concertmaster – based on the memories of her students and archival files, to show the heredity of the generations of Olena Kostyantynivna's school in Ukraine and on European grounds, to emphasize her moral and human qualities, the cohesion of her class of students, their love for their the teacher. The materials of the article include archival files of the Poltava College of Arts, as well as materials of two International Art Readings dedicated to the memory of O.K. Natalevich, to her 95th and 100th anniversaries. We can talk a lot about her pedagogical methods, but our task was to recreate the portrait of an outstanding personality, a teacher and educator, a musician, just a highly moral person. In the musical circles of Ukraine and beyond, the memory of O.K. Natalevich, musicians consult with her pedagogical principles, with her internal moral, aesthetic and musical orientations.

Key words: art school, art, morality, pedagogical testaments, seminar, memories, inheritance of generations.

УДК 027.022:021.2(477)«199»

DOI <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2022.80.278243>

ПОЛЯКОВА-ЛАГОДА МАРІЯ

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-4273-8145>

(Полтава)

Place of work: Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

Email:

ПРОСВІТНИЦЬКА ТА ВИХОВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК У НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ (1990-ті РОКИ)

У статті здійснено ретроспективний аналіз просвітницької та виховної діяльності публічних бібліотек України в 1990-ті роки ХХ століття на тлі проблем і цінностей, розвитку та пріоритетів тогочасного суспільства. Вивчено зміни у бібліотечному законодавстві, видах і типах бібліотек, у змісті та структурі їхньої діяльності, процеси створення ряду національних бібліотек, розбудови в останнє десятиліття ХХ ст. сучасної бібліотечної системи України, започаткування активного формування електронних бібліотек та ресурсів. В рамках тогочасного реформування суспільно-політичного життя країни розкрито особливості стимулювання інтересу читачів до національної культури та соціально-політичного життя, започаткування видання підручників та навчальних посібників з бібліотечної справи, інтеграції традиційних бібліотечних технологій зі створенням нових інформаційних моделей розвитку суспільства, використання Інтернет-технологій в бібліотечній справі. Здійснено аналіз основних напрямів дослідження історії бібліотечної справи та бібліотек в контексті соціокультурного розвитку України ХХ ст., серед яких відбувалось вивчення історії публічних бібліотек різних культурних осередків, товариств, просвітницьких установ. Серед форм організації просвітницької та виховної діяльності публічних бібліотек на рубежі 2000-х років виділено: артвиставки, літературні вітальні, презентації книг, читацькі конференції. До методів просвітницької та виховної діяльності публічних бібліотек 1990-х років віднесено: бібліотечні диспути, використання бібліотечних плакатів, читання вголос, літературні вікторини, рольові та інтелектуальні ігри, суди з елементами театралізації літературних творів, обговорення книг, сімейне читання та ін. Доведено, що в розвитку просвітницької та виховної діяльності публічних бібліотек України кінця ХХ століття головними характеристиками були, з одного боку, докорінна трансформаційна перебудова бібліотечної справи на засадах відродження національних ідей просвітництва та виховання в незалежній Україні, а з іншого, стагнація бібліотечної справи в цей історичний період, викликана економічною кризою в країні, зростанням цін та інфляцією.

Ключові слова: ХХ століття, Україна, публічні бібліотеки, просвітництво, виховання.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Проголошення незалежності України 24 серпня 1991 року започаткувало кардинальні зміни в соціально-економічній сфері, зумовило докорінну перебудову бібліотечної справи. Набуття Україною незалежності сприяло переходу культурної сфери суспільного розвитку на новий рівень визнання людини активним творцем власної долі та загальнолюдських цінностей, що мало безпосередній вплив на напрями розвитку просвітницької та виховної діяльності публічних бібліотек наприкінці ХХ століття.

Вивчення цих змін дало нам змогу виокремити етап становлення та розвитку просвітницької та виховної діяльності публічних бібліотек України у ХХ столітті як якісно відмінний від інших та, водночас, суперечливий, а саме – стагнаційно-трансформаційний, який тривав з 1990 по 2000 рр. та характеризувався, з одного боку, відродженням національних ідей просвітництва та виховання в незалежній Україні, а з іншого, стагнацією бібліотечної справи в цей історичний період.

Аналіз основних досліджень і публікацій. У вивченні історико-педагогічних особливостей просвітницької та виховної діяльності публічних бібліотек України в 1990-ті роки ХХ століття нами проаналізовані: наукові дослідження з інтеграції традиційних

бібліотечних технологій зі створенням нових інформаційних моделей розвитку суспільства (В. Марков, І. Мейжис, Я. Хіміч, В. Ярошук, А. Чекмарьова, Л. Костенко, Т. Павлуша, О. Волохіна, Л. Костенко); навчальні посібники з бібліотечної справи, авторами яких були В. Ільганаєва, В. Онуфрієва, М. Слободяник, В. Попроцька, В. Ільганаєва, Г. Ковальчук, Т. Самійленко та ін.; тогочасні науково-практичні конференції та періодичні фахові видання «Бібліотечний вісник», «Бібліотечна планета», «Вісник Книжкової палати України», «Вісник ХДАК» та ін.

Аналіз літературних джерел з досліджуваної проблеми засвідчив недостатню вивченість особливостей просвітницької та виховної діяльності публічних бібліотек незалежної України наприкінці ХХ століття.

Мета статті – здійснити комплексний ретроспективний аналіз просвітницької та виховної діяльності публічних бібліотек України в 1990-ті роки ХХ століття на тлі проблем і цінностей, розвитку та пріоритетів тогочасного суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розпочате у 1991 році національно-державне будівництво створило передумови для трансформації функцій бібліотек відповідно до потреб оновлюваного суспільства в національній освіті, науці та культурі. Поступове звільнення від заборон на інформацію висунуло перед публічними бібліотеками завдання покращення методів і форм організації в обслуговування читачів. Тогочасні тенденції прискорення інформатизації суспільства сприяло трансформації бібліотек із сховищ книг в інформаційно-бібліотечні центри.

На початку 1990-х років фундаментальних змін зазнало законодавче забезпечення бібліотечної галузі, де бібліотеки почали розглядатися як чинники соціально-культурного середовища (Законодавство – бібліотекам України: довідкове видання, 2000). Визнання бібліотек та їхніх фондів об'єктами національно-культурної спадщини гарантувало з боку держави вільний доступ до них усім верствам населення України. У цей час відбулися докорінні зміни у бібліотечному законодавстві, видах і типах бібліотек, у змісті та структурі їхньої діяльності.

Прийняття у 1995 році вперше в історії нашої держави Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» створило передумови для оновлення розвитку бібліотек, визначивши їхній статус, організаційно-правові засади їхньої діяльності з реалізації прав громадян на вільний доступ до знань, інформації, залучення до цінностей світової та національної культури. Було заборонено вилучати з бібліотечних фондів документи за політико-ідеологічними ознаками. Законом було задекларовано об'єднання та забезпечення доступності розподілених бібліотечних ресурсів, забезпечення розвитку бібліотечного обслуговування соціально незахищених верств населення, підпорядкування бібліотечної політики задоволенню інформаційних потреб усіх категорій населення, збереження національної культурної спадщини.

Розвитку тогочасних масових бібліотек сприяло прийняття Кабінету Міністрів України Постанови про «Мінімальні соціальні нормативи забезпечення населення публічними бібліотеками в Україні» (1997). Водночас, трансформаційні процеси національного відродження бібліотечної справи в Україні супроводжувалися негативними стагнаційними явищами: економічною кризою в країні, зростанням цін, інфляцією. Однак саме у цей суперечливий час розпочався процес вільного розвитку бібліотечної справи в Україні.

В рамках нових державотворчих процесів відбувалися процеси створення ряду національних бібліотек. Так, Державній бібліотеці Міністерства культури України в 1993 році було надано статус Національної парламентської бібліотеки України, а Центральній науковій бібліотеці ім. В. І. Вернадського НАН України в 1996 році було повернено назву «Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського». З 1993 року у складі НБУВ починає функціонувати культурно-просвітницький центр.

Закладена в останнє десятиліття ХХ ст. сучасна бібліотечна система України об'єднує всі типи бібліотек, серед яких, за критерієм їхнього призначення, функціонують і публічні бібліотеки (Бібліотечна педагогіка). Загалом же наприкінці ХХ століття в Україні мережа державних бібліотек нараховувала 40 тис. бібліотек різного відомчого підпорядкування. Продовжувала розвиватися мережа приватних бібліотек, які на цьому етапі функціонували, здебільшого, як домашні бібліотеки їхніх власників.

У 1990-х роках розпочато активне формування електронних бібліотек та ресурсів, результатом чого стало відкриття на базі НБУВ Національної електронної бібліотеки України

(2000). Цей вид діяльності був пов'язаний із впровадженням нових бібліотечних технологій, якими започатковувалася нова ера інформаційного суспільства знань, в яке потребувало перегляду в ньому ролі бібліотек, та обумовив розвиток культурологічної та інформаційної функцій у їхній діяльності.

Інформаційне забезпечення читачів починають забезпечувати створювані при бібліотеках підрозділи бібліотечно-інформаційних ресурсів та бази даних, яким розробляються та впроваджуються бібліотечні інформаційні технології

Реформування суспільно-політичного життя країни стимулювало зростання інтересу до національної культури, історії, відкриття спецхранів та публікації раніше заборонених публікацій репресованих діячів української культури та науки з національної культури та соціально-політичного життя. Тогочасне державне управління бібліотечною справою сприяло науковим дослідженням та інформаційно-методичному забезпеченню публічних бібліотек. Методичне керівництво бібліотеками незалежної України покладено на Міністерство культури і мистецтв.

Об'єднанню національної бібліотечної спільноти сприяло проведення у 1992 році I Всеукраїнського конгресу бібліотекарів, яким до управління бібліотечною справою були залучені наглядові та читацькі ради, товариства друзів бібліотек (З'їзди, конгреси бібліотечні та бібліографічні, 2021).

На початку 1990-х років почали видаватися створені в Україні підручники та навчальні посібники з бібліотечної справи, авторами яких були В. Ільганаєва, В. Онуфрієва, М. Слободяник, В. Попроцька, В. Ільганаєва, Г. Ковальчук, Т. Самійленко та ін., І. Мейжис. Започатковуються вітчизняні періодичні фахові видання «Бібліотечний вісник», «Бібліотечна планета», «Вісник Книжкової палати України», «Вісник ХДАК» та ін.

У створюваному, з набуттям Україною незалежності, інформаційному суспільстві, суттєвого розвитку набули, обумовлені процесами деідеологізації та розвитком інформаційних технологій, наукове вивчення діяльності публічних бібліотек. Були започатковані наукові теми з активізації використання бібліотеками знань, накопичених людством, їхнього впливу на формування духовної культури читачів.

У 1990-х роках започатковується інтеграція традиційних бібліотечних технологій зі створенням нових інформаційних моделей розвитку суспільства, використання Інтернет-технологій в бібліотечній справі. Ці питання розглядались у працях: В. Маркова зі специфіки обслуговування національних меншин; І. Мейжис, Я. Хіміч з вивчення соціально-психологічних засад бібліотечного обслуговування та створення бібліотечної психологічної служби в нових умовах розвитку українського суспільства; В. Ярошук з розвитку системи обслуговування читачів; О. Виноградової з розвитку змісту науково-методичної роботи публічних бібліотек; А. Чекмарьова, Л. Костенка, Т. Павлуші з національної системи електронних бібліотек; О. Волохіна з реалізації Інтернет-технологій в практиці регіональних бібліотек; Л. Костенка з формування електронних інформаційних ресурсів та організації доступу до них. Ці дослідження тогочасних важливих проблем бібліотечної галузі сприяли вирішенню питань теорії і практики інформатизації бібліотек, закладали основи формування електронних інформаційних ресурсів у галузі просвітницької та виховної діяльності, інформаційного обслуговування читачів вітчизняних публічних бібліотек.

Актуальні питання розвитку бібліотечної науки та діяльності публічних бібліотек розглядалися на ряді наукових конференціях, наприклад, на міжрегіональній «Пріоритетні напрями розвитку бібліотечної справи в Україні» (Рівне, 1993), на всеукраїнській – «Бібліотека у демократичному суспільстві» (Київ, 1995) та ін.

У 1990-х роках розвитку набули дослідження історії бібліотечної справи та бібліотек в контексті соціокультурного розвитку України ХХ ст., серед яких відбувалось вивчення історії публічних бібліотек різних культурних осередків, товариств, просвітницьких установ. В працях тогочасних науковців висвітлювались: напрямки та результати діяльності Комітету із заснування Національної бібліотеки Української держави (М. Слободяник); діяльність науково-дослідної комісії бібліотекознавства та бібліографії ВБУ в 1925–1933 (В. Матусевич); історія формування та тенденції розвитку системи обслуговування читачів Національної бібліотеки України (Н. Каліберда); діяльність персоналій в історії бібліотек України (Л. Гнатенко, М. Кучинський); внесок діячів львівського товариства «Просвіта» в розвиток теорії та практики бібліотечної справи в Україні (С. Зворський); роль масових бібліотеки України в культурному

розвитку суспільства 80-х років ХХ ст. (Т. Добко); історія бібліотек України під час Другої світової війни (Л. Дубровіна, Н. Малолетова); внесок В. Короленка у розвиток бібліотечної справи та бібліотекознавчої думки (Г. Єрофєєва).

Історичним дослідженням бібліотечної справи присвячуються тогочасні науково-практичні конференції та збірники наукових праць «Бібліотека і час» (1996), «Історія бібліотечної справи в Україні (1995) та ін.

Серед форм організації просвітницької та виховної діяльності публічних бібліотек на рубежі 2000-х років можна виділити:

- артвиставки як тимчасове демонстрування персональних або групових творчих робіт професійних та аматорських митців з метою формування у відвідувачів бібліотек ідейних переконань, їхнього естетичного виховання;

- бібліотечні виставки з інформування користувачів про певні видання, події шляхом наочного публічного демонстрування спеціально відібраних та систематизованих експонатів;

- літературна вітальня як форма творчої зустрічі з презентації книг, проведення літературно-музичних вечорів, де кожен учасник може висловити власну думку, сприяючи інтелектуально-моральному та естетичному вихованню користувачів публічних бібліотек;

- презентація книги як перше знайомство з щойно надрукованими виданнями, проводяться також із нагоди певних ювілейних дат та з метою вшанування пам'яті авторів тощо;

- читацька конференція як масова форма з публічного обговорення літературних творів за певною тематикою, сприяє виявленню читацьких думок засобами виставкової діяльності бібліотек, проведення лекцій, зустрічей з авторами літературних творів, обміну думками з їхнього оцінювання (Бура, 1991; Курас, 2002).

Серед методів просвітницької та виховної діяльності публічних бібліотек 1990-х років можна виділити:

- бібліотечні диспути як діалоговий метод з обговорення різних точок зору його учасників із ствердженням їхніх позицій із використанням книжних аргументів для уточнення та заглиблення в тему диспуту;

- використання бібліотечних плакатів у вигляді текстово-наочного видання певного формату для привернення уваги користувачів до діяльності бібліотек, які містять зображення у поєднанні з незначним за обсягом пояснювальним текстом, рекламного або популяризаційного чи інструктивно-методичного характеру;

- читання в голос (коментоване, повільне) як метод бібліотечної педагогіки з популяризації книги шляхом публічного зачитування літературних творів, в ході безпосереднього спілкування з авторами книжок;

- літературна вікторина як конкурс з отримання від читачів якнайбільшої кількості відповідей на письмові чи усні питання з літературних джерел, демонструючи обізнаність із ними та логічне мислення учасників;

- літературні рольові та інтелектуальні ігри як методи спілкування працівників бібліотек із читачами з використанням ігрових засобів стимулювання читацької активності та розвитку естетичних смаків користувачів;

- літературний суд з елементами театралізації літературних творів із обговорення дій літературних персонажів, їхньої мотивації, переконливості характеру та поведінки, зосереджуючи увагу на аргументації «захисту» та «обвинувачення»;

- спільне з бібліотекарями обговорення книг у вигляді вільного обміну читачів думками та враженнями від прочитаного з детальним аналізом та оцінюванням літературних творів;

- підтримка публічними бібліотеками сімейного читання, як методу домашньої просвітницької діяльності, шляхом укладання списків книг, методичних рекомендацій з їхнього використання в домашніх умовах, надання колективних та індивідуальних консультацій родинам (Ашаренкова, 1997; Соколянська, 2003).

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Отже, останнє десятиріччя ХХ століття припадає на період набуття Україною незалежності, процесу деідеологізації та інтенсивного розвитку інформаційних технологій. Відповідним відображенням цих процесів став розвиток просвітницької та виховної діяльності публічних бібліотек України, головними характеристиками якого стали, з одного боку, докорінна трансформаційна перебудова бібліотечної справи на засадах відродження національних ідей

просвітництва та виховання в незалежній Україні, а з іншого, стагнацією бібліотечної справи в цей історичний період, викликану економічною кризою в країні, зростанням цін та інфляцією.

Як бачимо, наприкінці ХХ ст. було започатковано новий етап розвитку просвітництва та виховання публічними бібліотеками України, що виявлялося в упровадженні нових технологій бібліотечного обслуговування, вивченні історії національної бібліотечної справи, включенні всієї духовної спадщини українського народу та світової культури в просвітницьку та виховну діяльність тогочасних публічних бібліотек.

Розкриті позитивні та негативні тенденції становлення та розвитку просвітницької та виховної діяльності публічних бібліотек наприкінці ХХ століття також мали вплив на розбудову бібліотечної справи в Україні на початку ХХІ ст., викликавши суттєві зміни в її методології, завданнях, структурі, змісті тощо. Перспективним напрямом подальших досліджень вважаємо узагальнення ідей та інтерпретація досвіду просвітницької та виховної діяльності публічних бібліотек України наприкінці ХХ ст. у контексті їхнього сучасного інноваційного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Ашаренкова Н. Г. Функції масової роботи бібліотеки в сучасній соціокультурній ситуації в суспільстві. *Культура України: стан, проблеми, тенденції розвитку*: зб. наук. ст. / редкол.: В. Г. Чернець, В. А. Бітаєв, А. П. Обертинська та ін. Київ, 1997. С. 132–138.
- Бібліотечна педагогіка. *Українська бібліотечна енциклопедія*. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/29326/1/O_Matviichuk_OSP.pdf (дата звернення: 5.17.2021).
- Бура Н. П. Форми масової роботи з читачами у бібліотеках (1920–1930-і рр.). *Бібліотекознавство і бібліографія*. 1991. Вип. 30. С. 127–131.
- Законодавство – бібліотекам України: довідкове видання. Київ, 2000. Вип. 1: Загальні засади діяльності бібліотек, прийняті 14 лютого 1992 р., № 2117 – XII із доповненнями та змінами 1992–1996 рр.
- З'їзди, конгреси бібліотечні та бібліографічні. *Українська бібліотечна енциклопедія*. URL: <https://ube.nlu.org.ua/article/> (дата звернення: 10.06.2021).
- Курас І. Ф. Сучасні соціокультурні процеси і зростання інтелектуальної місії бібліотек. *Бібліотечний вісник*. 2002. № 6. С. 46–49.
- Національна електронна бібліотека України: проектні рішення, інформаційні ресурси, вхідні формати. Київ, 2000. 17 с.
- Про бібліотеки і бібліотечну справу: Закон України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1995. № 7. ст. 45. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.11.2019).
- Про мінімальні соціальні нормативи забезпечення населення публічними бібліотеками в Україні: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 травня 1997 р. № 510. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/510-97-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.06.2019).
- Соколянська С. О. Потенціал ігрової діяльності у становленні особистості юного читача. *Вісник Книжкової палати*. 2003. № 4. С. 21–24.

REFERENCES

- Asharenkova, N. H. (1997). Funktsiyi masovoyi roboty biblioteky v suchasniy sotsiokulturniy sytuatsiyi v suspilstvi [Functions of mass work of the library in the modern socio-cultural situation in society]. In V. H. Chernets, V. A. Bitayev, A. P. Obertynska (Eds.), *Kultura Ukrayiny: stan, problemy, tendentsiyi rozvytku* [Culture of Ukraine: state, problems, development trends]: zb. nauk. st. (pp. 132-138). Kyiv [in Ukrainian].
- Bibliotekna pedahohika [Library pedagogy]. *Ukrayinska bibliotekna entsyklopediya* [Ukrainian library encyclopedia]. Retrieved from https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/29326/1/O_Matviichuk_OSP.pdf [in Ukrainian].
- Bura, N. P. (1991). Formy masovoyi roboty z chytachamy u bibliotekakh (1920–1930-i rr.) [Forms of mass work with readers in libraries (1920s–1930s)]. *Bibliotekoznavstvo i bibliohrafiya* [Library science and bibliography], 30, 127-131 [in Ukrainian].
- Kuras, I. F. (2002). Suchasni sotsiokulturni protsesy i zrostannya intelektualnoyi misiyi bibliotek [Modern sociocultural processes and the growth of the intellectual mission of libraries]. *Biblioteknyi visnyk* [Library Bulletin], 6, 46-49 [in Ukrainian].
- Natsionalna elektronna biblioteka Ukrayiny: proektni rishennya, informatsiyi resursy, vkhidni format [National electronic library of Ukraine: project solutions, information resources, input formats]. (2000). Kyiv [in Ukrainian].

- Pro biblioteky i biblioteknu spravu [About libraries and librarianship]: Zakon Ukrayiny (1995). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny (VVR) [Information of the Verkhovna Rada of Ukraine (VVR).]*, 7, 45. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
- Pro minimalni sotsialni normatyvy zabezpechennya naseleण्या publichnymy bibliotekamy v Ukrayini [About the minimum social standards for providing the population with public libraries in Ukraine]:* Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 30 travnya 1997 r. № 510. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/510-97-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
- Sokolyanska, S. O. (2003). Potentsial ihrovoyi diyalnosti u stanovleni osobystosti yunoho chytacha [The potential of game activity in the formation of a young reader's personality]. *Visnyk Knyzhkovoyi palaty [Bulletin of the Book Chamber]*, 4, 21-24 [in Ukrainian].
- Zakonodavstvo – bibliotekam Ukrayiny [Legislation - for libraries of Ukraine]:* dovidkove vydannya (2000). Kyiv. Vyp. 1: Zahalni zasady diyalnosti bibliotek, pryynyati 14 lyutoho 1992 r., № 2117 – KHII iz dopovnennyamy ta zminamy 1992–1996 rr. [in Ukrainian].
- Zyizdy, kongresy bibliotekni ta bibliohrafichni [Congresses, library and bibliographic congresses]. *Ukrayinska bibliotekna entsyklopediya [Ukrainian library encyclopedia]*. Retrieved from <https://ube.nlu.org.ua/article/> [in Ukrainian].

POLYAKOVA-LAGODA M. V.

EDUCATIONAL AND EDUCATIONAL ACTIVITIES OF PUBLIC LIBRARIES IN INDEPENDENT UKRAINE (1990-yy.)

At the end of the article, a retrospective analysis of the educational and educational activities of public libraries of Ukraine in the 1990s of the 20th century was carried out against the background of problems and values, development and priorities of the society at that time. Changes in library legislation, types and types of libraries, content and structure of their activities, processes of creation of a number of national libraries, development in the last decade of the 20th century were studied. modern library system of Ukraine, initiation of active formation of electronic libraries and resources. As part of the contemporary reform of the country's socio-political life, the peculiarities of stimulating readers' interest in national culture and socio-political life, the initiation of publication of textbooks and study guides on librarianship, the integration of traditional library technologies with the creation of new information models of social development, the use of Internet technologies in librarianship. An analysis of the main directions of research into the history of librarianship and libraries in the context of the socio-cultural development of Ukraine in the 20th century was carried out, including the study of the history of public libraries of various cultural centers, societies, and educational institutions. Among the forms of organization of educational and educational activities of public libraries at the turn of the 2000y., the following are highlighted: art exhibitions, literary salons, book presentations, readers' conferences. The methods of educational and educational activities of public libraries in the 1990s include: library debates, use of library posters, reading aloud, literary quizzes, role-playing and intellectual games, trials with elements of theatricalization of literary works, book discussions, family reading, etc. It is proved that in the development of educational and educational activities of public libraries of Ukraine at the end of the 20th century, the main characteristics were, on the one hand, a fundamental transformational restructuring of library work based on the revival of national ideas of enlightenment and education in independent Ukraine, and, on the other hand, stagnation of library work in this historical a period caused by the economic crisis in the country, rising prices and inflation.

Keywords: 20th century, Ukraine, public libraries, enlightenment, education.

ЗМІСТ

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ

КОВАЛЕВСЬКА НАТАЛІЯ, ПАСІЧНІЧЕНКО АНЖЕЛА ВПЛИВ СУЧАСНИХ РОЗВИВАЛЬНИХ ІГОР НА ФОРМУВАННЯ ІГРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	3
ВАШАК ОКСАНА, ВІЛЬХОВА ОКСАНА ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	10
МАКСИМ ЛУТФУЛІН, ВАЛЕРІЙ ЛУТФУЛІН, ЛЮДМИЛА МАТЯШ ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ ПІДНЕСЕННЯ ЯКОСТІ ШКІЛЬНОЇ МАТЕМАТИЧНОЇ ОСВІТИ.....	15
ВАЛЕРІЙ ТИТАРЕНКО ЗАГАЛЬНОПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ УЧНІВ 5-6 КЛАСІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ТЕХНОЛОГІЙ ОБРОБКИ КОНСТРУКЦІЙНИХ МАТЕРІАЛІВ.....	24
НАТАЛІЯ МАНЖЕЛІЙ, ТЕТЯНА ФАЗАН ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО ФОРМУВАННЯ ДУХОВНО-МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ У ДОШКІЛЬНИКІВ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	31
ЮЛІЯ ЗАЙЦЕВА, ІРИНА ТАРАНЕНКО, ЄВГЕНІЯ ШОСТАК МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ВОЛЬОВИХ ЯКОСТЕЙ УЧНІВ ЗАСОБАМИ СПОРТИВНИХ ІГОР.....	36
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИЩОЇ ШКОЛИ	
ЛАРИСА СЕМЕНОВСЬКА, ОКСАНА ДАНИСКО ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ ЯК ЧИННИК ІННОВАЦІЙНИХ ЗМІН В ОСВІТІ.....	42
ОЛЕНА МОМОТ, СЕРГІЙ НОВІК ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КУРСУ «ПЕДАГОГІКА ФІЗКУЛЬТУРНО-СПОРТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ».....	47
ЮРІЙ МАТВІЄНКО ДИДАКТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СПОРТИВНОЇ ОСВІТНЬОЇ РОБОТОТЕХНІКИ.....	52
НАТАЛІЯ СВИРИДЮК НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ МИСТЕЦЬКИМ ОСОБЛИВОСТЯМ ПРОВЕДЕННЯ МАЙСТЕР-КЛАСУ З ВИГОТОВЛЕННЯ ВУЗЛОВОЇ ЛЯЛЬКИ	57
ЛАПШИНА ІРИНА, ЛУПІНОВИЧ СВІТЛАНА ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ У МАГІСТРІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 013 ПОЧАТКОВА ОСВІТА.....	64

МОСКАЛЕНКО ОЛЕКСАНДР УПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ЦИФРОВИХ ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПІДГОТОВКУ ВЧИТЕЛІВ-МАТЕМАТИКІВ.....	70
ОЛЕНА ТАРАНЦЕВА ДИДАКТИЧНА МОДЕЛЬ ВИКЛАДАННЯ КЛАСИЧНОГО ТАНЦЮ У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ХОРЕОГРАФІЇ.....	76
ОЛЕНА СОГОКОНЬ, ОЛЕКСАНДР ДОНЕЦЬ КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ.....	81
ЯНА ДЕМУС ОСОБЛИВОСТІ ЗАКОРДОННОГО ДОСВІДУ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО СПОРТУ ДЛЯ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ.....	89
ОЛЕНА ПАВЛЕНКО, ВОЛОДИМИР МОКЛЯК СПЕЦИФІКА ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИМ МОВАМ.....	94
OLEKSANDR SVIERTNIEV, OLEG SHERSTYUK THE TRAINING SYSTEM OF A FOOTBALL COACH-LECTURER (HISTORICAL ASPECT).....	101
РЕНАТА ВИННИЧУК КОНСТАТУВАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ АКСІОЛОГІЧНИХ ЗАСАД ПІДГОТОВКИ МАГІСТРІВ ГУМАНІТАРНОЇ ГАЛУЗІ В УНІВЕРСИТЕТАХ.....	106
ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕОРІЇ ТА ОСВІТНЬОЇ ПРАКТИКИ	
ТЕТЯНА БЛАГОВА ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОПРОФЕСІЙНОЇ ХОРЕОГРАФІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ В УКРАЇНІ У ПЕРІОД 20-х рр. ХХ СТОЛІТТЯ.....	114
ЛЕСЯ ПЕТРЕНКО, ВОЛОДИМИР МОКЛЯК ГЕНЕЗИС РОЗВИТКУ БІБЛІОТЕК В УКРАЇНІ В ХХ СТ.: ІСТОРИЧНІ ТА СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ЧИННИКИ ЇХ ДІЯЛЬНОСТІ.....	121
ІВАН КРАВЧЕНКО, ОКСАНА ЗВЯГІНЦЕВА ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ К. Д. УШИНСЬКОГО НА РОЛЬ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ.....	128
ЦЕБРІЙ ІРИНА, ГОЛОВАШИЧ ЕДУАРД ПЕДАГОГІЧНА ШКОЛА О.К. НАТАЛЕВИЧ У СПОГАДАХ ЇЇ УЧНІВ ТА АРХІВНИХ СПРАВАХ.....	133
ПОЛЯКОВА-ЛАГОДА МАРІЯ ПРОСВІТНИЦЬКА ТА ВИХОВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК У НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ (1990-ті РОКИ).....	138

Наукове видання

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

Випуск 80

Відповідальний за випуск ***В. Фазан***
Технічний редактор –
Коректор ***Н. Зінченко, І. Капустян***
Комп'ютерна верстка ***А. Тимощук***

Сторінка видання в Інтернеті / <https://sites.google.com/view/pnpupednauki>

Підписано до друку 25.12.2022 р.
Формат 60×84/8. Гарнітура Cambria.
Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум.-друк. арк. 17,7. Наклад 100 прим. Зам. № 1906

Віддруковано в ПНПУ імені В. Г. Короленка,
вул. Остроградського 2, м. Полтава, 36 003
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
серія ДК № 3817 від 01.07.2010 р.